ÇANAKKALE MUHAREBELERİ'NDE MUSTAFA KEMAL

Hazırlayan: Doğan DOĞANER
Danışman: Prof. Dr. İlker ALP

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Tarih Anabilim Dalı,
Yakınçağ Bilim Dalı için öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
2008

ÖNSÖZ

Doksan üç yıl öncesinde bugün hâlâ Çanakkale Muharebeleri sürüyor. Bu fotoğraf, gösterdiği kadar ima ettiği, üstünü örttüğü, öne çıkardığı, şeffaflaştırdığı nice anlamla savaşın bir özetidir. Aslında derin bir ırmak gibi tarihin bağrından sonsuzluğa akan, bizim de içine dâhil olduğumuz hayatın özeti.

Bizim kuşak, Çanakkale Muharebeleri'ni her yıl 18 Mart günü gazetelerin ve televizyonların anlattıkları üzerinden bilir. Biraz da ders kitaplarından bilir. Mehmet Akif'in "*Şu Boğaz Harbi nedir, var mı ki dünyada eşi?/En kesif orduların yükleniyor dördü beşi.*" diye başlayan şiiri mükemmeldir ve savaşa ilişkin ruhani bir atmosfer kurar. Fakat kabul etmeliyiz ki, şiir dili ölümsüzlüğün dilidir. Çanakkale Muharebeleri'nin ölümsüzleşmesi gereken özellikleri mevcuttur, ama bir de şiire tekabül etmeyen ölümlü dünyanın olağan halleri, ayrıntıları, küçük olayları üzerinden giden çok katı bir gerçekliği vardır. Bu konuda yeterli veri olmayınca bizim kuşağa, 1915 yılı boyunca süren bu kanlı çatışmanın içinden birkaç kesit verilmesi ile sınırlı bir bilgi kalır: "*Boğazı aşmak isteyen gemilerin püskürtülmesi, denizden geçilemeyeceği anlaşılınca karaya asker çıkarılması, siper savaşları, binlerce km. uzaktan gelen Anzak askerleri ve tabyalar boyunca yaşanan bazı dramatik insan hikâyeleri...*" Sonuçta her şey sanki bir güne toplanmış gibidir. Her 19 Mart günü bizim için muharebeler bitmesine rağmen, gerçekte çarpışmalar 1916'nın başına kadar devam etmiştir. Yakın tarihimizin bu en kanlı muharebelerinin gerçekleştiği Çanakkale'de neler olmuş, neler yaşanmış, neler düşünülmüş, zaaflarımız, zayıflıklarımız, üstünlüklerimiz nelerdir, bunlardan yeteri kadar haberdar değiliz. Çünkü güçlü bir hatıra geleneğinin olmayışı, işin en temeldeki insani yanını karanlıkta bırakıyor. Tarihçinin işi biraz vesika çokça hayal gücü denilir. Aslında bu söz hem tarih hem de bugün için doğru. İçinde olduğumuz hayat hakkında

da biraz veri ve bunları çeşitli kompozisyonlar biçiminde düzenleyen muhakeme gücüyle fikir yürütmez miyiz?

Doksan üç yıl çok fazla bir zaman değil. Yılların nasıl geçtiğini hepimiz görüyoruz. Günler, aylar, mevsimler böylesine akıp gittiğine göre biz insanoğlunun çeşitli vesileler üzerinden geçmişi tasnifleyerek zamana özel bir ritim düşürme çabamız boşuna. "*Çok eski*" ya da "*biraz öncesi*", "*geçmiş*" olmanın sessiz ebediliğinde artık aynı anlamdalar. On yıl ya da doksan üç yıl öncesi fark etmez, "*geçmiş*", ancak ona ulaşacak bir damar bulunabilirse zamandan bağımsız olarak yanı başımıza gelebilir; aksi takdirde düne ait olan bile bir daha hiç dönmemek üzere kaybolabilir. O damar bazen yazarının okuyucusunu içine aldığı satırları olur, başkalarının deneyimi böylece insanın kendi deneyimi haline gelir, bazen ise sadece fotoğraflardır, bizimle hiç ilgisiz görünseler bile onlarla kendi fotoğraf hatıralarımız üzerinden bir bağ kurarız.

Fotoğraflar, gerçekliğin ne kadar mükemmel taklidi olurlarsa olsunlar geçmişteki canlılığa "*fotoğraf*" olmanın getirdiği bir yabancılaşma mesafesiyle şahitlik ederler. Oysa fotoğraflar zamana karşı "*şimdi ve burada*" duygusunu daha kolay seferber ederler. O yüzden, üzerinden doksan üç yıl geçmiş olsa ve "*bugün*" dediğimiz tuhaf zaman diliminde artık o canlılıktan bahsedilemese bile "*fotoğrafın şahitliği*" yaşanmışlığın temsil ettiği gerçeklik üzerinden bize dokunur. Doksan üç yıl öncesinden bir siyah-beyaz fotoğraf, geçen zamanın beyazlığını grileştirdiği siyahını kahverengiye çalar hale getirdiği görüntüsüyle her halükârda önce hüznü çağırır. Çünkü bilirsiniz ki, oradaki insanlar, başlarına gelecek bütün dünyevi tehdit ve risklerin ötesinde zamana yenik düşmüşlerdir. Bugün onlardan hiç kimse hayatta değildir. Ama yine de onların bir hikâyesi vardır ve biz bir fotoğrafın zapt ettiği o tek anın içinden, bütün hikâyenin ipuçlarını görebilir, bakışlardan, hal ve tavırlardan, ellerin, ayakların, bedenin dilinden neler olduğunu çıkartabiliriz.

İşte Çanakkale Muharebeleri'ni akademik alanda inceleme konusu yapılsa da insanı içine çeken romantik yapısı öngörülmez bir gerçektir. Tıpkı bugün bile muharebe alanlarına yapılan her amaçlı gezilerde hissedilenler gibi. El birliği ile yapılan tahribatlarla o günlerden bu günlere bir şey kalmasın mücadelesine rağmen; muharebe

alanlarının, inadına mücadelesi hâlâ galip gelmekte damarlarında Türk kanı dolaşan her Türk evladına 8,5 ay süren "*namus davası*"nı anlatmaktadır.

İşte bu duygular içerisinde, millet olduğumuz, toprağımızı vatan yapan, medeniyetin, imanın çelikleştirdiği göğüsler önünde aciz kaldığı Çanakkale Muharebeleri'ni yüksek lisans tez konusu olarak almamı sağlayan başta bölüm başkanımız ve tez danışmanım Prof. Dr. İlker ALP olmak üzere T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü'nün akademik kadrosuna yardım ve yol göstericiliklerinden dolayı teşekkür ederim.

Doğan DOĞANER
Edirne

Hazırlayan : Doğan DOĞANER
Tezin Adı : Çanakkale Muharebeleri'nde Mustafa Kemal

ÖZET

Geçmişte ve günümüzde Türkiye'nin üzerinde oynanan oyunların temelinde, üzerine bulunduğu coğrafya olduğu bir gerçektir. İşte bu oyunlara yakın zamanda verilen en güzel cevap, Çanakkale zaferidir. Bitmeyen ve bitmeyecek olan bu oyunlara karşı takınacağımız duruş ve hareket tarzlarına, örnek teşkil etmesi bakımında Çanakkale Muharebeleri halen önemini korumaktadır.

Çanakkale Muharebeleri, tarihin akışı içinde siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yönleriyle yalnız Türkiye açısından değil, dünya tarihini de etkileyen birçok gelişmeleri ve sonuçları ile önemini hâlâ korumaktadır.

Literatür araştırması şeklinde planladığımız bu çalışmamızla, Çanakkale Muharebeleri'nde olduğu gibi Türk'ün milli şuura sahip olduğunda, demir ve çeliğin, insan gücünü ve cesaretini yenemeyeceğini ve vatan sevgisini öldüremeyeceğini, bütün dünyaya kanıtladığımızı, Çanakkale'de feda edilen Türk kanının, Türk istiklâlinin ve Cumhuriyeti'nin harcına karışmış olduğunu tekrar hatırlatarak unutkanlık illetini yenmek istedik.

Çalışmamız giriş ve altı bölümden oluşmaktadır. Konumuzun coğrafya ile yakın alakalı olması sebebiyle ki önsözde belirttiğimiz gibi Gelibolu Yarımadası'nın Osmanlı Devleti için Aşil'in topuğu konumunda olduğunu özellikle İngilizler tarafında değerlendirilmişti, muharebeleri daha iyi tahayyül edebilmek için adı geçen yere çeşitli zamanlarda inceleme gezilerinde bulunduk. Bu gezilerde tespit ettiğimiz fotoğrafları da çalışmamızın sonuna ekledik.

Çok zorlanmamıza rağmen olayları kronolojik seyri içerisinde konuları aktarmaya çalışırken asıl konumuzun Mustafa Kemal olması sebebiyle özellikle kuzey gurubu olaylarını daha detaylı inceledik. Bu sebeple konuyu sırasıyla Büyük Harb öncesi Dünya ve Osmanlı siyaseti, Osmanlının harbe girişi, 18 Mart zaferi, muharebelerin oluşumlarının kuzey ve güney olarak ayrı ayrı incelenmesi ve zaferin getirdikleri şeklinde bölümlere ayırarak çalışmamızı tamamladık.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Boğazı, Osmanlı İmparatorluğu, Bigalı Köyü, Conkbayırı, Anzak

Preparet by **:** Doğan DOĞANER
Name of thesis: Mustafa Kemal in Çanakkale Battles

ABSTRACT

Games are played on Turkey are always based on its geopolitical situation in the past and in our present days. The most appropriate answer was given to those games by Çanakkale Triumph in our near future. Çanakkale Wars are still keep its importance as being a model behavior and action against those endless and ceaseless games.

Because of its political, socio-cultural and economical results and its effect on the world history, Çanakkale Wars carry great importance, not for only Turkey but for the world and it still remains its importance.

With our literature study, we wanted to remind that sacrificed Turkish blood in Çanakkale Wars formed the bases of Turkish Independence and Turkish Republic. We proved to the World that, when Turkish have a national thought as they had in Çanakkale Triumph, iron or steel would not be enough to beat courage and power of people and kill their love of country.

The study consists of introductory chapter and six divisions. Because of the subject is relevant with geography, as it is told in the foreword; Gelibolu Peninsula is evaluated as Aşil's heel for Ottoman Empire by the British, examination trips have been made to the mentioned place and photographs which were taken during the trips are attached to end of the study.

Although it was difficult to transfer all topics in its chorological line, we tried to make a comprehensive study for North Group Cases as our main issue is Mustafa Kemal. For that reason, our study begins with World and Ottoman Policy before Big War (Büyük Harp), Entrance of the Ottoman to the war, 18 March Triumph, Examination of North and South Battles and results of the Triumph.

Key Words: Çanakkale Neck, Ottoman Empire, Bigali village, Conkbayiri, Anzac

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ i

ÖZET iv

SUMMARY v

İÇİNDEKİLER vi

KISALTMALAR x

GİRİŞ 1

I.BÖLÜM

DÜNYA BÜYÜK HARBE DOĞRU GİDERKEN

A- Birinci Dünya Harbinden Önce Dünya Siyasi Durumu 5

1- Genel Siyaset 5

2- Üçlü İttifakın Doğması 5

3- Üçlü İtilafın Doğması 7

4- Blokların Çatışması 9

B- Birinci Dünya Harbinden Önce Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu 10

1- Rusya İle Siyasi İlişkiler ve İttifak Teklifi 10

2- İngiltere İle Siyasi İlişkiler 15

3- Fransa İle Siyasi İlişkiler 16

C- Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Harbe Sürüklenişi 16

1- İttihat ve Terakki'nin, Osmanlı Devleti'nin Büyük Harbe Girmesindeki Rolü 16

2- Üçlü İtilaf Devletlerinin Sefirleri Kanalıyla Yaptıkları Çalışmalar 22

3- Goeben Ve Breslau Olayı 24

4- Karadeniz Çatışması ve Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi 29

D- Çanakkale Cephesi'nin Açılış Nedenleri 34

II. BÖLÜM

BÜYÜK HARBİN KİLİDİ ÇANAKKALE BOĞAZI

A- Çanakkale Cephesi'nin Stratejik Konumu 40

1- Çanakkale Boğazı'nın Tarihi 40

2- Çanakkale Boğazı'nın Yüzölçümü ve Nüfusu 43

3- Çanakkale Boğazı'nın Coğrafi Durumu 43

4- Siyasal ve Sosyal Durum 44
5- Çanakkale Boğazı'nın Topoğrafik Yapısı 44

III. BÖLÜM

ZAFERİN İLK PERDESİ 18 MART 1915

A- 18 Mart Öncesi Durum 47
1- Genel Durum 47
2- 3 Kasım 1915 Bombardımanı 48
3- 19 Şubat 1915 Muharebesi'nin Oluşumu ve Gelişimi 50
B- 18 Mart Zaferi 52
1- 25 Şubat 1915 Muharebesi 52
2- 18 Mart 1915 Büyük Deniz Taarruzu Öncesi Osmanlı Kuvvetleri 55
3- 18 Mart 1915 Büyük Deniz Taarruzu Öncesi İtilaf Kuvvetleri 57
4- Birleşik Filo'nun Boğaz'a Yönelik Taarruz Plânının Ana Hatları 58
5- Muharebenin Oluşumu ve Gelişimi 59
6- 18 Mart Deniz Muharebesi'nde Dardanos Bataryası'nın Yeri 66

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN AYAK SESLERİ

(GÜNEY GRUBU)

A-Çanakkale Kara Muharebeleri Öncesi Durum 68
1- Türk Kuvvetlerinin Durumu ve Savunma Planı 68
2- İngiliz ve Fransız Kuvvetlerin (Akdeniz Seferi Kuvvetleri) Durumu 73
B- İlk Gün Muharebeleri (25 Nisan 1915) 77
1- Gösteri Çıkarmaları 80
a- Saros Bölgesi'ne Gösteri Çıkarması 80
b- Beşige Limanında Gösteri Çıkarması 81
c- Kumkale Gösteri Çıkarması 81
2- Gerçek Çıkarmalar 82
a- Arıburnu Çıkarması 82
b- Pınariçi Koyu (Y Plajı) Çıkarması 83
c- İkiz Koyu (X Plajı) Çıkarması 85
d- Teke Koyu (X Plajı) Çıkarması 87
e- Ertuğrul Koyu (V Plajı) Çıkarması 89
f- Morto Koyu (S Plajı) Çıkarması 92

C- Güney Grubu Kara Muharebeleri 93
1- I. Kirte Muharebesi 93
2- II. Kirte Muharebesi 95
3- III. Kirte Muharebesi 97
4- Zığındere Muharebesi 99
5- I. Kerevizdere Muharebesi 100
6- II. Kerevizdere Muharebesi 101
7- Seddülbahir Bölgesi'ndeki Geri Çekilme Zamanına Kadar Olan Gelişmeler 103

V. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN AYAK SESLERİ

(KUZEY GRUBU)

A- Kuzey Grubu Muharebeleri I. Dönem 105
1- Arıburnu Çıkarması 105
2- Arıburnu Cephesi 26 Nisan- 19 Mayıs 1915 Durumu 114
B- Conkbayırı Savaşları 124
1- Conkbayırı Savaşlarından Önce Tarafların Durumu 124
2- Conkbayırı Savaşları'nın Başlaması ve 6-8 Ağustos İngiliz Taarruzu 127
3- 9 Ağustos 1915 Günü Conkbayırı Muharebeleri 134
4- 10 Ağustos 1915 Günü Conkbayırı Muharebeleri ve Türk Taarruzu 135
C-Anafartalar Savaşı 136
1. Suvla Çıkarması 136
2. 7 Ağustos Günü Hareketi 138
3. I. Anafartalar Muharebesi 139
a. 9 Ağustos Muharebesi 139
c. 10 Ağustos Hareketi 140
d- 11-13 Ağustos Hareketleri 141
e- Kireçtepe Savaşı 141
4. II. Anafartalar Muharebesi 142
a- Tarafların Durumu ve Taarruz Planları 142
b- II. Anafartalar Muharebesi (21 Ağustos Muharebeleri) 143
c- Kayacıkağılı (Bombatepe) Muharebesi 144

VI. BÖLÜM
GEÇEMEDİLER GEÇEMEYECEKLER

A. Müttefikler Giderken 146
B. Çanakkale Muharebeleri'nde verilen Kayıplar 151
1. Türk Tarafının Kayıpları 151
2. Müttefiklerin Kayıpları 152
C. Çanakkale Muharebeleri'nin Sonuçları 153
1. Genel Sonuçlar 153
2. Siyasi Sonuçlar 154
3. Askeri Sonuçlar 156
4. Sosyo-Ekonomik Sonuçları 157
D. Başlıca Yerli Ve Yabancı Otoritelerle Yazarların Çanakkale Muharebeleri Hakkında Değerlendirme Ve Yorumları 157
SONUÇ 160
KAYNAKÇA 170
DİZİN 173
EKLER 174
GELİBOLU YARIMADASI TARİHİ MİLLİ PARKI'NDAN GÖRÜNTÜLER I-IV

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.d.adı	: geçen dergi
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
DH. EUM. AYŞ.	: Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü
DH. KMS.	: Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa
DIA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
s.	: sayfa
yay.	: yayınlayan

GİRİŞ

Geride bıraktığımız yüzyılın başında bu topraklarda Türk ve dünya tarihinde ender rastlanan benzersiz bir kavga yaşandı; Çanakkale Muharebeleri! Bu muharebeler, dünya tarihinde bir dönüm noktasının yaşandığı, güç dengelerinin değiştiği, olayların akışı üzerinde Türk ulusunun belirleyici bir rol oynadığı, Kurtuluş Savaşımızın ilk meşalesinin tutuşturulduğu, yüce Türk ulusunun kahramanlık ve fedakârlığının doruk noktasına ulaştığı bir centilmenlik, prestij, azim ve hayatta kalma mücadelesidir. Çanakkale Muharebeleri hakkında burada konu edeceklerimiz; savaşın sebepleri ki ana konusu şark meselesidir[1]. Muharebeler, askeri harekât açısından değerlendirilmesi şeklinde olmasına rağmen asıl ele alınacak konu, muharebelerin bir milletin kutsal saydığı vatan toprağını savunmada gösterdiği benzersiz, kusursuz ve örnek bir mücadelenin yanı sıra tükenen bir devletin yerine yenisini kuracak yeni ruh ve 20. yüzyıla damgasını vuran bir liderin doğuşuna etkileridir. Yani gizli öznemiz Mustafa Kemal ATATÜRK olacaktır.

Truva Savaşı'ndan bu yana Çanakkale Boğazı çoğu ulusların iştahını kabartan stratejik bir hedef oldu. 14. yy başlarında Osmanlılardan önce Çanakkale ve civarına hâkim olan Karesi Beyliği kısa sürede sahip olduğu deniz gücü ile Adalar Denizi ve Çanakkale Boğazı'nı denetim altına almayı başarmıştı. Bu üstünlük Avrupa'yı endişelendirmiş Haçlı ittifakını harekete geçirmişti. Antik Troas'ın yeni hâkimleri olan Karesili Türk Beyleri birçok defa boğazı geçtiler, Gelibolu'da at koşturdular. Bölgeyi çok iyi tanıyorlardı. Osmanlılara öğrettiler ve Gelibolu'nun, Rumeli'nin fethinde önemli rol oynadılar.

---

[1] Kökeni tarihin yüzlerce yıllık derinliğine dayanan batı odaklı ***Şark Meselesi***; "Napolyon'un mağlubiyetinden sonra Avrupa'ya yeniden siyasî bir düzen ve şekil vermek üzere 1815 yılında Viyana Kongresi düzenlenmiştir. Kongreye büyük devletler (İngiltere, Avusturya-Macaristan, Prusya, Rusya, Fransa) ve hemen bütün Avrupa devletleri temsilci göndermişlerdir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya Başbakanı Metternich tarafından davet edilmesine rağmen, kongreye katılmayı reddetmiştir. Burada alınan kararlarla kurulan yeni Avrupa statüsü, bazı değişikliklerle birlikte I. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Bu kongrede Rusya temsilcileri, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hıristiyanların durumunun da gözden geçirilmesini istemişlerdir. Konuyu da "Şark Meselesi" olarak adlandırmışlardır. Böylece "Şark Meselesi" tabiri, siyasî bir maksatla, tarihte ilk defa Ruslar tarafından kullanılmıştır. Bu isimlendirme, XIX. yüzyıldan itibaren, Batılı diplomatlarca, Osmanlı Devleti'nin bütün iç ve dış meselelerine müdahale etmeyi ve Türk topraklarını paylaşmayı ifade etmek üzere politik bir deyim olarak oldukça yaygın bir tarzda kullanılmaya devam edilmiştir." Bkz. İlker Alp, "*Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Politikası*" , TÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay. ,Edirne 2008, s.14.

Öte yandan Osmanlılar 1356'da Gelibolu'daki ilk adımlarının, beş yüz yıllık sonu gelmez bir mücadeleye neden olacağını da bilemezlerdi. Ama daha sonra yaşananlar, Osmanlı siyasi tarihinin büyük bir kısmının Rumeli tarafında verilen mücadeleler, savaşlar, antlaşmalar toprak alıp kaybetmelerle dolu olduğu gerçeğini de ortaya koymuştur.

Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak İngiliz Resmi Tarihi, Çanakkale Boğazı ve Gelibolu'yu düşman elinde Akhilleus[2]'un topuğu olarak betimler. Bilindiği gibi Homeros'un İlyada destanı[3], Truva olarak bilinen kentin öyküsüdür. Konusu Truva savaşı olmakla birlikte hem bu savaşın kısa bir dönemini kapsar, hem de esasen Truva'nın değil, yarı tanrı bir kahraman olan Akhilleus'un destanıdır. Mitolojiye göre bu yarı tanrı kahraman Akhilleus'un hassas ve ölümcül yeri de topuğudur.

İngilizlerin bu mitolojik yorumuna göre Çanakkale Boğazı ve Gelibolu; ya İngiliz ve müttefiklerinin elinde Osmanlı Devletinin ölümcül yeri olacak, ya da Osmanlı Devleti ile Almanya'nın elinde Rus Çarlığı'nın sonunu hazırlayacaktı. Bundan başka; savaş gemilerinden birinin adının Akhilleus'un hasmı Agememnon olması, ölüleri toplamak için Truva savaşında olduğu gibi ateşkes yapılması, River Clyde çıkarmasının bir çeşit tahta Truva atı stratejisini hatırlatması, gibi birçok benzerlikler Çanakkale Muharebelerinin mimarı olan İngilizlerin, o sırada umutlarını antik çağın bu destanına bağladıklarını ve adeta Truva savaşını 20.yy.a uyarladıklarını göstermektedir.

Tarihe ve I. Dünya Savaşının sonuçlarına bakıldığında, Akhilleus'un topuğu hakkında İngilizlerin ideolojik olduğu kadar romantik de olan bu yorumu bir yönüyle doğrulanmış görünse de mitolojik kahramanları 20.yy.ın gerçeklerine taşımak pek de gerçekçi bir yaklaşım olmamıştır[4]. Zira Türkiye Cumhuriyeti Devleti dimdik ayaktadır ve ilelebet varlığını devam ettirme azim ve kararlılığındadır.

O tarihten bugüne, başta İngilizler olmak üzere müttefiklerin, bu savaşlardan yenilgi olarak söz etmekten daima kaçındıklarını görüyoruz. Gerçi, 1919 yılında

---

[2] ***Aşil*** olarak da isimlendirilir.

[3] ***Ilyada Destanı:*** Homeros'un Ilias, ya da Ilyada adli büyük destanı Ilyon yani Troya destanî adini taşıdığı halde, Troya savaşı efsanesinin ancak kısa bir bölümünü yansıtır: Akhilleus'un orduların yöneticisi Agamemnon'a karşı öfkesi ve savaştan çekilmesiyle baslar, Akhilleus'un savaşa dönmesi, Hektor'u öldürüp Troya şehrinin çevresinde sürüklemesi, sonra da ölüsünü babası Priamos'a geri vermesiyle biter. Bkz. http://tr.wikipedia.org (25.02.2008)

[4] 1353'ten itibaren Türklerin Gelibolu'ya yerleşmeye başlamaları tarihin en uzun ömürlü imparatorluklarından Bizans'ın sonunu hazırlamıştır. Yüzyıl sonra da Bizans İmparatorluğu tıpkı Truva Devleti gibi tarihe karışmıştır. Bkz. http://www.canakkale.gov.tr/savas_24_yorum.htm (25.02.2008)

Gelibolu'ya gelerek belki bir vicdan muhasebesiyle, kısa süre içinde birçok mezar ve anıt inşa ettiler. Bu sırada bu topraklarının asıl sahipleri 1919'dan 1922 Ağustosuna kadar uzanan kurtuluş mücadelesi verecekti. Bu ulus; savaş meydanlarında, siperlerde, cephelerde toprağa düşen şehitlerin anısı yaşatma konusunu düşünme fırsatı bulamayacak kadar zorlu bir var olma, yeniden doğuş mücadelesi içerisine girmişti.

Ama Çanakkale asla unutulmamıştı, Atatürk'ün önderliğinde Türk ordusu, Dumlupınar zaferi ile onlara ikinci bir Gelibolu tokadı vuruyor, unutmaya çalıştıkları yenilgiyi hatırlatıyordu. 1935 yılında Anafartalar ve Conkbayırını gezen Afet İnan, mütevazı Mehmetçik abidesi karşısında yükselen yabancı abidelere hayranlıkla bakmış ve Atatürk'e niçin büyük bir abide yapmadıklarını sormuştu. Atatürk'ün cevabı şu oldu. "Evet, doğru, biz de Mehmetçiğimizi anmak için büyük, çok büyük abideler yapmalıyız, fakat bu bir zaman ve imkân meselesidir. Ancak, bu toprakların Türk hudutları içinde kalmasıyla Mehmetçik en büyük abideyi bizzat kurmuştur." Dünyada; tarih, arkeoloji ve hatta mitoloji ile örtüşen komutanlık sanatının harikalarına sahne olan böyle bir savaş alanı hiçbir yerde var olmamış ve yaşanmamıştır.

İtilaf devletlerine ait gemiler 25 Nisan 1915'de tanyeri ağarmadan Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerine asker çıkarmaya başladıklarında; düşman çıkarmasını haber alan Mustafa Kemal emir almadan derhal harekete geçmiş, düşman ileri harekâtını verdiği "Ben size taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar kaim olabilirler." emri ile Çanakkale savunmasının kaderini değiştirmiştir.

Büyük önder Mustafa Kemal Çanakkale'de; o andaki rütbesinin çok üzerindeki sorumlulukları taşıyarak ve karar vererek, üstün bir kumandan ve yetenekli bir asker olarak Türk milletinin saygı ve sevgisini kazanmıştır. Çanakkale'deki başarıları, Mustafa Kemal'i kurtuluş mücadelesine götüren ve Atatürkleştiren yolda ilk adım olmuştur.

Türk ulusunun geleceğine ışık tutan, yol gösteren, ulusal aydınlığımızın dayanağı ve kaynağı olan ilke ve inkılâplarımızın özündeki değerler O'nunla evrenselleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu müjdelemesi, eşsiz bir liderin doğuşuna tanıklık etmesi açısından, I.Dünya savaşına, Çanakkale ruhuna belki çok şey borçluyuz. Ancak, büyük savaşlar, tarihte her zaman büyük sonuçlar doğurmuştur. Bunca yıl

geçmesine rağmen; bizler, bu savaşın Türkler açısından sonuçlarını kabullenemeyenlerin, akılları ve gönülleri 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması'na takılı kalanların önümüzde sergiledikleri oyunları görmezden gelemeyiz.

Türk evlatları vatanı için savaştılar, canlarını verdiler. Bize bıraktıkları bu toprakların kıymeti büyüktür. Ancak, bu ülkenin bir zafer sarhoşluğu yaşama lüksü hiçbir zaman olmamıştır, olmayacaktır da. Başımızı kuma gömemeyiz, tarihin yazdıklarına ve geçmişte yaşananlara sırtımızı çeviremeyiz. Çünkü tarihimiz bu topraklar üzerine oynanan oyunlar ve mücadeleler ile doludur. Dün olduğu gibi bugün ve gelecekte de İngilizlerin görkemli filosunun Boğaz muharebelerinde düştüğü aczi unutup, yeni bir Çanakkale rüyasının peşinden koşabilecek olanlara karşı daima uyanık ve hazır olmalıyız.

Bayram gibi kutlanması gereken 18 Mart'ın yıldönümleri bile zafer coşkusundan uzak, sıradan anma günlerine dönüşüyor. Mağlupların bitmeyen yası, galiplerin tükenen heyecanından çok daha derin duygusallıklar içeriyor. Galiplerin torunları, mağlupların unutmadıkları, unutturmadıkları yas törenlerini yadırgayarak belki de gizliden gizliye biraz da takdir ederek donuk bakışlarla izliyorlar.

I.BÖLÜM

DÜNYA BÜYÜK HARBE DOĞRU GİDERKEN

A- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDEN ÖNCE DÜNYA SİYASİ DURUMU

1- Genel Siyaset

1815-1848'de 1789 Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik fikri daha yayılmış ve genişlemişti. Ancak asıl Avrupa diplomasisine hâkim olan iki önemli olay 1856–1871 yılları dönemindeki İtalyan Alman birliğinin kuruluşu dolayısıyla milliyetçiliğin kazandığı zafer idi. Bu iki olaydan sonra, Avrupa'da yeni bir çığır açılmış, 1871'den sonra Avrupa dengesinin mahiyeti değişmişti. Özellikle Alman Milli Birliğinin kurulması, Birinci Dünya Harbine giden olayların başlangıcı olmuş, milletlerarası ilişkilerde büyük ölçüde etki yapmış ve Avrupa diplomasisinin yönü ve dengesi değişmişti. 1870–71 Almanya-Fransa Harbi sonundaki barış hükümlerine göre Fransa'nın Alsasloren'i (Alsace-Lorraine) kaybetmesi, elli yıla yakın bir süre ile iki devlet arasındaki ilişkilere yön veren ve bu ilişkileri zehirleyen başlıca eleman olmaya devam etti[5].

Bismark'ın 1890'a kadar izlediği dış politikanın hedefi, Alman Milli Birliğini kurmak, öç alma harbine meydan vermemek için Fransa'yı yalnız bırakmak ve daha çok Avrupa ile meşgul olmaktı. Bismark 1871'den sonra da bu sebeplerden hararetli barış taraftarı olmuştu[6].

2- Üçlü İttifakın Doğması

8–9 Eylül 1872 görüşmeleriyle herhangi bir yazılı anlaşmaya dayanmayan Üç İmparatorlar Anlaşması yapıldı. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasındaki görüşmelerle; genel olarak Fransa'ya ait sorunlara, Balkanlar'daki Avusturya-

[5] ***"Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, I, Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi"***, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1970, s.3.
[6] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.3.

Macaristan ve Rus çatışmalarıyla Rusya'da faaliyette bulunan ihtilalci hareketlere karşı yapılacak işlere yer verilmişti. 1873'de kuvvetlendirilen Üç İmparatorlar Anlaşması 1878 Berlin Kongresinde son buldu[7].

1879'da Rusya'ya karşı, 1918 yılına kadar devam eden, Almanya, Avusturya-Macaristan ittifakı imzalandı.18 Haziran 1881'de İkinci İmparatorlar Anlaşması Rusya'nın Almanya'ya başvurması ile imzalandı[8].

Bu anlaşma genel olarak Avusturya–Macaristan ile Rusya'nın arasını bulmak için Balkan yarımadasını bu iki devlet arasında bölmüş bulunuyordu. Anlaşmaya göre yarımadanın doğusu Rusya'ya batısı Avusturya–Macaristan'a bırakılmış oluyordu. Bismark, bütün bu hükümlere göre Alman çıkarları ve bu çıkarların gerektirdiği tertipleri kurabilmesi için Osmanlı İmparatorluğu ile hiç ilgilenmemiş ve bu imparatorluğu iki ortağına peşkeş çekmiş denebilirdi.

Yapılan bu ikinci anlaşmada birincisi gibi yine Balkanlar'da çıkan bunalım, yani Bulgaristan ve Doğu Rumeli sorunları, Avusturya-Macaristan'ın Rusya'nın haklarına saygı göstermemesi yüzünden bozuldu. Bismark bu durum karşısında üçlü düzenlemeden vazgeçip, her iki devleti de kendisine bağlayan ikili tertipler yoluna gitti.

20 Mayıs 1882'de İtalya'nın da katılmasıyla üçlü ittifak kuruldu. Bu ittifak gerçekte 1879'da kurulan ittifakın daha fazla kuvvetlendirilmesinden başka bir şey değildi. Fransa'nın Tunus'u alması (1881) üçlü ittifakın kurulmasını sağlayan olaylara yol açmıştı. Kendisini yalnız göre İtalya yalnızlıktan kurtulup sömürgeciliğe başlayabilmek için Avrupa diplomasisine egemen olan Almanya'ya dayanmaya karar verdi. Bu suretle üçlü ittifak doğdu.[9]

Üçlü ittifakın doğması ile Bismark'ın Fransa'yı yalnız bırakma politikası en yüksek noktaya ulaştı. Almanya'nın Avrupa'daki üstünlüğü kesin bir şekil aldı. Bismark'ın işbaşından ayrılmasından sonra Almanya'nın, Rusya'yı terk ederek tamamen Avusturya'ya dayanması bu devletin Balkanlardaki arzularını daha ziyade

[7] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.4.
[8] Fahir Armaoğlu, "*Siyasi Tarih Dersleri (1789–1919")*, Ankara 1961, s.206.
[9] Fahir Armaoğlu, (1961), ***a.g.e***, s.206.

kamçıladı. Nitekim Birinci Dünya Harbi Avusturya'nın bu bölgede çıkardığı bir bunalım yüzünden patlak verecekti.

İtalya da büyük devlet olmanın gururu içinde, üçlü ittifaka sırtını dayayarak Afrika'da sömürgeciliğe girişti. Fakat sömürgecilikte müttefiklerinden umduğu yardımı göremeyince üçlü ittifaka bağlılığı zayıfladı. Ve 1915'te Birinci Dünya Harbine, karşı bloğun yanında katıldı.[10]

Üçlü ittifak sonraları birkaç defa yenilenmiş ve son yenileme 5 Şubat 1913'te yapılmıştır ki, bununla ittifakın süresi 8 Temmuz 1920'ye kadar uzatılmıştı.[11]

12 Aralık 1887'de İngiltere, Avusturya ve İtalya arasında bir Akdeniz Anlaşması imzalandı. Gerçekte bu anlaşmanın Akdeniz'le bir ilgisi yoktu. Bu anlaşmada asıl maksat; Rusya'nın, Osmanlı Devleti üzerinden Akdeniz'e inmesini önlemekti. Genel olarak bu anlaşma ile bölgenin özerklikleri korunacak, Avrupa'nın önemli çıkarlarının bekçisi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığı korunacak, boğazlara herhangi bir devletin üstün nüfuz elde etmesine müsaade edilmeyecek. Osmanlı Devleti Anadolu toprakları üzerindeki egemenlik haklarının en küçük bir kısmından bile vazgeçmeyecek, saldırıya uğrarsa, üç devlet Osmanlı Devleti'ne hemen yardım edecekler fakat Osmanlı Devleti saldırgan devletle işbirliği yaparsa üç devlet birlikte veya ayrı ayrı Osmanlı topraklarının bazı noktalarını işgal edeceklerdi.[12]

3- Üçlü İtilafın Doğması

1887 yılı Bismark'ın Fransa'yı durdurma, yalnız bırakma politikasının son yılı oldu. Çünkü söz konusu politika Rus-Alman Teminat Antlaşmasının imzasından hemen sonra sarsılmaya başladı. 1887'den itibaren bütün elemanlar değişti. Ne içerideki ne dışarıdaki koşullar Bismark'ın kurduğu sistem ve politikanın devamına imkân

[10] Fahir Armaoğlu, (1961), ***a.g.e***, s.208.
[11] Fahir Armaoğlu, (1961), ***a.g.e***, s.210.
[12] Fahir Armaoğlu, (1961), ***a.g.e***, s.218.

bırakmadı. Bu tarihten itibaren yirmi yıllık bir dönem, onun Avrupa'da sağlamış olduğu ağırlığa karşılık bir ağırlık, bir denge unsuru meydana çıkardı. Üçlü itilaf kuruldu.[13]

4 Ocak 1895'de Rusya ile Fransa arasında ittifak yapıldı. Fransa-Rus ittifakı ile Almanya'nın Avrupa'daki üstünlüğü son buluyor ve Avrupa'da denge dönemine doğru giriliyordu. 1895 yılına kadar Almanya böyle bir ittifaka ihtimal vermemişti. Bunun anlaşılması üzerine aynı yıl II. Wilhelm şu Alman dış politikasını çizdi: "Rusya'nın Avrupa ile meşgul olmasını önlemek için onu uzak doğuda meşgul etmek".[14]

19. Yüzyılda İngiltere o zamana kadar izlediği yalnızlık politikasının acısını duymaya başlamıştır. İngiltere'nin sömürgecilik alanında yayılması, kendisini Avrupa dışı birçok noktalarda büyük Avrupa devletleriyle çatışma durumuna getirdi. Yalnızlıktan kurtulmak için Almanya ile anlaşmak istedi. Fakat bu başarısızlıkla sonuçlandı. Nihayet önce Fransa, sonra da Rusya ile sömürgecilik alanındaki çatışmalarını giderdi ve merkezi devletlerin (Almanya, Avusturya-Macaristan) karşısında yer aldı. Ve bu suretle hem kendisini yalnızlıktan kurtardı, hem de Avrupa dengesinin kurulmasını sağladı[15].

Üçlü ittifak gerçek anlamda bir ittifak olmasına karşı, üçlü itilaf yalnız sömürge anlaşmazlıklarını çözen anlaşmalardan ibaretti. İngiliz, Rus, İngiliz-Fransız anlaşmaları tamamen böyle idi. Bununlar beraber aralarındaki sömürge anlaşmazlıklarının çözülmesi bu üç devleti birbirlerine daha çok yaklaştırıyor ve bir birleşik politika izlemelerini kolaylaştırıyordu. Aralarında çıkan anlaşmazlıkları kaldıran bu devletler üçlü ittifakın kendi çıkarlarını bozmasına engel olma hususunda beraber hareket edeceklerdi. Onun içindir ki, bu üç devletin meydana getirdiği bloğa ittifak değil üçlü itilaf denmişti.[16]

---

[13] Fahir Armaoğlu, (1961), ***a.g.e***, s.232.
[14] Fahir Armaoğlu, (1961), ***a.g.e***, s.235.
[15] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s. 6.
[16]Fahir Armaoğlu, (1961), ***a.g.e***, s.243.

4- Blokların Çatışması

II. Wilhelm ve fikir arkadaşları Almanya'yı büyük bir devlet yapmak istediler. Bu suretle de Almanya'nın karşısında kuvvetli bir bloğun kurulmasına sebep oldular. 1905 yılından itibaren Almanya her vesile ile kurulan bu karşı blokla çatışmaktan geri kalmadı. Bu çatışmalar 1914 Birinci Dünya Harbinin çıkmasına kadar devam etti. 1905–1911 bu çatışmanın, en hareketli safhasını teşkil ediyordu. Ve dünyayı bir harbe götürebilecek nitelikte idi. Nitekim 1911 yılında olan Agadir Olayı[17] da bunlardan biriydi.

1911 Agadir olayından sonra artan İngiliz-Alman itimatsızlığı İngiltere ile Fransa'yı birbirine daha çok yaklaştırmış ve 23 Kasım 1912'de uzun görüşmelerden sonra İngiliz-Fransız deniz anlaşması yapılmıştı. Bu anlaşma hükümlerinde kara harekâtına ait planlar da vardı. Ancak genel olarak söylemek gerekirse bu anlaşmada İngilizlerin kesin bir yardım yüklenimi yoktu.[18]

Her iki blok da önceleri savunma esasına göre kuruldular. Fakat her çatışmada her iki taraf kendini kuvvetlendirmeye ve silahlandırmaya verdi. Bu suretle ittifaklar niteliklerini değiştirdiler. Yani taarruzi nitelik kazandılar. Bu durum her iki tarafı da ufak bir kıvılcımla patlamaya hazır bir duruma soktu. Nitekim Saraybosna'da bir suikastçının tabancasından çıkan tek kurşun koca bir dünya harbini ateşlemeye yetti.

---

[17] Agadir Olayı; Fas sultanının 1911 Martında Fransız komutanının telkini ile iki asker kaçağını kurşuna dizdirmesi Fas'taki yerlilerin ayaklanmasına kâfi geldi. Fas Sultanı Fransız konsolosluğuna sığındı. Asiler aynı zamanda yabancılara saldırmaya başladılar. Ve bu sırada bir Fransız subayını da öldürdüler. Bu durum üzerine Fas'taki güvenliği sağlamakla görevli Fransa, Fas'taki kuvvetlerinin yeterli olmadığını görerek Fransa'dan yeni kuvvet getirmeğe karar verdi. Güvenlik yerine getirilir getirilmez bu kuvvetlerin tekrar geri alacağını da Almanya'ya haber verdi. Bunun üzerine Almanya özetle Fransa'ya şunları bildirdi :"Fransa'nın bu kuvvetleri temelli Fas'ta bırakması 1906'daki Alceziras (Cebelitarık-Ciblorta) kararlarına aykırıdır. Öyle bir durumda Almanya Fas'ta hareket serbestîsini muhafaza eder." Fransa Nisan 1911 başlarında Fas'a önemli miktarda asker göndererek bazı şehirleri işgale başladı. Bunun üzerine İspanya da 10 Haziran 1911'de Avrupalıların hayatlarını korumak maksadıyla Fas'a asker çıkardı. Almanya da Fas'ta bulunan Almanların can ve mallarını korumak amacıyla 1 Temmuz 1911'de Fas'ın Atlantik kıyılarında bulunan Ağadir limanına bir harp gemisi yolladı. Bu husus Fransa'da heyecana sebep oldu. Fransa Almanya'nın Fas'ın bir kısmını işgal etmesinden korktu. Tavizler vermek üzere Almanya ile görüşmelere girişti. Bu görüşmelerde Almanya Fransız Kongosu'nun tamamını istediğini açıkladı. Bu durum karşısında İngiltere işe karıştı. Fransa İngiltere'den Fas'ta kendisini desteklemesini istedi. İngiltere kendisinin barış taraftarı olduğunu, lakin prestijinin yaralanması pahasına barışı koruyamayacağını bildirdi. Nihayet Almanya Kongo'nun tamamını istemekten vazgeçti.;Bkz. www.onpunto.com. (17 Nisan 2008)

[18] Fahir Armaoğlu, (1961), ***a.g.e***, s.248.

B- BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDEN ÖNCE OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASİ DURUMU

Yükselme (1453–1577), duraklama (1579–1683) dönemlerini çok gerilerde bırakıp gerileme (1683–1792) ve çöküş (1792–1919) dönemi sürecinde olan Osmanlı Devleti'nin İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerle siyasi ilişkileri normal gelişmemekteydi.

1- Rusya İle Siyasi İlişkiler ve İttifak Teklifi

Bu dönemde de Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler, tarihi sebepler ve komşu olmak dolayısıyla karşılıklı titizlik ve kuşku içinde idi.[19]

2 Ağustos'ta Almanya ile ittifak imzaladıktan ve seferberlik ilan edildikten sonra, 5 Ağustos'ta İstanbul'da ki Rus büyük elçisi, Enver Paşa ve diğer hükümet ileri gelenleriyle yapılan temaslara ait dikkate değer bilgileri kapsayan aşağıdaki üç yazıyı hükümetine gönderdi.[20]

Bunlardan birincisi Enver Paşa ile Rus askeri ataşesi General Leontief'in yaptığı görüşmeye ait ve kavram olarak şöyle idi[21]: Harbiye Nazırı, General Leontief'e şunları söylemiş; "Osmanlı seferberliği Rusya aleyhine değildir. Rus Hükümeti isterse 9. ve 11.Kolordularının bir kısmını Kafkas sınırından alabilir. Türkiye elan kimseye bağlı değildir. Eğer Rusya kendi davası için Türk Ordusunu kullanmak isterse bu imkânsız değildir. Türk Ordusu Rusya aleyhinde durum alacak herhangi Balkanlı bir orduyu tesirsiz bırakmak için kullanılabilir. Keza eğer Rusya, Balkan Devletlerini karşılıklı tavizler esası üzerine birbiriyle ve Türkiye ile barıştırabilirse, Türk Ordusu Balkanlıları Avusturya'ya karşı destekleyebilir".

Ataşemiz bu tavizlerin neler olabileceğini sormuş, Enver Paşa, "Türkiye için Ege adaları ile Batı Trakya, Yunanistan için Epir, Bulgaristan için Makedonya ve onun bir kısmı, Sırbistan için, Bosna Hersek olabileceğini" bildirmiştir. General Leontief

---

[19] Yusuf Hikmet Bayur, "*Türk İnkılâbı Tarihi"*, c.II,ks.IV, TTK Ankara 1952, s.658.
[20] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e***, c.III, ks. I, s.133.
[21] Masayuki Yamauchı, ***a.g.e,*** s.34–36.

böyle bir tertibin gerçekleşmesinde şüphe gösterince, Enver Paşa, "Türkler bakımından bunun pek kabil olduğunu ve gerçek sonuçlar alınacağına göre Türk Hükümeti ve ordusunun bundan memnun olacağını…" sözlerine eklemiştir.

Rus büyükelçisinin ikinci yazısında şunlar vardı; "General Leontief'i, Alman subaylarının hala Osmanlı Ordusunda kalmalarına şaştığımı Enver'e söylemeye memur etmiştim. Enver karşılık olarak, Almanları alıkoymadığını, ancak siyasal durum aydınlanmadan onları geri göndermek için de bir lüzum görmediğini, seferberlik gibi zor bir anda bu subayları uzaklaştırmanın da ordu yararına olmadığını bildirmiş, Enver'in özel düşüncesine göre, Almanya, bu subayları burada bırakmakla Türkiye'yi kendi yanına çekme amacı gütmektedir. Ancak bu amacı elde edemeyecektir. Çünkü Türkiye, yalnız kendi çıkarına göre davranacaktır. Eğer Rusya ile daha önce anılan işbirliği gerçekleşirse, hemen o gün Almanlara şimdi bugün düşmanlarımızsınız gidiniz denilecektir."

Rus büyükelçisinin üçüncü yazısı Bulgar elçisi Toşef'le olan görüşmesine aitti. O da hemen Enver paşanın söyledikleri gibi sözler söylemişti. Rus sefiri böylece Türklerle Bulgarlar arasında anlaşma olduğuna dair söylentileri doğruladığını bildiriyor ve yazısını şöyle sonuçlandırıyordu: "İngiltere'nin bizim yanımızda savaşa katılması Türkiye'yi sarhoşluktan uyandırdı. Bir Alman başarısızlığı kaygısı ve bu savaşta bir şey kazanmak hırsı, Türkiye'yi ve belki de Bulgaristan'ı bizimle cilveleşmeye sevk ediyor sanıyorum. Samimiliklerine hiç güvenmemekle birlikte onları reddetmemek gerekir düşüncesindeyim. Çünkü aksi hareketle onları düşmanın kucağına atmış oluruz. Türkiye'yi de içine alacak bir Balkan Birliği kurulmasına gelince, olayların bizim Boğazlara sahip olmamızı mümkün kılacakları ana gelmesine kadar, bu birlik bizim için yalnız faydalı olur. Sonuç olarak şu düşünceyi ileri sürmeme müsaadelerinizi dilerim. Babıaliyi muhtemel bir anlaşma konusu üzerinde bizimle daha başka görüşmelere sürüklemek iyi olur."

Bu görüşmeler, Enver Paşa ile Rus büyükelçisinin ileri sürdükleri fikirlerde samimi olmadıklarını açıkça göstermekteydi.

6 Ağustosta, Rus Dışişleri Bakanı Sazanof İstanbul'daki Rus büyükelçisine şu karşılığı bildirdi[22]; "Rusya için bir taahhüt teşkil etmemek şartıyla Enver'le görüşmelere hiç olmazsa vakit kazanmak için devam ediniz." Rus büyük elçisi bu bildiriyi almadan evvel Enver Paşanın teklifi üzerinde sadrazamla görüştü. Sadrazamın Enver Paşanın teklifi haberi olmadığı anlaşıldı. Bununlar beraber sadrazam seferberliğin Rusya aleyhinde olmadığını ve Rus sınırından 9.ve 11.Kolorduların da derhal geri çekilmesi işinde Enver paşa gibi düşündüğünü, bu nazıra tam güveni olduğunu ve onun açık kalpliliğine ve samimiyetine inanılması gerektiğini söyledi.

Bu durum Enver Paşanın hükümet içindeki durumunu ve Sadrazamın kabine azaları üzerindeki otoritesi ile devlet işlerinin ne şekilde yürütüldüğünü açıkça göstermekteydi.

9 Ağustosta Rus Paşanın hükümet elçisi kendi dışişleri Bakanlığından ivedilikle talimat istedi. Buna ait yazısından şunları bildiriyordu[23]; "1705 sayılı talimatımız üzerine Leontief yeniden Enver'i gördü. O, görüşünün değişmediğini, yani kendisinin Rusya'yla ittifak yapmak istediğini Leotiyef'e söylemiş ve bunun hükümet çevrelerinde büyük bir karşı koyma göreceğini, ancak ordu, elinde olduğundan kendisinin bu karşı koymaları yeneceğini umduğunu gizlememiş. Sanıldığı gibi Türkiye üçlü ittifaka henüz bağlanmış değildir. Enver, Alman ve Avusturya büyük elçileri tarafından hükümet üzerinde büyük bir baskı yapıldığını bildirmektedir. Bulgarlar dahi, son günlerde tekliflerde bulunmuşlar. Ancak Enver, sorun kesin olarak ortaya konulunca, Türk ulusal çıkarlarının üstün geleceğine inanıyor ve onlara göre davranılacağını söylüyor. Harbiye Nazırı durumu açıkça ve kısaca ortaya koydu. Türkler Rusya'ya iyi niyetlerini göstermek için Kafkas sınırındaki bütün birliklerini geri çekecekler ve Kafkasya'daki kuvvetlerinin büyük bir kısmını batı sınırına gönderecekler. Bundan başka kısa zaman içinde Trakya'da bir ordu toplayacaklardır. Ordu Bulgaristan dâhil herhangi bir Balkan devletine karşı veya bizimle birlikte Avusturya üzerine yürümeye hazır tutulacaktır. Bu anlaşma bir olupbitti olunca, Enver Türk Ordusundaki Alman subaylarını geri göndereceğine söz veriyor. Sonuç olarak Enver Paşa şu şartları konuşuyor: Batı Trakya il Ege adalarının Türkiye'ye geri verilmesi, Rusya ile 5- 10 yıllık bir tedafüi ittifak

[22]Masayuki Yamauchı, ***a.g.e,*** s.38.
[23]Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.136.

yapılması ve bu suretle Türkiye'nin sonradan balkan komşuları tarafından yapılacak bir öç alma saldırısına karşı konulmuş olması; Enver bu yola girmekle Türkiye'nin Alman düşmanlığını üzerine çekmiş olacağını pek iyi bildiğini, ancak bunlardan korkmadığını çünkü bu devlet savaşı kazansa da Türkiye ile komşu olmadığından ona karşı koruma yolunu göstermiş olduğunu söylüyor. General Leontief şuna inanıyor ki hemen karar verilirse bu iş olabilir. Bu sırada bütün koz Enver'in elindedir. Bahusus ki şimdi O, Başkumandan yapıldı."

Sefir bu yazıdan hemen sonra Dışişleri Bakanlığına şunu bildirdi[24];"Bence zaman darlığı dolayısıyla hiç kimseyle ön tartışmalara girişmeden Enver'in teklifini hemen kabul etmeliyiz. Eğer zafer bizim olursa Bulgaristan ve Yunanistan'a daima taviz bulabiliriz. Hâlbuki bizim reddimiz tamir kabul etmez biçimde Türkiye'yi düşmanlarımızın kucağına atar, eğer Enver tamamıyla samimi değilse, bizim onun isteklerine razı olmamız durumu aydınlatmaya yarar; esasen işin bugünkü safhası, inkitaı gerektirecek bir bunalım doğurmaktan başka bir şey yapmaz".

Rus Dışişleri Bakanı, 10 Ağustosta İstanbul sefirine şu karşılığı verdi: "Henüz Sofya'dan hiçbir karşılık almadık. Enver'le görüşmelerinizde vakit kazanmak lüzumunu unutmayın. Türkiye'nin bize karşı doğrudan doğruya yapabileceği hareketlerden korkmadığınızı da unutmayın. Aynı zamanda Türklerle konuşmalarınız dostça bir şekilden ayrılmamakla beraber, onlara şunu anlatmaya çalışın ki, bizim rızamız olmayan davranışlarda bulunurlarsa bundan küçük Asya'yı tehlikeye düşürürler. Biz müttefiklerimiz Fransa ve İngiltere'yle birlikte Türkiye'nin mukadderatını elimizde tutuyoruz. Hâlbuki Türkler bize kötülük edecek durumda değillerdir."

Bu belgeler Rus Dışişleri Bakanı Sazanof'un ne kadar kısır görüşlü olduğunu açıkça göstermektedir. Bir dünya harbinden Türkiye'nin Rusya'ya karşı oynayabileceği büyük rolü layıkıyla değerlendirememiş. Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak anlaşmayı Bulgaristan'ın durumunun aydınlanmasına bırakmıştır.

---

[24] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.138.

Sazanof yukarıdaki talimatı verdiği gün, Göben ile Breslau Alman gemileri Çanakkale'ye gelmişlerdir[25].

12 Ağustosta Rus sefiri Bakanlığına şunu bildirdi[26]; "Göben ile Brevlav'ın satın alınması burada durumu aleyhimize değiştirdi. Bana öyle geliyor ki askerlik bakımından bu alış veriş her halde Türkiye'nin gücünü arttırdı. Siyasal yöne gelince, şüphesizdir ki onun sonuçları son derece ciddi olacaktır. Çünkü bu, Türkleri yüreklendirdi. Ve onların kesin kararlara sevk edebilir. Sizin işaretlerinize uyarak zaman kazanmaya çalışacağım. Ancak benim düşüncem şudur ki, Türkiye ile ittifak yapmak imkânını kabul ediyorsak derhal bir karar vermek zaruridir. Çünkü yarın belki çok geç olur. Şuna inancım var ki Türkiye ile ittifak Bulgaristan'la anlaşmayı ancak kolaylaştırır. Hâlbuki samimiliklerinden şüphe etmemize imkân olmayan Bulgaristan'ın hala karşılığını beklemek, hem Türkiye'yi hem Bulgaristan'ı kaybetmek kendimize düşman kırmak tehlikesini doğurur."

Rusya'nın İstanbul büyük elçisi, bütün tekliflerinde görüldüğü üzere Rus Dışişleri bakanı Sazanof'tan daha iyi olarak Türkiye'nin coğrafi ve jeopolitik durumunun her hangi bir dünya harbinde Rusya'ya olan etkisini kıymetlendirmekte ve ileriyi daha iyi görmekte idi.

14 Ağustos Rus sefiri sadrazamla görüştü ve kendi Dışişleri Bakanına bu görüşme sonucunu şöyle bildirdi[27]; "Sadrazam da yaptığı bir konuşmada, bizimle bir anlaşmaya varmak konusuna dokundu. Kendi görüşme göre bu konunun, Alman gemilerinin gelmesi dolayısıyla güç bir duruma girdiğini söyledim ve ona Alman subay ve erlerini hemen Almanya'ya geri dönmesini önemle öğütledim. Sadrazam onları karadan mı yoksa tarafsız bir gemiyle mi göndermek gerekecekti? Bu işte tutulacak yol üzerinde düşüneceğini söyledi. Bundan sonra kendisiyle bu konu üzerinde resmen görüşmek için talimat almamış olduğumu söyleyip bir anlaşma zemini olarak Türk topraklarının dokunulmazlığını teminat altına almamızın asıl olmasını kabule hazır olduğumuzu öğrendiğimi bildirdim. Sadrazam bu teminatın biçimini sorunca, bunun görüşmeler sırasında konuşulabileceğini ancak her şeyin Türkiye'nin bize sağlayacağı

[25] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.138.
[26] Masayuki Yamauchı, ***a.g.e,*** s. 40.
[27] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.139.

çıkarlara bağlı olduğunu söyledim. Türkiye'den ve ordusundan ne isteyeceğimizi sordu. Bu soruyu görüşler ilerledikçe çözeceğimizi, ancak her şeyden önce Alman askeri heyetinin uzaklaştırılmasını isteyeceğimizi belirttim. Aramızda toprak kazancı işi konuşulmadı. Çünkü bütün görüşme özel ve gizli bir şekilde oldu. Şüphe etmiyorum ki adalar sorunu ortaya çıkacaktır. Öbür toprak isteklerine gelince, bunlar bizim Türkiye'den isteyeceklerimize bağlı olacaktır. Bana öyle geliyor ki eğer Küçük Asya'daki bütün Alman imtiyazları Türkiye'ye verilirse, bu onun için çok çekici olur. Bunun bizim ekonomimize bir zararı dokunmaz. Sadrazamın bu görüşmelerimizi hükümet arkadaşlarına bildireceği muhakkaktır. Ve ancak o vakit onun hakkında bir şey anlayabiliriz."

Ruslar, yukarıda verilen teminat ve üzerine Kafkasya'da bir kolordu bırakarak diğer iki kolorduyu Avrupa cephesine yollamışlardır. İngilizlere göre Rusların Türklerle ittifakı yeni bir Hünkâr İskelesi Antlaşması yaratabilirdi. Rusya ile yapılan bütün görüşmelerde iki tarafın maksadı vakit kazanmaktı.

2- İngiltere İle Siyasi İlişkiler

İngiltere Osmanlı İmparatorluğunu kendi tarafına çekmek niyetinde değildi. Hatta onun tarafsızlığı da Hindistan'dan Fransa'ya gönderilen bir İngiliz ve iki yerli tümenin Süveyş'ten geçmesine bağlanıyordu. Sonra ilk saldırının Osmanlı Devleti tarafından yapılmasıyla İngiliz uyruklu Müslümanların kendi lehine sempatisini kazanmak istiyordu.

İngiliz devlet adamlarından çoğu Türkiye'nin durumunu yeteri kadar hatta yeterinden çok aşağı derecede kıymetlendiriyorlardı. Yalnız 14 Mart 1908'de 1.Deniz Lordu bulunduğu sırada Amiral Fisher, Kral VII. Edvard'a bir mektup yazmıştı. Osmanlı İmparatorluğunun durumunu çok iyi bir şekilde açıklayan bu mektupta Lord Fisher şöyle diyordu[28]: "Almanya'ya karşı bizim için önemli olan iki devlet ve tek iki devlet Rusya ve Türkiye'dir ve bizim Almanya ile savaşacağımız dünyada en çok muhakkak olan şeydir. Yalnızca Almanya'nın bu savaşı yapmadan, ticaret bakımından

[28] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.143.

gelişemeyeceği için, siyasetten bahsetmedeki cüretimin majestenizce affedileceğini tam bir tevazu ile umarım. Zira haklı olduğumdan eminim ve bunu yapışımın sebebi şudur ki, eğer savaşa girişirsek Almanya'ya karşı Rusya ve Türkiye'nin bizim tarafımızda bulunmalarına muhtaç oluşumuzdur."

Sonuç, İngiltere bu yanlış politikasının cezasını çekti. Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli yerlerinde, kesin sonuç yeri olan Avrupa cephesinin aleyhine olarak bir kısım kuvvetler ayırarak yeni cepheler açmak zorunda kaldı. Türkler tarafından Boğazların kapatılması, Rusya'yı her türlü müttefik yardımından yoksun etti. Bu suretle kesin sonucun elde edilmesi gecikti. Bu gecikme müttefiki Rusya'nın içten çökmesine sebep oldu. Ayrıca bu gecikme kendisi ve müttefiklerine her bakımdan pahalıya mal oldu. Çanakkale'de mağlup olarak maddi ve manevi bakımlardan büyük kayıplara uğradı.

3- Fransa İle Siyasi İlişkiler

Fransa'nın durumu da Rusya ve İngiltere'ninkinden farksızdı. Fransızlar elden geldiği kadar Osmanlı İmparatorluğunu tarafsız tutmaya çalışmışlardı.

C- OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BÜYÜK HARBE SÜRÜKLENİŞİ

1- İttihat ve Terakki'nin Osmanlı Devleti'nin Büyük Harbe Girmesindeki Rolü

Osmanlı Devletinin son döneminde içte meydana gelen en büyük olay İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşu ve iktidarıdır. Bu cemiyetin doğuşu devrin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik şartların bir sonucudur. Cemiyetin kurucularının özel gayretiyle kısa sürede büyüyerek iktidarı ele geçirmiştir.

3 Haziran 1889'da Mektep-i Tıbbiye öğrencilerinden İbrahim Tema, İshak Sükuti, Abdullah Cevdet ve Mehmet Reşit tarafından "İttihad-ı Osmanî Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. Bu cemiyeti kuranlar "Genç Türkler" adıyla anılıyordu. Kısa sürede

Harbiye ve Mülkiye mektepleri ile okul dışı bazı çevrelere de yayılmıştı.[29] İttihat Terakki 1889'da teşkilatlanmasından sonra 1908 ve daha sonrasında giderek artan biçimde iktidara el koymuşlardır.

9 Haziran 1908'de İngiltere ve Rusya arasındaki Reval görüşmelerinde Makedonya konusunun da ele alınması üzerine cemiyet silahlı ayaklanma hareketine geçti. 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ile iktidarı tam anlamıyla ele geçirdiler[30]. Ve devletin yıkılısına kadar devam ettirdiler.

Ülkenin ekonomik, kültürel, siyasi yatırımlarla nüfus bölgelerine ayrıldığı, Duyum-i Umumiye gibi bir kurumla milli servetin önemli bir bölümünü her yıl Avrupa'ya aktarıp Avrupa'nın devletin ekonomisini ve iç siyasetini fiilen yönetir bir hale geldiği ortamda adım adım ülke yönetimine İttihat ve Terakki el koymuştur.[31]

Başlangıçta tam anlamıyla belirmiş siyasi ve ekonomik görüşe sahip olmamıştır. Müslüman ve Gayrimüslim bütün Osmanlıların "Osmanlı Milletini" oluşturduğunu belirten 1876 Anayasasının tekrar yürürlüğe konması ve meclisin açılması için mücadele veren İttihat ve Terakki başlangıçta liberal bir siyaset takip etmek istemiştir. Bu dönemde İttihat ve Terakkiye göre Avrupa, hürriyet, demokrasi hak ve adalet demekti. Onlar bu soyut kavramları meşrutiyetçi bir yönetim eliyle ülkede uygulamayı istiyorlar. Bu şekilde yaşanan sıkıntıların ortadan kalkacağını düşünüyorlardı. Onlar Abdülhamit'in gidip meşruti yönetimin uygulanması durumunda Avrupa'nın Osmanlı'ya karsı tutumunun değişeceğini umut etmişler, emperyalizmi hesaba katmamışlardır.[32]

Zamanla İttihat ve Terakki liderleri pek çok açıdan hayal kırıklığı yasamıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra 5 Ekim 1908'de meşrutiyetin yarattığı ortamdan faydalanarak Bulgaristan bağımsızlığını ilan edecek, bir gün sonra Avusturya Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini açıklayacak aynı günde Girit Yunanistan'la birleştiğini ilan

---

[29] Cemal Paşa, ***Hatıralar, İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı Anıları***, Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1977, s.43.
[30] Cemal Paşa, ***a.g.e***, s.44.
[31] Cemal Paşa, ***a.g.e***, s.44.
[32] Cemal Paşa, ***a.g.e***, s.46.

edecektir.[33] Yine Osmanlı Milleti yaratma çabaları da tam anlamıyla tersi bir duruma yönelmiş ayrılıkçı akımlar hızlanmıştır. Diğer taraftan ekonominin daha da liberalleşmesi Türk ve Müslüman unsurunun durumunu iyileştirmedi. Aslında uzun zamandan beri Osmanlı yöneticileri ve kamuoyu devletin ekonomik ve siyasi bağımsızlığa kavuşmasını istiyorlardı. Genç Türklerde genel olarak devletin kendi ayakları üzerinde durabilmesi eğilimindeydiler. Ama bunun için sistemli bir ekonomi geliştirememişlerdir. Osmanlı Devletinden sağladığı imtiyazlardan memnun olan devletlerin iş birliğine yanaşmamaları ve gelişmeye engel olan anlaşmaları gözden geçirmeye razı olmamışlardır. Buna rağmen İttihat ve Terakki ekonomiye nispeten bir çeki düzen vermeye başlamış, maliye teşkilatında bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Ama Avrupa'nın Osmanlı devletine yaklaşımı, ittihatçılar üzerinde hayal kırıklığı yaratmıştır. İttihatçıların bağımsız bir ekonomiyi Avrupa'dan bir sermaye olarak başarabileceklerini düşünmeleri zaten hayaldi. Çünkü onlar yabancı sermayeye çok önem veriyorlardı. Ama onun beraberinde getirdiği kısıtlamaları kesinlikle kabul etmiyorlardı. Bu yüzden 1909 da dış piyasa yerine iç borçlanma teşebbüsüne gidilmiş ama bir sonuç alınamamıştır. Hükümet bu defa yine Fransa'ya başvurmuş fakat önüne kabul edilemeyecek şartlar sunulmuş borçlanma olmamıştır.[34] Bu durumda Osmanlı Devletinin son on yılında iktidarı ele alan İttihat ve Terakki bu dönem içinde dış baskıların vesayeti altında hiçbir şey yapamayacaktır. Çünkü Osmanlı gövdesi altında kapitülasyonlar, Duyun-i Umumiye idaresi, ticaret anlaşmaları, bankalar, imtiyazlı şirketler, tekellerle, demiryolları gibi yollarla asalak hayatı sürdürmekte ve artan bir şekilde sömürülmektedir.

İşte, önceleri meşruti bir yönetim kurulduğunda Avrupa'nın Türkiye'ye karsı takip ettiği siyasetin değişeceğini düşünen ittihatçılar, özellikle İngiliz ve Fransız politikaları sebebiyle iç politikada değişikliğe gitmişlerdir.

İçte bu olaylar olurken Osmanlı'nın paylaşılması süreci devam ediyordu. Balkanlarda yaşanan ilhaklardan sonra 1911'de Trablusgarp İtalya tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal başladığında Osmanlı Devleti tamamen yalnız bırakılmıştır. İtalya daha önce yaptığı çalışmalarla işgal konusunda diğer devletlerin onayını almıştır.

[33] Cemal Paşa, ***a.g.e***, s.46.s.52.
[34] Cemal Paşa, ***a.g.e***, s.46.s.54.

Osmanlı yalnız bırakılması üzerine savaş sırasında boğazları yabancı bandıralı gemilere kapatmıştır. Bu Rus ticaretine önemli darbe vurmuş, Ruslar boğazı açtırmak için girişimlerde bulunmuş, giderek Rusya boğazların tehdit altında olduğu ve Osmanlı'nın bu tehdide karsı koyamayacağını ileri sürerek boğazları korumak ve kendi yararına açtırmak için baskı yapmaya başladı.

Diğer bir sorun Balkan Savaşlarıydı. Balkan Savaşları, Rusya'nın tahrik ve çabaları Balkan devletlerinin Türkiye'ye karsı ittifak etmeleri nihayet Karadağ'da çıkan isyanların bu devlet tarafından savaş bahanesi olarak görülmesiyle 17 Ekim 1912'de başlamıştır. Savaş Osmanlı Devleti aleyhine çok feci bir şekilde cereyan etmiş Osmanlı Avrupa'daki topraklarını kaybetmiştir. Fakat Balkan devletleri bu defada birbirleriyle mücadeleye girmişlerdir.

İttihat ve Terakki de 23 Ocak 1913'te düzenlediği darbe ile iktidarı tamamen ele geçirmiştir.[35] Balkan Savaşlarından sonra Osmanlıcılık siyasetinin yerine İslamcılığın ve Milliyetçiliğin geldiği düşüncesi hâkimdir. Bunun Türk milliyetçiliği değil Turancılık olduğu ileri sürülür. Ama önemli olan yeni bir ideoloji ile formülün getirilmesinde izlenen siyasette bir değişiklik yapılmış olmasıdır[36].

İslamcılık, Osmanlı imparatorluk ideolojisinin temel taşlarından biri olmuştur. Milliyetçi duyguların Müslüman Arnavutlar arasında yayılması ve 1912'de imparatorluktan ayrılmaları Türkleri oldukça şaşırtmıştı. Bu Osmanlıcılığa ve İslamcılığa yıkıcı bir darbe indirmiştir. Arnavutlar yıllardır devletin temel taslarından birini oluşturmuş ve onlara imtiyazlı davranılmıştır. Türklerin bu değişikliklere karsı gösterdikleri bu tepki daha ırkçı düşünerek ve kendi milliyetçiliklerine belirli bir biçim vermeye başlamak oldu. Bu tepki önceleri Turancılık biçimini aldı. Turancılık, İslamcılık gibi bir yayılma ideolojisi olduğundan, batı cephesinde tam anlamıyla gerileyen Jön Türklerin ulusal gereksinmelerine uygun düşüyordu. Rusya, Fransa ve İngiltere ile savaşa girilmesi her iki ideolojik akıma da güç kazandırdı. İkisi de din kardeşlerini Hıristiyan devletlerin boyunduruğundan kurtarmak amacını güdüyordu[37].

---

[35] İsmet Görgülü, ***On Yıllık Harbin Kadrosu***, TTK Yay., Ankara 1993, s.36.
[36] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.18.
[37] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.19.

Gerek Trablusgarp gerek Balkan Savaşları zaten bozuk olan ve açık veren Osmanlı maliyesinde yıkıcı etkiler yapmıştır. Savaşlardan sonra Anadolu'ya akın eden göçmenler de buna eklenince Osmanlı Devleti en fazla kriz içinde olduğu dönem bu dönem denilebilir. Yine bu dönem yüzyıl süren hızlı bir dünyaya açılıştan sonra ekonomik ve siyasi olarak Osmanlının Avrupa'nın müdahale alanları içine çekildiği yani XIX. Yüzyılın başında atılan tohumların meyvelerini vermeye başladığı dönemdir.

İttihat ve Terakki'nin samimiyetle fakat kısıtlı kaynaklarla başlattığı ve ilerleme kaydettiği mali reformlar büyük devletlerin emperyalist siyasetleri yüzünden çıkardıkları Trablusgarp savaşı, Balkan Harbi ve diğer siyasi askeri meseleler nedeniyle yarım kalıyor amacına ulaşılamıyordu. Her askeri siyasi krizle ülke mali bunalıma biraz daha gömülüyor ve yapılan masrafların da etkisiyle ortaya çıkan bütçe açıklarını kapatmak için Avrupa'dan borç istekleriyle cevaplandırılıyordu[38]. Bu bağımlılık ülkenin nüfus bölgelerine ayrılışında Avrupa'nın elinde bir koz olarak kullanılmıştır.

İttihatçıların karsılaştıkları sorunların hemen hepsi izledikleri çağdaşlaşma siyasetinden doğmaktaydı. Devleti kurtarma sorununa verdikleri yanıt devletin bütün yapısını tepeden tırnağa çağdaşlaştırmaktı. Ayrıca istedikleri devletin o günkü durumunu korumak değildi. Abdülhamit bunu zaten başarıyordu. İttihatçılar devleti yeniden canlandırmak dünya devletleri arasında söz sahibi olacağı bir yere getirmek istiyorlardı. Bir anlamda kumar oynuyorlardı. İstedikleri ya hep ya hiçti. Getirdikleri ıslahat programı geleneksel düzen sayesinde imtiyazlı mevkilere gelmiş olan herkesin onlara cephe alınmasını sağlamıştır. Yaşamın akılcı bir düzenle yönetilmesine Hıristiyanlar, Rumlar, Slavlar ve Ermeniler kadar Türkler, Araplar ve Arnavutlarda karsı koydular. Ama ittihatçılar aynı devletin vatandaşı olan Müslüman'la, Hıristiyan'ın ayrı yasalarla yönetilmesini istemiyorlardı. Bu konuda ödün vermemeye kesin kararlıydılar. Bu siyaset devletin felaketine yol açmıştır.[39]

Gerek Trablusgarp ve Balkan savaşlarında yalnız bırakılan ve bu savaşlarda ülkenin bütün kaynaklarını seferber eden İttihat ve Terakki, halka dönmek ve Osmanlı Devleti varlığını koruyabilmek için milli bilinç uyandırmak politikası takip etmeye

[38] Masayuki Yamauchı, ***a.g.e,*** s.48.
[39] İsmet Görgülü, ***a.g.e,*** s.105.

başlamıştır. Bunun sonucu 31 Ocak 1913'de "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti" kurulmuştur.[40] Aslında Osmanlı yöneticileri ve kamuoyu, Avrupa'ya olan bağımlılığın farkındaydılar. Egemen bir devletin Türkiye'de yabancılara tanınmış olan imtiyazlara göz yumması beklenemezdi. Bu imtiyazlar, yasaların bütünlüğü ilkesini ihlal ediyor ve çağdaşlaşmayı olanaksız kılıyordu.

İttihatçılar 1914'de kadar kapitülâsyonlardan kurtulmak için ilgili devletlerle görüşmeler yapmışlar ve kapitülâsyonlardan kurtulmaya çalışmışlardır. Bu yöntemler bir yarar sağlamadı. Aynı zamanda bağımlılıktan kurtulmak için Türklerden meydana gelen bir sermaye grubu yaratılması gereği ileri sürülmüştür. Bu politika savaşın yarattığı ortamdan yararlanılarak uygulanmaya konulmuştur. İttihatçıların milli ekonomi politikaları uygulamaya iten sebepler; Avrupa'nın ekonomik boyunduruğa aldıkları Osmanlı Devleti'nin Avrupa camiasında tecrit ederek parçalanmaya doğru gidişi hızlandırılmalarıydı. İttihatçılar bu gidişi görüyor. Ve elleri kolları bağlı olarak beklemiş olmamak için Avrupa devletleriyle yapılacak bir ittifak anlaşması şemsiyesi altında devleti korumak istiyorlardı[41].

İtilaflar Osmanlı üzerindeki düşüncelerini belli etmişlerdir. Osmanlının çok güçsüz olduğunu ve savaşta hiçbir varlık gösteremeyeceğini düşünmekteler. Bunun dışında itilaflar zaten Osmanlı'yı paylaşmak istiyorlardı. Onlara göre Osmanlı Devleti savaşa katılsa da katılmasa da yine de paylaşılacaktır. Osmanlı devleti yöneticileri bu düşüncenin farkında ve bu düşünce Osmanlıyı onlara daha ılımlı yaklaşan Almanya'ya itmiştir. Savaşın başlamasıyla Avusturya Osmanlı'ya ittifak almak için çaba sarf etti. Avusturya- Macaristan büyük elçisi Pallavicini İstanbul'da görüşmeler yaptı. Avusturya Osmanlının ittifaka dâhili için Almanya'ya başvurdu. Ama Almanya bu öneriyi reddetti. Onlara göre Osmanlıların İttifaka katılması onlar için zararlı olurdu. Çünkü Osmanlı Balkan savaşlarında hiç gösterememiştir. Ama Avusturya çabalarını sürdürdü.[42]

---

[40] İsmet Görgülü, ***a.g.e,*** s.115.
[41] Fahir Armaoğlu, ***19. Yüzyıl Siyasi Tarihi***, Adam Yayınları, Ankara 1992, s.125.
[42] Fahir Armaoğlu, (1992), ***a.g.e***, s.142.

2- Üçlü İtilaf Devletlerinin Sefirleri Kanalıyla Yaptıkları Çalışmalar

Bu çalışmaları gerektiren başlıca iki etken vardı. Biri Goeben, Breslau Alman kruvazörlerinin boğazlardan içeriye girmesi, diğeri de Enver Paşanın Rus askeri ataşesine yaptığı anlaşma teklifiydi.

Bunlardan birincisi; Rusların Karadeniz tersanelerinde yapmakta oldukları savaş gemilerinin bitmesine kadar, Karadeniz'deki Rus deniz egemenliğini zayıflatmakta idi.

Alman harp gemilerinin boğazlardan geçtiğini öğrenen Rus Dışişleri Bakanı Sazanof, Fransız büyük elçisine[43]; "Almanlar bu iki gemiyi Marmara'ya sokmakla nüfuzlarını arttırıyorlar, buna karşı konulmasa Türkiye'nin kaybedileceğini ve hatta aleyhe dönebileceğini, bu durum karşısında Rusya'nın kuvvetlerini Karadeniz kıyılarına, Doğu Anadolu ve İran sınırlarına dağıtmak zorunda kalacağını" söyledi. Ve elçinin ne yapmalıyız sorusuna karşılık da "…İlk bakışta bana öyle geliyor ki Türkiye'ye tarafsızlığın mükâfatı olarak bütünlüğü hakkında resmi ve kesin bir teminat vermeyi teklif etmeliyiz. Buna Almanya aleyhine mali faydalar eklemeliyiz…" der. Sazanof boğazların kapanmasının Rusya'ya gösterebileceği tehlikeleri hatırından geçiremiyordu.

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ittifakın gizliliğini korunabilmişti. Osmanlı Hükümeti seferberliği, tarafsızlığını koruyabilmek için ilan ettiğini ileri sürmekte idi. Durumu bilmeyen ve Rusya'nın teşebbüsleri ile harekete geçen üçlü itilaf devletleri de Osmanlı Devletinin tarafsız kalmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Bu maksatla ona şu teminatı vaat etmişlerdi[44]: "Osmanlı topraklarının bütünlüğünü korumak, Osmanlı Hükümetinin ekonomik ve adli alanda kendilerinden isteyebileceği şeyleri dostça incelemeye hazır olmak". Ayrıca bu devletler Yavuz (Goeben) ve Midilli (Breslau) harp gemileriyle Alman subay ve erlerinin ve Alman askeri heyet üyelerinin geri gönderilmesini de istiyorlardı.

Bu teklifler 17 Ağustosta kabinenin gündemine alındı ve devlet elçileriyle bu konular üzerinde görüşmelere başlandı. Bu görüşmelerde Osmanlı Hükümeti tarafından, Yunanlıların işgalindeki adalarla Mısır sorununun halli, Rus tecavüzüne karşı teminat

[43] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.144.
[44] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.156.

verilmesi ve memleketin iç işlerine karışılmaması hususlarında karşı tekliflerde bulunuldu[45].

Üçlü itilaf devletlerince; adalar sorununun harpten sonra düşünüleceğini ve şimdilik Rusya'nın bir tecavüzü olmayacağı bildirildi. Fakat bu devletler özellikle Alman gemilerinin mürettebatıyla Alman askeri heyetinin memleketten çıkarılması ve boğazların açık bulundurulmasında ısrar ediyorlardı.

Siyasi görüşmeler devam ederken 1 Ekimde yürürlüğe girmek üzere Osmanlı Hükümeti, tek taraflı olarak kapitülasyonların kaldırıldığını 9 Eylülde elçiliklere bildirdi ve 17 Eylülde yayınlandı[46]. Önce buna Osmanlı Devletinin müttefiki Almanya-Avusturya karşı koydularsa da sonradan haklarından vazgeçtiler.

Seferberlik ve yığınağın bitirilmesine kadar vakit kazanmak isteyen Türk devlet adamları Almanların Marn yenilgisinden sonra kararsızlığa düştüler. Başkomutanlık karargâhının ileri gelen Türk kurmayları da ordunun bir yıl hazırlığa muhtaç olduğunu ileri sürüyorlardı[47].Bu cereyanlar Türkiye'nin tarafsız kalacağı haberi üzerine Alman Askeri Heyet Başkanı Liman Paşa İmparatordan heyetin geri çağrılmasını istemiş, İmparator da Türkiye'de kalmaları lüzumunu bildirmişti.

Enver Paşa ve Talat Bey, harbin Almanlar tarafından kısa bir zamanda bitirileceğine inanıyorlardı. Türk kurmayları ise bu kanaatte değillerdi. Evvelce süratle harbe katılıp, Kafkasya, İran, Mısır istikametlerinde taarruzu hedef tutan planı, hazırlayan Genelkurmay 2.Yar Başkanı Hafız Hakkı Bey Bulgaristan'a yaptığı geziden sonra verdiği raporda Bulgarların harbe girmeye niyetleri olmadığını belirtmiş, ilkbahara kadar harbe girilmemesini öğütlemiş bu defa Balkan devletlerine karşı Trakya ve Boğazlarda kuvvetli bulunmayı icap ettiren ikinci planı hazırlamıştı[48].

---

[45] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.158.
[46] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.162.
[47] Fahri Belen, ***Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi*****,** KKK. Yay., Ankara 1964, s.66.
[48] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.22.

3- Goeben Ve Breslau Olayı

Bir harp halinde Karadeniz'e egemen olan Rusya; Boğaza bir çıkarma yaparak Türkiye'yi zor bir duruma sokabilirdi. Bu suretle Karadeniz yolu kapanmış olacaktı. Bundan başka böyle bir durum Balkan devletleri üzerinde de etki yapabilirdi. Nitekim 1 Ağustosta Vangenhaym Alman Dışişleri Bakanlığına şunu bildirmişti; "Pallaviçini şimdi benim önümde Sadrazama Rus Donanmasının boğazlara saldırmayı tasarladığını bildirdi. Eğer Göben'in (Yavuz) Akdeniz'de kullanılması lüzumu yoksa Türk donanması kuvvetlendirilmiş olarak Rus Karadeniz donanmasına karşı koyabilir, Romanya ile kablo vasıtasıyla irtibat güven altına alınabilir ve Bulgar kıyılarına bir asker çıkarması önlenebilir". Ancak Vangenhaym'ın bu bildirisine Göben'in halen serbest olmadığı karşılığı gelmişti[49]. Bu karşılık 2 Ağustosta daha Osmanlı-Alman ittifakı imzalanmadan veya bu imza Berlin'de öğrenilmeden önce verilmişti. İmzalandığı öğrenildikten sonra Göben[50] ve Breslau[51] Alman Bahriye Nazırı Amiral Tirpiç tarafından, İstanbul'a gitmek emrini aldılar. Alman Dışişleri Bakanı kanıyla yapılan bu bildiride aynı zamanda, Vangenhaym'dan Osmanlı donanmasının sevk idaresini ele alması için adı geçen iki gemiye komuta eden Amiral Şuşon'un hükümetin emrine hazır bulunmaya davet edilmesi ve Osmanlı donanmasının Alman mürettebatıyla desteklenmesinin mümkün olup olmadığının bildirilmesi isteniyordu[52].

Aynı zamanda Rus Karadeniz egemenliğinin herhangi bir harpte doğuracağı yukarıda belirtilen tehlikeleri göz önünde tutan Osmanlı Başkomutanlığı, Avusturya donanmasından bir kısmının Türkiye'ye gelmesini temenni etmişti. Kendi kıyılarını korumak isteyen Avusturya, böyle bir isteği olumlu karşılamadı[53].

8–9 Ağustos 1914 gecesi, Alman Askeri Heyeti Başkanı, Enver Paşanın da müsaadesi olduğunu bildirerek, Çanakkale'de müstahkem Mevkiler Kumandanı Veber Paşaya şifreyle bildirmek üzere gönderdiği yazıda "Göben ve Breslau ihtimal bugün dâhil olurlar. Bütün kuvvet ve vasıtalarımızla boğazdan girmelerine yardım ediniz" denilmekteydi. Müstahkem mevkiler, Başkomutan emrinde oldukları için

[49] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.649.
[50] Ekler No 14; Resim: Yavuz
[51] Ekler No 15; Resim: Midilli
[52] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.648.
[53] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.67

Başkomutanlık karargâhındaki nöbetçi yüzbaşısı Tevfik Bey usul bakımından buna engel olmuştu. Bunun üzerine Başkomutan vekili gemilerin girmesi üzerine şu emri verdi: 8–9 Ağustos 1914 Almanya Hükümetinin Göben ve Breslau ismindeki harp gemilerinin düşmanla muhabereye tutuşmuş olması muhtemeldir. Adı geçen gemiler Boğaza sığınırlarsa gemilerine müsaade ve kabul ediniz"[54].

Adı geçen iki Alman harp gemisinin Boğazdan girmelerinden bir gün sonra 11 Ağustos 1914'de Boğaz Komutanı Emin Paşa görevinden af edildi. Ve emekliye sevk edilerek, yerine 9. Tümen Komutanı Kurmay Albay Cevat Bey Akdeniz Boğazı Komutanlığına atandı. Kendisine gönderilen emir şöyleydi; "Hiçbir şüpheye meydan bırakmamak için size şunu tekrar tebliğ ederim. Alman ve Avusturya harp gemilerinin Boğazlardan içeri girmelerine müsaade ediniz. Fakat diğer bütün hükümetlere ait harp gemilerinin girmeleri kesin olarak yasaktır. Ticaret gemileri hangi millete mensup olurlarsa olsunlar Boğazlardan içeri girebilirler. Fakat Boğazlardan dışarı çıkmak için İstanbul Liman Reisliğinin bir gün evvelki vesikasını haiz olmalıdır"[55].

Boğaz Komutanlığı 10 ağustos 1914 günü Alman harp gemilerinin Boğazdan içeri girdiklerini bildirdi[56].

İlgililerce bu gemilerin Karabiga'ya giderek kömür almaları ve emir beklemeleri bildirildi. Gemiler 11–12 Ağustos gecesi Marmara Denizine gelirken bir Fransız vapurunun telsiz telgraf cihazına el koydu.12 Ağustosta Boğaz ağzına gelen İngiliz harp gemisi komutanının, bir Alman harp gemisi geçip geçmediği sorusuna karşı geçti cevabı verildi. Daha sonra gelen bir İngiliz harp gemisinin sorusuna karşılık olarak da gemilerin isimlerinin değiştirilerek satın alındığı, ayrıca bu gemilerin personelinin peyderpey Osmanlı personeli ile değiştirileceği ve Sultan Osman muharebe gemisinin İngiltere'den gelmekte olan personelinin beklendiği, geldiklerinde Alman personeli ile değiştirileceği bildirildi[57] . Bundan böyle bu hususstaki konuşmaların elçilik aracılığıyla yapılması lazım geldiği son karşılık olarak açıklandı.

---

[54] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s. 63.
[55] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s. 63–64.
[56] Ek No:1, Belge No 1; "BOA, DH. EUM. 7. Şb, 2/31*"*
[57] Ek No:2, Belge No:2 : "BOA, DH. KMS., 27/2"

Enver Paşa, gemilerin Boğazlardan geçeceklerini aynı günün akşamı Bakanlar Kuruluna bildirdi. Gemilerin geleceklerinden bütün bakanların vaktiyle haberi olup olmadığı belli değildir. Ancak bu gemilerle Avusturya gemilerinin Boğazlardan geçmeleri izin dolayısıyla yapılan yazışmadan belirtildiği üzere Enver Paşa ile birlikte Sadrazamın da haberli olduğu hatta Sadrazamın Göben'le, Breslau'un geçme müsaadelerinin geciktirilmesinin o zamanki siyasi duruma uygun olacağını belirtilmişti.

O zamanki hükümetin siyasi durumuna ışık tutmaları bakımından, Maliye Nazırı Cavit Bey ile Bahriye Nazırı Cemal Paşanın anılarından alınan pasajlar aynen şu şekildedir[58]; Cavit Bey; "10 Ağustos 1914 gecesi Sadrazama gittiğim zaman garip bir haber aldım. Göben ile Breslau, tabii bizim tarafımızdan hiçbir mukavemete uğramaksızın Çanakkale'den girmişler. Tarafsızlığı bu derece ihlal edecek bir vaka olamazdı. Almanlar bir an evvel bizi harbe sevk etmek hususundaki planlarını kemali dikkatle takip ediyorlar. İttifak muahedesi imza etmiş oldukları için dost evine girmeye kendilerinde hak buluyorlar. Önceden düşünmeyenler şimdi düşünceden kendilerini alamıyorlardı. Müzakere neticesinde ya silahlarının teslimine yahut çekilip girmesine karar verdik. Vangenhaym'a haber gönderildi. Geldi, önce kendisi ile Sadrazam görüştü. Bir şeye muvaffak olamadı. Sefirin pek kırgın olduğunu, Alman gemilerinin silahlarını teslim etmeyeceğinden, bizim isteğimizle gelmiş olduğundan Fransızlardan, İngilizlerden korkarak taahhütlerimizi yapmak istemediğimizden bahseylediğini söyledi. Vangenhaym tehdit ve korkutmak istemiş, eğer yapacak olursak, Ruslarla birleşip bizim taksimimize gideceklerini söylemiş, bu sözler bizi müteessir etmedi. Kararımızda ısrar ettik. Bize satmalarını da teklif etmeyi düşündük. Sadrazam'dan sonra Talat ve Halil Beyler görüştüler. Bu da epey sürdü. Nihayet satın alma meselesini İmparatora yazmayı vaat etti. Biz de bundan istifade ettik. Onlar bizi oludu bitti karşısında bıraktıkları gibi, bizde onları aynı hal karşısında bulundurmak üzere iki gemiyi 80 milyon Mark'a aldığımızı gazetelere tebliğ ettik. Fransız, İngiliz, Rus Sefirleri gemi ilanını gazetede görür görmez müracaat ettiler, fakat ileri gitmek istemedikleri anlaşıldı. Yalnız personelin değiştirilmesine direndiler. Biz de tabi değişeceğini söyledik"[59].

[58] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. II, Kısım IV, s.648.
[59]Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s. 65.

Cemal Paşa[60] "…bu satış keyfiyeti hakiki değil, zahiri idi. İmparator harp gemilerinin ancak Rayhştag'ın (Reichstag) muvafakatiyle satılabileceğinden kesin satışın harpten sonra Rayhştag'dan alınacak karara bırakılmasının zaruri olduğunu biliyordu. Bahriye Nezaretine gittim ve hemen Göben'le Breslau'un Osmanlı Hükümetince satın alınmış ve adı geçen gemilerin dünkü gün Çanakkale'ye gelmiş olduklarına dair gazetelere resmi bir beyanname verdim. Sultan Osman'la, Reşadiye'ye İngilizler tarafından elkonulmasına karşılık şimdi diğer iki gemi elde etmiş olduğumuza dair pek hararetli makaleler yazmalarını basın mensuplarından rica ettim…"

İngiliz tersanelerine muharebe gemileri ve Fransızlara da diğer harp gemileri ısmarlamakla hükümet Ege Denizinde olduğu gibi Karadeniz'de de donanma bakımından varlık teminine daha evvelden önem vermişti. Ruslar da bunu önlemek için kendi tersanelerinde dört muharebe gemisi yapmaya başladılar. Bundan başka İngiltere'deki iki Türk harp gemisinin teslimini geciktirmeye uğraştıkları gibi Türkiye'nin güney Amerika devletlerinden almak istediği harp gemilerinin satın alınmasını da engellemek için aynı gemilere talip oldular[61].

Esasen Alman gemilerinin gelmesi beklenilen neticeyi veremezdi. Rusya'nın yapmakta olduğu gemilerin bitmesinden sonra Karadeniz'de Rus üstünlüğü büsbütün kuvvetlenmiş olacaktı. Ancak Osmanlı Devletince alınan bütün tedbirler harbin kısa zamanda biteceği esasına dayanıyordu. İttifak yapılırken Karadeniz'de egemenlik meselesini daha ciddi olarak ele almak iki tarafında yararına olurdu diye değerlendirmekteyiz.

Alman harp gemileri her ne surette olursa olsun Osmanlı Devletinin vakitsiz harbe girmesine sebebiyet vermekle zararlı oldular denebilir. Fakat Alman harp gemilerinin gelmesiyle Rusların Karadeniz Boğazına tasarladıkları çıkarma önlenmiş ve Balkanların Osmanlı Devleti aleyhine hareket ihtimalleri de azalmıştı.[62]

Şüphesiz Alman harp gemilerinin gelmesi; özellikle Üçlü İtilaf Devletleri üzerinde bir takım tepkiler yarattı. Alman gemilerinin Osmanlı Sularına gelmelerinden

[60] Cemal Paşa, ***a.g.e,*** s.56.
[61] Cemal Paşa, ***a.g.e***, s.57.
[62] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.68.

en çok kuşkulanan ve hatta ürken Rusya olmuştu. İngilizler de, Osmanlıların tarafsızlığı yönlerinden önce yumuşak sonra sert tepkiler gösterdiler. Özellikle başlangıçta umulduğu gibi İngiltere'nin de kuşku ve rahatsızlıkları arttı. Bu durumun doğurduğu sinirlilik sonra üçlü itilaf devletlerince Boğazlardan çıkacak bütün Türk harp gemilerinde Alman subaylarının bulunduğu esasının kabulüne ve onların batırılacağı tehdidine kadar gitti[63].

Bu hususlar sonra Çanakkale Boğazı'nın, Osmanlı Hükümetince büsbütün kapatılmasına vesile teşkil etti[64].

Alman gemilerinin Osmanlı Donanmasına katılmaları, yeni bir sorunu ortaya çıkardı. Bu sorun[65]; donanmayı ıslah etmekle görevli olan İngiliz Amirali Limpus ile İngiliz subaylarının durumu idi. Bunlar, aşırı gürültüye meydan vermeden ve İngiliz Amiralinin de isteği ile Osmanlı Donanmasından ayrıldılar.

Amiral Souchon'un Osmanlı Donanmasının 1.Komutanlığına atanması yüzünden bazı büyük zorluklar çıktı. Bu amiralin iki sıfatı[66]; Birincisi, Akdeniz'deki Alman Deniz Kuvvetlerinin komutanı idi. Bu o sıfatla, sözde Osmanlılara satılmış olan iki kruvazörün de komutanı idi ve yalnız Alman askeri makamlarından emir alabileceği iddiasında idi. İkincisi, O, aynı zamanda Osmanlı Donanmasının 1.Komutanı idi. Bu sıfat ile Osmanlı askeri makamlarından emir alması gerekiyordu. Osmanlı bayrağını taşıyan bu gemilerle Amiral Berlin'den alacağı emirlere göre bunları istediği gibi Boğazlardan çıkarabileceğini, dilediği donanmalara saldırabileceğini ileri sürmekte idi.

Alman Büyük Elçisi Vangenhaym'ın Sait Halim Paşaya yazdığı 26 Eylül 1914 tarihli gizli işaretli ve Alman ittifakı zarfında saklanmış olan mektubunda; bu Alman görüşü iyice açıklanmakta idi. Bu mektuba göre Osmanlı Deniz Kuvvetleri güya ittifak çerçevesi içinde sırf Alman çıkarları göz önünde tutularak kullanacak, Osmanlı Devleti

[63] Ek No:3, Belge No:3: "BOA, DH. EUM. KLU, 2/38"
[64] Ek No:4, Belge No:4: "BOA, BEO, 322947"
[65] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s. 66.
[66] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s. 68.

istemese de Almanya, istediği zaman aynı zihniyette dayanarak bu kuvvetler aracılığı ile Osmanlı Devletini bir harbe sokabilecekti[67].

4- Karadeniz Çatışması ve Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girmesi

Almanya, Osmanlı Devleti'ni bir an evvel savaşa sokmak için yaptığı baskıları, donanmanın Karadeniz'de Rusya'ya karşı bir baskın harekâtına girmesi noktasında yoğunlaştırır. Eylül sonları ve ekim ayında süren bu baskılar bilhassa İstanbul'daki Alman ve Avusturya büyükelçileri tarafından yapılmaktadır. Elçiler sadrazamı bir harekât konusunda yumuşatırlar. Enver Paşa savaşa böyle bir harekât ile başlamaya taraftardır. Talat Bey ise konunun sadece askerlik değil, siyasî bakımdan da incelenmesi gerektiği görüşündedir.[68] Ancak her üçü de bu konuda daha çok vakte ihtiyaç olduğu konusunda birleşirler. Seferberlik tamamlanmadan böyle bir olayı yaratmak baştan mahvolmak demektir.[69]

Donanma, Amiral Souchon kumandasında talimlere devam etmektedir. Bu talimler Marmara denizinde yapılmaktaydı. Ancak amiral, mürettebatın yetersizliği nedeniyle sakin bir denizde yapılan talimlerin faydalı olmadığını ileri sürerek 27 Eylülde Karadeniz'de talim yapmak için izin ister.[70]

Ekim ayı içinde İngilizler, Araplar arasındaki kışkırtmalarına başlamışlardı. Bu arada deniz yoluyla Medine'ye giden Osmanlı postalarına, eylülden itibaren Türk Kara Sularında dolaşmaya başlayan İngiliz gemilerince el konulmaktaydı.[71] İngiltere Enver Paşanın temayülü yüzünden Osmanlı Devleti'nin her an harbe girebileceğini düşünmektedir. Özellikle donanmanın Almanların elinde olması sebebiyle böyle bir hareketin denizde kendilerine karşı başlatabileceğini hesaplamaktaydılar.[72] Bu arada Rusya da Osmanlı Devleti'nde yapılan telgraf haberleşmelerini bir hafta içinde eline

---

[67] Y.Hikmet Bayur, ***a.g.e,*** c. III, Kısım I, s.88.
[68] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s. 75–76.
[69] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.73.
[70] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.74.
[71] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.79.
[72] A. Adamof, "*Anadolu'nun Taksimi, Cihan Harbi Esnasında Avrupa Hükümetleri ile Türkiye"*, Çev. Hüseyin Rahmi (Apak), Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1926, s.80.

geçirebildiği için Karadeniz'de kendisine karşı bir harekâta girişilmesi konusundaki Alman baskılarını biliyordu.

Eylül ortalarından itibaren Amiral Souchon, Karadeniz'e çıkmak için sürekli olarak izin ister. 14 Eylülde Bahriye Nezaretine, 15 Eylül günü Karadeniz'e açılmak istediğini bildirir. Ancak Bahriye Nazırı Cemal Paşa aynı gün amirale, bu izni ancak kabine heyetinin verebileceğini, bu sebeple yanlış bir harekete meydan verilmemesini bildirir. Daha sonra filonun tamamının değil parça parça çıkarılması ve talim yapılması için izin verilir. 6 Ekimde verilen bu izin amiralin filosunun tamamıyla çıkması üzerine 11 Ekimde geri alınır. Fakat daha sonra yine bölümler hâlinde çıkılarak ateş talimleri yapılmıştır. Ekim sonlarında Cemal Paşa, denize açılması konusunda gerekli izni vermek zorunda kalır.[73] Fakat verilen izinle birlikte donanmanın Türk mürettebatına bir de talimat verilmiştir ki, iznin mecburiyet karşısında kalınarak verildiği konusunda şüphe yaratmaktadır. Bahriye Nazırı Ahmet Cemal imzasıyla verilen 24 Ekim 1914 tarihli bu talimatta "Amiral Souchon Karadeniz'de bulunulduğu sırada amiralin vereceği her emrin tereddüt gösterilmeden ve hangi şartlar altında olursa olsun yerine getirilmesi" emredilmektedir[74].

26 Ekim 1914'te eğitim için Karadeniz'e çıkılacağı, kaptanlara bildirilir. Öğleden sonra Yavuz'da gemi kaptanlarının katıldığı bu toplantıda yukarıda bahsedilen Cemal Paşanın talimatı da mühürlü bir zarf içinde Amiral Souchon tarafından verilmiştir. Karadeniz'e çıkılmasından sonra gelişen bu olaylar Muaveneti Milliye muhribi ve Hamidiye kruvazörünün resmî kayıtlarına göre şöyledir[75]:

27 Ekim 1914

Sabah saat 3.05'te Haydarpaşa'dan hareketle Karadeniz'e yol verildi.

29 Ekim 1914

Saat 3'te bir Rus gambotuna, Gayret-i Vataniye bir torpido atışı yaptı ve gambot battı. Saat 3.25'te baş ve kıç top ateşine başlamakla beraber (Muaveneti Milliye'den) baş taraftaki 4575 numaralı torpido Rus'un diğer gambotuna atıldı.

---

[73] İ. Hami Danişment, "*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi"*, c. IV, 1971, s.417.
[74] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.85.
[75] Haydar Alpagut, "*Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi"*, Genelkurmay Yay., Ankara 1937, s.23-26.

Saat 3.45'te Gayreti Vataniye'de komodordan verilen buyruk üzerine iç mendireklerdeki gaz depolarına ateş edilmek üzere hareket edildi (Muavenet-i Milliye).
Saat 4'te iç mendireklerdeki gaz depolarına ateş edildi.
Saat 4.20'de mendirekten çıkılıp Gayret'e iltihak edildi
29 Ekim 1914
Saat 7.10'da Hamidiye tarafından Kefe limanı bombardıman edilmiştir ve bir yelkenli gemi ile bir şilep batırılmıştır.

29 Ekim 1914
Öğleden sonra saat 1.35'te Midilli ve Berki Satvet tarafından Novorosisk bombardıman edilmiştir. Bu arada Barbaros ve Turgut muhtemelen bir Rus taarruzunda boğazı korumak için geride bırakılmıştır.

29 Ekim saat 14.30'da Alman Büyükelçiliğinden Karadeniz'de çarpışmalar başladığı bildirilir. Aynı saatlerde Başkumandanlık Vekâletine de bir şifre gelir ve Rus filosu ile karşılaşıldığı, Rusların düşmanca vaziyet aldığı bildirilir. Hemen sonra gelen bir ikinci şifreli telgrafta da bir Rus mayın gemisinin, bir gambotun batırıldığı ve 72 er ile 3 subayın esir alındığı bildirilir.[76] Bu telgraflarla birlikte kabine toplantısına giderek durumu bildiren Enver Paşa hemen sonra "Allah'ın yardımıyla bayrağımızın şerefini muhafaza edeceğinizden eminim. Donanmanın nerede ve ne hâlde olduğunu bildiriniz." anlamında bir şifre gönderir.[77] Daha sonra Amiral Souchon'un verdiği ayrıntılı rapora göre 27–28 Ekim günlerinde Rus filosu, donanmanın bütün eğitimlerini sabote etme yoluna gitmiştir. 29 Ekimde karşılaşıldığında da haberleşmesini karıştırarak savaş durumu alması üzerine çarpışma başlamış ve yukarıda belirtildiği şekilde cereyan etmiştir.[78] Osmanlı donanmasının bir kayıp vermediği de bu rapordan anlaşılmaktadır.

Karadeniz'deki çarpışmalar duyulunca padişaha ayrıntılı haber verebilmek amacıyla Başmabeyinci Tevfik Bey ve Başkâtip Ali Fuat Bey, Enver ve Cemal Paşalar ararlar. Ancak her ikisi ile de görüşerek bilgi almaları mümkün olmaz. Ali Fuat Bey, ileri sürülen mazeretler için "bu cevapların mürettep olduğu malûmdu" demektedir.[79] Ertesi gün kendisinden habersiz böyle bir olayın gerçekleştirilmesine tahammül edemeyerek Sadrazam Sait Halim Paşa istifa eder. Kurban Bayramı'nın ilk gününe

[76] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.85.
[77] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.85.
[78] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.86.
[79] A.Fuad Türkgeldi, "*Görüp İşittiklerim"*, TTK. Ankara 1951, s.116.

tesadüf eden bu istifa üzerine kabine üyeleri topluca evine giderek ısrar ile bu istifayı geri aldırırlar.[80] Aslında Sait Halim Paşa da harbe girmek gerektiğine inanmış bir kişidir. Fakat istifa isteği, kendi söylediğine göre Almanların bu işi oldubittiye getirmesine karşıdır. Fakat paşa bu konuda Enver ve Cemal Paşalardan şüphelenerek bu konuda başta kendisinin bilgisiz bırakılmasını da içerlemiş olmalıdır.

Karadeniz olayından sonra, 31 Ekimde Petersburg, Londra, Paris ve Roma büyükelçiliklerine, ilgili devletlere verilmek üzere birer nota verilir. Notada Rus filosunun, donanmanın talimlerini ihlâl ettiği bildirilir. Ayrıca Rusların sebep olduğu bu esef verici olaya rağmen Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını devam ettirmek istediği de açıklanır.[81] Rusya'nın bu Osmanlı notasına karşı Türk büyükelçisine verdiği cevapta ise ancak hükümeti adına 24 saat içinde Alman subaylarının iade edileceği bildirilirse Rusya'nın bu konuda görüşmeye yanaşacağı, ancak bunun da çarpışmaların başlamasına engel olamayacağı, söylenmiştir. Aynı gün Rusya, Türk Büyükelçilik mensuplarının pasaportlarını vererek ülkeyi terk etmelerini ister ve gerekli görüşmelerin İtalyan Büyükelçiliği aracılığıyla yapılacağını bildirir.[82] Osmanlı Hükümetinin Alman subayların geri gönderilmesi isteğini kabul etmemesi üzerine Rus, İngiliz ve Fransızlar, Kafkasya, Akdeniz kıyıları, Akabe ve Çanakkale Boğazı'nda taarruza başladılar.[83] Hükûmet Karadeniz olayından doğan zararı tazmin etmeye hazır olduğunu İttifak devletlerine bildirdi. Fakat aldığı cevap, 5 Kasımda kendisine harp ilân edilmesi oldu.[84] Bunun üzerine Sait Halim Paşa Vekiller Heyeti ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umumî Azası ile bir toplantı yapar. Toplantıda paşanın tavsiyesi, harp ilânlarına rağmen fiilî olarak tarafsız kalmak ve iyi niyet göstererek harbe girmemiş olmak yolundadır. Fakat bir devletin, kendisine karşı birçok cepheden taarruz edilirken savaş dışı kalması mümkün olamayacağı için 11 Kasımda Osmanlı Devleti, İtilâf devletlerine harp ilân etti.

---

[80] A.Fuad Türkgeldi, ***a.g.e***, s.116.
[81] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.89.
[82] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.91.
[83] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.104
[84] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.104

Osmanlı Devleti 11 Kasımda harp ilân etmeden önce durumu padişaha arz etmek üzere nazırların fikirleri alınmak istenir.[85] Posta ve Telgraf Nazırı Oskan Efendi, harbe girmeyi tasvip eden bir kararnameyi imza etmeyeceğini, ancak Posta ve Telgraf Nezareti genel müdürlük hâline getirilirse imzalayabileceğini bildirir. Nafıa Nazırı Çürüksulu Mahmut Paşa istifa eder. Ziraat ve Ticaret Nazırı Süleyman El-Büstani Efendi ve Maliye Nazırı Cavit Bey istifa edeceklerini bildirirler. Kararnameyi imzalayanlar ise şunlardır:[86]

Sadrazam	Mehmed Sait Halim Paşa
Şeyhülislâm	Hayri Efendi
Dâhiliye Nazırı	Talat Bey
Bahriye Nazırı	Cemal Paşa
Adliye Nazırı	İbrahim Bey
Maarif Nazırı	Şükrü Bey

Toplanan Ayan ve Mebusan Meclisi, harbe giriş kararını ihtiva eden mazbatayı ekseriyetle kabul eder ve aynı gün yapılan oylamada da hükümete güvenoyu verirler. Ordu mensupları da Cemal Paşaya göre bu kararı sevinçle kabul etmişlerdir.[87] Tabi Cemal Paşa kendisini ve bütün İttihat ve Terakkiyi savunmak isterken çevresini bu şekilde değerlendirmiş olabilir.

İttihat ve Terakkinin muhalifleri Karadeniz olayından Enver Paşa ile Talat Beyi sorumlu tutarlar. Hatta Tanin gazetesi sahibi ve İttihatçı Hüseyin Cahit Bey de Avrupa'nın birbiriyle savaş hâlinde olmasını devlet için büyük bir fırsat olarak kabul ediyor ve savaşa girmekle bu fırsatın kaçırıldığını söylüyordu[88].

Neticede 14 Kasım günü padişahın fermanıyla ve şeyhülislâmın fetvasıyla "cihadı ekber" ilân edilir.

Osmanlı İmparatorluğu için sonun başlangıcı sayılabilecek olay Birinci Dünya Savaşı'dır. Birinci Dünya Savaşı'na girilmesine neden ise Goeben ve Breslau olayıdır.

---

[85] Cemal Paşa, ***a.g.e,*** s.179.
[86] Cemal Paşa, ***a.g.e,*** s.181.
[87] Cemal Paşa, ***a.g.e,*** s.181.
[88] Hüseyin Cahit Yalçın, "*Siyasal Anılar***"**, T.İş Bankası Yay., İstanbul 1976, s.12.

1914 yazında giderek yoğunlaşan savaş bulutlarından olumsuz etkilenmemek ve yalnızlıktan kurtulabilmek için savaşı kesin olarak kazanacağına inanan Enver Paşa ve arkadaşları, 2 Ağustos 1914 tarihli Türk-Alman gizli ittifakını imzalamış, Almanya ile müttefik olmuş olmalarına rağmen kamuoyundan gelen tepkiler üzerine savaşa hemen girememişlerdir.

Harbiye Nazırı Enver Paşa ve arkadaşlarının isteğine ve 2 Ağustos 1914 tarihli ittifak anlaşmasına rağmen Osmanlı Devleti'ni savaşa sokamayan Almanya, 4 Ağustosta Goeben ve Breslau oyununu sahneye koymuştur. Aşama aşama hedeflerine ulaşan Almanya Karadeniz çatışmasının ardından Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmaya muvaffak olmuştur.

Böylece, stratejik ve iktisadî değeri yüksek toprakları yüzünden savaşın hedeflerinden biri durumunda olan Osmanlı Devleti, toprakları henüz tehdit altında değilken ve savaş daha çok Avrupa cephesinde yoğunlaşmışken, askerî ve iktisadî açıdan hazır olmadığı bir anda kendini savaşın içinde bulmuştur. Bu açıdan bu iki savaş gemisi, bir devletin kaderini, bir milletin geleceğini olumsuz yönde etkilemiştir.

Goeben ve Breslau olayı sadece Osmanlı Devleti'ni savaşa sürüklemekle kalmamış, aynı zamanda Mondros'a kadar uzanan yolun da başlangıcını teşkil etmiştir. İngiltere'ye sipariş edilip parası peşin ödenmesine rağmen teslim edilmeyen "Sultan Osman" ve "Reşadiye" zırhlılarının acısını dindirmek, denizlerde üstünlük sağlamak ve Almanya ile bir an önce savaşa girerek kazanç sağlamak uğruna Goeben ve Breslau oyununa ister istemez katılan Osmanlı Devleti yöneticileri, savaşın acılarını ve yıkımlarını yaşayarak geç de olsa hatalarını anlamışlardır[89].

D- ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILIŞ NEDENLERİ

Çanakkale Cephesi'nin, Birinci Dünya Harbi'ndeki öteki Türk cepheleri (Kafkas, Sina-Filistin, Irak Cepheleri ile Hicaz Asir-Yemen Cepheleri ve Libya

[89] Haydar Alpagut, ***a.g.e,*** s.28.

Harekatı gibi) arasında, doğrudan boğazları ilgilendirmesi bakımından çok önemli bir yeri ve özelliği vardır.

Bugüne dek yerli ya da yabancı yazarlarla, resmi kuruluşların yayımladıkları eserlerde, cephenin açılış nedenleri, kendi değer yargılarına göre açıklanmıştır.

Bunlardan İngiliz resmi harp tarihinde bu konuda özetle şöyle denmektedir[90]: Düşmana karşı üstünlüğü ele geçirmek için Rusya'nın sonsuz insan gücünden yararlanmak gerekiyordu. Bunun için donatım, silah, cephane ve mali yardıma ihtiyacı vardı. Boğazlar, açılmadıkça Rusya'ya gerekli yardım sağlanamayacak ve büyük askeri gücü olan Almanya'yı yıkabilecek gerçek biçimde işbirliği yapmak olanağı bulunmayacaktı. Bu harekâtın başarılı sonuçlanması durumunda, elde edilebilecek siyasi sonuçlar, çok değerliydi, Mısır tehlikesi ortadan kalkacak, Balkanlar'ın "Üçlü İtilaf"a katılması sağlanacak, Arapların çekingen durumlarına ve İtalyanların kuşkusuna son verilecekti.

Boğazların açılması ayrıca ekonomik yaralar sağlayacaktı. Rusya'nın yiyecek ve yem depoları Akdeniz'de boşalacak, batı devletlerini korkutan yiyecek sorunu çözülecekti. Rusya'nın mali durumu düzelecek, ayrıca Akdeniz limanlarında biriken 350.000 tonluk 120 parça ticaret gemisi, kurtarılarak, "Üçlü İtilaf" bunlardan yararlanma olanağını bulacaktı.

Bundan başka Rusya savaş cephanesinin tümünü sarf etmişti. Çanakkale Boğazı açılmadıkça Rusya'nın taarruza geçme olasılığı çok azalacaktı.[91]

Bir İngiliz yazar da bu cephenin açılma nedenlerini şöyle açıklamaktadır[92]; Savaş Komitesi sekreteri Yarbay Hankey, Rusya'nın yardım isteği Londra'ya ulaşmadan önce, Osmanlılara karşı üç amaçlı bir taarruz önerdi;

1. Almanya'nın en önemli bağlaşıklarından birini savaş dışı etmek
2. Rusya'ya yardım için hayati önemi olan deniz yolunu açmak.

---

[90] Jullien Corbect, "*Harekât-ı Bahriye"*, çev. Ali Rıza Seyfi, II, Matbaa-ı Bahriye, İstanbul 1926, s.114–116.
[91] Jullien Corbect, ***a.g.e***, s.198.
[92] Robert Rhodes James, "*Gelibolu Harekâtı***"**, Çev. H.Saltıkgül, Belge Yay. İstanbul 1965, s.38.

3. Kararsız durumda bulunan Balkan Devletleri'ni (Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan) "Üçlü İtilaf" içine almak.

Osmanlı Başkomutanlığı'nca ise, bu cephenin açılış nedenleri şöyle saptanıyordu[93];

1. Ruslara cephane ve öteki araç gereçleri ithal için yolu açmak.
2. Avrupa ile Asya arasındaki Osmanlı ulaşımını keserek sonuçlarından yararlanmak.
3. İstanbul dolaylarından öteki harekat alanlarına asker gönderilmesine engel olmak.
4. Tarafsız Balkan Devletleri'ni "Üçlü İtilaf'a" katılma zorunda bırakmak. [94]

Böylece İngiliz harp tarihi ve daha birçok kaynaklar, Rusya'nın ısrarlı isteği üzerine askeri yardımda bulunmak için Çanakkale Cephesi'nin açıldığını belirttiler.[95]

Hâlbuki Rus yardım isteği henüz Londra'ya ulaşmadan evvel savaş komitesi sekreterinin Çanakkale'ye karşı bir hareket plânı hazırladığı bilinmektedir. Bu da, sadece Rusya'nın isteği üzerine Çanakkale Cephesi'nin açılmadığını gösterir.

Boğazlar açılarak Rusya'ya silah ve cephane yardımı yapmak savına gelince, bu konuda, yine İngiliz yazar; "Bağdaşıkların silah ve cephane gönderme ve Almanları yenme konusundaki düşünceleri hayallerden oluşmuştu. Çünkü bağdaşıkların ellerinde bu iş için cephane eksikti."[96] Bu görüşü doğrular nitelikte görülen İngiliz harp tarihinde yer alan şu bilgi de mevcuttur; "1915 başlarında bu önemli kararın verilmesi zorunluluğu olduğu zaman, İngiltere Hükümeti, Harbiye Nezareti'nde askeri durumu askeri açıdan inceleyecek bir genelkurmayın yardımından ne yazıktır ki yoksundu. İşte bu yoksunluk sonucu, elde ancak savaş alanı içinde yeterli cephane varken, aynı zamanda iki alanda taarruz hareketine başlanması uygun görüldü. Bunların hiç birinde başarı elde edilemedi."[97]

---

[93] Ek No:5, Belge No 5: " BOA, DH. EUM, VRK, 25/8"
[94] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.84.
[95] C.F. Aspinall-Oglander, "*Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı***"**, I., Arma Yay., İstanbul 2005, s.3.
[96] H.W.Wilson, "*Büyük Harpte Deniz Muharebeleri"*, Çev. Lütfü Talat, Deniz Mat., İstanbul 1921, s.252.
[97] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.3.

Bu resmi bilgiler, haliyle o tarihte İngiltere ve Fransa'nın elinde yeterince silah ve cephane olmadığını açık seçik göstermektedir.

Bu durumda, boğazlar açılarak, Rusya'ya silah ve cephane yardımı yapılması düşüncelerinin gerçekleştirilmesi mümkün görülmüyordu. Çünkü başlangıçta İtilaf Devletlerinin elinde verecekleri bir şey yoktu, sözü edilen yardım, ancak ileride düşünülebilirdi.

Burada çok önemli siyasi bir noktaya daha değinmekte fayda görüyoruz. Aslında Rusya boğazlar ve İstanbul'u ele geçirmek amacıyla savaşa girmiştir. İngiltere ve Fransa ise, koşullu da olsa Rusya'nın bu isteğine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bu iki büyük devletin en büyük endişeleri, boğazlar ve İstanbul Rusya'nın eline geçer ve Osmanlı Devleti, Almanya'dan evvel yenilgiye uğrarsa, amacına erişen Rusya'nın savaştan çekilip, savaşın ağır yükünü, İtilaf Devletleri üzerine yıkmasıydı. Hâlbuki İngiltere-Fransa, boğazlar ve İstanbul'u Ruslardan önce ele geçirirlerse, barış masasına daha güçlü oturacaklardı. Bu itibarla Rusya ile doğrudan doğruya bağlantı kurarak, onun savaşı sürdürmesini ve Almanya ile ayrı barış yapmasını önlemek istiyorlardı.

Kısacası Çanakkale Cephesi'nin açılmasındaki siyasi nedenlerin başında, Rusya'dan evvel İstanbul ve boğazların ele geçirilmesi gelmektedir.

Eldeki bu bilgiler doğrultusunda Çanakkale Cephesi'nin açılma sebeplerini özetlemek şu şekilde şöyle mümkündür;

1- Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakarak Hindistan yolunu güven altına almak.
2- Çarlık Rusya'sından evvel boğazları ve İstanbul'u kontrol altına alıp, elde tutarak Rusya'nın savaşı sürdürmesini sağlamak.
3- Halen tarafsız durumda bulunan Balkan Devletleri'ni Üçlü İtilaf saflarına katmak, İtalyanların tereddüt ve kuşkudan kurtarmak ve Arap ülkelerinin çekingen davranışlarına son vermek.

Şimdiye kadar üzerinde durduğumuz sebeplerden başka, deniz harekatının başarıya ulaşması halinde, ayrıca, İtilaf Devletleri ekonomik, askeri ve dinsel açıdan da küçümsenmeyecek çıkarlar sağlamış olacaklardı.

Bunlardan başka, Osmanlı ordusunun Balkan Savaşı'nda yenik düşmesi, Churchill'de yetenekli bir askeri devletle uğraşılmayacağı kanısını uyandırmış ve Çanakkale Cephesi'nin açılmasında, bu görüş de ayrıca etken olmuştur.[98]

İşte sayılan bu nedenler ve özellikle bunlar arasında temel nokta olarak ağırlık kazanan siyasi çıkar ve emeller, İngiltere'de, boğazların kontrolünü belki de Rusya'ya askeri yardım maskesi altında onlardan önce ele geçirme düşüncesini doğurdu.

Bahriye Nazırı Churchill, öteden beri kendi benliğinde yaşatarak bir tutku haline getirdiği bu imajı, gerek kendi kabinesi, gerekse bağlaşık Fransa Hükümeti otoriteleri üzerinde durmadan işledi.

Nitekim O, ilk kabine toplantısında (25 Kasım 1914), boğazı zorlayıp geçerek İstanbul'u donanmayla baskı altına almak Rusya ile bağlantıyı kurmak, sonra boğazlara çıkarılacak kuvvetlerle buraları da elde bulundurmak fikrini ortaya attı. Buna Deniz Birinci Lordu Fisher karşı çıkar ve onu da Jakson'un karşı çıkışı izler. Onlar yalnız denizden yapılacak hücumlarla boğazları açmanın bir delilik olacağını ileri sürerler, fakat Churchill ve kabine arkadaşları, evvela boğazlara yapılacak bu hücumla Türk ordusunun Kanal Seferi'ne darbe indirileceğine, İtalya ve Balkanlar'ın da Anlaşma Devletleri'nin yanında yer alacağına ve Rusya'ya da yardım yapılacağına kanaat getirerek ısrar ederler[99]

Gerçekten ve özellikle Churchill'in bu kişisel mücadele ve ısrarları sonundadır ki, İngiltere savaş komitesinin 25 Ocak 1915'te yaptığı toplantıda verilmiş olan kesin kararda, "yalnız donanmayla ve mümkün olan süratle son hedefi İstanbul olan. Bir taarruzun yapılması esas alınmıştı. Bu karar, Çanakkale Seferi Tarihinde, ilk büyük sınır

[98] A.Thomazi, "*Çanakkale Deniz Savaşı*", Çev. Hüseyin Işık, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997, s.12.
[99] M.Şevki Yazman, "*Türk Çanakkale*", Ulus Basım Evi, Ankara 1938, s.24–25.

taşı olarak değerlendirilmektedir. Yine bu kararda, boğaza taarruz tarihi de 19 Şubat 1915 olarak saptanmıştır.[100]„

Kararın alınmasından sonra, boğaza yönelik bu deniz taarruzu için görevlendirilen Amiral Carden'in emrine. Queen Elizabeth ve Irresistible gibi yeni ve güçlü savaş gemilerinin de dahil edildiği, toplam 4 hafif kruvazör, 16 muhrip, 7 denizaltı, 21 mayın arama-tarama gemisi ve bir uçaksavar gemisi verildi. Bunlar üzerindeki ağır top sayısı toplamıysa, 187'yi bulmaktaydı.[101]

[100] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.74–75.
[101] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.25.

II. BÖLÜM
BÜYÜK HARBİN KİLİDİ ÇANAKKALE BOĞAZI

A- ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN STRATEJİK KONUMU

1-Çanakkale Boğazı'nın Tarihi

Tabii yapısı bakımından Çanakkale'nin en önemli özelliği, kıt'aları dar bir koridor ile adeta birbirine kavuşturan ve birleştiren bir mevkide yer almasıdır. Diğer bir ifade ile bu mevki, Asya ve Avrupa kıt'alarını, sanki bir akarsuyun karşı yakası gibi birbirine en dar noktalarda yaklaştıran ve dolayısıyla tarihî süreç içinde çeşitli kavimlere mensup insan ve insan kitleleri için, kıt'alar arası bir geçiş yeri özelliğini taşımaktadır.[102]

Türklerin Asya içlerinden, Asya'nın en batı uç noktasını teşkil eden ve "Küçük Asya" denilen Anadolu'ya geldiklerinde de durum böyle olmuştur. Nitekim XIII. yüzyılın sonlarında küçük bir beylik olarak kurulan ve daha sonra bir dünya gücü olarak ortaya çıkan Osmanlılar da XIV. yüzyılın ortalarında askerî, siyasî ve stratejik bakımdan, Asya'dan Avrupa'ya bir geçiş yeri olarak bu noktayı kullanmışlardır.[103] Osmanlı Türkleri, bu önemli noktayı kullanarak Asya'dan Avrupa'ya ilk geçtiklerinde, bölgenin en stratejik noktalarını köprübaşı olarak ellerinde tutmuşlardır. Tutulan bu yerler, 1915'te Çanakkale Savaşı'nın yoğun olarak yapıldığı yerlerin hemen yakınındaki Çimpe Kalesi ve Bolayır ile Gelibolu sırtları idi.[104]

Çanakkale'nin bulunduğu yer, Osmanlı Türkleri döneminde de iki kıt'anın birbirine bağlandığı kıt'alar arası bir yer özelliğindedir. Buna bağlı olarak İstanbul'un Türkler tarafından fethinden (1453) sonra, Ege ve Akdeniz'deki adalar ve kıyı bölgeler ile Karadeniz kıyıları Osmanlı Türklerinin ellerine geçmeye başlayınca, hem Anadolu'nun Asya ve Avrupa taraflarını hem de Marmara, Boğazlar (İstanbul ve Çanakkale), Karadeniz ve Akdeniz'i kontrol altında tutacak bir şekilde buraya iki

---

[102] Metin Tuncel, "*Çanakkale Boğazı*", ***Diyanet İslâm Ansiklopedisi*** (DİA), VIII, s.199–203.
[103] Halil İnalcık, "*Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış"*, Yeni Türkiye Yay., I-XXII., İstanbul 1999, s.60–64 vd.
[104] İbrahim Sezgin, "*XV ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*", ***Basılmamış Doktora Tezi***, İstanbul 1998.

önemli stratejik kalenin yapıldığı görülmektedir. Boğazın en dar yerine karşılıklı olarak inşa edilen bu kalelerden birisi Kilitbahir adıyla Avrupa yakasına inşa edilmişti. Bu kalenin bu adla bilinmesi, şüphesiz boğazın en stratejik yerine yapılması ve boğaza âdeta kilit vuran bir kale durumunda olmasıydı. Diğer kale ise, boğazın Asya yani Anadolu tarafında Kalai Sultaniye adıyla yapılmıştır.[105] Bu iki karşılıklı kale stratejik yerlerde çok sağlam bir şekilde yapıldığından, boğaz iki kıt'a arasında kontrol edilmekte ve dışarıdan gelecek askerî donanmalara karşı bir set vazifesini görmekte idi. Ayrıca bu iki kale dışarıdan gelecek taarruzlara karşı boğazı tamamen kapatacak bir konumda idi.

Zamanla Çanakkale Boğazı'nın öneminin daha da artması ile Fatih döneminde inşa edilen bu kalelerin yakınına, XVII. yüzyılın ortalarında iki kalenin daha kurulduğu görürüz. Bunlardan Avrupa yakasında yapılan kale Seddülbahir adı ile bilinmekte ve dolayısıyla denizlerin seddi, yani koruyucusu konumunda bulunmakta idi. Asya yakasına inşa edilen kalenin adı ise Kumkale'dir.[106] İleride Çanakkale Savaşı'nda da önemli bir rol oynayacak olan bütün bu kaleler, geometrik bakımdan düzenli bir kare meydana getirmekte ve boğaz için mükemmel bir savunma sistemi oluşturmakta idi.

Osmanlı döneminde kıt'aların en yakın noktası durumunda olan bu bölgeyi, sadece stratejik noktalara kalelerin kurulduğu bir bölge şeklinde düşünmemek lâzımdır. Osmanlıların bu bölgeyi, Ege, Akdeniz, Karadeniz ve dolayısı ile okyanuslara açılan yerlerin kilidi durumunda bir deniz üssü hâline getirdiklerini önemle belirtmek gerekir. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun zirvedeki dönemi olarak kabul edilen Kanunî döneminde (1520–1566), Osmanlılar tarafından Cezayir-i Bahr-i Sefit yani Akdeniz ve Ege adalarını içine alacak şekilde bir eyalet kurulmuştu (1533).[107] Bu eyaletin başına ise ünlü Türk denizcisi Barbaros Hayrettin Paşa getirilmişti. Eyaletin merkezi olarak o dönemde, bugünkü Çanakkale'nin hemen karşısındaki Gelibolu'nun seçilmesi, tesadüfî bir durum olmamalıdır. Anlaşıldığı kadarıyla Gelibolu, Osmanlı Türklerinden önce de stratejik bir öneme sahipti. Osmanlı döneminde alınan bütün bu tedbirler ve idarî düzenlemeler, şüphesiz Çanakkale Boğazı'nın kıt'alar arasında denizlerin kilidi ve seddi

[105] Semavi Eyice; *"Çanakkale Hisarı",* ***DİA***, VIII, İstanbul, s.203–205.
[106] Metin Tuncel, ***a.g.m,*** s. 199–203.
[107] Mahmut Şakiroğlu; "*Cezayir-i Bahr-i Sefîd",* ***DİA***, VII, s.500–501.

durumunda olmasından ileri gelmekteydi. Alınan bu tedbirler, İstanbul'un ve dolayısıyla Anadolu'nun savunmasının Çanakkale'den başladığı gerçeğini de ortaya çıkarmaktadır.

Bütün bunların yanında bu stratejik bölge, sadece Asya ve Avrupa'yı suyun karşı yakası gibi birleştiren bir yerde değil Osmanlı Türklerinin Asya'dan Avrupa kıta'sını da çevreleyen Akdeniz'e ve dolayısı ile okyanuslara açılmasını sağlayan bir noktada idi. Bu bakımdan Çanakkale Boğazı ve bulunduğu yer için "kıt'alar arası" tabirini kullanmanın oldukça yerinde olacağı kanaatindeyiz. Böyle bir noktanın kapanması, bir dünya gücü olan Osmanlı Devleti'nin dış dünya ile ilişkisinin kesilmesi ve buna paralel olarak dünyada oynayacağı rolün sekteye uğraması demekti.

Nitekim Osmanlı Türkleri, Akdeniz'de önemli bir stratejik yere sahip olan Girit adası üzerine 1645'te sefer düzenlediklerinde, adaya sahip olan Venedikliler, bu seferi başarısız kılmak için Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almışlar ve bunun sonucunda Osmanlılar, donanmalarının denize açılamamaları nedeni ile âdeta dış dünya ile ilişkilerini kesmek zorunda kalmışlardı. Ancak bu ablukanın daha sonra, diplomatik yollarla kaldırılmasının ardından Osmanlı deniz güçleri Akdeniz'e açılabilmiş ve fasılalarla 20 yıla yakın bir kuşatmadan sonra Girit'in fethini gerçekleştirebilmişlerdi[108].

İşte Çanakkale, Türk tarihinde kıt'alar arasında böylesine önemli bir yere sahiptir. Burasını geçip Marmara'ya ve Karadeniz'e girmek, hem Asya'nın en batı ucundaki Türklerin Anadolu'da çok dar bir bölgeye sıkıştırılması ve belki de Anadolu'dan daha gerilere atılması hem de Asya içlerinden Anadolu'ya gelen ve Avrupa'ya taşınan ticarî malların ve dolayısıyla ticarî yolların kesilmesi ve dönemin sömürgeci devletlerinin eline geçmesi demekti.

Çanakkale Boğazı'nın ve Anadolu'nun stratejik öneminin, batıda sanayi devriminden sonra başta enerji kaynakları olmak üzere ham madde ihtiyaçlarının ortaya çıkmaya başlaması ile daha da arttığını söyleyebiliriz.

---

[108] Osmanlıların bu sefer esnasında ilk önce adada önemli bir merkez durumunda olan Kandiye üzerine yoğunlaştıkları anlaşılıyor. Özellikle Kandiye üzerine yoğunlaşılan askerî harekât ile ilgili olarak bkz. Ekkehard Eickhoff, "*Denizcilik Tarihinde Kandiye Muharebesi*", Çev. M. Eren, ***Atatürk Konferansları II, 1964–1968***, Ankara 1970, s.147–161.

2- Çanakkale Boğazı'nın Yüzölçümü ve Nüfusu

Trakya Bölgesi'nin yüzölçümü 23.690Km² (göller bataklıklar hariç) nüfusu 1.396.820'dir. Boğazların doğusu ve Marmara'nın güneyinde kalan Boğazlar Bölgesi ile Batı Anadolu'nun yüzölçümü 159.285Km², nüfusu ise 4.359.229'dur.[109]

3- Çanakkale Boğazı'nın Coğrafi Durumu

Boğazlar ve Bati Anadolu Bölgesi, denizlerle çevrilidir. Doğrudan doğruya Boğazlar bölgesi, Karadeniz'le Akdeniz'i birbirine bağlayan önemli bir deniz yoluna ve geçidine sahiptir. Deniz geçitleri Karadeniz ve Akdeniz boğazlarıdır. Karadeniz Boğazı'nın uzunluğu 31.5 Km., en dar yeri 700 ,en geniş yeri 2.150 m.dir. Akdeniz Boğazı'nın uzunluğu ise 67Km., genişliği 1200-3900 m.dir. Akıntı sürati Karadeniz Boğazında saatte ortalama 2.5 mildir. Akdeniz Boğazında ise normal olarak akıntı sürati 1.5-3 mildir. Ancak kuvvetli poyraz rüzgârlarında ise, en dar yerinde 5 mildir[110].

Boğazlar ve Batı Anadolu bölgesinde genel olarak Akdeniz iklimi hüküm sürer. Yani yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlıdır. Yalnız bölgeyi teşkil eden parçalarda Akdeniz iklimi ayrı şekiller arz eder. Örneğin, Trakya'nın Karadeniz kıyılarındaki yağışlı orta iklim, iç kısımlarında ise, burası Anadolu ortaları kadar yüksek olmamakla beraber, İç Anadolu iklimini hatırlatan oldukça sert bir iklim hüküm sürer. Marmara'da ise kuzeyden gelen, rüzgârların etkisi ile yazlar daha serin, kışlar daha şiddetli geçer[111].

Bölgenin doğal yapısına gelince; Trakya; İstanbul Boğazını batıdan, Çanakkale Boğazını kuzeyden çevreleyen ve Karadeniz'le Ege denizi arasında, doğuya gittikçe daralan Trakya'nın kuzeyinde Istranca, güneyinde Koru, Ganes ve Tekirdağları vardır. Trakya'nın başlıca nehirleri Tunca, Meriç nehirleri ile buna dökülen Ergene nehridir. Ergene nehri, kolları ile Trakya'nın orta kısmında, kuzey, güney doğrultusunda savunmaya elverişli bir takım sırtlar manzumesi teşkil eder[112].

---

[109] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.130.
[110] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.130.
[111] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.131.
[112] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, ***a.g.e***, s.131.

Trakya harekâta elverişlidir. Ancak kışın fazla yağışlı havalarda tekerlekli arabalarla yol dışında harekât zor bir durum alır.

Istranca dağları; genel olarak kuzeyden İstanbul Boğazı, Koru dağları da Çanakkale Boğazı istikametinde yapılacak harekâtı güçleştirirler. Trakya doğuya doğru gittikçe darlaştığından az kuvvetle savunma imkânını verir. Buna karşılık savunan tarafı da manevra kabiliyetinden mahrum kılar. Koru dağları Gelibolu yarımadasını kuzeye karşı örter, Çatalca istikametinde inkişaf eden düşman harekâtının yan ve gerilerine taarruz imkânı sağlar.

Boğazlara gelince; iki tarafın da savunmaya elverişli arazi arızaları ile doğu-batı ve aksi istikamette Boğazlardan geçişi önlerler. Boğaz suları bu savunmayı takviye ederler. Boğazlar aynı zamanda Karadeniz-Akdeniz bağını keser. Boğazlar kapalı olduğu müddetçe Marmara güney kıyılarından Trakya'ya her türlü ikmal ulaştırması yapılır.

4- Siyasal ve Sosyal Durum

O zamanki mülki taksimata göre Boğazlar bölgesinden Trakya'da; İstanbul (batı kısmı) ve Edirne illeri ile Bağımsız Çatalca Sancağı, Boğazlar bölgesinin, Boğazlar doğusu ve Marmara güneyindeki kısım ile birlikte Batı Anadolu'da, İstanbul (doğu kısmı) Hüdavendigar (Bursa), Aydın (İzmir) illeri ile, İzmit, Eskişehir, Kütahya, Karesi (Balıkesir), Kalei Sultaniye (Çanakkale), Menteşe, Karahisarı Sahip (Afyonkarahisar) müstakil sancakları vardı[113].

Trakya'daki nüfusun 807.342'i Müslüman, 422.006'sı Rum, 80.958'i Ermeni, 68.959'u Musevi, 1.623'ü Kıpti, 14.981'i sair unsur idi[114].

5- Çanakkale Boğazı'nın Topoğrafik Yapısı

Yaklaşık 65 km. uzunluk, yer yer 1.250–7.500 metre genişlik ve 50-106 m. derinlik gösteren boğazın, Marmara'dan itibaren Nara Burnu'na kadar kıyıları, birbirine

[113] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.131.
[114] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.132.

paralel ve geniştir. Nara Burnu'nda daralır, Kilitbahir hizalarında daha da darlaşıp taktik bakımdın çok önemli "Merkez Tahkimatı"nı oluşturur. Yabancı yazarlar bu kesime Narrows (Neros) demektedirler[115].

Boğaz, Kepez Burnu ile Baykuş arasında genişlemektedir. Erenköy Burnu'ndan sonra da, Anadolu kıyılarına doğru genişleyerek, Erenköy Koyu ve Karanlık Limanı oluşturur. Karanlık Limanı'ndan sonra, boğaz darlaşıp Seddülbahir, Kumkale çizisinde son bulur, Ege Denizi'ne açılan bu kesimineyse, boğazın "Giriş Bölgesi" denir. Boğazın batı kıyıları, doğu kıyılara göre, sarp egemen ve derindir[116].

Topoğrafik yapının harekâta olan etkisine gelince, yukarıda kısaca belirtilmeğe çalıştığımız boğazın doğal yapısıyla, mevcut istihkâmlar, boğaza denizden yapılacak bir taarruza karşı oldukça güçlü bir engel oluştururlar. Öte yandan boğazın "Giriş Bölgesi", her zaman kuşatılabileceği gibi. Teke Burnu ve kuzeyi ve Yenişehir yönünde giriş tahkimatı ateş altına alınabilir.

Boğazın iç kesimindeyse durum tersinedir. Boğaza giren gemiler, kanalize olur. Boğazın genişliği, borda düzeninde muharebeye[117] girecek gemi sayısını sınırlandırır.

Erenköy Koyu, düşman filosu için özellikle "Merkez Tahkimatı"nın en güçlü toplarının bulunduğu "Hamidiye Tabyası"nın ölü alanı olması itibariyle hem sığınma, hem de taarruza hazırlanma yeri olabilir. Buna karşı Erenköy Koyu'nun doğusuna ve karşı kıyıya yerleştirilecek ağır topçu, düşman filosunu yan ve gerilerinden ateşle kavrar. Bu koydan sonra, daralan kesim de savunmayı güçlendirir.

Keza kıyı yapısı itibariyle boğaza dökülen derelerin ağızları ve yöredeki küçük diğer kuru dereler, mayın hatlarını koruyan bataryalarla, gezici bataryaların mevzilendirilmesine çok elverişlilik gösterirler.

Boğaz yukarıda kısaca söz ettiğimiz topoğrafik yapı ve bunların harekâta etkilerine göre, bazı kaynaklarca üç bölgeye ayrılarak incelenmiştir.

---

[115] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.133.
[116] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.133.
[117] **Borda düzeninde muharebe**; Gemilerin yan topları ile bombalama yapmasına denir.

Başkomutanlıkça 26 Ekim 1914'te Müstahkem Mevki Komutanlığı'na verilen bir direktifle, hazırlanarak sunulan bir plâna göreyse, boğaz, denizden yapılacak taarruzlara karşı dört bölgeye ayrılmıştır.

Bunlar; Giriş bölgesi; Obüs bölgesi; Kepez-Soğanlı bölgesi; Çanakkale-Kilitbahir bölgesi olarak adlandırılmakta olup, her bölgede yerleştirilen topçu birlik ve bunların görevleri belirlenmiş bulunuyordu[118].

[118] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.135.

III. BÖLÜM
ZAFERİN İLK PERDESİ 18 MART 1915

A- 18 MART ÖNCESİ DURUM

1- Genel Durum

Konuya geçmeden Çanakkale Boğazı'nın seferberlik ve savaş ilânı sırasındaki durumuna ve seferberlik sonrasında boğaz savunmasının pekiştirme çabalarına kısaca bir göz atmakta yarar olduğunu düşünüyoruz. Boğazın seferberlik ilânı sırasındaki savunma durumu, pek parlak değildi. Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndan yorgun ve bitkin bir halde çıkan Osmanlı Devleti'nin gerek mali durumu gerekse, bu savaşlarla Birinci Dünya Harbi sırasında geçen zamanın kısalığı nedenleriyle boğazın, o günün koşullarına gere uygun ve modern tarzda tahkimine olanak bırakmamıştı.

Balkan Savaşı'nın akabinde, Türkiye'ye gelen Alman askeri kurulu boğazların tahkimi için bir proje hazırladı. Bu projenin bölümlerinin bir kısmı, Almanya'dan son sistem 30,5 cm.lik toplar getirilip, boğaza yerleştirilmesi esasına dayanıyordu. Diğeriyse; boğaz iki kıyısında yerleştirilmiş eski, kısa menzili topların sökülerek kadro dışı bırakılmasını içeriyor; mevcut 32 ağır topçu batarya sayısını, 22'ye indiriyor; eski topların çoğunu da, boğaz iki kıyısından alarak boğaz ağzına ve dışına çıkarılmasını öngörüyordu[119].

Projenin birinci bölümünün uygulanmasına parasızlıktan geçilemedi. İkinci bölümüyse, kısmen uygulanmıştı.

Çanakkale Muharebeleri'ne bir istihkâm subayı olarak katılmış olan yazar M,Şevki Yazman eserinde bu konuda aynen şöyle der; "Projenin ikinci kısmıysa, çok şükür bütünüyle uygulanmamıştı. Çünkü Çanakkale'nin kahramanca savunmasını temin eden bu eski toplar da yerlerinden oynatılmış ve hele benzerlerinin çok kısa zamanda tahrip edildikleri açık deniz kıyılarına çıkarılmış olsalardı, hiçbir iş göremeden bunlar

[119] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s. 22–23.

da gidecek ve itilâf donanmaları ellerini kollarını sallaya sallaya boğazdan girebileceklerdi."

Aslında sözü edilen toplar, 1905'ten sonra yapılmış olan gemi toplarıyla kıyaslanmayacak kadar kısa menzilli ve adi ateşliydiler. Bununla beraber, bu toplardan boğaz içinde dar yerlerde yerleştirilenleri, boğaza girebilen düşman gemilerine oldukça etkili olmuşlardı.

Ağustos 1914 ortalarında Müstahkem Mevki Komutanlığı'na getirilen Cevad Paşa'nın, yetersiz olan boğaz savunmasını iyileştirme yönünde büyük çaba harcadığı görülür.

Uygulanamayan Alman projesinden vazgeçilmiş, kadro dışı bırakılıp da, numara erleri geriye çekilen bataryalar, tekrar yerlerini işgal etmişlerdi. Boğaz iki kıyısına, küçük çaplı ve kısa menzilli fakat çabuk ateşli bataryalar yerleştirildiği gibi, mayın tedarikine önem verilmiş, mayın sayısı 400'e çıkarılmıştı.

Boğazın en dar yeri olan Kilithabir'de torpido kovanları yerleştirilerek, bir sabit torpido merkezi oluşturulması Nara'da denizatlılara karşı bir ağ kurulması boğaz savunmasının pekiştirilmesi çabalan arasında yer alıyordu. Bu çabalara aralık verilmeden devam edilmiştir. Özellikle Goeben ve Breslau'ın boğaza girişi, bunu izleyen Karadeniz Olayı ve nihayet 3 Kasım 1915'te boğaz girişinin İngiliz ve Fransızlar tarafından bombardımanı gibi, muhasamatı tırmandıran olaylar, boğaz savunmasının, hem deniz hem de kara harekâtına karşı arttırılması hususunda daha birçok önlemlerin alınmasında etken olmuştur[120].

2- 3 Kasım 1915 Bombardımanı

Rusya'nın 1 Kasım 1914'te doğu sınırımızdan taarruza geçmesi üzerine, bağlaşık olan İngiltere'de 3 Kasım 1915'te boğazın giriş tahkimatını bombardımana tâbi tuttu[121].

[120] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.142.
[121] Ek No:5, Belge No 6: "BOA, DH. EUM. 3. Şb, 2/48"

Görkemli bir biçimde başlatılan bu bombardıman, her ne kadar sonuç alma amaçlı olmasa da, bir tehdit ve bundan da öte, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilânı anlamı taşıdığından, boğaza yönelik bu ilk hareketin kısaca açıklanmasında yarar görüyoruz. 18 Savaş gemisinden oluşan Birleşik Filo, 3 Kasım 1915 sabahı boğaza yaklaştı. Bunlardan dördü, saat 06.55'ten itibaren boğazın giriş tabyalarını yaklaşık 14.000m. Mesafeden bombardımana başladılar. Öndeki iki İngiliz muharebe gemisi, Seddülbahir ve Ertuğrul tabyalarını, diğer iki Fransız gemisi de, Kumkale ve Orhaniye tabyalarını ateş altına aldılar[122].

Bunlara, saat 07.05'te Orhaniye ve Ertuğrul bataryaları toplam 10 mermiyle karşılık verdiler. 17 dakika süren karşılıklı topçu düellosundan sonra, Birleşik Filo'nun muharebeyi keserek Saros Körfezi yönünde uzaklaştığı görüldü. Bombardımandan sonra en ağır kayba uğrayan 1. ve 2. Türk bataryaları oldu[123].

Sonuç; Bu bombardıman, Rusya'dan sonra, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş başlatma niteliğini taşıyordu. İngiliz Amirali Limpus'un bu bombardımanla Türkiye'nin vaktinden evvel uyandırılmış olacağı endişesiyle karşı çıkmasına rağmen, Churchill'in emriyle yapılmıştı ve gerçekten de Türkiye için uyarıcı olmuş ve savunma önlemlerine hız verilmişti[124].

Nitekim Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, bu konuda aynen şöyle söylemiştir: "Bu 3 Kasım bombardımanı, beni uyardı ve artık her yola başvurarak, bütün zamanımı savunma manzumesinin düzenleme ve takviyesine ayırmak gerektiğini anladım[125]."

Gerçekten de böyle olmuş, Birleşik Filo'nun bu bombardımandan sonra, boğazı uzaktan ablukayla yetinmesinden yararlanarak, hem doğrudan boğaza yönelik saldırılara, hem de boğaz iki tarafında beklenebilecek çıkarmalara karşı karadaki kıyı gözetleme ve koruma düzenleri gözden geçirilip takviye fırsatı bulundu. Alman bu önlemler arasında, özellikle boğaz savunma düzenlerini pekiştirme açısından Edirne,

---

[122] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.23.
[123] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.23.
[124] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi***, a.g.e***, s.143.
[125] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.45.

İstanbul ve eski savaş gemilerindeki toplardan da yararlanarak, boğaza yeniden toplar yerleştirildiği gibi, mevcut mayın sayısı da gün be gün arttırılmıştır[126].

3- 19 Şubat 1915 Muharebesi'nin Oluşumu ve Gelişimi

Bu muharebe öncesinde iki taraf kuvvetlerinin durumu kısaca şöyleydi:

Türk Kuvvetleri[127], boğazın savunmasından sorumlu ve karargâhıyla Çanakkale'de bulunan Müstahkem Mevki Komutanlığı'na bağlı 2.Ağır Topçu Tugayı'na mensup 3., 4. ve 5.Ağır Topçu Alayları ve doğrudan Müstahkem Mevki Komutanlığı'na bağlı 8.Ağır Obüs Alayı.

Müttefik Kuvvetler, İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan Birleşik Filo, her biri 3–5 arasında değişen muharebe gemili üç tümenden kurulmuştu. (1., 2. Tümenleri İngiliz, 3. Tümeni Fransız) Bunlardan: 1.Tümen'de, İnflexible, Agemennon.ve Queen Elizabeth; 2.Tümen'de, Vengeance, Albin, Cornwallis, Irresistible ve Triumph; 3.Tümen'de ise, Suffren, Bouvet, Gaulois ve Charlemagne muharebe gemileri bulunuyordu[128]. Birleşik Filo'nun mevcudu, kuşkusuz bunlardan ibaret değildi. Bu filonun kadrosunda 15 muharebe gemisi, 4'ü hafif kruvazör, bir depo gemisi, bir uçak gemisi, 15'i muhrip, 5'i denizaltı. 7'si mayın arama-tarama olmak üzere toplam 49 İngiliz savaş gemisiyle; 5'i muharebe gemisi, 1 uçak gemisi, 6'sı muhrip. 2'si denizaltı olarak toplam 13 Fransız gemisi ki, hepsinin genel toplamı, 62'yi buluyordu.

3 Kasım bombardımanından beri boğazı abluka altında bulunduran Birleşik Filo'nun Komutanı İngiliz Amirali Carden'in Bahriye Nezareti'nden aldığı emir gereği 11 Ocak 1915'te, kurmay ve topçuluk uzmanlarına hazırlattığı plânın ana hatları şöyleydi;

1. Boğaz giriş tabyalarının susturulması.
2. Boğaz içerisinde Kepez'e dek olan iç savunmanın tahribi.

---

[126] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.24.
[127] Ek No 7; Kroki No 1:Çanakkale Müstahkem Mevki Topçusu
[128] Jullien Corbect, ***a.g.e,*** s.235.

3. Boğazın dar kesimindeki tabyaların susturulması.
4. Mayın tarlalarının temizlenmesi, boğazın en dar kesimine egemen olan savunma düzeninin tahribi ve Marmara'ya geçiş.

Yukarıda dört evrede gerçekleştirilmesini öngören boğaza yönelik Amiral Carden Plânı, önce 15 Ocak 1915'te Londra'da toplanan savaş komitesince benimsendi. 28 Ocak toplantısında kesinlesin plânın başlangıç tarihiyse 19 Şubat olarak saptandı[129].

Amiral Carden, Londra'dan aldığı direktif üzerine, yukarıdaki plânın boğazın giriş tabyalarının susturulmasıyla ilgili birinci evresinin uygulanmasını emretti. Boğaz girişinde, Gelibolu Yarımadası'nın güney ucunda "Avrupa Şatosu" adıyla anılan Seddülbahir, Ertuğrul tabyalarıyla, Anadolu yakasında, "Asya Şatosu" denilen Kumkale ve Orhaniye tabyaları manzumesinden, Ertuğrul ve Orhaniye tabyalarında uzun menzilli sayılabilecek ikişer top yerleştirilmişti.[130]

Seddülbahir ve Kumkale tabyalarında bulunan değişik çaptaki topların mevzileriyse, 7.000–8.000 m.den ibaretti.

Plâna göre, önce giriş tabyalarının ele geçirilmesini hedefleyen taarruz, üç kademede tertiplenmiş olarak, 19 Şubat 1915'te çok sayıda muharebe gemisinin katılmasıyla saat 07.45'te başladı ve saat 17.30'a dek sürdü[131].

Ancak, uzak mesafeden muharebeye katılan Birleşik Filo'nun bu taarruzu, başarıya ulaşmadı ve filo, Amiral Carden'in emriyle boğaz önünden geri çekilmek zorunda kaldı. Türk topçusu da menziller dışında kalan düşman gemilerine genelde karşılık veremeyerek susmuşlardır.

Bununla beraber, bugünkü muharebelerde girişteki Türk topçusunun, Birleşik Filo'nun bazı tahriplere yol açan yoğun ateşleri altında gösterdiği serinkanlılık ve moral gücü, övgüye değerdi. Gerçekten Türk bataryaları, ateş açma olanağı bulunmayan

---

[129] "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*"; ***Genelkurmay ATESE Yayınları-Askeri Tarih Bülteni***, sy. 10, Genelkurmay Basımevi, Ankara Ağustos 1980, s.60.
[130] Ek no 8;Kroki No 2Birleşik Filo'nun 19 Şubat Planı
[131] Ek no 9;Belge No 7: "BOA, DH. EUM. 3. Şb, 4/4"

hallerde, siperlerine çekilmekte, onların şiddetli bombardımanına aldırış etmeden ateş aralarında top başı yaparak, büyük bir cesaretle toprakla örtülen toplarını yeniden ateşe hazır duruma getiriyorlardı.

19 Şubat Muharebesi hakkında Aspinal Oglander, "İlk günkü bombardıman sonuçsuz kaldı[132]." derken, Robert Rhudes, özetle, "…boğazın girişine taarruz askeri fiyaskoyla sonuçlandı."[133] demekle her iki yazar da, Birleşik Filo'nun bugünkü muharebedeki başarısızlığını vurgulamış olmaktadırlar.

B- 18 MART ZAFERİ

1- 25 Şubat 1915 Muharebesi

Amiral Carden, 19 Şubat Muharebesi'nde uzak mesafelerden yapılan bombardımanlarla, giriş tabyalarının tahrip edilmediği kanısına varmıştı. Ancak hava elverişsizliğinden altı gün sonra bugün yenilenen taarruzda, aynı hataya düşülmemiş ve harekât Queen Elizabeth ve Irresistible gibi en güçlü gemilerin de katılmalarıyla, tabyaların bu kez yakın mesafeden bombardımanıyla başlatılmıştır.

Ne var ki, Birleşik Filo'nun cehennemi ateşlerine kahramanca göğüs gererek karşılık veren ve girişteki Türk bataryalarının ateşlerinden isabet alan Agememnon ve Golva ölü ve bir çek da yaralı verdiler. Derhal çekilmek zorunda kalan Agememnon'u Golva'nın çekilmesi izledi; fakat diğer gemilerin öğleye dek süren şiddetli bombardımanları sonunda, Seddülbahir'deki havan bataryası dışındaki bataryalar tahrip edildi[134].

Bu arada açık mevzilerde ateş eden adi ateşli Türk topları da, üstün gemi ateşleri karşısında sustular. Saat 17.30'a kadar süren yoğun donanma ateşleri, giriş tabyalarını

[132] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.46.
[133] Robert Rhodes James, ***a.g.e,*** s. 60.
[134] "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*", ***a.g.d,*** s.61.

hemen hemen bütünüyle ağır hasara uğratmış[135], başka bir deyişle Birleşik Filo 25 Şubat Muharebesi'nde, boğazın giriş kapısını açmış sayılırdı[136].

Nitekim Fransız Amiral Guepratte, bugünkü muharebenin gidişini hükümetine şöyle bildiriyordu; "Bugün eşsiz bir gün, 8 İngiliz ve 4 Fransız muharebe gemisi boğaz girişindeki tabyalara ateş açtılar. Başlangıçta kuvvetli bir karşılık gösteren bu tabyalar, giderek sustular. Seddülbahir Kasabası ateşler içinde. Mayın tarayıcılar bu gece giriş kısmındaki mayınları taramaya başlayacaklar.[137]

Ne var ki Amiral, daha sonra şöyle yazacaktır; "Garip şey mayın tarayıcılarımızın boğaz girişinde yaptıkları araştırmalar bir sonuç vermedi[138]."

Bundan sonra, 26 Şubat'tan 18 Mart'a dek boğazda süren bir seri muharebeler dizisi (26–27 Şubat ve bunları izleyen ve hatta ardı ardına gece hareketlerini de içeren 1–7 Mart arasındaki muharebeler) boğaz girişinden Kepez Burnu'na kadar uzanan bölgedeki mücadeleler zincirini oluşturur ki, bunlar, gerçekten karşılıklı bir çekişme ve didişme içinde sürüp gitmiştir.

Birleşik Filo'nun 19 Şubat–18 Mart 1915 tarihleri arasında geceli-gündüzlü aralıksız sürdürdüğü etkinliklerin sayısal toplamı 35'i bulmuştur[139].

Boğaz girişinden sonra, ikinci evreyi oluşturan ve daha çok boğazdaki mayınların temizlenmesine yönelik aralıksız süren bu harekâtı da şöylece özetlemek mümkündür[140]; Bu evrede, hemen her gün Birleşik Filo'dan 1-2 muharebe gemisi, boğazdan içeri girer, çevredeki kıyı bataryaların bombardımana başlar, Türk bataryaları da, fırsat buldukça bunlara bir iki ateş eder ve susarlar. İçeri giren muharebe gemilerinin koruması altında mayın tarayıcıları mayın hatlarına dek sokulurlarsa da, her seferinde mayın koruyucu bataryalarımızın ateşleriyle karşılaşırlar. Onlar, zaman zaman birkaç mayın patlatmayı başarırlarsa da, kahraman Türk denizcileri, karanlıktan

---

[135] Ek no 10;Belge No 8: "BOA, HR. MA, 1123/38"
[136] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s. 27–28.
[137] A.Goutard , "*Deniz Aşırı Seferler ve Çanakkale*", ***Askeri Tarih Bülteni Eki***, S.9, 1980,s.49.
[138] A.Goutard , ***a..g.m***, s.49.
[139] "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*", ***a.g.d,*** s.61.
[140] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.28.

yararlanıp patlatılan bu mayınların yerlerine yenilerini koyarak, gediği kapatırlardı. Keza düşman da boş durmaz. Geceleri faaliyetlerini sürdürür bu kez devreye giren ışıldaklarımız, mayınları koruma bataryalarımıza hedeflerini göstererek, onlara ateş etme olanağını sağlarlar. Bazen bu ateşler, baskın tarzında açılır. Bundan pek etkilenen düşman gemilerinin kaçışarak uzaklaştıkları görülür. Ertesi gün mayın avlama serüveni yine başlar. Onlar, mayınları toplamaya, Türkler de yeni döktükleri mayınlarla boşlukları kapatmaya çalışırlardı.

7, 11 ve 13 Mart'ta Birleşik Filo'nun önemli kısımları adı geçen bölgeye girerek, bir tür geçiş provası yaparlar. Yerlerini saptayabildikleri Türk mayın koruma bataryalarını ateş altını alırlar. Buna karşı Türk bataryaları da, zaman zaman yerlerin değiştirir, bulundukça da yenileri (toplar) yerleştirilirdi.

Bu arada komutanlık, uygun görülen yerlere, iki mayın hattı daha döşenmesini sağlamış ve böylece, mevcut mayın hattı sayısını 10'a çıkararak, boğaz savunmasını fırsat buldukça pekiştirmiştir.

Birleşik Filo mayın arama-tarama ekiplerinin 11 Marttaki mayın temizleme harekâtı sırasında, personelin Türk bataryalarının etkili ateşleri karşısında artık çalışmak istemediklerini bildirmeleri üzerine, bunların yerine diğer gemilerden getirilen gönüllülerin de, 14 Mart gece harekâtında bir başarı sağlayamadıkları anlaşılmıştır. Bu suretle 18 Marta değin gece ve gündüz süregelen bu harekât sırasında büyük ölçüde olmamakla beraber, tarafların zaman zaman bazı kayıplar verdikleri de olmuştur.

Kısaca denilebilir ki, Birleşik Filo'nun bu evrede başarısız geçen Çanakkale Boğazı macerasının hayal kırıklığı, Amiral Carden'i sağlık durumu nedeniyle istifa etmek zorunda bırakmış ve Malta yolunu tutmasıyla sonuçlanmıştır.

16 Martta yerine atanan Amiral de Robeck, Queen Elizabeth'de düzenlediği bir toplantıda, komutası altındaki amiralleriyle bundan sonraki boğaz harekâtının nasıl yapılması lazım geldiği üzerinde yeni kararlar alıyor, bir başka deyişle yeni komutan da, İngiliz Hükümeti'nin katı tutumunun bir gereği olarak, serüveni sürdürmeyi benimsemiş oluyordu.

2- 18 Mart 1915 Büyük Deniz Taarruzu Öncesi Osmanlı Kuvvetleri

Türk kuvvetlerinin durumu şu şekildeydi[141]; Boğazın savunmasından sorumlu Cevad Paşa komutasındaki Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı[142], Kolordu yetkisinde doğrudan Başkomutanlığa bağlı olup, 9.ve 11. Piyade Tümenleri ile 2. Ağır Topçu Tugayı (3.ve 4. Ağır Topçu Alayları); Erenköy Ağır Topçu Bölge Komutanlığı (8. Ağır Topçu Alayı Numune Ağır Topçu Taburu ve Muhasara Topçu Taburu); istihkâm ve muhabere bölükleri, ışıldak müfrezesi, uçak ve mayın müfrezelerinden oluşmaktaydı.

Bugünkü deniz muharebesine ateş gücü olarak Müstahkem Mevki kadrosunda mevcut 230 adet çeşitli çapta top, obüs ve havanlardan, sadece 82'si katılabilmişti[143].

Komutanlık, ayrıca 3. Kolordu kuruluşunda olup, Eceabat'ta genel ihtiyatta bulunan Kurmay Yarbay Mustafa Kemal komutasındaki 19. Tümen'e de emir verme yetkisindeydi. Müstahkem Mevki Komutanlığı, Fransız ve İngilizlerin boğaz giriş tabyalarına yönelik 3 Kasım bombardımanından itibaren giderek artırılmak suretiyle, Goeben, Breslau'ın boğazdan girişi; 19-27 Şubat, 1-17 Mart Muharebeleri gibi birbirini izleyen deniz harekât ve olayları sırasında, eldeki tüm olanakları kullanarak, boğaz savunmasının güçlendirilmesini amaçlayan önlemlere başvuru da gelmişti.

Bu arada boğazın mayınlanması konusu da bu etkinlikler arasında önemli yer tutuyordu. Buna göre, Nara'da bu işle görevli bulunan mayın müfrezesi tarafından seferberliğin ilânından Goeben ve Breslau'ın boğaza girişine dek, boğazda iki mayın hattı dökülmüş bulunuyordu.

Savaş ilânına değin bu sayı, beşe; 19 Şubat 1915'e dek dokuza çıkarılmış; 26 Şubatta 10. mayın hattı ve 8 Mart'ta Erenköy Koyu'na Nusrat Mayın Gemisi[144] tarafından dökülenlerle bu sayı, 11'e çıkarılmış bulunuyordu[145].

---

[141] "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*", ***a.g.d,*** s.68–71
[142] Ek no 10;Kuruluş No1, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı (18 Mart 1915)
[143] Ek no 11;Çizelge No;1 Çanakkale Müstahkem Mevki Topçusu Top Cins Ve Sayıları
[144] Ek No 12; Resim: Nusrat
[145] "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*", ***a.g.d,*** s.72–73.

Erenköy Koyu, askeri açıdan ayrı bir özellik taşıdığından buranın mayınlanması ayrıcalıklı bir önem kazanmaktadır. Gerçekten bu koy, Merkez Tabyalarının en güçlüsü Anadolu Hamidiyesinin ölü alanında kaldığı gibi, Tenger Deresi ve Erenköy kesimindeki obüsler tarafından ateş altına alınamıyordu. Bu zayıf durumdan yararlanmak isteyecek Bileşik Filo gemilerinin, buraya sığınıp Türk topçusunun ateşlerinden korunmalarının önlenmesi gerekiyordu. Bu da koyun, mayınlanmasını zorunlu kılmış[146], bu amaçla Nusrat Mayın Gemisi, 7 Mart gecesi görevlendirilmişti.

Hava sisli ve yağmurluydu. Bu elverişsiz hava koşulu nedeniyle Birleşik Filo'ya bağlı karakol gemilerinin boğazda bulunmadıkları bir sırada, Yüzbaşı Hakkı komutasındaki Nusrat Mayın Gemisi, saat 07.30'da 26 mayını 100'er metre aralıklarla koya dökmeyi başararak, geri döndü[147].

18 Mart büyük deniz taarruzu yapılırken Fransız muharebe gemisi Bouvet'nin mayına çarpma saatine dek düşman bu mayınların farkına varamamıştı. Çünkü bu harekâttan önce Birleşik Filo'nun mayın arama gemilerince yapılmış olan taramada koyda mayın bulunmadığı Filo Komutanlığı'na rapor edilmişti.

Nusrat Mayın Gemisi'nce dökülen bu mayınların, her ne kadar 18 Mart gününün ilk saatlerinde döküldüğü[148] hakkına bir kısım kaynaklarda ilginç bilgilere rastlanmışsa da bunun klasik bir İngiliz uyanıklığı olarak değerlendirilme taraftarıyız. Zira Karanlık Liman'a dökülen bu mayınlar onların 18 Mart hezimetine sebep olmuş ve bunu yenilgi yerine bir şanssızlık olarak göstermeye çalıştıkları bir savunma mekanizmalarıdır. Büyük taarruzdan 10 gün önce dökülen mayınları tespit edememeleri tam bir fiyaskodur. Bu başarısızlığı şanssızlığa bağlamak ise, bir gece önce dökülmesi ile biraz olsun su götürür bir bahane oluşturmuştur kendilerince.

Mayınların dökülüş tarihleri ne olursa olsun önemli olan ilginç nokta, mayın dökülecek yerin çok iyi seçilmiş olması ve Nusrat Mayın Gemisi'nin kahraman

---

[146] "Bu mevkiiye mayın dökülmesini Alman Amiral Merten ısrarla tavsiye etmiştir." Bkz.; "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*", ***a.g.d,*** s.70.
[147] Ek No 16:Kroki No:3 Nusrat Mayın Gemisi'nin Mayın Döktüğü Yer ve Boğaz'da İzlediği Rota
[148] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.45.

personelinin bunda gösterdiği üstün başarıdır[149]. Bu, öylesine bir başarıdır ki, 18 Mart Zaferi'nin başlıca etkenlerinden birini oluşturmuş, Türk topçusuyla birlikte Nusrat'ın hizmeti pek büyük olmuştur.

Bir başka deyişle Nusrat, bu büyük hizmetiyle, Çanakkale Boğaz Muharebesi'nin kaderini değiştirecek ve onu 18 Mart Zaferi'yle taçlandıracak, özveri örneği, şerefli kadrosuyla, Türk Harp Tarihi'ndeki onurlu yerini almış olacaktır.

Doğrudan boğazın savunmasıyla ilgili Türk kuvvetlerinin durumu hakkında yeterince bilgi edindikten sonra, Çanakkale harekât alanının umulan çıkarmalara karşı korunması açısından boğazın her iki yakasında bulunan diğer kara birliklerine de kısmen değinmekte yarar vardır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinden beri Çanakkale harekât alanında Tekirdağ ve çevresinde 3.Kolordu bulunuyordu. Kolordu, daha sonra Gelibolu'ya intikal ederek Çanakkale Boğaz bölgesinin karadan çıkarmalara karşı savunulmasıyla görevlendirilmişti.

3- 18 Mart 1915 Büyük Deniz Taarruzu Öncesi İtilaf Kuvvetleri

Amiral de Robeck komutasında 14 İngiliz ve 4 Fransız muharebe gemisinden oluşturulan Birleşik Filo, ikisi İngiliz, birisi de Fransız komutanı emrinde olmak üzere üç tümen halinde kuruldu. 18 Mart 1915 Boğaz Muharebesi için uygulanan bu kuruluşa, "Dördüncü Kuruluş" adı verilmişti[150].

Bugün (18 Mart) yapılacak deniz taarruzunda muharebeye giriş sırasına göre, tümenlerin kuruluşları şöyleydi[151];

---

[149] "Nusrat personeli; Komutan Tophaneli Hakkı Bey, Birinci subay Yzb.Giritli Hüseyin, Topçu Sb'ı Teğmen Kadri, 1.Çarkçı Yzb.Ali, 2.Çarkçı Yzb.Ahmet, 3.Çarkçı Yzb. Hasan, Elektrik Subayı Teğmen Boyabatlı Hasan Abdullah , Bkz. Erol Mütercimler , "*Gelibolu"*, Alfa yay., İstanbul 2005, s.153.
[150] Jullien Corbect, ***a.g.e,*** s.71–72.
[151] Ek No 17; Çizelge No:2

1. Tümen: Komutanı, İngiliz Amirali de Robeck Birlikleri: Queen Elizabeth, Agememnon, Lord Nelson, Infleaible kruvazörü.

3. Tümen: Komutanı, Fransız Amirali Guepratte. Birlikleri: Suffren, Bouvet (Buve), Goulois (Golva), Charle-magne (Şarlman) Fransız muharebe gemileriyle, Triumph ve Prince George İngiliz muharebe gemileri.

2. Tümen: Komutanı, Albay Hayes Sadler. Birlikleri: Ocean, Irresistibleh, Albion, Vengeance, Swift Sure, Majestic, Conopus, Cornvvallis muharebe gemilerinden oluşuyordu.

Bunlardan 1. Tümen kuruluşunda yer alan Queen Elizabeth, en yeni ve güçlü bir gemi olup, ötekilerde olmayan 8 adet, 381 mm.lik toplara sahip bulunuyor, üç tümendeki toplam top sayısıysa 279'a varıyordu. Birleşik Filo ayrıca, ilgili Çizelge: 2'de gösterilenlerin dışında çok sayıda kruvazör, muhrip, denizaltı, uçak ve mayın gemileriyle, yardımcı gemiler de yer alıyordu[152].

4- Birleşik Filo'nun Boğaz'a Yönelik Taarruz Plânının Ana Hatları

Plânda, Merkez Tabyalarındaki topçuyla mayın hatlarını koruyan bataryalar ve obüs bölgesindeki bataryaların tümünün susturulması esas alınmıştı. Buna göre taarruz, iki savaş hattı üzerinde yapılacaktı. Bunlardan, 1.Tümen'in dört güçlü savaş gemisi, "A Savaş Hattı" üzerinde yer alacak, 14.000 yardadan Anadolu, Hamidiye, Çimenlik, Rumeli Mecidiye, Rumeli Hamidiye ve Namazgâh tabyalarını ateş altına alacaklardır. Amiral Guepratte komutasındaki 3. Tümen'den dört Fransız muharebe gemisi, önce A Hattı'nın 16.000yarda gerisine yanaşacaklardı. Bu tümendeki iki İngiliz gemisi, öndeki A Hattı gemilerini yan ve gerilerinden gelebilecek Türk Topçu ateşlerine karşı korumak amacıyla A Hattı gemilerini 1.500 yarda (13.700m.) mesafeyle karşılıklı olarak yerlerini alacaklar, bundan sonra önce Cevad Paşa Bataryası olmak üzere, Dardanos, Rumeli Mesudiye ve Yıldız Tabya'daki bataryaları muharebe dışı bırakacaklardı. Gerektiğinde, 3. Tümen'in iki kanadındaki gemilere de yardımcı olacaklar, bunları gizli top ve obüslerin bombardımanı izleyecekti[153].

---

[152] "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*", ***a.g.d,*** s.66.
[153] Jullien Corbect, ***a.g.e***, s.348.

A Hattındaki 1.Tümen'in ateşleri, boğazın merkez tabyalarına etkili olmaya başladığı zaman, bunların gerisinde B Hattındaki 3. Tümen'in dört Fransız gemisi, A Hattı gemilerinin aralarından geçip ileri çıkacaklar ve 1. Tümen'in hedeflerini bombardıman ederek, mayından temizlenmiş alanın sınırına 8.000 yarda kadar sokulacaklardı[154].

Dört Fransız muharebe gemisi ilerledikçe, 1. Tümen onları pekiştirerek, 12.000 yarda çizisine yaklaşacak; bu sırada da Infelexible Anadolu Mecidiye Tabyası'nı tahribe çalışacaktı. Son olarak muharebenin başlangıcında dört saat sonra, 3. kademeyi oluşturan Albay Hales Sandler komutasındaki 2.Tümen, devreye girecekti ve bu tümendeki Canopus ve Cornwallis'in dışındaki diğer muharebe gemileri, B Hattındaki 3. Tümen muharebe gemilerinin yerlerini alacaklardı. Adı geçen bu iki muharebe gemisi, gece yapılacak arama ve tarama etkinliğini korumak için yedekte bekleyeceklerdi. Bu arada tabyaların dışında, açıkta mevzilenen ve mayın hatlarını koruyan Türk topları da B Savaş Hattının ortasındaki 3. Tümen gemilerince tahrip edileceklerdi[155].

5- Muharebenin Oluşum ve Gelişimi

Birleşik Filo'nun, son günlerde tasarlanan büyük deniz taarruzunu gizlemek amacıyla Limni Üssü'nde toplandığı öğrenilmişti. Öte yandan çeşitli kaynaklardan haberler de, filonun bugünlerde boğaza karşı geniş çapta bir taarruzda bulunacağı izlenimi uyandırıyordu.

Durumu açıklığa kavuşturmak için 18 Mart sabahı erken saatlerde, Bozcaada doğrultusunda keşif amacıyla gönderilen bir keşif uçağı, düşman savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'na doğru seyretmekte olduklarını saptadı. Daha sonraki, saatlerde kıyı gözetleme postalarından alınan bilgilerden de, on düşman savaş gemisinin, saat 10.00'a doğru iki kademe halinde boğaza yaklaşmakta oldukları öğrenildi[156].

---

[154] Jullien Corbect, ***a.g.e***, s.349.
[155] Jullien Corbect, ***a.g.e***, s.350.
[156] Jullien Corbect, ***a.g.e***, s.352.

Gerçekten saat 10.30'da 1.İngiliz Tümeni, Agamemnon kılavuzluğunda boğazdan içeri girerek, A Savaş Hattında yerlerini alırken, sağ yandan ilerleyen Triumph muharebe gemisinin de saat 11.15'te Anadolu kıyısında Halileli sırtlarındaki obüs bataryalarımızı ateş altına almaya başladığı görüldü[157]. Buna, İntepe'deki Türk bataryaları, hemen karşılık verdiler. Keza, 1. Tümen savaş gemileri, saat 11.30'dan itibaren A Savaş Hattını batıdan doğuya doğru sırayla; Queen Elizabeth; Agamemnon; Lord Nelson ve Inflexible olmak üzere yerlerini aldığı sırada, Prince George muharebe gemisi de, sol yanda Rumeli kıyısına yanaşarak, bu kıyıdaki bataryalarımızı ateş altına aldı. Böylece iki yanın güvenliği sağlanmış oluyordu[158].

Beri yandan, 3. Tümen'e mensup; 4 Fransız muharebe gemisi de, batıdan doğuya sırayla; Golva, Şarlman, Bouvet, Suffren olmak üzere, 16.000 yarda mesafede B Hattında yerlerini almış bulunmaktaydılar. Alınan böyle bir düzen, kanatlardaki gemilerle, Türk obüsleri ve ortadaki en güçlü gemilerle de, Merkez Tabyaları ile mücadele edileceğini gösteriyordu.

Bu düzene karşı Türk obüs bataryalarına, özellikle ortadaki en güçlü, 4 gemiyi ateş altına almaları, bu suretle Birleşik Filo'nun merkez tahkimatına yönelik ateşlerini etkisiz hale getirmeleri emredildi. Queen Elizabeth, plân gereğince merkez grubu bataryalarına 14.000 yardadan ateşe başladı ve saat 11.40'da bunu öteki gemilerin ateşleri izledi. Bu ateş muharebesinde, A Savaş Hattındaki gemilerin hedef taksimi, şöyleydi[159];

Queen Elizabeth, Anadolu Hamidiye Tabyası'nı,

Agamemnon Rumeli Mecidiye Tabyası'nı,

Lord Nelson, Namazgâh Tabyası'nı,

Inflexible de, Rumeli Tabyası'nı ateş altına alıyorlardı.

---

[157] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.30–31.
[158] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.31.
[159] Jullien Corbect, ***a.g.e***, s.353.

Bu, gerçekten cehennemi bir ateşti, her taraf yanıyor, batarya ve tabyalar, mermilerin çıkardığı toz ve dumanlardan, adeta kaybolmuş gibiydiler. Tabyaların gerisindeki kazamat, hendek ve çukurlarda, sessiz bir bekleyiş içinde bulunan Mehmetçikler, sabırsızlıkları taşmışçasına, komutanlarından bir işaret ya da emir bekliyorlardı. Subaylar, dürbünlerinin başında hemen sağ ve sollarına düşen mermilere aldırış etmeden düşman gemilerini gözetliyor, telemetreyle mesafeleri ölçüyorlardı[160].

Ne var ki, bu sırada Merkez Tabyaları, menzil yetersizliğinden, ateş edemiyorlardı. Fakat zamanı gelince bunlar da konuşacaklardı, hem de yanıtları pek müthiş olacaktı. Merkez bataryalarının bu sessiz kalışından cesaret alan, Birleşik Filo, bombardımanı daha da şiddetlendirince, Dardanos ve Rumeli Mesudiye tabyalarından Merkez Grubu'na yardımcı olmaları emredildi[161].

Bunun üzerine, Numune Ağır Taburu'nca saat 11.50'de ateş altına alınan Agamemnon, 12 isabet birden aldı, güverte üstü yangın yerine döndü. Ağır hasara uğrayan geminin 360°'lik bir dönüş yaparak, Türk topçusunun bu müthiş ateşlerinden kurtulmaya çalıştığı gözlendi. Bu esnada, Rumeli Tabyasındaki iki top, düşman gemilerinin ateşleriyle tek bir mermi atamadan tahrip edildi. Bunu, Queen Elizabeth'in Çimenlik Tabyası'nı bombardımanı izlemiş ve buradaki bir cephaneliğin patlamasına yol açmıştı[162].

Saat 11'30'dan itibaren Merkez Tabyaları'na yönelik olarak başlatılan Boğaz Muharebesi'nin ilk yarım saatlik bombardımanları, Birleşik Filo'da başarı umudu uyandırmıştı. Yapılan bu aralıksız bombardımanlarla, başlıca Türk tabyalarına etkili olunduğu kanısına varıldığından, 3. Tümen'e (Fransız) saat 12.00'de, B Savaş Hattı'ndaki yerlerini almaları emredildi[163].

---

[160] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.31.
[161] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.32.
[162] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.33.
[163] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.33.

Bunun üzerine, Golva, Şarlman muharebe gemileri, A Hattı'nın solundan, Bouvet ve Suffren muharebe gemileri de, A Hattı'nın sağından geçerek ilerideki yerlerine giderlerken, Türk Topçusunun, İnflexible'ye ardı ardına isabet eden mermileri, gemi telsizinin hasara uğrattığı gibi Pruva Köprüsü'nün üstünde yangın çıkmış, ateş kontrol düzeni hasara uğramış bordosundaki istimbot batmıştı[164]. Böylece gerilemek zorunda kalan gemi, muharebe dışı kaldı. Bu gerileyişse, ilk bozgunun belirgin bir işaretiydi.

Saat 13.00'de bombardımanın şiddetlendiği bir sırada, obüs bataryaları karşı ateşlerini sürdürürken, Rumeli ve Mecidiye tabyaları, Golva ve Şarlman'ı ateş altına aldı. Bu ateşe, Dardanos ve Mesudiye bataryaları da katıldılar[165].

Saat 13.20'de karantina hizalarında bulunan Bouvet de, Anadolu Hamidiye Tabyası tarafından ateş altına alındı. 9.000 yardaya dek sokulan Fransız muharebe gemilerine tabyalardan ve öteki Türk bataryalarından yöneltilen ateşler, çok etkili olduğundan, gemiler ağır hasar görmeye başlamışlardı. Hatta Golva, baş tarafından büyük bir yara almıştı. Bu arada Suffren saat 14.00'e doğru hızla boğazın dışına doğru uzaklaşırken, muharebenin başlarında Türk topçusunun etkili ateşleriyle[166] köprü üstünde yangın çıkan Bouvet de yara almış bir halde onu izliyordu. Suffren, A Hattı'nı geçmişti. Bouvet ise, bu hattı geçmek üzereyken yara almış olmasına karşın,

---

[164] Jullien Corbect, ***a.g.e***, s.354.

[165] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.34.

[166] Bouvet'in batması bugün Çanakkale Muharebe'leri kapsamında anlatılan artık gerçeğinden oldukça uzaklaşılmış Edremitli Seyid Onbaşı hikâyesi hemen hemen her platform da farklı şekilde anlatılır olmuştur. Konu gerçekten de ilginçtir. Birçok anlatımların içinde en sık kullanılanı; Güya bütün tabyanın (Rumeli Mecidiye) subayları, erleri şehit olmuş ve yaralanmış, Seyid ile bir arkadaşı sağ kalmışlar. Bir bakıyorlar ki bir zırhlı -yüzlerce mayına rağmen- Boğaz'ı geçmiş, İstanbul'a doğru gidiyor. Gidebnilse yenilmiş olacakmışız. Allahtan Seyid bu gemiyi vurmaya karar veriyor, 275 kğ.lık mermiyi arkadaşının yardımı ile sırtlıyor, merdivenle topa çıkıyor, mermiyi topa yerleştiriyor -topçu subaylarının birkaç yılda öğrendikleri hesapları yapmadan- topu çalıştırıp nişanlıyor ve ateş ediyor. Bu işlemi üç kez yapıyor üçüncüde gemiyi (Bouvet) vurup batırıyor. Böylece gemi boğazı geçemiyor ve 18 Mart'ı kazanıyoruz. Abartılarak akıl dışı ayrıntılar eklenerek bu kadar manalı ve önem arz eden bir konunun komikleştirilmesi, hurafeleştirilmesi rahmetli Seyid'in anısını da, gerçeğe de, topçuluk bilimine de saygısızlık. Bu konuda en doğru tanık Seyid'in komutanı Hilmi Şanlıtop'un anılarını yayınlayan Fikret Günesen'dir. Olayın gerçeği; tabyanın yoğun bombardımanı sebebiyle cephaneliklerde bulunan dekovill (60cm. Genişliğinde raylı sistem) kullanılmaz haldedir. Dolayısıyle top mühimmatı cephanelikten top başına taşınması mümkün değildir. İşte Seyid Onbaşı burada devreye girer 3 kez 275 kğ.lık mermiyi topa getirir. Yapılan başarılı atışla Bouvet'in dümen düzeneğine hasar verdilip geminin karanlık limana sürüklenmesine sebep olunur. Bkz. Fikret Günesen, "*Size Ölmeyi Emrediyorum, Atatürk ve Çanakkale*" İleri Yayıncılık, İstanbul 2006, s.14.

muharebeyi sürdürebiliyor ve Anadolu kıyısındaki tabyaları yakından ateş altına alıyordu[167]. Bu sırada, onun Anadolu Hamidiye'sinden atılan mermilerden ardarda aldığı iki isabetle duyulan patlamalardan sonra, cephaneliği havaya uçtu ve gemi personelinden sadece 25'inin denize atılıp canlarını kurtarabilmesi dışında, gemi diğer tüm personeliyle iki dakika içinde boğazın derin sularına gömülüp gitti[168]. Bazı yerli ve yabancı kaynaklara göre Bouvet, saat 13.58'de, serseri bir mayına çarparak batmıştır[169].

Bouvet, ister Türk topçusunun, isterse, serseri bir mayının kurbanı olsun, burada önemli olan, boğazda Türk savunmasının elde ettiği başarıdır. Bouvet, 18 Mart Muharebesi'nde ilk batan gemiydi ve herkeste şaşkınlık yaratmıştı. İş bununla da kalmamış, boğazın batı kıyısı yakınında bulunan Golva ve Şarlman muharebe gemilerinden Golva da, saat 15.30'da başı suya gömülmüş bir haldeydi[170].

Bu kötü gelişmeleri yakından izlemekte olan Amiral de Robeck, plâna göre, muharebenin başlamasından dört saat sonra 3. Tümen'in değiştirilmesi gerekirken, Türk topçusunun bu etkili ateşleri karşısında, 1,5 saat sonra bu değiştirmeyi gerçekleştirmek zorunda kaldı ve gerideki 2. Tümen'e A Hattı'nda hasara uğrayan Fransız muharebe gemilerini (3.Tümen) değiştirmesi için ilerleme emrini verdi. Bu emir üzerine, 2. Tümen de, saat 14.40'ta öne geçerek, 3. Tümen'in yerini aldı. Bu değiştirmede; Majestic, Prince George'nin ve Swiftsure'de, Trumph'un yerine geçtiler. 2. Tümen'in Genepuos ve Cornawallis adlı öteki iki gemisi de, ihtiyat olarak geride bırakıldılar[171].

Böylece A Hattı'ndaki 3. Tümeni değiştirerek tabyalara 1.000 yardaya sokulmuş bulunan 2. Tümen'in dört gemisinden Vangeance, Anadolu Hamidiye ve Namazgâh tabyalarını Ocean, Rumeli Hamidiye ve Tabyası'nı bombardımana başladılar. Oysaki Rumeli Tabyası daha saat 12.00'de susarak muharebe dışı olmuştu[172].

---

[167] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s. 34.
[168] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s. 34.
[169] A.Goutard , "*Deniz Aşırı Seferler ve Çanakkale*", ***Askeri Tarih Bülteni Eki***, S.9, 1980, s. 53.
[170] A.Goutard , ***a..g.m***, s. 54.
[171] A.Goutard , ***a..g.m***, s.55.
[172] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s. 34.

Aralıksız süren muharebede, Vangeance'nın bombardıman ettiği Namazgâh Tabyası'nda büyük yangın çıktı. Anadolu Hamidiyesi'nin ateşlerini, Irresistible üzerinde toplaması üzerine, Amiral de Robeck, 2. Tümen'e, muharebe gemilerinin Türk tabyalarının etkili ateşlerinden kurtulmaları için saat 15.30'dan itibaren mesafeyi açmalarını emretti[173].

Ne var ki, Irresistible, bu sırada mayına çarpmış, sancak makine dairesine su dolmuş, geminin orta bölmesi parçalanmış, iskele makine dairesi de su ile dolduğundan, gemi hareketsiz kalmıştı. Bunun üzerine, Ocean'a geminin yedeğe alınıp muharebe dışına çıkarılması emredildi. Gemi personeli, Queen Elizabeth'e alındı ve gemi karanlık bastıktan sonra, kurtarılmak üzere terk edildi[174].

Öte yandan saat 15.30 sıralarında, boğaza girmiş bulunan mayın arama-tarama gemileri de, A Savaş Hattı hizasına sokularak, buradan birkaç mayını etkisiz hale getirdiler. Ne çare ki, Filo için felaketler birbirini kovalıyordu. Türk topçu ateşlerinden bir hayli isabetler almış olan İnflexible de, biraz sonra Saat 16.05'de, mayına çarptı. Gemi, su aldı. Kendisini güçlükle geriye çekebildi. Ve boğazdan çıkarak, Bozcaada'ya doğru yol aldı[175].

Böylece mayından temizlenmiş olduğu sanılan alanda verilen kayıpların birbirini izlemesi üzerine, Amiral de Robeck, evvela öndeki gemilerine (2. Tümen'e), bir saat sonra saat 17.50'de, tüm filoya genel çekilme emri verdi[176]. Ne yazık ki, olaylar durmak bilmedi. Evvela Türk topçu ateşlerinden köprü üstü ağır hasara uğrayan Ocean, bu kez Dardanos ve öteki bataryaların ateş etkilerinden kurtulabilmek için, çekilmeye başlayacağı sırada, saat 18.05'te mayına çarptı. Sancak tarafı suyla doldu. Üstelik topçu ateşlerinden de bir isabet alan geminin, dümen dairesinin su alması sonucu, onarılamayacak duruma geldi ve personeli boşaltılarak kendi haline terk edildi[177].

---

[173] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.35.
[174] A.Thomazi, ***a.g.e,*** s.23.
[175] A.Goutard , ***a..g.m***, s. 56.
[176] A.Thomazi, ***a.g.e,*** s.21.
[177] A.Thomazi, ***a.g.e,*** s.22.

Irresistible'den sonra, Ocean'ın da karanlık basınca kurtarılmak ve böylece Türklerin eline geçmemeleri için gereğinde batırılmaları plânlandıysa da, bunların kurtarılmasına izin verilmedi. Gerçekten filonun Kurmay Başkanı Irresistible'i batırmak ve hiç değilse, Ocean'ı kurtarmayı denemek için, onların yanına geldiğinde, her ikisinin de Türk topçusu tarafından batırılmış olduğunu gördü[178].

Böylece harp tarihimize "18 Mart 1915 Çanakkale Boğazı Muharebesi" adıyla geçen, Türk topçusunun, sınırlı menzil ve sınırlı bir bölümüydü, zamanın en modern toplarıyla donatılmış güçlü İngiliz-Fransız donanması arasında cereyan eden ve yedi buçuk saat süren bugünkü büyük deniz muharebesi, Türkün kesin zaferiyle sonuçlanmıştı.

Kısaca bugünkü muharebeler sonunda: Buve, Ocean, Irresistible batmış, Enflesible, Golva, Suffren ve Agamemnon muharebe edemez hale gelmişti[179]. Muharebeye katılan öteki gemiler de Türk topçusunun etkili ateşlerinden uğradıkları çeşitli hasarlarla muharebedeki paylarım almışlardı. Böylece Birleşik Filo savaş gücünün 1/3'nü kaybetmiş oluyordu[180].

Ne garip tecelliydi ki, akşama kadar süren bu Boğaz Muharebesi'nde, böylesine ağır bir kayıpla karşılaşan Birleşik Filo. Türk ileri mayın hatlarına bile ulaşamamıştı.

Gerçekten mayınlar, Amiral gemisinin çevresinde yüzüp duruyor ve büyük bir tehlike oluşturuyordu. Bu durumda, Amiral de Robeck, muharebeye devamda artık bir yarar görmemiş ve yukarıda açıklanan çekilme emrini vermek zorunda kalmıştı. Her ne kadar Amiral, bir aralık mayın arayan gemilerle geceleyin mayınları temizleyerek, ertesi sabah taarruzu sürdürmeyi düşünmüşse de, filoyu bütün gece her an tehlike yaratabilecek mayınlarla dolu bölgede tutamazdı. Muharebe gemilerini geri çekse, boğazın bu dar kesiminde mayın tarayıcı gemileri kim koruyacaktı? Kuşkusuz bu da

[178] Ek No 18; Belge No 9; BOA, DH. EUM. 3. Şb, 4/37
[179] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.47.
[180] Ek No 19;Kroki No;4 18 Mart'ta savunma hatları

olanaksızdı. O halde bir İngiliz yazarının dediği gibi, "Boğazı donanmayla zorlayıp geçmek için yapılan bu mağrur ve muazzam teşebbüsün ancak feci bir yenilgi sözüyle nitelenebilecek biçimde bitmesi mukadderdi[181]."

Osmanlı başkenti İstanbul'a ulaşmak için büyük umutlarla 18 Mart'ta başlatılmış bulunan bu büyük deniz taarruzu, aynı gün saat 18.00'e doğru tarihin en büyük fiyaskosuyla sonuçlanmış, mağrur armadalar, boğaz sularına gömdükleri gemilerinin hazin acılarını paylaşarak bir başka deyişle hüsrana uğrayarak çekilip gitmişlerdi.

6- 18 Mart Deniz Muharebesi'nde Dardanos Bataryası'nın Yeri

Bu muharebede kuşkusuz anlaşma donanması için hazin fakat boğazın kahraman Türk savunucuları içinse, övünç ve gurur vesilesi olan bu sonucuyla, gerisinde anımsanmadan geçilemeyecek bir seri özverililik örnekleriyle dolu anılar da bırakmıştır.

Çanakkale Muharebelerinde sayıları küçümsenmeyecek kadar çok olan menkibesel nitelikteki bu anılar arasında, Dardanos Bataryası'nın, 18 Mart Boğaz Muharebesi'nde daha bir ayrıcalıklı yeri vardır kuşkusuz.

Bu muharebenin arifesinde (16 Mart 1915) Dardanos Bataryası'nı ziyaretinde onun sanılır ki, örnek bir eğitim ve disiplinden kaynaklanan dostu sevindiren düşmanı gocunduran görkemli görünüm ve heybetinden olacak, ABD Büyük Elçisi Henry Morgenthou'nun "Serap Bataryası" olarak tanımladığı[182] Dardanos'un 18 Mart Zaferi'ndeki büyük payını, tezimizin hacmini biraz taşırsa da belirtmeden geçemeyeceğiz.

Dardanos Bataryası, kıyıdan 400 m.. mesafede boğaza egemen bir tepenin yakınında çok iyi seçilmiş bir mevziide yerleştirilmişti. 18 Mart öncesinde gece ve gündüz aralıksız süren muharebelerde, etkin ateşleriyle üstün başarı göstermiş olan batarya, Birleşik Filo'nun adeta korkulu rüyası ve bir numaralı hedefi olmuştu.

---

[181] M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.34.
[182] "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*", ***a.g.d,*** s.85.

Bugüne kadarki muharebelerde, düşman donanma ateşlerinden sadece bir kez isabet alarak hasara uğrayan Dardanos ne üzücüdür ki, kendisine yağdırılan yüzlerce mermiden birinin talihsiz bir rastlantı sonucu bataryasının telefon yerine isabeti, batarya komutanı Üsteğmen Hasan ile Teğmen Mevsuf ve iki erimizin şehit olmasına neden olmuş ve batarya, susmuştu.

Ne var ki bu susuş uzun sürmemiş, kutsal nöbet görevini devralan yeni komutan Yüzbaşı Muhittin, kahraman Mehmetçiklerin olağanüstü çabalarıyla bataryanın üç topu ateşe hazır duruma getirilip, yeniden ateşe başlaması, Birleşik Filo'yu şaşkına çevirdi. Savaş gemileri, ateşlerini hemen Dardanos'a yöneltmişlerse de onu bir daha susturamadıkları gibi, bu kez ateşini, uğradığı hasarlardan dolayı terkedilmiş durumdaki Irresistible üzerinde toplamayı başaran Dardanos, onun kurtarılmasına fırsat vermeden tahrip etmeyi başarmıştı.

Bu kahraman ve kahraman olduğu kadar da özverili örnekleriyle harp tarihimizdeki ayrıcalıklı yerini alan Dardanos Bataryasının, şehitlik rütbelerine ulaşan iki subayının saygın adlarına ithafen "Hasan Mevsuf Bataryası" olarak adlandırılması Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın ekli 707 sayılı yazısıyla Başkomutanlığa önerilmiştir[183]. Başkomutanlık, bu öneriyi yerinde bulmuş ve ekli cevabi yazısıyla[184], Dardanos Bataryası, bundan böyle "Hasan Mevsuf Bataryası" olarak harp tarihimizdeki onurlu yerini almıştır.

[183] Ek No 20; Belge No;10
[184] Belge No;11

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN AYAK SESLERİ (GÜNEY GRUBU)

A- KARA MUHAREBELERİ ÖNCESİ DURUM[185]

1- Türk Kuvvetlerinin Durumu ve Savunma Planı

Müttefik Donanmasının Çanakkale Boğazı'nı karadan destekle geçme planlarından dolayı 25 Mart 1915'te Gelibolu'da 5. Ordu kurulmuş ve ordunun komutanlığına da Liman Von Sanders getirilmiştir[186].

5.Ordunun emrine verilen 7., 9. ve 19.Tümenlerden kurulu, 3.Kolordu Tekirdağ'dan Gelibolu'ya intikal etmiştir. 2.Kolordu karargâhıyla Keşan'da emrindeki Bağımsız Süvari Tugayı, Meriç Nehri mansıbıyla Karaçalı arasında, 5.Tümen Saroz Körfezi'nin kuzeyindeki Karaçalı ve Kuruçeşme arasında bulunuyordu. 4.Kolordu'nun Anadolu yakasında bıraktığı 4.Tümen ise Bayramiç Bölgesindeydi.

5.Ordunun kurulmasından sonra Liman Paşa'nın yeni savunma tertibine göre, Mustafa Kemal, bu ordunun ihtiyat tümeninin komutanı olarak karargâhıyla Bigalı yöresine intikal etmiştir[187].

Çıkarma arifesinde 5.Ordu Komutanlığı'na getirilen ve kendisine Çanakkale Boğazı'nın savunulması görevi verilen Alman Generali Liman Von Sanders'e göre çıkarma bölgeleri şu şekilde olacaktır[188];

Boğaz Güneyi (Anadolu Kıyıları);Bozcaada'ya istinaden bu bölgeye yapılacak çıkarmada daha geniş bir harekât sahası bulunabilir ve süratle ilerlenerek, boğazın

---

[185] Ek No 21;Kroki No 5; Çanakkale Cephesi Genel Durum
[186] Liman Von Sanders, "*Türkiye'de Beş Sene"*, Yeditepe Yay., İstanbul 2006, s.80.
[187] Fahri Çeliker, "*Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk*", ***Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi***, X, S. 30, Ankara 1994, s. 691.
[188] Liman Von Sanders, ***a.g.e,*** s.81–85

güney kıyıları kolayca ele geçirilebilir. Düşmanın bu bölgeden ilerlemesi kuvvetle muhtemeldir. Boğazın en önemli tabyaları da bu bölgededir.

Saros Körfezi; Gelibolu Yarımadası en dar yerinden kaypatmak ve buradaki kuvvetlerin Trakya'ya çekilmesini engellemek için önemli bir çıkarma bölgesidir.

Gelibolu Yarımadası Güney Kısmı; Merkez tabyalarına en yakın çıkarma plajları bu kıyıdadır. Ancak dar bir harekât sahası ihtiva eder. Kabatepe sahilinden süratle Maydos'a varılabilir.

Mustafa Kemal'e göre, yarımadaya yapılacak çıkarmanın hedefleri, Alçıtepe ve Kocaçimen olacaktır. Çünkü düşman donanmasının boğazdan geçmesine engel olan kıyı bataryalarımız, denizde susturulamamışlardır. Alçıtepe ve Kocaçimen'i ele geçiren düşman bataryalarımızı kolayca susturabilirdi. Bu iki tepeden en önemlisi ve tehlike yaratabilecek olanı kıyı bataryalarımıza en yakın olan Kocaçimen'dir[189].

Mustafa Kemal, çıkarma günü de bu yoldaki kararını tatbik etmiş ve elindeki birlikler ile o bölgeye gitmiştir. Düşmanın özellikle Arıburnu'na yaptığı çıkarmanın amacına ulaşmasına, Mustafa Kemal'in bu dâhice kararı engel olacak ve düşman daracık sahada durdurulacak ve ileri geçemeyecektir.

Gerçekten düşman, Seddülbahir bölgesini kuzeyden güneye ve bütün devamı boyunca ateş altında bulundurabilmek imkânına sahipti. Buna karşılık tamamı kıyıda bulunan birliklerini takviye edecek olan kuvvetler, Alçıtepe'den sonra düz bir bölgeyi geçmek zorunda kalacaklardı. Düşman bu bölgeyi çıkmayı ve Alçıtepe'yi elde etmeyi başardığı zaman, boğazın girişinden başlayarak, önemli bir kısma sahip olma üstünlüğünü sağlayacaktı. Düşmanı Seddülbahir'e çıkmaktan alıkoyacak kuvvet doğrudan doğruya kıyıda savunma mevzilerinde yerleştirilmiş olan kuvvetten ibaret bulunacaktı[190]. 5.Ordu'nun mevcudu, 6 Tümen, bir Savunma Tugayı olup, 84 bin kişiydi. 72 top vardı.

---

[189] Mustafa Kemal Atatürk, *"Arıburnu Muharebeleri Raporu",* Yay. Haz. Uluğ İğdemir, TTK Ankara 1990, s.12–15.
[190] Mustafa Kemal Atatürk,1990; ***a.g.e,*** s. 40.

Liman Von Sanders tahmin ettiği çıkarma bölgelerine göre de orduyu şu şekilde tertiplemişti:

5. ve 7. Tümenler Saroz'da,

3.Kolordu'nun Tümeni, Gelibolu yarımadasının güney kısmında,

19. Tümen, Bigalı Köyü civarında ihtiyatta,

16. Kolordu 3. Ve 2. Tümenleriyle, Kumkale-Beşige Limanları arasında,

3. Kolordu ve 5. Ordu Komuta Yeri Bolayır'daydı.

Bu düzende Türk kuvvetleri 3 bölgeye eşit dağılmıştır ve kuvvetler sahilden uzak tutulmuştur[191].

Liman Von Sanders, 350 km tutan savunma cephesinin çok geniş olduğunu ve düşman donanmasının ateş gücüne dayanarak kuvvetlerini dilediği bölgeye çıkarabileceğini öne sürmüş, buna karşı 5. Ordu her yerde kuvvetli bulunamayacağına göre, kıyının gözetlenmesini ve çıkarma yerinin kesin olarak belirlenmesi halinde derinliklerden hızla getirilecek birliklerle karşı taarruza geçilip düşmanın denize dökülmesini düşünmüştü. Bu düşünceyle, 5. Ordunun mevcut muharebe ağının yetersizliğine, donanmanın açacağı ateş etkisiyle birliklerinin yer değiştirme zorluğuna bakmadan oynak savunmaya göre düzenler aldırtmıştı[192].

Bu savunma düzeni, düşman kuvvetlerinin kıyıya çıkmalarını kolaylaştırmış; donanmasının üstün ateş gücü, Türk karşı taarruzlarının etkisini azaltmış ve dolayısıyla düşmanın kıyı başında tutunmasına olanak sağlamıştı.

Liman Von Sanders, dikkatini en çok Saroz bölgesine, bundan sonra Anadolu kıyısına en az Gelibolu Yarımadasının güneyine çevirmişti[193].

Gerçeklere dayalı ve savunma amaçlı olan "Boğazların Savunma Plânı" savaştan önce hazırlanmıştı. Bu plâna göre, birinci derecede önem ve öncelik, Gelibolu Yarımadası'nın güney bölgesine verilmiş; derin incelemelere dayanılarak bu kesimin kuvvetli tutulması, ana kuvvetlerin merkez çevresinde ve Trakya'da toplanması

---

[191] Selahattin Eryıldız, "*Çanakkale Muharebeleri"*, Sıralar Matbaası, İstanbul 1969, s.19.
[192] Liman Von Sanders, ***a.g.e,*** s.86.
[193] Liman Von Sanders, ***a.g.e,*** s.88.

öngörülmüştü. Kıyılar, kuvvetli tutulmuş; düşman, henüz denizde iken karşılanacak, karaya çıkması engellenecekti.

Boğazın Çanakkale müstahkem mevkii ile birlikte koordineli savunması esas olarak ele alınmıştı. 7.Tümen ve bir jandarma alayı yarımadanın kuzey kesimini; 9.Tümen, Maydos-Ağıldere hattı güney kesimini; bir jandarma alayı, Kumkale-Beşige kıyısını koruyacaktı.

Yarımadanın güney bölgesine çıkarma yapılacağının kesin olarak saptanmış olması, çok yerinde olmakla birlikte çok kritik olan bu dönemde boğazın dış kıyılarının iki tümenle iki jandarma alayının savunmasına bırakılmasının onaylanmış olması, Osmanlı Genelkurmayı için hatalı olmuştu. Bundan başka ikinci yanlışlık, aynı görevin sorumluluğunun iki komutanlığa verilmiş, tek komuta altında toplanmamış olmasaydı[194].

Düşman donanmanın boğaza karşı saldırılarının başlaması üzerine savunma kuvvetinin yetersizliği anlaşılmış, 4.Kolordu'dan 11.Tümen, Ezine bölgesinde 3.Kolordu emrine verilmiş; 2. Kolordu'nun Trakya'daki 5.Tümeni, Kavak bölgesine alınmış, 3. Kolordu'nun Halep'e gönderilen 8.Tümeni yerine, Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in emrinde yeniden kurulan 19.Tümen, Şubat 1915'te Eceabat'a getirilmiş, böylece birinci yanlışlık düzeltilmişti[195].

3.Kolordu'nun seferberliği, zamanında (20 gün içinde) tamamlanmış; birlikleri, 3 Kasım 1914 tarihinden başlanarak Gelibolu'ya yanaştırılmıştı.

Böylece, 19 Şubat 1915 gününde başlayan İngiliz ve Fransız filolarının taarruzları sırasında Çanakkale müstahkem mevkiinin yerel savunması yanında dört tümenli 3. Kolordu'nun oynak savunma düzeni de kurulmuş bulunuyordu. Türk

---

[194] Hüseyin Kabasakal,"*Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Muharebeleri'nde Türk ve Alman Savunma Planları Konusunda Yorumlar*",***Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, ATESE Yayınları***, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990, s.81.

[195] Hüseyin Kabasakal, ***a.g.m***, s.82.

Genelkurmayı'nın bu savunma düzeni, bugünkü ST–31–10 Talimnamesi'nin 7. maddesi esasına da uygundu[196].

5.Ordu'nun sorumluluk bölgesi, Enez'den Akçay İskelesi (Edremit)'ne kadar, 350 km. uzunluğunda bir bölgeyi kapsamaktaydı. Liman von Sanders, bu bölge için Osmanlı Genelkurmayı'nca onaylanmış olan savunma plânı ve kuvvetlerin yerleşme düzenini beğenmemiş, 15.Kolordu Komutanlığı'nca uygulamaya konmuş olan plânı değiştirmişti.

Liman von Sanders'e göre, 350km.lik savunma cephesi, çok geniştir. Düşman donanması ateş gücüne dayanarak dilediği bölgeye kuvvet çıkarabilir.

5.Ordu, her yerde kuvvetli bulunamayacağına göre kıyıların sadece gözetlenmesi, bu amaç için gözetleme postaları çıkarılması, düşman çıkarma birlikleri kıyıya çıktıktan ve çıkarma yerinin kesinlikle belirlenmesinden sonra, gerilerde tutulan güçlü ihtiyat birlikleri süratle çıkarma birliklerinin üzerine gönderilecek, taarruzla denize dökülecekti[197].

Bu plânın anlamı, düşman henüz denizden çıkarma telaşıyla uğraşırken bastırıp yok etmek yerine, kıyıya çıkmasına göz yummak, düşman kıyı başını tuttuktan sonra geride bekleyen ihtiyat birlikleri, düşmanın uzun menzilli gemi toplarının yoğun ateşleri altında Gelibolu Yarımadası'nın yolsuz engebeli arazisinden aşırarak, yorgun argın durumuyla zinde düşmana taarruz etmekti. Bu plânda öngörülen savunma düzeni alınırken 5.Ordunun haberleşme ağının yetersizliği, düşman donanmasının sayısal üstünlüğü, uzun menzilli topları ve öteki olanakları karşısında yer değiştirme ve oynak savunmanın olanaksızlığı, düşman çıkarma araçlarının sayısı ve teknik yeteneklerinin büyüklüğü düşünülmemiştir. Tersine düşmanın kıyıya çıkarak tutunması, getireceği büyük kuvvetlerle boğaz savunmasının çabucak çökertilmesine yardımcı bir durum yaratılmıştır. Nitekim boğaz savunma birlikleri karşısında gerçekleşen ezici düşman kuvvetinin ağırlığı, Türk subay ve erlerinin tükenmez özverisine yükletilmiştir[198].

---

[196] Kara Kuvvetleri Muharebe Yönergesi
[197] Liman Von Sanders, ***a.g.e,*** s. 87.
[198] Hüseyin Kabasakal, ***a.g.m***,,s.83.

Liman von Sanders'e göre, düşman çıkarması sadece Saros bölgesine veya Asya kıyılarına yapılabilirdi[199].Çıkarmanın Gelibolu Yarımadası'na yapılacağını düşünmüyor, kabul etmiyordu. Dolayısıyla ordu ihtiyatı olarak ayırdığı 5.Tümen'den başka iki piyade tümeni, bir süvari tugayını Saros bölgesine yerleştirmiş; Anadolu kesimine de iki piyade tümeni bir jandarma taburu vermiş; en kritik bölge olan Gelibolu Yarımadası'nda bir piyade tümeniyle iki jandarma taburu bırakmıştı. Bu yerleşim plânına göre gruplar arasında 48 saatlik yürüyüş mesafeleri bulunuyordu.

Sanders'in yanlışlığı apaçık ortada olan bu planda ısrarı, düşmanı kolayca karaya çıkmasıyla Alman cephelerinin yükünü hafifletmesi amacıyla büyük düşman kuvvetlerini buraya çekme düşüncesinin veya Alman Genel Karargâhından bu konuda gizli bir emir almış olabileceği ihtimalinin ağır bastığı biçiminde yorumlanabilir[200].

2- İngiliz ve Fransız Kuvvetlerin (Akdeniz Seferi Kuvvetleri) Durumu

18 Mart 1915 deniz başarısızlığı düşmanı karadan zorlama yaparak sonuç alma kararına vardırmıştı. 1915 yılı Nisan ayında müttefikler üçlü bir hedef güderek Çanakkale harekâtını başlattılar. Amaç yine, Türkiye'yi savaş dışı etmek, boğazlar yoluyla Rusya'ya yardım ulaştırmak, Orta Avrupa'ya sızan Avusturya-Alman ordularını arkadan çevirmekti. Bu plan, 25 Nisandan çok daha evvel Akdeniz'de birleşen Fransız-İngiliz donanması ile 18 Martta tatbik edilmek istenmiş fakat muvaffak olunamamıştır. Şimdi aynı plan Gelibolu Yarımadası'nın kara kuvvetiyle işgali suretiyle tatbik edilecekti.

İngiliz ve Fransız kuvvetleri boğaz sahillerine çıkarma hazırlarken 28 ve 29 Martta Rus Amirali Eberhart, İstanbul Boğazını bombardıman etti. Rusya da donanma Marmara'ya girdikten sonra, İstanbul Boğazına bir Kolordu çıkaracağını bildirdi. Yunan kuvvetlerinin katılmasına kral mani olmuştu. Bu suretle çıkarma hareketi Akdeniz Sefer Kuvveti ile yapılacaktı[201].

---

[199] Liman Von Sanders, ***a.g.e,*** s. 88.
[200] Hüseyin Kabasakal, ***a.g.m***,,s.85.
[201] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.155.

Fransız Sefer Komutanı General D'Amade'nin düşüncesi İngilizlere göre farklıydı. General, Edremit Körfezi'ne çıkarma yapılarak Balıkesir-Bursa yönünden Üsküdar'ı hedef tutan bir plan öneriyordu. Ancak bu planı Lord Kitchener kabul etmemiştir[202].

Akdeniz Müttefik kuvvetleri Başkomutanlığına atanan, Sir Ian Hamilton emrine verilmiş 75.000 kişilik ordu, Yunan Adalarında yığılmaya başladı. Genel Karargâh Limni Adasında, Mondros Limanıydı. Müttefiklerin elinde iki Tümen vardı. Fakat bu kuvvet boğazın karadan zorlanmasına kâfi değildi. Türkler bu mıntıkayı kara kuvvetleriyle takviye ettiklerine göre, yapılacak kanlı muharebeler için 100.000 askere ihtiyaç olduğu hesap ediliyordu. Bunun için İngilizler, ilk tahsis ettikleri 29. Tümenden başka A.N.Z.A.C[203] Kolordusu ile birlikte bir Bahriye Tümeni, Fransızlar da bir diğer tümeni bu işe tahsis ettiler. Bu suretle karadan yapılacak taarruza 6 Tümen iştirak edecek ve donanma bunların taarruzunu destekleyecekti.

Kara ordusunun komutanı General Hamilton, elindeki İngiliz Kuvvetlerini 20 Martta İskenderiye'de toplamaya karar verdi. Bu kuvvetler İskenderiye'de 15 gün çıkarma ihtiyacına uygun surette tertiplendirildiler. İskenderiye de esas üs olarak lazım gelen tertibat yapıldı. Limni Adasının Mondros Limanı ile diğer adalar ikinci bir üs olacaklardı. Kuvvetler Nisan 1915 ortasında tekrar Mondros'a hareket ettiler[204].

Sahile çıkarma yapmak bakımından İngilizler, Çanakkale sahillerini şöyle değerlendirmişlerdi;

Asya Sahili: Bu bölgede arazi dağlık ve sahilde bataklıklar vardı. Mevcut olan kuvvet bu geniş sahada harekât yapmaya kâfi değildir. Boğazın esas müdafaa tertipleri de Avrupa sahillerindedir.

Saros Körfezi: Burada da çıkarmaya elverişli yerler az, donanma demir yerleri ve sahil, Türkler tarafından kuvvetli tutulmuştur. Buraya çıkarılan kuvvetler Trakya'daki Türk kuvvetleri ile de muharebe etmek zorunda kalırlar.

Suğla (Suvla) Limanı: Bu mevsimde Tuz gölü su ile dolu, boğazdaki hedef uzaktır. Gittikçe arazi sarplaşır ve birliklere donanma yardım edemez.

---

[202] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı (I.Kitap)"* c.V, ATASE, Genkur. yay., Ankara 1978, s. 248.

[203] Avustralian and New Zealand Army Crop adının baş harflerinden olan kısaltmasıdır. Bundan sonra "Anzak" şeklinde bahsedilecektir.

[204] Kadri Perk, "*Çanakkale Savaşları Tarihi", **Askeri Mecmua***, S.116, Mart 1940, s.20.

Arıburnu: Çıkarma yerleri fenadır. Buna mukabil boğaza olan mesafe kısa ve çıkarma yapılırken de dik yamaçlar topçu ateşinden korunmayı temin ederler.

Seddülbahir: Çıkarma yerleri geniş olmakla beraber arazi harekata müsait, donanma iki taraftan da birliklere yardım edebilir. Bölgenin yalayıcı ateşler altında bulunan gerisi emniyetli ve Alçıtepe, Rumeli cihetindeki obüs bataryalarını ve boğaz tahkimatına da hâkimdir[205].

Hamilton'un çıkarma planına gelince;

Asli çıkarma bölgesi: Seddülbahir bölgesi olacaktı. Buraya 29. İngiliz Tümeni ile 1. Fransız Tümeni ve ordu bağlı birliklerinin büyük kısmı çıkarılacaktı. İlk hedef olarak Alçıtepe ele geçirilecekti.

Tali çıkarma bölgesi: Kabatepe bölgesiydi. Buraya Anzak Kolordusu çıkarılacaktı. Bunların ilk hedefi Kocaçimen ve müteakip hedefi yine merkez tabyasıydı. Bu kolordu aynı zamanda çıkarma kuvvetlerinin kuzey kanadını koruyacaktı. Saroz Körfezi'ne bir gösteriş çıkarması yapılacaktı, bu iş için İngiliz deniz piyade tümeni kullanılacaktı. Gösteriş hareketini müteakip bu tümen, asli çıkarma bölgesine alınacaktı. Bir alay muharebe grubu tarafından Kumkale'ye yapılacak çıkarma ile Seddülbahir harekâtı Anadolu kıyılarından emniyete alınacaktı. Yüklü gemiler gönderilmek suretiyle Beşigeler bölgesinde gösteriş harekâtı yapılacaktı[206].

Komutanlar ve Amirallerden Kurulu, Harp Meclisinde Hamilton'un planı kabul edilerek aşağıdaki hususlar tetkik olundu;

1- Küçük çıkarma vasıtalarının azlığından ve sürat temini bakımından büyük nakil vasıtalarının sahil yakınında demirlemeleri gerekiyordu. Amiralde zayiat vermemek için gemileri açıklarda demirlemek istiyordu. Netice de ilk kafileleri harp gemilerinden çıkarma teklifi kabul edildi[207].

2- Hamilton, ilk kademeleri karanlıkta karaya çıkarmak istiyordu. Çünkü Türk kuvvetleri ışıldakları yeterli olmadığı için denizi yeterli aydınlatamıyordu. Bu sebeple ani bir baskın yapılabilirdi.

---

[205] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.156.
[206] Ian Hamiton, "*Gelibolu Günlüğü",* Çev. Osman Öndeş, Hürriyet Yay., İstanbul 1972, s.67.
[207] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.156.

3- Küçük çıkarma vasıtaları Kabatepe ve Seddülbahir'e 3.700 kişi çıkabilecek kadardı. Bunu arttırmak için bir kömür gemisini, Seddülbahir'de sahile bindirerek, hususi tertiplerle bu gemiden 2.000 kişiyi sahile çıkarmak dikkate alındı.

4- Harp Meclisi bir Fransız Müfrezesinin de Kumkale'ye çıkarılmasına karar verdi. Ayrıca Bolayır ve Beşige sahillerinde de gösteriş çıkarmaları yapılacaktı[208].

Başlıca harekât V, W, X adıyla anılan ve Helles Burnu etrafındaki kıyılara yapılacaktı209. S ve Y kıyıları kuvvetlerinin yanlarını korumak, Türk kuvvetlerini dağıtmak ve takviyelerin gelmesini önlemek için işgal edilecekti. Sonra büyük kısım ilerleyerek Y'ye çıkan kuvvetlerle birleşerek yarımadayı fethedecek, Çanakkale karşısında kuzey kıyıya ulaşacaktı. Kumkale'ye yapılacak tali çıkarma, Saroz'a yapılacak aldatma hareketi, Beşige'ye yapılacak hareket hiç olmazsa Türklerin savunmadaki kuvvetlerinin bir kısmının yolunu değiştirebilecekti[210].

S, Morto koyunun doğu kısmındaki dar kum şeridi, Asya kıyısındaki bataryalar tarafından ateş altına alınıyordu.

V, Seddülbahir tabyasının tam batısında 300 m. uzunluğundaki plaj.

W, Helles ile Teke Burnu arasında 350 m. uzunluğunda ve 15-40 m. genişliğindeki plaj.

X, Alçak bir falezin dibinde, Tekke Burnunun 1500 m. kuzeyinde, 200 m. uzunluğunda 8 m. genişliğinde dar şerit.

Y, X plajının 2 km. kuzeyinde çalılıklarla örtülü, dik yamaçlı koy.

Z, Kabatepe kuzeyinde falezin egemen olunduğu küçük plaj. Daha sonra "Anzak Koyu" adı verilecektir.

İlk anda kıyıya atılacak asker sayısının çok önemi vardı. İlk kademede Seddülbahir bölgesinde üç plaja (V, W, X) 2.200 kişinin çıkarılması planlanmıştı. İkinci kademenin kıyıya ulaşması için, 45 dakikalık bir süre geçecekti. Zaman yitirmeden kıyıdaki kuvveti bir kat arttırmak ve baskın yapmak için bir savaş hilesine başvuruldu. İçinde 2.100 asker bulunan bir kömür gemisi, birinci dalganın karaya çıkmasından sonra, karadan kıyıya oturtulacak gemiden 2.100 asker kısa sürede karaya ayak basacak,

---

[208] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.158.
[209] Ek no 22; Kroki No:6 Müttefik Kuvvetlerin Genel Çıkarma Planı
[210] A.Thomazi, ***a.g.e,*** s.56.

böylece kısa sürede kıyıya bir kat daha çok asker çıkarılmış olacaktı. Bu amaçla kullanılacak kömür gemisinin adı River Clyde idi.

Ayrıca bir Fransız birliğini Asya yakasına çıkarılmasına karar verildi. Başlangıçta bu Fransız tümeni, güneydeki taarruzları takviye etmek için ihtiyatta tutulacaktı. River Clyde üzerine Asya yakasından açılacak engel olunması her zamankinden önemliydi. Asya yakasına çıkarma yapılmasıyla, bu yakadaki Türk garnizonunun dikkati çekilip buraya bağlanarak Seddülbahir bölgesini takviye edemeyecekti[211].

Harekâta katılacak İngiliz ve Fransız kara kuvvetlerinin personel sayısı 75.000, top sayısı da 140 idi. Birleşik Filo, bu harekât için 7 filoya ayrılmıştı. Yardımcı gemilerle mayın arama ve tarama gemileri dışında, bu filodaki savaş gemisi toplamı 59'du.

Çıkarma havaya bağlı olduğundan belirli bir zaman tayin edilemedi. Havanın durumuna göre ilk müsait zamanda çıkarmaya başlamak üzere birlikler ve kafileler hazırlanacaktı. Havalar iyi gittiğinden 25 Nisanda çıkarma yapmaya karar verildi[212].

B- İLK GÜN MUHAREBELERİ (25 Nisan 1915)

Doğu Akdeniz Seferi Kuvvetleri Başkomutanı General Hamilton Çanakkale'de asıl çıkarma yeri olarak Seddülbahir ve yakın çevresi kıyılarını seçmişti. Bu bölgenin taktik derinliklerini kilitleyen Alçıtepe bloğunu bir hamlede ele geçirmek ve boğazdaki Türk topçusunun üzerine çöken etkin bir kıyı başı mevzii tutmak istiyordu.

Bölgedeki harekât Alçıtepe'den sonra birkaç yönlü gelişmelere tâbi olacaktı. Tepe çevresinde donanma için topçu gözetleme şebekesi kurularak boğaz topçularıyla yeniden mücadele ye girişilecek ve kara kuvvetleri de Kilitbahir Platosu'na taarruz ederek, Çanakkale Cephesi'nin işini bitireceklerdi.

---

[211] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s 153.
[212] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 154.

Çıkarmayı yapacak olan 29. İngiliz Piyade Tümeni için beş ayrı çıkarma noktası saptanmıştı[213]. General Hamilton, bu çıkarma yerleri hakkında peşin umutlar beslemekteydi. Kirte'deki Türk ihtiyatları çok zayıf ve perakende birliklerdi. Sarafin Çiftliği çevresindeki ihtiyat grubu yaklaşık bir alay kuvvetinde olup mesafe bakımından da uzaktı. Bu bakımdan çıkarılacak kuvvetlerin harekâtı Kirte doğrultusunda erkenden birleştirilebilir, bölgedeki Türk savunması çözülür ve beş yerde yapılan çıkarmalar derinlikte birleşerek Alçıtepe üzerine bir sel gibi akardı[214].

Takviyeli 29.İngiliz Tümeni'nin, ancak iki taburdan ibaret Seddülbahir-Kirte eksenindeki dağınık Türk savunma kuvvetlerini çiğneyip Alçıtepe plân hedefine varabileceğini düşünmek doğaldı. Fakat bu mümkün olamadı. Çünkü kıyılara dağılmış bulunan küçük Türk müfrezeleri denizden gelen çelik, ateş ve insan sellerine onların asla tahmin etmedikleri bir inat ve pervasızlıkla direnecek her yerde savunmayı hareketlendirip ileriye atılacak ve amfibi harekât üzerinde adeta bir ölüm fırtınası gibi esecekti.

Çıkarmayı kıyılar şeridinde söndüren, İngilizlerin Alçıtepe'ye ebediyen hasret bırakan asıl gerçek bu idi. Türk birlikleri, giriştikleri savunma muharebelerinde çoğu kez taktik kuralları da aşan kendilerine özgü civanmert tutumlarıyla muharebe sahasına egemen olmuşlar ve ölümden ötesini ararcasına dövüşerek Çanakkale'nin adını tarihleştirmişlerdir.

Seddülbahir sularındaki deniz desteği çok kuvvetli tutulmuştu. Birleşik donanmanın büyük kısmı, 1.İngiliz Filosu, 4.İngiliz Filosu, Agamemnon Muharebe Gemisi, 3. İngiliz Filosu'ndan bir kısım ve Fransız Filosu ile Queen Elizabeth Muharebe Gemisi bu çıkarmada destek görevinde çalışacaklardı[215].

Anafartalar kesiminin gözetleme, güvenlik ve savunma görevi 9. Piyade Tümeni'ne verilmişti.

---

[213] Ek no 23; Kroki No7: Müttefik Güney Çıkarma Planı
[214] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 223-229.
[215] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.230.

Tümen, Kilitbahir platosunun iki yanında birbirinden ayrı gruplar halinde yerleşmişti[216]. Bu gruplardan kuzeyde Kabatepe-Arıburnu bölgesinde 27. Piyade Alayı, Çamtepe'den itibaren Kerevizdere'ye kadar uzanan Seddülbahir bölgesindeki kıyılar, şeridine 26.Alay'ı ve 25.Alay da derinlikteki vurucu grup olarak Sarafin Çiftliği'nde bulunuyordu. Tümen karargâhı de Eceabat'ta idi.

22 Nisan'dan önce istihbarat yoğunlaşmıştı. Alınan haberler düşman çıkarmasının iyice yaklaştığını göstermekteydi. 20 Nisan gününden itibaren bütün Türk birliklerinde şu kanı belirmişti. "Düşman her an kıyılarımıza çıkabilir." Böyle bir durumda 9.Tümen Komutanı Seddülbahir gibi en kritik çıkarma bölgesine 26.Piyade Alayı'nı görevlendirdi. 26.Alay Komutanı Binbaşı Kadri, 22 Nisan sabahı Sarafin Çiftliği'ndeki ordugâhından alayına şu emri verdi[217]; "26.Alay, kıyıdaki 25.Alay'ı bu akşama değiştirecektir. 1.Tabur, Kumtepe bölgesindeki 25.Alay'ın 2.Taburu'nu, alayın 2. ve 3.Taburları, Seddülbahir bölgesindeki 25.Alay'ın iki taburunu değiştirecektir. 3.Tabur, Tekeburnu'ndan Seddülbahir yel değirmenlerine kadar olan bölgenin örtülmesi ve savunmasında görevlidir. Ertuğrul ve Harapkale dayanak noktalarıyla Aytepe'nin batı yüzündeki siperler son ana kadar mukavemetle savunulacak, bu noktalar tabur için bir mezar veya şerefli bir başarıyla elde kalacaktı. Aynı zamanda bir tabur Morto Limanı batısındaki çeşmenin gerisinde birbiri üzerinden sıralanan siperlerde bir takımlık bir kuvvet bulunduracaktır. 2.Tabur, 25.Alay'ın ihtiyat taburunun bulunduğu yerlerde ihtiyata girecekti. Bir takım Sarıtepe, iki takımı, Zığındere ve bir takımı Morto Limanı'nın doğusunda olmak üzere bir bölüklük bir kuvvet ayıracak ve takımlar, belirtilen yerlere gönderilecektir. 3.Tabur 25 Nisan öğleye kadar kendi düzenini belirten bir krokiyi alaya gönderecektir[218]."

Seddülbahir bölgesinde amfibi harekâtın ağırlık merkezini kahramanca göğüsleyen 26.Alay'ın 3.Taburu, alayın diğer taburlarına nazaran oldukça derli toplu bir düzendeydi. Ancak, sorumluluk sahasındaki altı kilometreyi aşkın kıyılar, tabur savunması için genişti. Taburun Karacaoğlan Tepesi'ndeki batı kanadı İkiz Koyu-Tel Koyu'na yan ve gerilerini vermiş olarak sarkıyordu. Düşmanın muhtemel çıkarma

[216] Ek no 24;Kroki No8: 9.Tümen 24 Nisan Yerleşme Planı
[217] Kadri Perk, ***a.g.e,*** s. 45.
[218] Ek no 25;Kroki No 9: 26.Alay Savunma Planı

harekâtında büyük kuvvetleri üzerine çekecek kesimin savunulması tabur ölçüsünü aşmaktaydı[219].

23 Nisan günü düşman faaliyetlerinin son derece artması karşısında, 26.Alay 3.Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri, beklenen çıkarmanın 25 Nisan pazar günü olabileceği kanısına varmıştı. İki gün geceli gündüzlü tahkimat ve engelleme ile uğraşan tabur yorgundu. Bununla beraber Tabur Komutanı elinde yetiştirdiği askerinin savaş gücünü biliyor ve onların kopacak bir fırtınayı pervasızca göğüsleyebileceklerine inanıyordu.

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri 24 Nisan cumartesi akşamı taburuna şu emri verdi. (Özet): "İlerdeki takımlar tüm cephanelerini ve iki günlük sularını yanlarına alacaklardır. Düşmanın çıkarma girişimleri karşısında acele edilmeyecek, kayıklar ve şalopeler kıyıya 200–300 metre yaklaştıkları zaman şiddetle ateş açılacaktı. Silah başı işareti üzerine tabur ihtiyatı batı ve güneye karşı kapalı bulunan sırtların eteklerinde toplu ve hazırlıklı olarak emir bekleyeceklerdir[220]." Bu emir ertesi günü başlaması beklenen düşman çıkarmaları için son hazırlık emriydi.

1- Gösteri Çıkarmaları

a- Saros Bölgesi'ne Gösteri Çıkarması

İtilaf Kuvvetleri, Seddülbahir ve Arıburnu'na yapacağı çıkarma sırasında, Türk komuta heyetinin dikkatini bu bölgeye çekmek ve önemli miktarda kuvvetimizi bu bölgeye bağlamak amacıyla Saros Körfezi'ne gösteriş çıkarması düzenledi. Liman Von Sanders'de çıkarmanın buradan yapılacağı düşüncesine sahip olduğundan 5. ve 7. Tümenlerimizi burada tutmaktaydı.

---

[219] Ek no 26;Kroki No 10: 26.Alay 3.Tabur Savunma Planı

[220] Tevfik Ercan, *"Seddülbahir Çıkarmasında 26.Alay 3.Tabur",**Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağan",ATESE Yay***.,Gen kur. Basımevi, 1990, s. 99.

25 Nisan sabahı düzenlenen bu hareket için 7 nakliye gemisi tahsis edilmişti. Bu gemiler bütün gün Saros kesiminde keşif ve mayın arama hareketleri yaptılar[221]. Liman Von Sanders, bu durumu öğrenir öğrenmez Gelibolu'daki 7. Tümeni Bolayır'a hareket ettirdi. Kendiside karargâhı ile birlikte oraya gitti. Fakat burada bir gösteri yapıldığını anlayarak, öğleden sonra iki taburu Gelibolu'ya gönderdi. Gün boyunca Bolayır tahkimatına karşı aralıklı topçu ateşi açıldı. Akşamüzeri yeni bir bombardımandan sonra sahte bir çıkarma yapıldı. 1.200 kişilik bir birlik taşıtlardan sandallara bindirildi. Gece 21.30'a kadar bu birlik kıyıda bekletildi. Sonra gemilere alındı. Gece yarısından sonrada geri çekildiler. Bu gösteride kullanılan taşıt gemilerinin büyük kısmı, esaslı ihtiyaç duyulan Kabatepe'ye gönderildi[222].

b- Beşige Limanında Gösteri Çıkarması

Bu çıkarma 25 Nisan sabahı erken saatlerde bir Fransız tümeni tarafından yapılmıştır. Amaç buradaki 11. Tümeni yerinde tutmak, asıl çıkarmanın yapıldığı Arıburnu'na ve Seddülbahir'e yardıma gelmesini önlemek. Dört Fransız kruvazörüyle Birleşik Donanmaya katılmış olan Rus Ascold kruvazörü de bombardımana katıldı. Gerideki 6 nakliye gemisi asker doluydu. Bunlar birkaç gün sonra Seddülbahir'e çıkacak olan Fransız Tümenin birkaç taburuydu. Öğleye doğru koyu bir sis Beşige Bölgesini kapladı. Türkler, savaş ve nakliye gemilerinin gittiğini ancak ertesi sabah, sis iyice kalkınca anladılar. Bu gösteri ile 5. Ordunun sol kanadındaki 11.Tümeni de yerinde tutmayı başarmış oldular[223].

c- Kumkale Gösteri Çıkarması

Bu çıkarmanın amacı da 11.Tümeni en az iki oyalamak olmuştur. Çıkarmayı yapacak olan kuvvetler, 25 Nisan sabahı saat 04.15'te Kumkale önüne gelip, boğazın girişine demir atmışlardır. Çıkarmaya katılan gemiler kendi aralarında hedefleri taksim ettikten sonra, saat 05.45'ten itibaren ateşe başladılar. 2.800 piyade ile 7,5'luk bir

[221] Selahattin Eryıldız, "*Çanakkale Muharebeleri*", Sıralar Matbaası, İstanbul 1969, s.20.
[222] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.178.
[223] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.184.

bataryanın yüklü olduğu taşıt gemileri akıntının şiddetinden dolayı gecikmiş ve ancak 07.15'te Kumkale önlerine gelebilmişlerdir. Aynı akıntı ilk kafilenin ancak 09.30'da karaya çıkmalarına neden olmuştur. Çıkarma bu saatte başladığından baskın maiyetini kaybetmiş ise de savaş gemileri bu bekleme sırasında durmadan ateşe devam ederek savunmamızı sarsmıştı. Alayın 2. Bölüğü karaya çıkarılarak saat 11.00'da bütün Kumkale işgal edildi[224].

Bu bölgede sadece bir Türk bölüğü 31. Alay bulunuyordu. 39. Alayın bir taburu da Yeniköy'deydi. Çıkarma anlaşılınca 31. Alayın bir Taburu Kumkale'ye, bir taburu da Yeniköy bölgesine sevk edildi. Saat 18.00'da geri püskürtülmüş ve Kumkale'ye girilmiş ise de saat 24.00'da taarruz durdurulabilmiştir. Taarruzlar gece yarısından sonra da tekrarlanmış ve Kumkale'de Sokak muharebeleri başlamıştır.

Türk kuvvetleri 26 Nisan sabahı yeniden bütün Kumkale'ye hâkim olmuştur. Bu taarruzlarda Fransızlar 190 ölü 590 yaralı vermişlerdi. Bizim kaybımız ise 500'ü esir olmak üzere 1730 zayiattır[225].

Kumkale'de bu kanlı hadiseler cereyan ederken, düşmanın hakiki çıkarma hedefleri öğle üzeri anlaşılmıştır. 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders de durumu nihayet anlamış ve 15. Kolorduya akşama doğru şu emirleri vermiştir;"Şayet bölgenizde ciddi bir çıkarma yoksa ve elinizde verebileceğiniz bir birliğiniz varsa, bir piyade alayınızı Maydos'a göndererek, Esat Paşa'ya yardım ediniz. Düşman Karadere ve Arıburnu'nda ciddi çıkarma yapıyor[226]."

2- Gerçek Çıkarmalar

a- Arıburnu Çıkarması

V. Bölümde izah edilmiştir.

---

[224] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.189.
[225] "*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekâtı (II. Kitap)*" ATASE, Genkur. Yay. ,Ankara 1978, s.253.
[226] Liman Von Sanders, ***a.g.e,*** s.92.

b- Pınariçi Koyu (Y Plajı) Çıkarması

Yarımadanın güneyine, 5 ayrı noktaya yapılan Müttefik çıkarması[227], saat 04,30'da başlayan ve yaklaşık 1,5 saat süren donanma bombardımanı sonrası başladı[228].

Tek istisna, en kuzeydeki çıkarma noktası olan ve İngilizlerin Y Plajı olarak adlandırdıkları Pınariçi Koyu veya diğer adıyla Sarı Tepe Altı denilen küçük plajdı. Bu noktadaki çıkarma. Saat 04.30'da, yarımadanın ağzındaki ana çıkarma koylarına karşı yoğun ateşin başladığı sırada, aynı Arıburnu çıkarması gibi baskın şeklinde icra edildi. Bugünkü Nuri Yamut Anıtı'ndan, denize bakan sırttan güneye doğru yürüdüğünde, 1,5 km. sonra, son derece dik şekilde denize inen yarların bitiminde bulunan koy, İngilizler tarafından özellikle seçilmiş ve Türklerin böylesine zor bir noktaya çıkarma beklemeyecekleri umulmuştu. İngilizler haklıydı ve bu noktada herhangi bir savunma, hatta tek bir Türk askeri dahi bulunmuyordu[229].

Bu noktaya en yakın Türk birliği, 26. Alay 2.Taburun 6.Bölüğüne bağlı iki takımlık kuvvetti ve bu 160 kişi, 2 km. daha güneyde. Zığınderenin denize kavuştuğu plajda bulunuyordu. Bu kuvvetler, karanlıkta 2 km kuzeylerine çıkan düşmanın farkına varmadılar. Zaten dikkatleri de donanma bombardımanın başladığı Ertuğrul ve Teke Koyları'na çevrilmişti.

Pınariçi Koyu'nda İngilizler tek kurşun atmadan ve sıfır zayiatla 06.00'dan önce toplam 3.300 kişiyi karaya çıkarmış durumdaydı. Çok dar ve kısa plajdan, yaklaşık 50m. yüksekliğindeki çok dik yarı tırmanan İngilizler, Sarı Tepe'yi tuttular ve öncüleriyle sahil eksenine ve Alçıtepe Köyü'ne doğru yayıldılar. Buraya çıkarma yapan kuvvetlere verilen emir, temel olarak, ana çıkarmaların sol kanadını muhafaza etmek ve geriden takviyeye gelecek Türk kuvvetlerini engellemekti. Bu kuvvetler Zığmdere ağzında bulunduğu tahmin edilen topları etkisiz hale getirerek, daha güneyde İkiz Koyu'na çıkarma yapan birliklerle irtibat sağlayacak ve merkezden gelişecek ana saldırı kendi hizalarına geldiğinde harekâta katılacaklardı[230].

---

[227] Ek no 27;Kroki No 11; Müttefiklerin 25 Nisan Seddülbahir Çıkarmaları
[228] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, "*Siperin Ardı Vatan, Türk Cephesinden 1915 Deniz ve Kara Savaşları*", MB Yayınevi, İstanbul 2006, s. 45.
[229] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s. 46.
[230] Kadri Perk***, a.g.e,*** s.56.

Türk savunması bu beklenmedik noktaya yapılan çıkarmadan saat 06.15'te haberdar oldu. Fakat buradaki İngilizlerin kuvveti konusunda verilen raporlar inandırıcı bulunmadığı için, alay komutanlığına saat 09.30'a kadar sağlıklı bir bilgi ulaşmadı. Bu saatten sonra Zığındere'de bulunan kuvvetlerin yaklaşık dörtte biri (40 kişi) ve Alçıtepe'de kalan 5. Bölüğün iki takımı (160 kişi) Sarı Tepe'ye doğru yönlendirildi. Bu zayıf kuvvetlerle İngiliz öncüsü arasında öğlen saatlerine doğru küçük çatışmalar yaşandı. 9. Tümen Komutanı Halil Sami Bey, saat 13.00'dan sonra durumun ciddiyetini kavrayarak, bu bölgeye 35. Alay'ın 3. Taburu'nu, bir sahra bataryası ve 2 makineli tüfekle beraber yollamaya karar verdi[231].

Saat 15.00'ten itibaren faaliyete geçen sahra bataryasının da desteğiyle, saat 16.00'da başlayan Türk saldırısı; donanma ateşinin havanın kararmasıyla susması üzerine, giderek etkili oldu. Gece boyunca süren muharebeler, zaman zaman karşılıklı süngü saldırıları halinde devam etti. 25. Alay'ın 1. Taburu'ndan iki bölükle daha takviye edilen Türk kuvvetlerinin baskısı, İngilizleri Sarı Tepe civarında izole etmişti. Bununla birlikte şafak sökmesine yakın geri çekilen Türk birlikleri, saat 07.00'de yinelemek istedikleri saldırının ağır donanma ateşi altında ezilmesi üzerine muharebe alanından tekrar çekildiler[232].

Türk birliklerinin çekilmesini izleyemeyecek ölçüde ağır kayıplara uğramış, cephanesi tükenmiş, iki başlı komuta kademesi yüzünden organize olamamış ve sürekli olarak gönderdikleri acil destek isteklerine tümen karargâhından cevap gelmeyen İngilizler, aynı saatlerde artık bu kıyıbaşını tutamayacaklarına hükmettiler. Çağrılan filikalara binen birlikler, 26 Nisan günü saat 11.00'de Pınariçi Koyu'nu tamamen terk etti. Bu muharebelerde Türk birlikleri yaklaşık 750 asker, İngilizler ise 697 asker kaybettiler[233].

Oysaki İngiliz Seferi Kuvvetler Komutanı General lan Hamilton, bu noktaya başarıyla gerçekleştirilen çıkarmanın hemen akabinde, yarımadanın güneyine çıkarma yapan 29. Tümen'in Komutam General Hunter Weston'u aramış ve Pınariçi'nden devam ettirilecek bir saldırı için destek isteyip istemediğini sormuştu. Hunter Weston'un bu

[231] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s. 47.
[232] Kadri Perk***, a.g.e,*** s.58.
[233] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s. 48.

teklifi dikkate almaması ve çok önemli bir fırsatın kaçırılması; Pınariçi Koyu çıkarmasının, İngilizlerin savaştan sonra neredeyse resmi söylemi haline gelen "eğer şöyle değil de böyle olsaydı" (what ifs, terrible ifs) listesinde ilk sırayı almasına neden oldu[234].

Gerçekten de 9. Tümen Komutanlığı, İngilizlerin bu çıkarmasının ciddiyetini 5 saatlik bir gecikmeyle idrak edebilmiş; bu geçen süre içerisinde sadece Türk savunmasının sağ tarafı değil, tamamı büyük tehlikeye maruz kalmıştı. Buraya çıkan İngiliz birlikleri hem Seddülbahir civarını savunan 3. Tabur askerlerini arkadan çevirebilir, hem de sadece 5 km. mesafedeki Alçıtepe zirvesini ele geçirebilirlerdi.

c- İkiz Koyu (X Plajı) Çıkarması

İngilizlerin ikinci derecede çıkarma yaptıkları İkiz Koyu: yarımadanın ucundaki Seddülbahir Köyü'nün 2 km kuzeybatısında. Boğazın hemen dışında, dar bir plajdı. Bugün, Pınariçi Koyu'yla beraber. 1915'teki orijinal halini koruyan ve henüz insan eli değmemiş iki koydan biri olan İkiz Koyu; İngilizler tarafından Ertuğrul Koyu ve Teke Koyu'ndaki ana çıkarmaları desteklemek amacıyla seçilmiştir[235].

36. Alay, 3. Tabur'a bağlı 6. Bölük askerlerinden sadece 9 kişilik bir gözetleme postasıyla tutulan koya, donanma ateşinin ardından saat 06.00 civarında ilk birlikler çıkarma yapmaya başladı. Bu çıkarmayı destekleyen savaş gemisi 500 metreden daha yakına kadar kıyıya yanaşmış ve zaten yoka yakın denilebilecek savunmayı dağıtmıştı. Saat 07.30'a kadar 4 bölük İngiliz askeri (1.000 kişi) zayiatsız karaya çıktı, kıyıbaşını tuttu ve iç kısımlara doğru ilerlemeğe başladı. Bu esnada Zığındere'deki 3. Tabur 6. Bölük'ten ve daha güneydeki Teke Koyu'nu savunan 3. Tabur 12. Bölük'ten bu bölgeye yetişen 35–40 kişilik iki ayrı grup, kendilerinden çök üstün düşmana ateş açtı. İngilizler sol taraflarım emniyete almak amacıyla Zığmdere yönünde harekete geçtiler ve fazla ilerleyemedilerse de bunu başardılar. Bu arada çıkarmanın başladığı saatlerde, Teke Koyu savunucularına destek olmak üzere Alçıtepe köyünden hareket ettirilen 7. Bölük (240 kişi), donanma ateşinden korunmak maksadıyla kapalı araziye, yani batıya doğru

[234] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s. 48.
[235] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s. 48.

yönelmiş; Kızıltoprak sırtlarından inerek, İkiz Koyu'na çıkarma yapan İngilizlerin sol tarafıyla muharebeye tutuşmuştu[236].

Asıl kuvvetleriyle esas hedefleri olan Teke Koyu sırtlarına yönelen İngilizler, sahil şeridine 1 km. güneyde bulunan ve koya hâkim Karacaoğlan Tepesini(35metre) saat 11.00'de ele geçirebildiler. 1992 yılma kadar askeri bölge olan ve bu yüzden bugün üzerinde yakın dönem askeri bina ve çeşitli beton yapıların kalıntıları bulunan Karacaoğlan Tepesi'nin düşmesi, Teke Koyu'nu savunan 12. Bölük kuvvetlerinin durumunu iyice zora soktu. Bunun üzerine 3. Tabur'un Seddülbahir Köyü'nün hemen arkasında bulunan ihtiyatlarından 9. Bölük askerleri (yaklaşık 150 kişi), Karacaoğlan Tepesi'nin kuzey doğusunu tutarak ateş açtı ve Teke Koyu savunucularının arkasının çevrilmesini engelledi. Yine ihtiyatta bulunan 160 kişilik istihkâm bölüğü de Karacaoğlan Tepesi'nden İkiz Koyu'na uzanan hatta muharebeye girdi. Gün boyunca özellikle Teke Koyu'na çıkarma yapan ve 17.40'ta Aytepe'yi işgal eden İngilizlerin baskısının artması, buradaki Türk savunmasını zorlamaya başladı[237].

Saat 18.30'da 9. Tümen Komutanı Halil Sami Bey, son derece isabetli bir kararla, elindeki tüm ihtiyatları (25.Alay'ın 1. ve 2. Taburları ve makineli tüfek bölüğü) Seddülbahir'deki ana çıkarma koylarındaki muharebelere sürmeye karar verdi. Bununla birlikte, daha sonra nedeni anlaşılmaz şekilde bu kararı değiştiren tümen komutanı, ihtiyat kuvvetlerini parça parça, Zığındere ve Eshisarlık sırtlarına bölerek kullandı[238].

Gece olduğunda, Alçıtepe Köyü'nden gelen 25. Alay 1. Taburu'na bağlı 3. Bölük askerleri, bu bölgeyi takviye ederek, 9. Bölük ve istihkâm bölüğü arasında boş kalan araziyi tuttu. Kendisinden çok üstün kuvvetlere karşı, gece saldırısı yapmaya karar veren 3. Tabur Komutanı Mahmut Sabri, bu bölüğü de Karacaoğlan Tepesi ile Aytepe arasından muharebeye soktu. Bu arada daha kuzeyde, Kızıltoprak sırtlarından gelerek düşmanın sol yanını tutan 7. Bölük askerleri ağır kayıplar vermiş ve yerlerini 6. Bölük kuvvetlerine bırakmıştı[239].

---

[236] Kadri Perk***, a.g.e,*** s. 61.
[237] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s. 51.
[238] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s.51.
[239] Mahmut Sabri, "*Seddülbahir Muharebesi ve 26.Alay 3.Tabur Harekâtı"*, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1933, s.23.

Gece taarruzundan alman sonuç, İkiz Koyu'na çıkan ve akşam saatlerine kadar sayıları 3.000'i geçen İngilizlerin, sabaha kadar kıyı şeridinde çakılı kalmalarının sağlanması oldu. Ertuğrul ve Teke'deki çıkarmaların umutsuzca gelişmesini bekleyen İngilizler de hem karşı saldırı yapamadılar hem de ciddi zayiat verdiler[240].

Böylelikle bu bölgede, Zığındere'den Aytepe'ye kadar olan hatta toplam sayıları 1.000'i bulmayan Türk kuvvetleri, İngilizleri kıyı şeridinde her iki taraftan bloke etmiş oldular.

25 Nisan günü İkiz Koyu'na yapılan çıkarmanın gelişmemesi: burayı tamamen savunmasız bırakan 9. Tümen'in; çıkarma başlar başlamaz elindeki ihtiyat kuvvetlerinin bir kısmını süratle buraya kaydırması ve bunların üstün düşman kuvvetine direnişi sayesinde mümkün oldu. İkiz Koyu'na çıkan İngilizlerin Karacaoğlan Tepesi'ni Teke Koyu'na çıkanların ise Aytepe'yi ele geçirerek irtibat sağlamalarına rağmen, Türk savunması bu kuvvetlerin hem Ertuğrul Koyu'na ulaşmalarım hem de Alçıtepe yönüne doğru ileri harekâtım engelledi.

d- Teke Koyu (X Plajı) Çıkarması

İki ana çıkarmadan biri olan Teke Koyu çıkarması da, şiddetli donanma bombardımanını takiben saat 06.15'te başladı. Teke Bunu'nun hemen güneye döndüğü noktada başlayan ve Seddülbahir Köyü'nden çıkıp Yahya Çavuş sapağını geçtikten 500 m. sonra sol kolda görülen toprak yoldan ulaşılan Teke Koyu, Türk savunmasının yarımadanın güneyinde en kuvvetli olduğu iki noktadan biriydi. Bununla birlikte kuvvet dengesi; buraya çıkarma yapması tasarlanan ve savılan 1.000'i geçen İngiliz askerine karşı, koyu savunan 26. Alay 3.Taburu'na bağlı 12. Bölük askerleri; yani 240 kişi şeklindeydi[241].

Koyun kuzey ucundaki Karacaoğlan Tepe, Aytepe ve sahil sırtlarında mevzilenen bu birlikler, İngiliz filikaları karaya değmeden az önce etkili ve yoğun bir ateş açtı. Hem bu disiplinli ve öldürücü ateşten hem de suyun içinde başlayarak karaya

[240] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 158.
[241] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s. 50.

doğru devam eden dikenli tel engellerinden etkilenen İngilizler, kısa sürede ağır kayıplara uğradı. Sağ kalanlar, koyun iki ucundaki kayalıklara doğru açılarak, ateş açısının dışına çıkmaya çalıştı. Bir kısım İngiliz askeri, ateş altında tel örgüleri kesmeye çalıştılarsa da başarılı olamadılar[242].

İngiliz birliklerinin çıkarması saat 07.00'ye doğru gelişti ve özellikle koyun güney kanadından baskı yapan düşman, 07.30'da Teke Koyu'nu ele geçirdi. Bununla birlikte koyun kuzey ucundaki Karacaoğlan Tepesi'yle, koyun hemen arkasındaki Aytepe ve önündeki küçük tepecik, Türk savunması tarafından hâlâ tutuluyor, çıkarma yapan İngilizler koyun içinden zorlukla çıkabiliyordu. 13. Bölük askerleri saat 08.00'de takviye istediler, ama 3. Tabur'un bütün ihtiyatları kullanılmış; bir kısım Ertuğrul Koyu, diğer kısım ise İkiz Koyu savunmasının yardımına gitmişti[243].

Saat11.00'deKaracaoğlan Tepesi'nin düşmesiyle Teke ve İkiz Koyları'na çıkan İngilizler irtibat sağladı. Bundan sonra güney-güneydoğu ekseninde yüklenen düşman, Hacı İlyas Burnu'na, bugün aynı yerde yenisi bulunan deniz fenerine ve içerde de Aytepe'ye kadar ilerledi[244].

Makineli tüfek[245] ateşi desteğinde saldırılarını sürdüren İngilizler, Aytepe'yi ancak hava kararırken, 17.40'ta ele geçirebildiler. Ağır kayıplar veren Türk birlikleri, Aytepe'nin düşmesine rağmen geri çekilmedi ve bugün İngilizlerin Helles Memorial Anıtı'nın bulunduğu Gözcübaba Tepesi'yle, buranın arkasında bitişik uzanan Kızlar Sırtı'nı tutmaya devam etti. Gece nihayet 25. Alay 3. Tabur'dan beklenen ihtiyat kuvvetleri muharebe alanına geldi; fakat sayıları bir karşı saldırı için yetersizdi (İki

---

[242] C.F. Aspinall-Oglander, *a.g.e,* s. 160.
[243] Mahmut Sabri, ***a.g.e***, s. 30.
[244] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.160.
[245] İstisnasız bütün İngiliz kaynakları, Ertuğrul Koyunda ve Teke Koyundaki Türk savunmasının makineli tüfeklerle sağlandığını yazmaktadır. Hâlbuki Arıburnu çıkarmasını karşılayan 27. Alay birlikleri gibi, 26. Alay birliklerinde de makineli tüfek yoktu. Çıkarma sırasında en yakın makineli tüfekler; Ertuğrul Koyu'na 4,5, Teke Koyu'na 3 km mesafede, Zığındere Plajı''ndaki 2. Tabur, 6. Bölük askerlerindeki, Müstahkem Mevki'den alınmış, 25 mm.lik Nordenfield marka bahriye makineli tüfekleriydi.
Seddülbahir'deki savunmada kullanılan ilk makineli tüfek, 26 Nisan günü, 25. Alay birlikleri tarafından saat 02.00'de getirilmiştir. Çıkarma sırasında Ertuğrul Koyu'nda sadece 4 adet (2'si Ertuğrul Tabya, 2'si Seddülbahir Kalesi'nde) Maxim marka, 3,7 cm.lik yarı otomatik uçaksavar topu bulunuyordu ve bunların bir kısmı donanma ateşiyle tahrip edilmiş, bir kısmı ise çıkarmadan sonra tahrip edilene kadar, nakliye gemilerine karşı kullanılmıştı. Bkz. "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi Harekatı (I. Kitap)*",Genkur.yay.,Ankara 1978, s.343.

bölük ve bir takım; toplam 560 kişi). Buna rağmen Aytepe'yi geri almak için yapılan taarruz, buraya yerleştirilmiş makineli tüfek yüzünden başarısız oldu[246].

Şafak sökmeden önce, her iki koya; İkiz Koyu ve Teke Koyu'na çıkarılan İngiliz kuvvetleri 2,5 tabura, yani 3.500 kişiye ulaşmıştı. Ertuğrul Koyu hariç, aynı hatta sabahtan beri muharebeye giren Türk askerlerinin sayısı ise sadece 1.400'dü. Buna rağmen 26 Nisan sabahı, saat 05.00'te 26. Alay Komutanlığı'na detaylı bir rapor yollayan 2. ve 3. Tabur Komutanları, geri çekilmekten hiç bahsetmediler[247].

Teke Koyu muharebeleri sırasında, 3. Tabur Komutanı Mahmut Sabri ve esas olarak 12. Bölük askerlerinin pervasız ve inatçı direnişleri; birçok açıdan problemli olan Türk savunmasındaki zaafları dengeledi ve düşmanın iç kesimlere ilerleyişini engelledi. Yarımadanın güneyindeki ilk gün muharebelerinin en şiddetlisi bu bölgede, bugün karayolunun deniz tarafındaki Helles anıtı, Aytepe. Teke Koyu sırtları ve İngilizlerin Lancashire Landing Mezarlığı civarında yaşandı. Teke Koyu'na çıkan İngiliz askerlerinden altısına, en yüksek nişan olan Victoria Cross (VC) verildi[248]. Karşılarındaki Türk askerleri, herhangi bir yerde isimleriyle dahi anılmıyor.

e- Ertuğrul Koyu (V Plajı) Çıkarması

İngilizlerin ana çıkarma koyu olarak belirledikleri ve en büyük kuvveti ayırdıkları koy, Seddülbahir Köyü'nün yanından inilen ve tarihi Seddülbahir Kalesi'yle, yukarıda görülen Ertuğrul Tabya ve Yahya Çavuş Şehitliği arasında kalan, bugün yazlık evler tarafından doldurulmuş Ertuğrul Koyu'ydu[249].

Buradaki harekât da, daha sonradan 3. Tabur Komutanı Mahmur Sabri'nin naklettiği şekliyle, 04.30'da başladı: "Sabahleyin saat 04.30 raddelerinde dehşetli tarakalar üzerine ihtiyat bölükleri silah başına diyerek düdük çalındı ve bölükler silahım alarak içtimaa koşuldu... Mıntıka, donanmanın ettiği ateşle nispet kabul etmez derecede

[246] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s. 51.
[247] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s. 52.
[248] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 162.
[249] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.53.

küçüktü; birçok daneler yan yana düşüyor. Birçok şarapneller dahi yekdiğerini müteakip patlıyordu... Muhafazayı hayat zımnında kazılan avcı hendeklerinin bir kısmı mezar vazifesi gördü... Çoğunun arkadaşları yanında toprakla gömüldüğü ve bir kısmının bacağı, başı havaya fırladığım gördüğü halde düşmanın faik kuvvetini ve mühimmatını katiyen hatır ve hayaline getirmeyerek silahını istimal edecek zamanı sabırsızlıkla bekliyor ve ara sıra hendekten başını çıkararak ateş zamanı geldi mi diye bakınıyordu."
Saat 06.00'dan itibaren donanma ateşi yavaşlamaya ve İngilizlerin Ertuğrul Koyu'na çıkarma için öngördükleri 6 taburluk (6.000 kişi) kuvvetin ilk bölümünü teşkil eden ve sayıları 3.000'i geçen birlikler kıyıya doğru ilerlemeye başladı. Bunların 1 taburluk (1.000 kişi) kısmı çıkarma filikalarıyla sahile yönelirken; 2.000'den fazlası, bir nakliye gemisi içinde bulunuyordu. Bordası güçlendirilen ve makineli tüfeklerle donatılan River Clyde adlı gemi, içindeki askerleri son ana kadar muhtemel Türk ateşinden korumak ve bir seferde mümkün olabildiğince fazla sayıda askeri karaya çıkarmak gayesiyle hazırlanmış geminin sahilde karaya oturtulması tasarlanmıştı[250].

Ertuğrul Koyu civarında menzilenmiş 26. Alay, 3. Tabur, 10. Bölükten toplam 240 kişi, gerek River Clyde'dan gerekse istimbot başlarına konan makineli tüfeklerden yapılan ateşe rağmen, istilacıların üzerine ağır ve etkili bir tüfek ateşi yöneltti. Sahile çıkan filikalardaki hemen herkes anında savaş dışı kaldı. Ertuğrul Tabya, koy sırtlan ve daha önceki bombardımanda harap olan Seddülbahir Kalesi içindeki Türk askerleri, kıpırdayan bir şey kalmayana kadar ateş ettiler[251].

Bu arada, bugün koyun ortasında, sahilde bulunan Mokamp'ın tam önündeki taşlık bölgede nihayet karaya oturtulan River Clyde da, içindeki askerleri kıyıya boşaltmaya başladı. Bunların kaderi de ölüm oldu, İngilizler, saat 09.30'a kadar buradaki askerleri zaman zaman karaya çıkarmakta ısrar ettiler. Gemiden çıkan her asker vuruldu. Karaya çıkmaya ve hayatta kalmaya muvaffak olan 200 civarında İngiliz

[250] "İngiliz kurmayları ve sonradan diğer bazı Batılı tarihçiler, River Clyde fikrini her zaman çok yaratıcı bulmuşlar ve "düşmana hediye" olması bakımından Truva Atı'na benzetmişlerdir. River Clyde, sürpriz etkisinin olmaması ve fikrin kesin bir başarısızlığa uğraması bakımından Truva Atı'na benzemediği gibi; Müttefik subayların muharebeler boyunca, kendileriyle Antik Yunan efsane kahramanları arasında kurdukları diğer bağlantılar da aynı tutarsızlığı —en azından başarı konusunda— barındırmaktadır." Bkz. Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.60.
[251] Mahmut Sabri, ***a.g.e***, s. 31.

askeri, bugün plajda hâlâ kısmen duran, yarım metrelik bir kum setinin arkasına sığınanlardı. Bunlar hava kararana kadar yattıkları yerden kımıldayamadılar[252].

10. Bölüğün sol kanadında, koyun hemen dışında, bugün Seddülbahir Limanı olan noktayı hedef seçen 150 kişilik bir İngiliz kuvveti ise, fazla mukavemet görmeden karaya çıkmıştı. Köyün içinde kısa süren bir muharebe sonrası sayıları 25'e inen bu kuvvetler; tamamen yok olmaktan, o sırada Seddülbahir açıklarından geçen sancak gemisi Queen Elizabeth'in gönderdiği filikalarla kurtulabildiler. Aynı gemiden bu saatlerde açılan ikinci donanma ateşi de, sahildeki İngilizleri kıpırdatmaya yetmedi. Ertuğrul Koyu çıkarması saat 09.30'da fiilen sona ermişti. Aynı saatlerde hava keşfi yapan İngiliz pilot Samson, denizin sahilden itibaren 40m. açığa kadar kırmızı gözüktüğünü yazacaktır[253].

İngilizler, bundan sonraki ilk ciddi teşebbüslerini saat 15.00 civarında yaptılarsa da, Gözcübaba Tepesi'ni almaya yönelik bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. 11. Bölükten bir takımla desteklenen 10. Bölük askerleri, Ertuğrul Koyu ve Teke Koyu'na çıkarma yapan düşmanın irtibat kurmasını engelledi. Bu saatlerde daha ziyade Aytepe ve Teke Koyu sırtlarında yoğunlaşan muharebeler sürerken, Ertuğrul Koyu'ndaki askerler İngilizleri denizde tutmayı başardı. Hava karardıktan sonra, River Clyde gemisinde mahsur kalan yaklaşık 1.000 kişilik İngiliz askeri de, bombardıman sonucu yanan Seddülhahir Köyü'nden gelen hafif ışık ve hafifleyen Türk ateşi altında karaya çıktı[254].

Türk birlikleri sabahın ilk saatlerine kadar Seddülbahir Köyü ve Kalesi'ni; Ertuğrul Koyu'nu ve hemen üzerinde bugün köyün su deposunun konduğu Harapkale Tepe'yi; yine bugün bir Krupp topunun namlusunun bulunduğu Ertuğrul Tabya'yı ve üzerinde Helles Anıtı'nın yükseldiği Gözcübaba Tepe'yi ellerinde tuttular[255].

Ertuğrul Koyu'na yapılan ana çıkarmanın suya düşmesi, İngiliz planının ilk gün hedefi olan Alçıtepe'nin, muharebelerin sonuna kadar Türklerin elinde kalmasına yol

---

[252] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.54.
[253] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.164.
[254] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.164.
[255] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.55.

açtı. Müttefikler, bu koyda kaybettikleri en az 24 saati 8,5 ay boyunca hiç bir zaman telafi edemediler. Koyun savunmaya elverişli coğrafi yapısı (doğal amfiteatr) ve 3. Tabur birliklerinin ekstra cephane stokunun (kurşun ve el bombası) bulunması, savunmayı güçlendiren diğer faktörler oldu. Bu bölgedeki muharebeler sırasında şehit olan istihkâm bölüğü komutanı Muhiddin Efendi, 10. Bölük Komutanı Hasan Efendi, 2.Tabur 7.Bölük Komutanı Yusuf Kenan Efendi ile yaralanan 13. ve 9. Bölük Komutanlarıyla, 10. Bölük 1. Takım'dan Ezineli Yahya Çavuş, bu ilk günün kazanılmasında öne çıkan kahramanlar oldular[256].

f- Morto Koyu (S Plajı) Çıkarması

Batı-doğu ekseninde Türk savunmasının en solundaki çıkarma, bugün Şehitler Abidesi'nin bulunduğu Eskihisarlık Tepe'nin hemen altına, bugün üzerine otobüs parkı ve seyir merkezi inşa edilerek betonlaşan kıyılara yapıldı. Morto Koyu'nun doğu ucundaki bu çıkarma, Boğaz ağzındaki kuvvetli akıntının çıkarma botlarını olumsuz etkilemesi yüzünden, saat 07.30'da başladı. Üç bölükten fazla (850 kişi) İngiliz çıkarma kuvvetinin karşısında, 2.Tabur 8. Bölükten bir takım Türk askeri, yani yaklaşık 80 kişi vardı[257].

Türk takımının, akıntıya rağmen kıyıya yaklaşmaya çalışan çıkarma filikalarına ateş açmaması ve bunlar kıyıya çıkana kadar beklemesi, düşmana önemli bir avantaj sağladı. Büyük sayısal üstünlüğe sahip İngilizler süratle ilerledi. Bu esnada, tepenin biraz daha doğusunda, Boğaz'ın içine doğru giren ve bugün yerel balıkçıların kamış attığı Abide Altı olarak bilinen yerdeki dik yamaçlardan tırmanan İngilizler, tepe üzerindeki Türk kuvvetlerini arkadan çevirmeye başladı[258].

Kısa süren mücadele sonucu, Eskihisarlık Tepe İngilizlerin eline geçti. Bununla birlikte, sağ kalan ve geriye çekilen Türk askerleri, küçük ormanlık arazi içerisinde gizlenerek, kendilerini takip etmek isteyen düşman öncüsüne zayiat verdirdi. Bu noktaya yapılan çıkarma, İngilizler açısından bir destek çıkarmasıydı ve sadece Ertuğrul

[256] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.55.
[257] Kadri Perk***, a.g.e,*** s. 61.
[258] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s. 55–56.

ve Teke Koyları'na yapılan ana çıkarmaların sağ yanını güvence altına almak amacıyla tasarlanmıştı. Dolayısıyla İngilizler ilerlemediler.

Donanma ateşine çok açık Eskihisarlık Tepe sırtları da, zaten sayıları çok azalmış ve takviye alamayan Türk kuvvetlerinin herhangi bir karşı saldırı yapmasına imkân tanımıyordu. Anadolu yakasındaki İntepe topçusu da, menzilinde olmasında rağmen, İngiliz çıkarmasına ve varlığına karşı pasif kaldı. İngilizler bu çıkarma sırasında 60 kişi kaybettiler. Türk takımı da ağır zayiat verdi[259].

Gece, burada iyice zayıflayan savunmaya destek olarak Alçıtepe'den gelen 25.Alay 2.Tabur'a bağlı iki bölük asker (480 kişi) bir karşı saldırı başlattıysa da, bugün üzerinde Şehitler Abidesi yükselen arazideki antik kale kalıntıları arasında mevzilenen İngilizlerin ağır makineli tüfek ateşi sonucu ilerleyemedi.

Yarımadanın güneyindeki Türk savunmasının bu en sol kanadındaki vuruşmalar, Fransızlar 27 Nisan'da bölgeyi İngilizlerden teslim alana kadar tekrar başlamayacaktı.

C- GÜNEY GRUBU KARA MUHAREBELERİ

1- I. Kirte Muharebesi

General Hamilton, Alçıtepe'yi zaptederek, Boğaz'a hâkim olmak istiyordu. 27 Nisan akşamına kadar karaya çıkan 29. tümenin 12. taburu ve 3 Fransız taburu ile 20 toptan ibaretti. Ancak bu kuvvetlerin karaya çıkış işlemleri çok uzun süreceğinden, Alçıtepe'nin alınmasından vazgeçilerek Kirte'nin alınmasına karar verildi[260]. Ancak buradaki Türk mevzi ve kuvveti hakkında esaslı bir bilgi yoktu.

Buradaki Türk kuvvetlerine gelince, 9. Türk Tümeni bundan evvelki muharebeleri 25 ve 26. alaylarla yapmıştı. 27. alay Arıburnu'nda ve 26. alayın I. Taburu da Kumtepe sahilindeydi. Bursa jandarma Taburu, 26. Alay emrine girmiş, 7. Tümenin

[259] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.56.
[260] Ek no 28; Kroki No 12; I. Kirte Muharebesi

20. Alayı ve 5. Tümenin 25. Alayının I. Taburu da Tümen emrine verilmişti. Tümenin bir topçu taburu Arıburnu Cephesindedir[261].

28 Nisan günü sabah saat 08.00'e doğru himaye gemileri, Kitre ile Alçıtepe'nin ön yamaçlarını gayri muntazam bir surette topa tutmaya başladılar. Sahilde bulunan 20 top da bu ateşe katıldı. Sol kanattaki 87. Tugay Kirte'ye, 1200 m. mesafeye kadar yaklaştıysa da Türk karşı taarruzları ile durduruldu. Öğleden sonra 88. ve 86. Tugaylar da taarruza geçtilerse de 19. Alayın karşı hücumu ile geri atıldılar. İngiliz bölüklerinin susuz, cephanesiz kalması ve yorulması üzerine taarruzun durdurulmasına dair raporlar gelmeye başlayınca saat 18.00'de taarruz durduruldu. İlerideki kısımlar gece eski mevzilerine alındılar[262].

Hamilton'un bütün gayretlerine rağmen düşman Kirte'yi almaya muvaffak olamamış, bütün gün devam eden taarruzlar sonunda çok önemsiz ilerlemelerden başka bir başarı elde edilememiştir. Bugünkü Türk karşı taarruzlarından en fazla zayiat, düşman gemilerinin ve özellikle Queen Elizabeth'in topları yüzünden verilmişti.

I. Kitre Savaşı, ihtiyatları yerinde ve zamanında kullanma bakımından Çanakkale Cephesi'nde yapılan hazırlıksız taarruzlar yanında parlak bir yer tutar. Bu muharebe Seddülbahir Cephesi'nde düşmanın dar bir sahada kalmasının sağlayan ilk başarılı harekettir.

30 Nisan'a kadar Akdeniz Seferi kuvveti, deniz tümeninin bir kısmı hariç olmak üzere karaya çıkarıldı. Ağırlıkların ve hayvanların çıkarılması 10 gün devam etmişti. Türk ordusu da bu müddet içinde Saroz sahilinden 5. ve 7. Tümenleri, Anadolu tarafından da 3 Alay kadar bir kuvveti muharebe sahasına getirdi. Bu suretle iki tarafın kuvvetlerinden çoğunu muharebeye katması bugünde mümkün oldu[263].

Bu arada müttefik kuvvetler, Türk askerlerini kendi yanlarına çekebilmek için propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardır. 28 Nisan 1915'te Gelibolu Yarımadası'nda

---

[261] Fahri Belen, ***a.g.e***, s. 173–174.
[262] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 321.
[263] Fahri Belen, ***a.g.e***, s. 179.

III. Kolordu Bölgesi'ne ve 5 Haziran'da da Kuzey Grubu Komutanlığı'na bağlı 57. Alay siperlerine atılan beyannamelerde bu konular işlenerek şöyle denilmektedir: "Ey Türk Kardeşlerimiz! İngilizlerin aldıkları esirlere kötü muamele ettikleri ve hatta kestikleri hakkındaki çıkarılan rivayetler, Almanların yalanlarıdır. Esir düştükleri zaman da aç, çıplak, perişan, olan Osmanlı askerlerine İngiliz hükümeti tarafından fevkalade iyi bakılmıştır. Mezkür yalanlara kulak vermeyip esir düşmüş arkadaşlarınızın refahına siz de iştirak ediniz[264]"

2- II. Kirte Muharebesi

Savaş 5–10 Mayıs arasında 6 gün sürdü. En önemli hedef Kirte'yi ele geçirmekti. Hamilton, Türk kuvvetleri, Seddülbahir mıntıkasına yerleşmeden taarruz etmek istiyordu. Bu maksatla Anzak kolordusundan 2. Avustralya tugayı ile bu kolordunun şimdiye kadar karaya çıkmamış olan beş bataryasını da Seddülbahir'e nakletti. Hamilton'un taarruz planı da şöyleydi[265]:

a) İlk gün Fransız kuvvetleri, Kerevizdere batısında bulunan bölgeyi aldıktan sonra Kitre'nin 1800 m. güneyindeki sırtı zapt edecekler. 29. İngiliz tümeni de bu sırta dayanarak Kirte'nin kuzeyindeki tepeler taarruz edecek, Fransızlar ve İngilizler arasında Kanlıdere ana hat olacaktı.

b) Müteakiben iki müttefik ordu müştereken Alçıtepe'ye taarruz edecekler, burasını alacaklar.

c) Taarruz 6 Mayıs'ta saat 11.00'de başlayacaktı[266].

Türk kuvvetleri 5–6 Mayıs gecesini aralıksız tahkimat yaparak geçirdi. İleri karakollar güçlendirildi. Özellikle Zığındere sırtları ve 9. Tümenin merkez kesimindeki Harap kilise sırtlarındaki muharebe ileri karakollarıyla 7. Tümenin iç kanat gerisine ve ayrıca cesaret sırtları istikametinde sürülmüş bulunan karakollar bir kat arttırılarak bunlara yakın muharebeyi kabul edecek görevler verildi. Keşif işleri yoğunlaştırıldı. Türk Komutanlığı cephedeki birliklerin hazırlıklarını henüz tamamlayamamış ve çok

[264] Hamit Pehlivanlı,"*Çanakkale Muharebeleri Sırasında Müttefiklerin Propagandası ve Karşı Propagandası"*, ***Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi***, C.7, S. 21, Ankara 1991, s. 536.
[265] Tahsin Çelebican, "*Çanakkale'de Nasıl Kazandık?"*, Vakit Gazete-Matbaa- Kütüphane, İstanbul 1937, s.124.
[266] Ek no 29; Kroki No 13; 6 Mayıs II. Kirte Durumu

zayıf bir durumda bulunduklarından kaygılanarak her an bir düşman taarruzu ihtimalini düşünmekteydi. Birlikler buna göre uyarılmış ve 6 Mayıs sabahı için çok dikkatli olunması emredilmişti. Seddülbahir ve Arıburnu kesimlerindeki Türk birliklerinin bir komutanlık altında sevk ve idaresi güçlenmişti. Anadolu kesiminde ise bir faaliyet yoktu. Bu nedenle Liman Von Sanders, 5 Mayıs 1915'te Asya yakasındaki 15. Kolordu'yu Gelibolu Yarımadası'na geçirdi. Güney Grubu adını verdiği Seddülbahir'deki birlikleri bu komutanlığın emrine verdi. Arıburnu kesimindeki birliklere de Kuzey Grubu adını verdi ve bu bölgenin sorumluluğu III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'ya verildi.[267]

Saat 11.30'da kara ve gemi toplarıyla yapılan şiddetli bir ateşten sonra taarruz başladı. Fransızlar bazı ileri siperleri zaptettiler. 7. tümenin tuttuğu asıl mevziiyi alamadılar. Gece General Boyyo'nun gemilerde beklemekte olan tümeni de iki taburla takviye edildi. Bu yüzden 7. Türk tümeninin gece yaptığı mukabil taarruzlar da bir netice vermedi. 29. İngiliz tümeni de aynı zamanda taarruz etti. 9. Türk tümenine çatan bir taarruz solda bulunan mevzilerimize yanaştı. Fakat muvaffak olamadı.

7 Mayıs günü saat 10.00'da 15 dakikalık bir topçu hazırlığından sonra taarruza devam olundu[268]. Harp gemileri Kirte'yi şiddetli bir bombardımana tuttu. 29. İngiliz tümeniyle kanlı muharebeler oldu. Fakat gün batarken İngilizler eski mevzilerine çekilmişle, Fransızlar da Türk mevzilerine girmişlerse de mukabil taarruzlarla atılmışlardır[269].

8 Mayıs[270] günü bütün cephede kuvvetli bir ateş hazırlığından sonra yapılan taarruzlar da, Türk kuvvetleri tarafından durduruldu. Üç gün çok şiddetli ve kanlı bir surette devam eden taarruz ve muharebelerde müttefikler ağır zayiata uğratılmışlar ve hiçbir kazanç elde edememişlerdir[271].

II. Kitre Savaşı'nı izleyen 12 Mayıs'ta gece yarısı Muavenet-i Milliye torpidomuz Ahmet Kaptan'ın komutasında olarak, kara savaşlarının başladığından beri,

---

[267] "*Asker Yönüyle Atatürk*", ***ATESE Yay***. Genelkurmay Basımevi, Ankara 1971, s. 38.
[268] Ek No 30; Kroki No 14; 7 Mayıs II. Kirte Durumu
[269] Fahri Belen, ***a.g.e***, s. 63.
[270] Ek No 31; Kroki No 15; 8 Mayıs II. Kirte Durumu
[271] Tahsin Çelebican, ***a.g.e,*** s. 124.

yan ateşleriyle Türk hatlarında devamlı olarak ağır kayıplar verdiren, Yüzbaşı Firel komutasındaki İngiliz Goliath zırhlısını, Morto Koyu'nda durur vaziyette iken, attığı 3 torpille batırdı[272]. Bu arada gelmesi beklenen Alman denizaltı ve gemileri de Çanakkale Bölgesi'ne geldiler. Her ne kadar bu gemi ve denizaltılar yeterli değilse de yine de düşman da bir huzursuzluk yaratmıştı. 25 ve 27 Mayıs'ta Gelibolu Yarımadası önlerinde bulunan Triumph[273] ve Majestic zırhlılarını batırdı[274].

3- III. Kirte Muharebesi

Arıburnu'nda 19 Mayıs'ta yapılan Türk taarruzunun muvaffak olmaması ve Türk kıtalarının fazla zayiat vermiş olması, Seddülbahir'de yeni taarruz için kuvvet ve cephane bekleyen Hamilton'a cesaret verdi. Lord Kiçner'de, Türklere zayiatlarını telafiye zaman vermeden, Seddülbahir Cephesi'nden taarruzu tavsiye ediyordu.Bu esnada sağında 2 Fransız tümeni (22 bin kişi), solunda İngiliz 8. kolordusu (31 bin kişi) bulunuyordu[275].

Fransız kuvvetlerinin başına General Gura geçmiş ve evvela karışık olan geri hizmet ve ikmal işlerini tanzimden sonra, mevzii muharebesi için çok lüzumlu olan siper topu, ağır topçu kuvveti, tayyare kuvveti getirmeye teşebbüs etmişti. Aynı zamanda Fransızlar için bir üs lüzumunu vardı. İstemiş olduğu Midilli Adası'nın işgaline muvafakat edilmedi. Yalnız İngilizler Limni Adası'nın yarısını Fransızlara terke razı oldular.

Cephede bulunan Türk kuvvetleri ise; sağda 9. ve solda 12 Türk tümeni vardı. 7 ve 15. Tümenler ihtiyattaydılar. Ayrıca 3. Tümenden 2, 17. Tümenden 5 tabur vardı[276].

Hamilton'un taarruz planına gelince[277];

---

[272] Ek No 32; Belge No 11; "BOA, HR. MA, 1127/4"
[273] Ek No 33; Belge No 12; "BOA, DH. EUM. VRK, 25/24"
[274] Mehmet İrdesel, "*Çanakkale Savaşları ve Harp Sahaları Rehberi*", İstanbul Baha Matbaası, İstanbul 1937, s. 36.
[275] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 342.
[276] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.12.
[277] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 345.

a- Arıburnu'nda, bir gün evvel gösteriş taarruzları yapılarak bu cephedeki Türk kuvvetleri tespit edilecek.

b- Taarruz mahdut hedefli olacak, Fransız Seferi Kuvveti Kerevizdere'ye hakim olan sırtları, 42. Tümen Türklerin merkezde ilk hatlarını işgal edecek, 29. Tümen Zığındere bölgesinde üç Türk hattını zaptedecek Kirte'ye doğru ilerleyecek.

c- Taarruz dalgalar halinde yapılacak, hedefine varan birlik bunu muhafaza ederek geriden gelen birlikler ikinci hedeflere taarruz edecekler.

d- Taarruz kuvveti topçu ateşi hazırlığından sonra başlayacak.

Topçu ateşi hazırlıkları, saat 08.00 ile 10.30 arasında mevziin gerideki kısımlarına ve istinat noktalarına, 11.20–11.30 arasında 10 dakika bir fasıladan sonra, 12.00'ye kadar birinci hat siperlerine yapılacak ve bu sırada siperlerinden süngülerini çıkaran erler Türkleri, 1. hatta şiddetli topçu ateşi altına çekecekler[278].

Bu hazırlıklardan sonra, 4 Haziran saat 04.00'te topçu ateşi başladı[279]. Saat 10.30'dan 12.00'ye kadar bütün topçular şiddetli bir ateşle Türk siperlerini ve irtibat hendeklerini tahrip etti. Siperleri takviye etmek yüzünden de insan zayiatı verilmiştir. Sağdan itibaren, Fransızlar birkaç siper almağa muvaffak oldularsa da mukabil taarruzla atıldılar[280]. Deniz tugayı, hedefi olan birinci hat siperlerini zaptetmişti. Türk siperlerinden aldığı yan ateşlerinin tesirleri ile mevziine dönmeğe mecbur oldu.

Bin metre kadar ilerleyen 42. Tümen de sağdaki deniz birliklerinin çekilmeleri üzerine taarruzunu durdurdu. Birinci Türk hatları bu tümenin işgalinde kaldı. Zırhlı otomobilleri Kitre istikametinde ilerleyen 20. Tümenin 38. Tugayı hedefinin bir kısmını elde etti ve bu tümenin soldaki tugayının yaptığı taarruz muvaffak olmadı.

4–5 Haziran gecesi muharebe şiddetini kaybetti[281].Haziran'ın 5. ve 6. günleri ihtiyatların ve 2. Tümenin bir kısmının iştirakiyle, mukabil taarruzlar yapılarak, büyük zayiatla siperlerin bir kısmı daha alındı. Bu muharebelerde zayiatımız 10.000 askere ulaşmıştı. Zayiatımızın bu kadar fazla olmasının sebebi, tahkimatın derinliğine

---

[278] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.12.
[279] Ek No 34; Kroki No 16; III. Kirte Muharebesi 4 Haziran Tarafların Durumu
[280] Ek No 35; Kroki No 17; III. Kirte Muharebesi 4 Haziran Taarruz-Savunma Durumu
[281] Fahri Belen, ***a.g.e***, s. 73.

yapılmamasından ve ilk hatlarda fazla asker bulundurmaktan ve topçu himayesinin azlığından ileri gelmişti.

5–6 Haziran gecesi, tümene gece taarruzu yaptırıldı. Bu gece taarruzun hedefi kaybedilen mevzileri geri almaktı. Gece taarruzu muvaffak olarak, Türk erleri eski hatlara kadar ilerlediler. Ancak bu hatlara, düşman siperleri yakın olduğundan ve birinci hat siperlerimiz bilinmediğinden, bir kısım siperler düşmanın elinde kaldı[282]

.

8 Haziran'da 9. tümen cephesindeki vaziyetin çok nazik olduğu anlaşıldı. Buradan 22–23 taburluk kuvvet birbirine karışmış ve emir-komuta kalmamış, 2 km.lik cephede muntazam bir birlik bulunmuyordu. Grup komutanlığında vaziyet görüşüldü. Geride oldukça ikmal edilmiş 7 tabur vardı. Grup Kurmay Başkanı Tuveni, çekilmeyi teklif ediyordu. Grup komutanı Weber Paşa ise bu taze kuvvete cepheyi takviye fikrindeydi. Bu da karışık kuvvete yeni kuvveti de karıştırmaktı. Sonuçta sağ taraftaki kıtalar geriye alınarak, bunların cephesine 7 taburla tutmak kararı verildi. Bu vazife 21.Alayın komutanı Yarbay Halil'e verildi. 8-9 Haziran gecesi Halil Bey buna muvaffak oldu. 18 Haziran'a kadar cephede ateş faaliyeti oldu. Diğer taraftan da tahkimat arttırıldı[283].

4- Zığındere Muharebesi

İskoçya'dan 52. Tümen de gelerek Seddülbahir Cephesi'ndeki İngiliz kuvvetleri 4 tümen oldu. Fransız seferi kuvvetinin de 2 tümeni vardı. Soldaki 29. Tümeni, 52. Tümenin 156. Tugayı ve Hint Tugayı ile takviye ederek Zığındere'nin 2 tarafındaki Türk siperlerini zaptetmek maksadıyla mahdut hedefli bir taarruz yapmağa karar verildi.

Taarruz 28 Haziran günü yapılacaktı. 26 Haziran'da başlayan şiddetli topçu ateşleriyle sağdaki siperler tahrip olundu. 28 Haziran saat 11.20'de ateş en büyük şiddetini aldı ve saat 11.00'de taarruz başladı. Üstün İngiliz kuvvetleri tamamıyla tahrip edilmiş, yaralı ve şehitlerle dolu Türk siperlerine girdiler. Siper hatları birbirini

[282] Ek No 36; Kroki No 18; III. Kirte Muharebesi 6 Haziranda 9.Tümenin Durumu
[283] Kadri Perk***, a.g.e,*** s.80.

müteakip zapt edildi ve Türk hatlarının sağ tarafı denizden 1,5 km kadar şarka çıktı. En soldan ilerleyen Hint tugayı sol tarafıyla, Türk cephesini kuşatacak şekilde cephe aldı. Türk kıtaları, 1. Tümenden birkaç taburla takviye edilerek, tutunabilmişlerdir. Bugünkü zayiatımız 2000'di. İngilizlerin zayiatı 1750'ydi[284].

29 Haziran'da muharebe devam etti. 28/29 Haziran gecesi başlayan mukabil taarruzlar devam etti. Fakat düşman atılamadı. 29/30 Haziran gecesi, cephe iki alayla takviye edilerek Faik Paşa komutasında bir taarruz yapıldı. Ancak bir iki siper parçası büyük kahramanlıklar ve zayiat mukabilinde alınabildi. 30 Haziran'da bir alay daha gelerek taarruz tekrar edildiyse de muvaffak olunamadı. 2 Temmuz akşamı I. Tümen, 3. taburu ile düşmanın sol cenahına taarruz yapıldı. Muvaffak olunamadı.

Düşman bir hafta içinde mevzi kuvvetleri tahkim etmişti. Buna rağmen birlikler düşman mevzilerine cesaretle saldırdılar. Fakat öğleye kadar tekrar edilen taarruzlarda bir netice alınamadığı gibi, bu taarruzda yeniden 5 bin kişi kaybetmemize sebep oldu. Bugüne kadar yapılan muharebelerde 10.858 kişi kaybedildiğinden Zığındere alınamadı. Temmuz başında bu grubun zayiata uğramasından dolayı, 2. ordunun buraya gönderilmesine karar verilmiş, kuvvetler de yola çıkmıştır[285].

5- I. Kerevizdere Muharebesi

Çanakkale Cephesine yeni kuvvetler getirilerek büyük ölçüde hareketler yapılacaktı. Bu kuvvetler gelinceye kadar, İngilizler cephelerinin durumlarını ıslah ve müsait mevziler elde etmeye çalıştılar. Geniş bir cephe üzerinde yeter miktarda olmayan topçu kuvvetiyle taarruzun desteklenemeyeceği anlaşılmıştı. Bu bakımdan dar bölgelerden bol topçu ile mahdut hedefli taarruzlar dar bölgelerden bol topçu ile mahdut hedefli taarruzlar yapmaya karar verildi.

[284] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.198.
[285] Kadri Perk***, a.g.e,*** s. 82–83.

İlk taarruz 21 Haziran'da Fransızlar tarafından yapıldı. Bu taarruzun hedefi 82 rakımlı tepe idi. Fransızlar karşısında Kerevizdere mevziinde 12. Tümenimiz bulunuyordu.

Fransızlar 18 Hazirandan itibaren top ve bomba ateşleriyle mevzilerimizi tahrip etmeye çalıştılar. Bu ateşlerle 12. Tümen mevziileri büyük ölçüde tahrip edildi.

21 Haziran saat 05.15'te başlayarak 45 dakika devam eden topçu ateşi hazırlığından sonra saat 06.00'da taarruz başladı[286].

İlk hamlede 83 rakımlı tepeyi sonra da diğer siperleri almışlardı. Düşman topçusu, birliklerin geri püskürtüldüğünü görerek bu tepeye ateş açmış, birliklerimiz ateş altında kalmıştı. Geriden takviye alamayan bu Türk kuvvetleri tepeyi yeniden düşmana terk etmek mecburiyetinde kalmışlardı.

Öğleden sonra düşman tekrar taarruza geçmişse de sağ kanattaki müstemleke olayı geriye atılmıştı. Bundan sonra yapılan 3. taarruzda da Fransızlar sol tarafta biraz ilerleyebilmişlerdi. Bunun üzerine General Guro, birliklere, hedeflerin akşama kadar alınması emrini verdi. Bu emirle yapılan taarruzda I. Hattaki Türk siperlerine girilmişti. Gece yapılan Türk taarruzuyla bu siperler tekrar geri alınmıştır.

Fransızlar 22 Haziranda tekrar bir taarruz yaptılarsa da başarılı olamadılar. Böylece I. Kerevizdere savaşı da sona ermiş oldu. Muharebe sona erince, yıpranan 2. Tümen, 12. tümenle değiştirildi ve Anadolu yakasına gönderildi[287].

6- II. Kerevizdere Muharebesi

Hamilton, geçen Haziran muharebelerinde, Türklere karşı manevi bir zafer kazandığını zannediyordu. Bundan istifade ederek, yeni araziler kazanmak ve özellikle de Türklerin dikkatini Arıburnu ve Seddülbahir'e çekmek istiyordu. Bunun için, yeni

[286] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.199.
[287] Tahsin Çelebican, ***a.g.e,*** s.130.

teşebbüslere başladı. İlk olarak Kerevizdere ile Kitre-Seddülbahir yolu arasındaki Türk siperlerini zaptetmeğe karar verildi.

Bunun için Fransızlar, Kerevizdere'nin güney sırtlarındaki 52. İngiliz tümeni, 155. tugayı Fransız hududu ile Kitre Deresi arasındaki siperleri alacaktı[288].

Bu bölgede bulunan Türk kuvvetleri ise: 11,7 ve 4. tümenlere mevzide 6. tümen ihtiyattaydı. Müttefiklerin taarruz istikametleri üzerinde, 4. tümen ile 7. tümenin sol kanadı vardı.

12 Temmuz sabahından itibaren başlayan ve şiddetini gittikçe arttıran topçu ateşinden sonra, saat 07.00'de taarruz başladı. İlk taarruza 52. tümenin 155. Tugayı tahsis olundu.

Bu muharebede 4, 6, 7. tümenlerimizin zayiatı 9575; 1, 11. Tümenlerimizin zayiatı 247'dir. Fransızların 840, İngilizlerin 3000 olmak üzere düşmanın da 3840'dır[289].

Zayiatımızın ağır olmasının sebebi, düşman ateşlerinin tesiri ve kendi taarruz ateşlerimizin iyi hazırlanmamış olmasıdır. Piyade ve topçu cephesinin az oluşundan bunlar sınırlı sayıda kullanılabiliyorlardı. Türk hatları düşmanın kara ve denizden yaptığı ateşlerle cehenneme dönüyor, irtibatlar kopuyor ve muharebe nihayet bölük komutanlarının idaresinde cereyana başlıyor, ekseriyetle kimse birkaç adım sağ ve solunu göremiyor ve mücadele derhal süngü hücumuna dönüşüyordu[290].

General Hamilton'un mevzileri düzeltmek ve Türklerin dikkatini Seddülbahir Cephesi'ne çekmek maksadıyla yaptığı mahdut hedefli taarruzlar tamamıyla hedeflerine varamamışlarsa da Türk ordusunu yıpratmışlardı. Türk ordusu, seferin başından beri şehit ve yaralı olarak 100.000 kişiye yakın insan kaybetti.

---

[288] Tahsin Çelebican, ***a.g.e,*** s.135.
[289] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.202.
[290] Kadri Perk***, a.g.e,*** s.103

Bu muharebelerden sonra Seddülbahir Cephesi önemini kaybetmişti. Muharebelerin asıl önemli merkezi Arıburnu ve Anafartalar'a intikal etti. Fransızlar ve İngilizler cephelerini tahkime başladılar ve Fransız cephesini tekrar telgraf hattına genişleterek, diğer cepheler lehine bazı kuvvetlerin iktisat edilmesini sağladılar[291].

7- Seddülbahir Bölgesi'ndeki Geri Çekilme Zamanına Kadar Olan Gelişmeler

İngiliz piyadeleri 6 Ağustos 1915'te saat 15.50'de Zığındere ile Kirte arasındaki 1. tümen cephesinin bombardımana başladı. Türk topçusu da mukabil ateşe başladı. Siperlerde yığılmış İngiliz eratına çok zayiat verdiler[292].

Fakat Türk savunma düzeninin gücü, yanlış hesaplanmıştı. Türk birlikleri, İngilizler taarruza başlamadan önce sığınaklardan çıkarak, mevziiye girmişlerdi. Bundan dolayı, hücuma kalkan İngiliz birlikleri, hem cephede hem de yanlarında etkili makineli tüfek ateşine uğradılar. Yaralanmayan 30 kadar er Türk siperlerine yaklaşabilmişse de, bunların bir kısmı da ölmüştü.

Tugayın bu taarruzu bu suretle kaldığından, Tümen karargâhına hiçbir haber gelmiyordu. Yalnız Kolordu geride gözetleme yerinden tümene, eratının Türk siperlerine girdiğini biliyordu. Bu haber yanlıştı. Bugünkü taarruza 3000 kişi başlayan 88. Tugay 2000 askerini kaybetmişti.

Saat 19.00'da tümen komutanı tugayın sağ ve sol cenahının ilerlediğini zannederek merkezin cephesinde kalan Türk siperlerinin zaptına karar verdi. Hücumu 86. tugay yapacaktı. Fakat siperler karmakarışıktı. Hava kararmaya başlayınca, bazı yaralılar ve Türk süngüsünden kurtulanlar siperlerine gelerek vaziyeti anlattılar. Bunun üzerine yeni taarruzdan vazgeçildi. Bu küçük Türk kuvvetini siperden çıkarmak için 2 İngiliz taburu 240 kişi zayiat verdi[293].

---

[291] Tahsin Çelebican, ***a.g.e,*** s.136.
[292] Tahsin Çelebican, ***a.g.e,*** s.138.
[293] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.332–334.

7 Ağustos 1915 sabahı, 42. İngiliz tümeni 125. tugay sağda ve 127. tugay solda olmak üzere kuvvetli bir topçu kısmı ile Türk siperlerine girmeye muvaffak olduysa da mukabil taarruzla atıldı. Öğleden sonra da taarruza devam eden İngiliz kuvvetleri başarılı olamadı. 42. İngiliz tümeni 1400 kişi kaybetti.

Seddülbahir'deki İngiliz taarruzları istenilen maksadı temin edemedi. Bu muharebe sonucunu öğrenen Hamilton, bundan sonra kuzey cephelerinde ki vaziyet düzelmedikçe, buradaki Türk kuvvetini zayıflatmadıkça taarruz edilmemesini emretti. Bunlara rağmen Türklerin mukabil taarruzları ve baskınları dolayısıyla muharebeler, bu cephede Ağustos'un 13'üne kadar devam etti[294].

10–11 Ağustos günleri 1. Türk Tümeninin 124. alayı cephesindeki iki lağımı patlatarak hücuma kalkan İngilizlerin taarruzunu anında durdurmuştu. İngilizler yine 10–11 ve 11–12 Ağustos geceleri iki lağımı da patlatarak hücuma kalkışmışlardır. Ancak bu hareketler Türk erinin süngüsü karşısında başladığı yerde son bulmuştur.

İngilizler 13 Ağustos 1915 günü şiddetli bir topçu ateşinden sonra 11.00'de taarruza yeniden başladıysa da ağır zayiat verdirmek suretiyle geri atılmışlardır. Bu kez de Türk topçu ve piyadelerinin açtığı etkili ateşler karşısında başlatılan taarruz yürütülememiş ve kendi siperlerine çekilmek zorunda kalmışlardı.

Ağustos'un 6'sından 13'üne kadar Türk kuvvetlerinin zayiatı 7510'dur[295].

[294] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.211.
[295] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.78.

V. BÖLÜM
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN AYAK SESLERİ (KUZEY GRUBU)

A- KUZEY GRUBU MUHAREBELERİ I. DÖNEM

1- Arıburnu Çıkarması

25 Nisan 1915 günü Anzak Planı[296] adı altında hazırlanan, çıkarma ve taarruz planında Yeni Zelanda ve Avustralya kuvvetlerine verilen görev, Kabatepe'ye çıkmak, sol yanı ele geçirdikten sonra Türklerin ulaşım hatlarını kesmek için Maydos'a doğru ilerlemekti.

Bu yaklaşımla boğazın müstahkem kısmını ele geçirmek için, önce o kesimin kara ve deniz ulaşımını kesmek ve daha sonra müstahkem kısmı Seddülbahir'e çıkan kuvvetlerle birlikte yüklenmek suretiyle, boğazı karadan ele geçirmek ve daha sonra İstanbul Boğazı'na deniz kuvvetleriyle yönelerek, Karadeniz yolunu açmak, İngiliz kuvvetlerinin amaç ve hedefini kapsıyordu. Birliklerin karaya çıkış düzenleri hakkında da İngiliz kaynakları şu bilgileri vermektedir: Öncü kuvvet (3. Avustralya Tugayı) 4.000 kişi, General Maclagan komutasında birbiri arkasına üç parti halinde çıkacaktı. Bunlardan birinci parti 1.500 kişi, Triumph, Majestik, Bachont zırhlıları (beşer yüz kişi) alacaklar, ay batar batmaz 2 mil mesafeye kadar yaklaşılacak buradan itibaren 12 tekne ile karaya çıkacaklardı.

İkinci ve üçüncü parti toplam 2.700 kişiyi yedi ayrı destroyer alacak, bunlar zırhlıların arasında karaya doğru ilerleyecekler, ikinci kademe olarak 150 kişiyi karaya çıkaracaklardı. Destroyerlerden askerler motorlara bindirilmek suretiyle kıyıya ulaştırılacak, bu motorlar tekrar dönerek üçüncü kademeyi alıp karaya çıkacaklardı. Toplam 4.000 kişilik bir grup ta karaya bu şekilde çıkarılmış olacaktı. Yedinci Hint Cebel Bataryası da sabah erkenden karaya çıkarılarak öncü kuvvete katılacaktı.

---

[296] Ek No 37; Kroki No 19; Anzak Hedefleri

Bu ilk 4.000 kişinin arkasından 1. ve 2. Avustralya Tugayı 8 nakliye vapuruyla karaya yaklaşacaklar ve bunlar mavnalar ve destroyerlerin motorlarıyla askerleri karaya çıkaracaklardır. Bu suretle üç piyade tugayı ile cebel bataryaları sabah saat 09.00'a kadar karaya çıkarılmış olacaktı. Daha sonra diğer kuvvetler mümkün olan süratle karaya çıkarılacaktır[297].

Karaya çıkan İngiliz birlikleri ise üç kola ayrılıp ilerleyeceklerdi.

1. Kol: Yükseksırt-Sarıtepe-Kocaçimen

2. Kol: Merkeztepe-Kanlısırt

3. Kol: Yeşiltarla-Kabatepe istikametinde yürüyeceklerdi.

Bu plana göre, Avustralya tümeninin ilk tugayı 6 muharebe gemisi ve 7 muhrip himayesinde olmak üzere 25 Nisan 1915 günü saat 02.45'te Arıburnu kıyılarına yanaşmıştı. 15 yedek kafile muharebe gemilerindeki 15 bin kişiyi alarak, 03.30'da sahile[298] yanaşmaya başladı[299].

Planlarına göre, saat 04.30'da gün ağarırken teknelerdeki askerlerini karaya çıkarttılar. Çıkan askerler 15 m. kalıncaya kadar görülmediklerinden, çıkarlarken yalnız tek Türk nöbetçilerinin ateşleriyle karşılaştılar. Bu sebeple ilk karaya çıkanlar fazla zayiat vermedi. Fakat karaya çıkar çıkmaz beklemedikleri sarp yerle karşı karşıya kaldılar. Saat 05.00'e kadar gruplar tamamen karaya çıkmıştı. Saat 06.00'ya kadar Yükseksırt-Kanlısırt ve hattına ve saat 07.00'ye kadar örtme grubu kuvvetleri ile Conkbayırı (Melayeri) yamaçlarına kadar ilerlemeğe muvaffak olmuşlardır[300].

25 Nisan 1915 Pazar günü, Çanakkale kara muharebelerinin önemli dönüm noktalarından biri, hatta cephenin tümüyle kaderini belirleyen bir tarihtir. Bu tarihe ve bir bakıma tarihin seyrine damgasını vuran kişi 19. Tümen kumandanı Yarbay Mustafa Kemal (ATATÜRK) idi.

Mustafa Kemal, 12 Nisan 1331 (25 Nisan 1915) gününden 04 Mayıs 1331 (17 Mayıs 1915) günü dâhil olmak üzere cereyan eden harp olaylarına dair kısa

[297] Şefik Aker, "*Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay"*, Çanakkale Hatıraları, Haz. Metin Martı, C.1, Arma Yayınları, İstanbul 2001s. 47–48

[298] Ek No 38; Resim: Anzac Koyu

[299] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.34.

[300] Ek No 39;Resim: Anzak Taarruzu Ve Mehmetçik Siperde

raporunda[301] 25 Nisan günü yaşananları şöyle özetlemektedir: Rapora göre, Yarbay Mustafa Kemal, o sırada 19. Tümen komutanıydı[302]. Bu tümen, 5. Ordunun genel ihtiyatı olarak Bigalı Köyü[303] ile Bigalının güney ve güneydoğusundaki Maltepe, Mersintepe civarındaki konak ve ordugâhlara yerleşmiş, 3. Kolordudan gelen ordu emri gereği, gerekirse Bolayır'a ya da Çanakkale'ye geçmeye hazır bir hâlde idi ve bu arada talim ve terbiye ile meşguldü.

25 Nisan 1915 sabahı Arıburnu civarından gemi toplarının sesi işitildi, ardından tümen kumandanlığına saat 05.30'da yazılan raporla düşmanın Arıburnu ve Kabatepe arasında çıkarma yapmaya başladığı ve Arıburnu'na asker çıkardığı tebliğ olundu[304].

Mustafa Kemal, derhâl bütün tümen kıt'alarını hızla harekete hazırlamaya başladı. Bir taraftan da komutanlıklardan bilgi ve emir bekledi. Bununla da yetinmeyerek tümenin süvari bölüğünü bilgi toplamak için Kocaçimen üzerinden sahildeki durumu araştırmakla görevlendirdi[305].

Saat 09.30'dan önce, 9. Tümen kumandanı Albay Halil Sami Bey, Mustafa Kemal'e Arıburnu'na en yakın olan Maltepe'deki kuvvetlerinden bir taburu Kabatepe'nin kuzeyindeki Arıburnu'na karşı olan sırtlara süratle sevk etmesi ricasında bulundu. Mustafa Kemal, bu talebi şöyle değerlendiriyor[306]: "Bu anda tümen zaten

---

[301] "*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, *I, (1903-1915")*; Kaynak yay., İstanbul 1999, s.290.

[302] 8 Nisan 1914 tarihli dokuz numaralı Kolordu emrinin dokuzuncu maddesine göre 19. Tümen genel ihtiyattı. Buna göre, düşmanın hakikî çıkarma harekâtına göre Gelibolu, Maydos mıntıkalarında veya Anadolu tarafında istihdam edilecekti. Tümenin bir alayıyla dağ taburunun Bigalı havalisinde, diğer alayının Maltepe civarında ve geri kalan kuvvetlerinin Maydos'ta bulunması uygun bulunmuştu. Bu sırada Bigalı köyü ile Bigalı kışlasında birer cephane kışlası kolu bulunmaktaydı. Kolordu emri, 10 Nisan 1915 tarihli tümen emri ile değiştirilerek, 57. Alay ve Dağ Taburu Bigalı'ya, 77. Alay ve sahra topu 39.Alay 1. Taburu ile birlikte Maltepe'ye nakledildi. Bu durumda tümenin büyük kısmıyla Bigalı taraflarında toplanması nedeniyle 19 Nisan 1915'te tümen karargâhı Bigalı köyünde kuruldu. (bkz. "*Atatürk'ün Bütün Eserleri"*, ***a.g.e***, s.288.)

[303] Ek No 40;Resim: Bigalı Köyü

[304] İzzettin Bey (Org. İzzettin Çalışlar) "*Çanakkale Muhaberatı 12 Nisan Günü*", ***Askerî Mecmua***, sy.10, İstanbul 1336, s.378: 12 Nisan 1331 Pazar günü Bigalı köyünde Yel Değirmeni Düzlüğünde kurulan 19.Tümen karargâhındaki çadırında iken, Maydos'ta 9. Tümen komutanı Miralay Sami Bey tarafından Mustafa Kemal Beye saat 05.10'da yazılan ve düşmanın ihraç hareketine başladığını belirten raporunu gördüğünü belirtmektedir; Şefik Aker, ***a.g.e,*** s.227. hatıralarına Tarih Encümeni tarafından verilen dipnotta Mustafa Kemal'in bu raporu saat 06.30'da aldığı belirtilmektedir.

[305] O sırada, tümen karargâhı Bigalı köyünde Yel değirmeni düzlüğünde, Cebel (dağ) taburu Bigalı köyünde Yel değirmeni düzlüğünde, 57. Alay Bigalı köyünün hemen batısındaki çadırlı ordugâhta idi. Bigalı köyünde, istihkâm bölüğü, süvari bölüğü ve telgraf müfrezesi de bulunuyordu. Bk. İzzettin Bey; s.384.

[306] Mustafa Kemal Atatürk, ***a.g.e,*** s.23.

hareket emrine hazırdı. Dikkate değerdir ki, bu ana kadar düşmanın Seddülbahir tarafındaki teşebbüsünden hiç bahsedilmemekte, Arıburnu çıkarmasına karşı koymak için bir tabur kuvvetle yetinilmekte idi. Artık çıkarma kesin olduğuna ve düşmanın isterse az sayıda olsun sahile yerleşmesine meydan vermemek lüzumu da aşikâr olduğuna göre, daha vakit geçirerek Gelibolu'dan tümenin hareket şekline dair kesin emri beklemek, savaş durumuyla bağdaşmazdı. Tümenin genel maksat haricinde ve lüzumsuz yere kullanılmaması için öncelikle bir alay piyade ve bir dağ bataryasıyla Arıburnu'na yetişerek, çıkan düşmana taarruz etmeye ve tümenin ana kısmını yine Bigalı civarında hareket emrine hazır bulundurmaya karar verdim."

Görüyoruz ki, durumun ciddiyetinin farkında olan Mustafa Kemal, sabahın erken saatlerinden beri hem hareket için gerekli hazırlıkları yapıyor hem de neler olduğuna dair bilgi alamamanın endişesiyle bekliyordu. Fakat, Arıburnu'na sadece bir tabur gönderilmesi emri karşısında bu endişesi ikiye katlanıyor, Albay Halil Sami Beyin emri yerine, durumu açık bir şekilde bizzat görmek ve müdahalede bulunabilmek için tamamen inisiyatifini kullanarak, cephenin talihini değiştirecek ilk kararını veriyor, bir alay ve bir dağ bataryasıyla bizzat ve bir an bile vakit kaybetmeden kendi bulacağı en kısa yoldan giderek harekete geçmeyi uygun görüyordu[307]. Nitekim Mustafa Kemal'in kararı son derece isabetli ve önemliydi. Şefik Aker anılarında[308], çıkarmanın ciddî boyutta olduğunu, bunu sadece 27. Alayın iki taburuyla karşılamanın imkânı olmadığını, zaman kaybının ise tehlikeli olduğunu belirtmekte, Conkbayırı'nın düşman kuvvetlerinin eline geçmesi hâlinde Çanakkale Boğazı sularının en mühim kısmına ve bu sulara kadar olan arazinin de ele geçmiş olacağına işaret ederek, durumun nezaketini açıklamaya çalışmıştır. Bu sırada Arıburnu'nda durum şöyleydi[309]; İngiltere'nin Avustralya ve Yeni Zelânda kuvvetleri sabaha karşı karanlıkta saat 04.30'dan itibaren 1.600 metre genişlikle Arıburnu sahillerine çıkmaya başlamıştı[310]. 9.Tümenin ihtiyatı olan Maydos'taki 27. Alayın iki piyade taburuyla bir makineli tüfek bölüğü saat 05.45'te aldığı emir ile yürüyüşe geçti. 07.55'te düşmanla karşılaşarak geniş bir

---

[307] Şefik Aker; anılarında Mustafa Kemal'in Gelibolu'da bulunan Kolordu komutanından emir beklemeksizin kendi kararıyla, başta kendisi olduğu hâlde 57. Alayı yürüyüşe geçirdiğini belirtirken, bu kuvvetlerin üç piyade taburu, bir mitralyöz bölüğü, bir seri cebel bataryasından oluştuğunu yazıyor. Bkz. Şefik Aker, ***a.g.e,*** s. 123.
[308] Şefik Aker, ***a.g.e,*** s.179.
[309] Ek No 41;Kroki No 20: 25 Nisan Arıburnu Çıkarması
[310] Ek No 42;Resim: Anzac Çıkarması

cephede taarruza geçti. 27. Alayın 2. Taburunun Arıburnu çevresindeki kuzey kanadı, 8. Bölüğün sorumluluğuna verilmişti. Bu bölüğün 2. Takımı Büyük ve Küçük Arıburnu'ndan Çakaldere'ye kadar uzanan nispeten dar bir kıyı şeridinde görevlendirilmişti. Bu takım bir mangasıyla Büyük Arıburnu'nun hemen güney parçasını ve diğer mangasıyla Küçük Arıburnu'nu gözetleme ve güvenliğe almış, geri kalan kısmıyla Haintepe'ye yerleşmişti. 25 Nisan sabahı üç İngiliz muharebe gemisinden filikalara yüklenen 1.500 kişilik ilk çıkarma grubunun, dolayısıyla ilk hücum dalgasının, ortasına düşen 2. Takım, Haintepe mevzilerinde sonuna kadar çarpışarak şehit düştü, çarpışmadan takım komutanı ile birkaç er sağ dönebildi. Öte yandan, aynı saatlerde 8. Bölük 1.Takımı Balıkçı damlarında savaşıyordu. Çıkarmanın ağırlık merkezinde kalan bu takım komutanı elinde kalan iki manga kadar kuvvetle düzenli bir çekilme yaparak Conkbayırı güney sırtlarına atlamak ve bu yönde ilerleyen düşman kuvvetlerini oyalayarak, hâkim arazide keşif ve güvenlik görevine devam etme kararı alıyordu[311].

Mustafa Kemal'in Conkbayırı'na ulaştığında karşılaştığı ve süngü takma emrini verdiği askerler söz konusu mangadan olmalıdır[312].

Mustafa Kemal'in bir alay ve bir dağ bataryası ile saat 08.25'ten önce muhtemelen saat 08.10'da Bigalıdan yürüyüşe geçtiği anlaşılmaktadır[313]. Zira 27. Alay, saat 08.25'te 9.Tümen komutanından art arda iki emir almıştır: "19.Tümenin 57. Piyade Alayı, şimdi (bir çeyrek evvel yani 08.10) tümen komutanı ile birlikte Kocaçimen'e hareket etmiştir. Onunla bağlantı kurunuz ve hareket birliğinde bulununuz, Kumtepe bölgesi de emrinize verilmiştir[314]."

---

[311] "*Birinci Dünya Harbi 'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap",* ***a.g.e***, s.97, 100.

[312] Şefik Aker, ***a.g.e,*** s.249 ve not 1.

[313] İzzettin Bey (s.386)e göre Kocaçimen dağı istikametindeki yürüyüş saat 08.10 sıralarında başlamıştır. Şefik Aker, ***a.g.e,*** s.226, 227 ve not 1), saat 07.55'te Maydos'taki 9. Tümen Komutanlığına yazdığı raporunda (Kabatepe telefonu vasıtasıyla bildirilen) Kocaçimen'i serian 19. Tümene tutturması talimatı verdiğini belirtmektedir. Bu bilgiye karşılık Tarih Encümeni tarafından verilen notta şöyle bir açıklama yapılmaktadır: "Saat 7 dakika 55'te Kabatepe kuzeyindeki alay karargâhından 9. Tümen komutanlığına yazılmış olan bu raporu 19. Tümen komutanı Mustafa Kemal almamıştı. Çünkü kendisi bir müfreze ile bundan on dakika evvel yani saat 7 dakika 45'te Bigalı'dan Kocaçimen istikametinde hareket etmiş bulunuyordu."

[314] Şefik Aker, ***a.g.e,*** s.233.; Yukarıda belirtilen emir ve 27.Alay ile 57.Alayın hareket birlikteliğinin sağlandığını, 27.Alay Komutanı Yarbay Şefik'in anlattıklarından öğreniyoruz: "Saat 11.30'da 27.Alay 3.Tabur birlikleri Fundalıksırtı-Mersinsırtı-Edirnesırtı üzerinden sür'atle geçerek Kırmızısırt'a yaklaşmıştı. Bu sırada düşman Düztepe-Kılıçbayırı-Merkeztepe-Kırmızısırt-Kanlısırt-Albayraksırtı çizgisinde mevzilenmeye çalışıyordu. Taarruzun asıl kanlı dönemi bundan sonra başlayacaktı. Bu sırada

Mustafa Kemal, kararını uygulamak üzere âdeta zamanla yarışıyordu. 9.Tümen karargâhı Bigalı köyü doğusundaki sırtta ve değirmen yakınındaydı. Kendisine en yakın kuvvetler tümenin 57. Piyade Alayı ile Dağ Bataryasıydı. Derhâl bu iki birlik kumandanını yanına çağırdı, kumandanların karargâhı kendi karargâhının hemen yakınındaydı. Onun bir taraftan da kıt'alara tebliğ edilmek ve bir sureti 9. Tümen kumandanına iletilmek üzere kurmayına not ettirdiği emirle Gelibolu 3.Kolordu Kumanlığına telefonla bildirilmek üzere yazdırdığı raporda, sabah erken saatlerde tümenin süvari bölüğünü Kocaderenin batı sırtlarına gönderdiği, 57.Alay ve Dağ Bataryasını da bu istikamete yani Kocaderenin batı sırtlarına kaydıracağı ve bu emri bizzat sözlü olarak vereceği, başlangıçta bu müfreze ile birlikte olacağı, gerekirse ana kısma döneceği bildirilmektedir[315].

Mustafa Kemal, kıt'alarını yürüyüşe hazır olarak içtima ettirmiş bulunan 57.Alay ve dağ bataryası kumandanları ve baştabip ve bir yaveri ile bir emir subayı beraberinde olduğu hâlde toplanma yerine geldi. Bu sırada yürüyüşü, Kocadere batısı yerine Kocaçimen'e yönlendirmeye karar verdiği anlaşılmaktadır. Zira raporunda, "…ve işi çabuklaştırmak için alay ve dağ bataryasını basit bir tertiple Bigalı deresi boyunca giden yol üzerinde bizzat yürüyüşe geçirerek Kocaçimen tepesine yöneldim. Ve sıhhiye müfrezesinin arkadan katılması için emir vermesini baştabibe söyledim." demektedir[316].

Kocaçimen istikametinden Conkbayırı'na doğru 19.Tümen birliklerinin ilerlediği görülmeye başlandı. Sevindirici bir durumdu bu. 27.Alay yalnız değildi. Kocaçimen eksenine açılan boşluk tıkanmış ve düşman çıkarması iki kanadından kavranmıştı. Birliklerin taarruz şevki bir kat daha artmış oldu". Bkz. "*Birinci Dünya Harbi 'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap",* ***a.g.e***, s.105. ve Şefik Aker, ***a.g.e,*** s.249, "taarruzumuz ilerleyip de bilhassa sağ yanımız tehlikeli ve nazik bir vaziyete girdikçe gayri ihtiyarî olarak gözlerimizi Kocaçimen dağının doğu yamaçlarına çeviriyorduk. O istikametten beklediğimiz kuvveti gözlüyorduk. Nihayet başlarında ve en önlerinde 19.Tümenin kahraman komutanı olduğu hâlde topçu ve makineli tüfeklerle beraber 57.Alay tam o istikametten gelmeye başlamış ve artık hem Boğaz'ın müdafaası hem alayımız selâmete ermişti." şeklinde bu karşılaşmayı açıklamaktadır.

[314] "*Birinci Dünya Harbi 'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap",* ***a.g.e***, s.109; Onun Gelibolu'daki 3. Kolordu Komutanlığına "düşmanın Kocadere batısındaki sırtları işgal etmesine meydan vermemek için 57. Alay ve bir dağ bataryasını şimdi o tarafa hareket ettirdiğini "belirten raporu saat 07.00'de yazdırdığını görüyoruz.

[315]"*Birinci Dünya Harbi 'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap",* ***a.g.e***, s.111.

[316] "*Atatürk'ün Bütün Eserleri"*, I, s.291 ve Şefik Aker, ***a.g.e,*** s.235; Kocaçimen istikametine çıkan 57.Alayı bir süvari bölüğü ile kuvvetlenmiş üç piyade taburu şeklinde açıklamaktadır: Binbaşı Mulman (Çanakkale Muharebesi, nakleden Miralay Halil Kemal, İstanbul, 1927, s.58), "Mustafa Kemal tehlikeyi görmüş ve bir alayıyla bir bataryasını Sarıbayır'a doğru harekete geçirmişti. Kendileri bizzat ata binerek ilerlemişti." demektedir. Sarıbayır, Kocaçimen'e Anafartalar yönünden bağlanan derin bir yana bakan kısımdır.

Mustafa Kemal, Bigalı'dan Kocaçimen'e yapılan yürüyüşü şöyle anlatıyor: "Takip ettiğimiz dereden (Bigalı deresi) bizi Kocaçimen'e götürecek belirli bir yol olmadıktan başka, Kocaçimen'e ulaşmak için atlamaya mecbur olduğumuz pek ziyade fundalık ve geçilmesi zor kayalıklı derelerle doluydu. Bir yol bulup kıt'ayı sevke rehberlik etmesi için Topçu Taburu Kumandanını görevlendirdim. Bu zat kayboldu. Ondan sonra Batarya kumandanını memur ettim. Bu da başını alıp Kocaçimen Tepesine kadar gitmiş, rehberliğinden istifade edilemedi. Bizzat yol bulmak ve müfrezeyi oradan sevk etmek üzere Kocaçimen tepesine varıldı. Orada denizdeki gemilerden ve zırhlılardan başka bir şey görmedim. Düşmanın piyadesinin henüz oradan uzak olduğunu anladım. Erler de o zor araziyi durmaksızın yürüyerek kat etmek yüzünden yorulmuş ve yürüyüş yavaşlamıştı[317]."

Mustafa Kemal, kendisinin bulduğu yol hakkında detaylı bilgi vermiyor. Bu konuda sadece Erkân-ı Harp Kaymakamı İzzettin Beyin yazdıklarından bir ayrıntı öğrenebiliyoruz[318]. Ona göre, Bigalı köyünden Bigalı deresini takiben Kocaçimene hareket edilmiş, bir müddet Bigalı deresi takip edildikten sonra Matik deresine atlayarak oradan Kocaçimen dağına tırmanılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Kocaçimen'e varınca, alay ve batarya kumandanlarına erlerini toplamak ve küçük bir istirahat vermek üzere 10 dakika denizden gizlenerek durmalarını, sonra kendisini takip etmelerini bildirmiştir. Kendisi ise durmaksızın Abdal Geçidinden Conkbayırı'na gitmek üzere yanında yaveri, emir subayı, baştabip ve yol bulması için daha önce gönderdiği ve orada bulduğu Tümen Topçu Dağ Taburu kumandanı olduğu hâlde atlı olarak yürüyüşe geçti. Fakat arazi müsait olmadığından atları bırakıp yaya olarak Conkbayırı'na vardılar[319].

Conkbayırının, hemen güneydeki 261 rakımlı tepe yönünden kendilerine doğru 27.Alaydan sahilin gözetlenmesi ve kollanması ile görevli bir müfreze[320] erlerinin kaçtıklarını görmüş, "düşmandan kaçılmaz", "cephaneniz yoksa süngünüz var, süngü

---

[317] Şefik Aker, ***a.g.e,*** s. 292.
[318] İzzettin Bey (Org. İzzettin Çalışlar) ,***a.g.m****,* s.385.
[319]" *Atatürk'ün Bütün Eserleri"*, I, s.292.
[320] Ek No 43; Resim No4: (27.Alay, 2.Tabur, 8.Bölük, 1.Takımın sağ kalan unsurlarıdır bunlar. Düşman dedikleri ise Anzak Kolordusunun 11.birliğinden Tğm. Toulloch komutasındaki Anzak öncü birliğidir. Savaş sonrası Avustralyalı tarihçi Bean ile yaptığı röportajda: Mustafa Kemal'i gördüğünü 900m mesafede olduğunu ateş ettiğini ama vuramadığını beyan etmiştir. Bkz. ***www.user.glo.be*** (heading for chunuk bair))

tak yere yat" diyerek, tarihî kararının ikinci aşamasını gerçekleştirmiştir[321]. O sırada arkasından Conkbayırı'na doğru gelmekte olan alaydan yetişebilenleri yanına çağırmış, 57.Alay 2.Tabur Kumandanı Yüzbaşı Atâ Efendiye 261 rakımlı tepeden taarruz etmesini emretmiş, dağ bataryasını da Suyatağı'nda mevzi aldırmıştır. Dereye saptığından biraz gecikmiş olan 57.Alayın Yüzbaşı Zeki Efendi komutasındaki diğer taburunun da 1.Taburun solundan taarruza geçmesi için emir vermiştir. Bu tabur Suyatağı üzerinden açılarak taarruza katılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, raporunda 57.Alayın taarruza başlama saatini 10 evvel sıraları[322] olarak belirtmekte, bir saat kadar ateş muharebesinden sonra 261 rakımlı tepeye kadar ilerlemiş düşman kuvvetlerinin sol taraftan taarruz sonucu geri çekilmeye mecbur edildiklerini kaydetmektedir[323].

Sonuç olarak; Mustafa Kemal Atatürk, 25 Nisan 1915 günü sabah erken saatlerde itilâf kuvvetlerinin çıkarma harekâtının başladığını haber alır almaz, ihtiyat olduğu hâlde, tümenini harekete hazır hâle getirip, bir an evvel açılan cephedeki durumu görebilmek ve müdahale edebilmek için, tamamen kendi inisiyatifini kullanarak, Kocaçimen'e gitmeye karar verdi. Buraya askerini tehlikeye düşürmeden ve hızla nasıl ulaştırmak için nasıl bir güzergâhı takip etmesi gerektiğini bilemiyordu. Hatta, bunun için iki kumandanını keşif için önden yollamış; ancak, bir sonuç alamamıştı. O, Bigalı deresi boyunca 57. Alay ile birlikte yürüyerek, muhtemelen Kanlıkuyu denilen mevki civarından batıya doğru Kocaçimen istikametine yüzünü çevirerek ilerlemeye devam etti. Bu yol, engebeli olduğu kadar, arazi fundalıklı idi. Mümkün olan en hafif güzergâhı kullanarak askerini Matik deresinin aktığı vadinin kenarına çıkardı. Şimdi karşıda Kocaçimen'i görebiliyordu. Ancak, hayli sarp bir vadiden aşağı inerek Matik deresini geçmek için en uygun yer bulunması gerekiyordu. Mümkün olan en iyi güzergâhtan dere aşılarak o zaman ağaçlıklı olan ve yavaşça yükselerek Kocaçimen'e kendilerini ulaştıracak olan sırt üzerinden yürümeye devam

---

[321] "…Gerçekte ise, olayın geçtiği yer 261 rakımlı tepedir. Avustralyalılar ise henüz Düztepe civarındadır. Ve savaş bitimine kadar hiçbir zaman o gün ilerledikleri Düztepe'ye kadar gelemeyeceklerdir. Bkz. Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.42.

[322] İzzettin Bey (Org. İzzettin Çalışlar) ***a.g.m***, s.387'da 57.Alayın saat 10'a doğru Kocaçimen tepesi kuzeyindeki Abdalbayırı'na vardığını belirtiyor.***"****Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2.Kitap*", ***a.g.e***, s.109'da kaynak belirtilmeden Kocaçimen tepesine saat 09.40 sıralarında ulaşıldığı kaydedilmiştir. ***"****Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2.Kitap*", ***a.g.e***, s.249'da Mustafa Kemal'in saat 10'u biraz geçerek Conkbayırı ilerisine 57.Alayın öncüsünden önce geldiğini belirtmektedir.

[323] ***Atatürk'ün Bütün Eserleri***, I, s.292–293.

etti. Böylece, Bigalı köyünden kesintisiz bir yürüyüş sonucunda bir buçuk saatte Kocaçimen'e ulaşmış oldu.

Mustafa Kemal Atatürk, Kocaçimen'den Conkbayırı düzlüklerine geldiğinde tahmin ettiği gibi düşman kuvvetlerinin 261 rakımlı tepeye yaklaştıklarını görmüş, derhâl 57.Alay ile dağ bataryasını taarruz durumuna geçirerek olası gelişmelere son anda müdahale etmiştir. Onun bu çabası "kazandığımız an bu andır[324]" dediği noktayı belirleyen, Bigalı'dan Kocaçimen'e, 57.Alayın cephenin kaderini değiştirecek yürüyüşüne, o soluksuz ve zorlu yolculuğa karar vermesi anında başlar. Bu bir bakıma 57. Alayın son yolculuğudur.

İzzettin Bey, 12 Nisan (25 Nisan) gününü anlattığı hatıratında Mustafa Kemal ve 57.Alay hakkında şu değerlendirmeyi yapıyor[325]: "19.Fırka kumandanının hiç olmazsa bir alay ile olsun Conkbayırı'na yetişmek hususundaki karar ve seri icraatıyla 57.Alaya yaptırdığı fevkalâde canlı taarruz başarının esaslarıdır. 57.Alay efradı başka bir aşk ile çarpışmışlardı. Efrad şehadet mertebesine varmak emel ve hissiyatıyla doluydu. Cennete kavuşacaklarına iman etmişlerdi. Muharebeden sonra arazi üzerinde şuraya buraya bırakılmış çamaşırlara tesadüf ediliyordu. Bu çamaşırlar şehit olunca temiz libas (temiz) ile cennete kavuşmayı düşünen dindar kahramanların attıkları eski ve kirli çamaşırlar idi. Yerine temiz çamaşırlar giymişlerdi. Bu asker, 12 Nisan (25 Nisan) günü Avustralyalıların ilk hamlede Kocaçimen, Conkbayırı, Sancaktepe, Kavaktepe hattını tutmaktan ibaret olan plânlarını akamete düçar (sonuçsuz) etmişti. Eğer 19.Fırka yalnız 57.Alay ile değil tekmil (bütün) kuvvetiyle Arıburnu'na yetişmiş, ilk taarruzu bütün kuvvetiyle yapmış olsa idi, karaya çıkan üç liva (Tugay) askeri denize dökeceğini ve Arıburnu sahillerini mütearrızından tathir (tecavüzü temizleyeceğini) edeceğini kabul etmekte hiç tereddüt etmeyelim. Saat 10 evvelinde başlayan muharebe az zaman zarfında baladaki neticeyi (büyük sonucu) temin etmişti."

Çıkarmanın ilk günü, karanlık çökene kadar yaşanan muharebelerde, özellikle Suyatağı (4), Kemalyeri (3) ve Kavak Tepe (2) bulunan toplam 9 adet dağ topunun olağanüstü performansı ve amansız şarapnel ateşi, Anzak ilerleyişine imkân vermedi.

---

[324] Ruşen Eşref Ünaydın, "*Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat"*, Arma yayınları, İstanbul 2003, s.25.
[325] İzzettin Bey (Org. İzzettin Çalışlar) , ***a.g.m,*** s.388–389.

Tabur Komutanı Binbaşı Nazif Bey komutasındaki toplar, düşman donanması tarafından da tespit edilemedi. Yine Müttefik Donanmasının gerek arazi yapısının uygun olmaması gerekse kendi askerlerini vurma endişesiyle pasif kalması; anzac kuvvetlerinin kendi dağ bataryalarının karaya taşıyamamaları da topcu gücünün, türk kuvvetleri lehine çevirdi. Anzakların karaya çıkarılan ve saat 12.00'da faaliyete geçirilen tek dağ bataryası, yoğun şarapnel ateşi ve Türk birliklerinin saldırısı karşısında 14.30'da kıyıya geri çekildi[326].

Çıkarma anından hava kararana kadar olan muharebelerde Türk tarafı yaklaşık 6.500 askeri sıcak muharebeye sokmuş bulunuyordu. Anzak kuvvetleri ise 13.500 askerlik bir kuvvetle muharebeye girmişti.

Gece olduğunda 27.Alay Komutanı Şefik (Aker) Bey'in ifadesiyle "sipersiz meydan muharebesi"nin ilk bölümü sona erdi. Her iki taraftan da ölüler ve ölmekte olanlar, bugün Kabatepe'den Conkbayırı'na çıkaran karayolunun her iki tarafındaki araziye yayılmış durumdaydı. Türk birliklerinin zayiatı 2.500 kişi civarındaydı. Anzaklar da yaklaşık 2.000 asker kaybetmişlerdi[327].

2- Arıburnu Cephesi 26 Nisan- 19 Mayıs 1915 Durumu

Arıburnu cephesinde 26 Nisan sabahın ilk ışıklarıyla beraber başlayan düşman donanma bombardımanı, bugün Mesudiye Topu'nun bulunduğu Kabaksırtı civarında yoğunlaştı ve Anzak birlikleri Türk savunmasının sağ tarafına, 57. Alay cephesine karşı saldırıya geçti. Bu saldırı bir saat içinde duruldu. İlerleyen saatlerde yoğun bombardıman desteğiyle tekrar taarruza kalkan Anzak birlikleri, bugün Baby 700 Mezarlığı'nın bulunduğu Kılıçbayırı'nı işgal etti ve Türk karşı saldırılarına rağmen bırakmadı[328].

Türk birlikleri, 26 ve 27 Nisan gün ve gecelerinde yapılan hücumlar öncesi, 10.000 askerin biraz üzerinde bir kuvvet oluşturuyordu. 16 makineli tüfek ve 28

[326] Ek No 44; Kroki No 21; 19.Tümenin 25 Nisan Öğleden Sonraki Durumu
[327] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, a.g.e, s.45–46.
[328] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, a.g.e, s.80.

namluluk topçu gücü, bu taarruzları destekleyecekti. Anzak kuvvetlerinin sayısı ise 20.000'e yaklaşıyordu[329].

27 Nisan sabahı, muharebe bölgesine takviye olarak gelecek iki taburlu 64.Alayın, Türk cephesinin en sağ kanadına; 33.Alayı ise sol kanatta, 27. ve 72.Alayların arasına yerleştirilmesine karar veren Mustafa Kemal, tüm cephe hattında taarruz etmeyi planlıyordu. İhtiyat kuvvetlerinin gelmesini beklemeyen Mustafa Kemal, saat 07.30'da merkez ve sol kanattan taarruzu başlattı. 27. ve 72.Alay birlikleriyle 77.Alayın perakende kuvvetleri, saat 08.45'te düşmanı Kanlısırt-Kırmızısırt Platosu'nun deniz tarafına sürdüler[330].

Saat 10.00'da muharebe alanına gelen Binbaşı Servet (Yurdatapan) komutasındaki 64. Alay birlikleri, 57. Alayla birlikte, bu kez sağ kanattan bir saldırı başlattı. Bu saldırıyla da Anzak kuvvetleri, Cesaret Tepe ve Bombasırtının güneyine atıldı. Özellikle Kılıçbayırındaki göğüs göğse çarpışmalar, bu tepenin gün içinde birkaç kez el değiştirmesi ve sonunda Türk birliklerinin elinde kalmasıyla sonuçlandı. Öğleden sonraki muharebeler, cephenin merkez ve güneyinde yoğunlaştı. Durumun özellikle Kanlısırt-Kırmızısırt hattında kritikleştiği sıralarda, takviye olarak yollanan 33. Alay, saat 18.00'de muharebe alanına yetişti ve üç taburuyla bu hattaki taarruza katıldı. Hava karardığında, ağır zayiat verilmiş, fakat Kırmızsırt ve Kanlısırt artık Türklerin kontrolüne geçmişti[331].

Mustafa Kemal, 27 Nisan gecesi de ileri taarruzu sürdürmeye karar verdi. Saldırının hedefi, düşmanı tamamen imha etmek ve denize sürmekti. Saat 21.00'de tüm cephelerde taarruz başladı. Saat 02.30'a kadar sürdürülen saldırı, hedefe ulaşamadı. Sağ kanattaki Türk birlikleri, projektör kullanan donanmanın ateşi altında ağır zayiat verdi. Sol kanatta ise birlikler birbirine girmiş, taarruzdan sonuç alınamamıştı.

28 Nisan sabahı belirginleşen mevziler, Kanlısırt hariç, muharebelerin sonuna kadar aşağı yukarı bu şekilde kalacaktı. Türk hattı, kuzeyde şimdiki Mehmet Çavuş

---

[329] "*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2.Kitap*", ***a.g.e,*** s.203.
[330] Ek No 45; Kroki No 22; 27 Nisan Arıburnu Cephesi Durum
[331] Mehmet Fasih Bey, "*Kanlısırt Günlüğü - Mehmet Fasih Beyin Çanakkale Anıları"*, Der.Murat Çulcu, Arba Yay., İstanbul 1997, s.34.

Abidesi'nin bulunduğu Cesaret Tepenin doğusundan başlıyor; şimdiki 57. Alay Şehitliği ve otoparkının bulunduğu Bombasırtı'ndan devamla, Kırmızısırt, Kanlısırt çizgisinde uzanıyor ve Albayrak Sırtı'nda sona eriyordu.

30 Nisan günü ve gecesi, cepheye 5. Tümen'in 14. ve 15. Alaylarıyla, 7.Tümen'in 20. Alay'ından 3. Tabur ve 135. Alay'ın diğer iki taburu da geldi. Böylece bölgedeki Türk kuvvetlerinin sayısı 20.000e yaklaştı[332].

Başkomutanlık, Ordu ve Kolordu Komutanlığı'yla, 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, Arıburnu cephesinde de, nihai bir saldırıyla düşmanı tamamen denize dökme fikrini paylaşıyorlardı. Gelen takviyelerle, 1 Mayıs günü tüm cephe hattında yeni bir taarruza karar verildi. Mustafa Kemal emrinde toplanan kuvvetler, konum ve sayı olarak şu şekildeydi[333]:

Sol Kanat Komutanı: Yarbay Ali Şefik Birlikler:

27. Alay (Ağır zayiatlı iki tabur: 1.000 kişi)

33. Alay (Zayiatlı iki tabur: 2.000 kişi)

72. Alay (Zayiatlı iki tabur: 1.000 kişi)

125. Alay (Bir tabur: 1.000 kişi)

Merkez Kanat Komutanı: Yarbay Ali Rıfat Birlikler:

Alay (üç tabur: 3.000 kişi)

Alay (üç tabur: 3.000 kişi)

Sağ Kanat Komutanı: Binbaşı Avni

57. Alay (Çok ağır zayiatlı üç tabur: 1.000 asker)

72. Alay (Ağır zayiatlı bir tabur: 500 asker)

64. Alay (Zayiatlı iki tabur: 1.500 asker)

20. Alay (Bir tabur: 1.000 asker)

77. Alay (İki bölük: 500 asker)

Toplam 15.500 askeri bulan bu kuvvetin topçu desteği ise altı buçuk dağ, 2 sahra bataryası, yani 34 namludan oluşuyordu. Türk tarafında 28 makineli tüfek bulunuyordu. Üç taburluk 13. Alay'a ait 3.000 kişilik kuvvet henüz cepheye ulaşmamıştı.

---

[332] "*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2.Kitap*", ***a.g.e,*** s.154.

[333] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.82.

Anzak kuvvetleri ise 24 taburluk, yani 24.000 kişilik bir kuvvete ulaşmıştı ve 100'den fazla makineli tüfek, kritik noktalara yerleştirilmişti[334].

1 Mayıs taarruzunun[335] esas olarak cepheye yeni gelen 5. Tümenin taze kuvvetleriyle yapılması planlanmıştı. Kemalyerinde bulunan 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in harekât planına göre, asıl taarruz merkez kesiminden ve Merkeztepe'ye doğru yapılacaktı.

Saat 05.00'te, Türk dağ bataryaları Yükseksırt'tan başlayarak Kanlısırt'a kadar olan bölgeyi bombardımana başladı. Daha sonra 14. Alay birlikleri, Edirne Sırtı'nın güneyindeki orta sırttan, bugünkü Hüseyin Avni Bey'in Mezarı'nın bulunduğu yerden, düşmana doğru ilerlemeye başladı. Örtüsüz arazi üzerinde yoğun makineli tüfek ve piyade ateşine rağmen, düşman siperlerine 200 metre yaklaşan birliklerin bu noktadan sonra ilerleyişi imkânsız hale geldi. Her iki kanattaki tüm kuvvetler de, merkezdeki 14.Alay'ı desteklemek üzere harekete geçseler de, etkili olamadılar. Saat 10.30'da, 135.Alay da muharebeye katıldı ve hücumların tazelenmesi emredildi. Yapılan tüm fedakârlıklara karşın, kanatlardaki harekât, merkezi desteklemeyi başaramadı. Giderek hızı kesilen taarruzu, saat 16.00'da tekrar canlandırma girişimleri de sonuçsuz kaldı. İyi tahkimat yapmış, sayıca ve ateş gücü üstün düşman, yerinden kıpırdamadı. Akşam saatlerinde cepheye gelen 13.Alay birliklerinin sol kanattan cepheye sürülmesi de sonucu değiştirmedi.

Gece, taarruzun sürdürülmesine karar veren Mustafa Kemal'in emriyle, saat 24.00'te yine soldan, saat 02.00'de ise merkez ve sağdan taarruz eden birlikler, ağır kayıplara uğrayarak geri çekilmek durumunda kaldı. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, saat 03.00'te saldırının durdurulmasını emretti ve "... bir adım bile geri gitmek yoktur. Rahatlıkla uyumak yolunu aramanın; bu rahatlıktan yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebedi olarak yoksun kalmasına sebep olacağını hepinize önemle hatırlatırım[336]" diyerek, kesinlikle geri çekilinmeyeceğini vurguladı.

---

[334] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 94.
[335] Ek No 46;Kroki No 23; 1 Mayıs Türk Taarruzu
[336] "*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2.Kitap*", ***a.g.e,*** s.161.

Bu saldırılarda Türk birlikleri 6.000'e yakın; yani üçte bir oranında zayiat verdi. Saldırının başarı sayılabilecek tek yönü, merkez kanatta, Türk birliklerinin Anzak hatlarına yaklaşması oldu[337].

2 Mayıs'tan itibaren Türk askerleri de, Anzakların daha önce başladığı gibi, derin tahkimat ve siper şebekeleri oluşturmaya başladı. İlk hat siperleri birbirine çok yaklaşmış ve karşılıklı baskın ihtimali artmıştı. Nitekim 4 Mayıs'tan başlayan ve 18 Mayıs'a kadar uzanan dönem zarfında, her iki taraf da, özellikle Bombasırtı, Korku deresi ve Kanlısırt noktalarında karşılıklı, mahdut hedefli gece taarruzları düzenlediler.

Özellikle bugün Quinn's Post Mezarlığı ve karşısında Türk şehitlerinin kemiklerinin ve anılarının üzerine yapılan otopark arasındaki sırtta, çok ağır zayiatlı ve fedakârane saldırılar düzenlendi. 9–10 ve 18–14 Mayıs gecesi yapılan Anzak taarruzu sırasında yaşananlar, bu noktayı yiğitliğe karşı yiğitliğin sembolü yaptı[338].

Çıkarmanın ilk gününden itibaren, mayısın ilk haftasına kadar Arıburnu'nda bulunan Türk kuvvetlerini, fiilen 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal idare etmişti. Bu bölgede, güney cephesinde olduğu gibi, bir bölge komutanlığı tesis edilmemiş, Mustafa Kemal Arıburnu Kuvvetleri Komutanı sıfatını kullanmaya başlamıştı. 5 Mayıs günü 5.Ordu Komutanlığı'nın emriyle, tüm Arıburnu ve Anafartalar'daki Türk birliklerini kapsayan Kuzey Grubu oluşturuldu ve 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa, bu grubun komutanlığına getirildi[339]. Yeni yerleşim düzenine göre, bu cephede esas olarak üç tümen bulunuyordu ve Yarbay Mustafa Kemal komutasındaki 19. Tümen kuzey (sağ) kanatta, Yarbay Hasan Basri (Somel) komutasındaki 5. Tümen merkezde ve Albay Rüştü (Sakarya) komutasındaki 16. Tümen de güney (sol) kanatta sorumla oldular.

---

[337] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.84.

[338] Mustafa Kemal'in ünlü ifadelerinden biri de burası içindir: "Mütekabil siperler arasında mesafeniz 8 metre, yani, ölüm muhakkak. Birinci siperdekiler, hiçbirisi kurtulmamacasına kâmilen düşüyor; ikincidekiler onların yerine gidiyor; fakat ne kadar şayanı gıpta bir itidal ve tevekkül biliyor musunuz; öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir fütur bile göstermiyor. Sarsılmak yok, okuma bilenler, ellerinde Kur'an-ı Kerim cennete girmeye hazırlanıyor; bilmeyenler, kelime-i şahadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale Muharebesini kazandıran bu ruhtur." Bkz.R.Eşref Ünaydın, ***a.g.e,*** s.37.

[339] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.85.

İlerleyen günlerde, Başkomutanlığın ve 5.Ordu Komutanlığının denize dökme baskıları Kuzey Grubu'nun üzerinde yoğunlaştı. Hatta Başkomutan Vekili Enver Paşa[340], bizzat bölgeye geldi[341] ve 11 Mayıs günü tüm muharebe alanlarını dolaşarak bilgi aldı. Yapılmalarına karar verilen genel taarruz için, taze bir tümen[342] İstanbul'dan yola çıkarıldı ve 14 Mayıs günü bölgeye gelmeye başlayarak, önce, ordu ihtiyatı olarak Sarafim Çiftliği'ne yerleştirildi. Liman Paşa, esas olarak Kuzey Grubu'nda bir taarruz düşünüyorsa da, bu kuvvetin güneydeki Alman Grup Komutanı Weber emrinde kullanılabilme opsiyonunu da muhafaza etmek istiyordu. Ordu Komutanı aynı zamanda genel bir saldırı için ihtiyatlı raporlar yollayan Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa'yı da by-pass ederek; özel danışmanı Binbaşı Rayman'ı Mustafa Kemal'e gönderdi ve taze bir tümenle düşmanı denize dökmeyi garanti edip etmediğini sordurdu. Mustafa Kemal garanti vermemekle birlikte, saldırının yapılması yönünde görüş bildirdi ve bu düşüncesini Grup Komutanı Esat Paşa'yla da paylaştı. Bu tatsız trafikten sonra, 2.Tümen kesin olarak Esat Paşa'nın emrine verildi 19 Mayıs günü genel bir taarruz yapılması kesinleştirildi[343].

Taarruza katılacak Türk birliklerinin toplamı, 43 tabur gibi (43.000 asker), şimdiye kadar görülmemiş bir miktara erişiyor; topçu, kanatlardaki kıyı koruma birlikleri ve lojistik de hesaba katılırsa, 50.000 askerlik bir mevcut ortaya çıkıyordu. 19 Mayıs saldırısı öncesi, Anzak askerlerinin sayısı ise 17.356'ydı ve 43 namluluk bir topçu desteği vardı[344].

Taarruz, planlandığı gibi saat 03.30'da başladığında[345], Anzak askerleri hazır bekliyorlardı. Hem bir gün önce yaptıkları başarılı hava keşifleriyle, çok sayıda Türk askerinin cepheye yanaştığını öğrenmişler hem de Türk birlikleri, alman tüm önlemlere rağmen, sessizlik sağlayamamıştı. Sadece 3,5 km. uzunluğundaki bir cephe hattı üzerinden hücum başladı ve şöyle gelişti[346]:

---

[340] Ek No 47; Resim; Enver Paşa'nın Muharebe alanlarını ziyareti
[341] İzettin Çalışlar, "*Atatürk'le İkibuçuk Yıl"*, Yay. Haz. İsmet Görgülü, YKB Yay., İstanbul 1993, s.37.
[342] 2.Tümen
[343] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.86.
[344] "*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2.Kitap*", ***a.g.e,*** s.182.
[345]Ek No 48; Kroki No 24: 19 Mayıs Türk Taarruzu
[346]Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.86–88.

Sağ kanattaki 19. Tümenin, en dışta bulunan 64. Alayı ve 57. Alayı ilk aşamada biraz ilerledilerse de, tekrarlanan hücumlara rağmen saldırıyı geliştiremediler.

Merkez kanatta bulunan 5. Tümen birlikleri ise, siperden çıkar çıkmaz ağır bir düşman ateşi ile karşılaştı. Öndeki 13. ve 14.Alaya bağlı askerler, yaralanan ve ölen arkadaşlarının üzerlerinden atlayarak taarruzu sürdürdülerse de ilerleyemediler. Sadece 14. Alay'ın, sağ kanat birliklerini teşkil eden 19. Tümen tarafındaki harekâtı gelişme göstermiş, ancak buradaki 57. Alay'ın kıpırdayamaması üzerine, bu birlikler de tehlikeli şekilde açıkta kalmışlardı. Tümen Komutanı Basri Bey'in bizzat ateş hattına gelerek hücumu sürdürmeye çalışması da işe varamadı; birlikler ağır zayiat verdiler fakat düşman siperlerine 15–20 m. yaklaşılmıştı.

İstanbul'dan gelen 2.Tümen de, saat 03.30'da, baskın ihtimalili tamamen ortadan kaldıracak kadar gürültü yaptıktan sonra saldırıya geçti. Öndeki iki alayın birinci kademe birlikleri, düşman makinelileri tarafından tamamen biçildi. Boru takımları ve marşlar eşliğinde coşturulan askerler, yanaşık düzen şeklinde, ateşe aldırmadan taarruzu devam ettirdiler. Gün ağardığında, bütün ihtiyatları da kullanılan 2.Tümenin yarıya yakını; 4.367 asker, Türk ve Anzak siperleri arasında yatıyordu. Bunların yaklaşık yarısı da şehit olmuştu. Saat 05.30'de saldırı durduruldu.

Güney kanattaki 16. Tümen cephesinde başlatılan taarruz da, çıplak arazide ve etkili düşman ateşi karşısında başarılı olamadı. 48. Alay birlikleri bir ara düşman siperlerine kadar girdiyse de püskürtülüler.

19 Mayıs taarruzunun gün ağarana kadar geçen bölümünde, düşmanı denize dökmek şöyle dursun, hiçbir somut sonuç elde edilememiş: buna karşılık inanılması güç bir zayiat verilmişti. Ortaya çıkan korkunç tablo ve iki taraf arasında yatan binlerce Türk askerine ve donanma topçusunun aktif olmasına rağmen; tümen komutanlarının iyimser raporları, Kuzey Grubu'nun teklifi ve 5. Ordu'nun onayı ile taarruzun tekrarlanmasına karar verildi.

Kuzey kanatta, eldeki ihtiyatlarla, 72., 64., 27. Alay'lara bağlı ve 5.000 askerlik ekstra bir kuvvetle desteklenen 57. Alay tekrar taarruza kalktı. Bazı birlikler düşman

siperlerine kadar ulaştıysa da tutunamadılar ve kırılarak geri çekildiler. Ağır zayiat veren 19. Tümen, saldırı öncesi mevzilerine çekildi. Anzak birliklerinin başlattıkları ve gün boyunca ara ara süren karşı saldırılar da sonuçsuz kaldı.

Merkezde ise, geceki hücumda ciddi kayıplara uğrayan 5. Tümen Birliklerinin, Boyun Noktası ve Merkeztepe'yi ele geçirmek üzere başlattığı saldırı, sabah 10.00 sularına kadar devam ettirildiyse de, hedefleri ele geçirmek mümkün olmadı.

Merkez ve güneyindeki 2.Tümen birlikleri de, gece saldırısındaki korkunç kayıplara rağmen, gündüz tekrar harekete geçtiler.Bu girişim başarısız olduğu gibi, tümenin bulunduğu mevzileri koruması da tehlikeye girdi. Ortada askerleri yönlendirecek subay kalmamış, bunların 24'ü şehit olmuş, 54'ü savaş dışı kalmıştı.

Güney kanattaki 16. Tümen'in gündüz yenilediği saldırılar da, ağır bombardıman ve makineli ateşi tarafından ezildi. 16. Tümen'in sağındaki 2.Tümen'in yok olma noktasına gelerek geri çekilmesi, bu kanadın açıkta kalmasını getirmiş ve yan ateşler altında ilerlemek de imkânsızlaşmıştı. Saat 10.00'da bu kanatta da saldırı durdu.

Arıburnu'nda 19 Mayıs günü yapılan ve dört buçuk saat süren saldırıda toplam 3.855 Türk askeri şehit oldu, 5.967 kişi yaralandı. Anzakların kayıpları ise sadece 160 ölü, 468 yaralı idi. Türk birliklerinin 19 Mayıs saldırısındaki toplam kuvveti, Anzakların 2,5 katı olmasına rağmen, verdikleri zayiat düşmanın 16 katıdır[347].

Arıburnunda, 19 Mayıs saldırısının üzerinden 5 gün geçtikten sonra, taraflar, aradaki insansız bölgeyi dolduran Türk şehitlerini gömmek üzere ateşkes ilan ettiler[348]. Türk şehitleri özellikle 2.Tümen cephesinde, bugünkü Hüseyin Avni Bey Mezarı'ndan Kırmızısırt'a (Gedikdere) ve Bombasırt'a çıkan hatlarda (Kesikdere) yatıyordu. Ateşkes öncesi Türk tarafı adına görüşmeleri yürüten 3. Kolordu Harekât Şube Müdürü Binbaşı Ohrili Kemal, 24 Mayıs günü Müttefik tarafında; İngiliz istihbaratından ve parlamento üyesi Binbaşı Aubrej Herbert ise Türk tarafında gözlemci olarak bulundular. Cesetler,

[347]Liman Paşa anılarında bu muharebe için şöyle der; "...bu taarruzun benim tarafımdan yapılmış bir hata olduğunu kabul ederim. Bu hata, düşmanın kuvvetini iyi takdir edememekten ileri gelmiştir." Bkz. Liman Von Sanders, ***a.g.e,*** s. 101.
[348]Burhan Sayılır,"*Kurmay Subayların Gözüyle Çanakkale Savaşı",* Salyangoz Yay.,İstanbul 2006, s.129.

açılan büyük çukurlara toplu olarak gömüldü. Ve sabah başlayan ateşkes, saat 16.30'da son buldu.

Türk birlikleri mayıs ortalarından itibaren, tarafların karşılıklı siperlerinin yaklaştığı noktalarda lağım kazmaya başlamıştı. 29 Mayıs günü, 5. Tümen 14. Alay cephesinde, Bombasırtında ilk lağım patlatıldı[349]. Bunun ardından saldırıya geçen Türk birinci kademe birlikleri bir sonuç elde edemedi.

Bu tarihten itibaren Arıburnu cephesinde, Türk birlikleri ve Anzak kuvvetleri yeni saldırı hazırlıkları öncesi siper şebekelerinin iyileştirilmesi faaliyetlerine giriştiler.

Cephede bundan sonraki ilk ciddi hareket 4 Haziran'da yaşandı. Bu tarihte, güney bölgesinde başlatılan büyük taarruza (3. Kirte) destek vermek ve buradaki Türk kuvvetlerinin güneye transferini engellemek amacıyla başlatılan saldırı, gece 23.00'te üç ayrı noktaya yönlendirildi. 19. Tümen cephesine yayılan küçük çaplı saldırılar, sadece Bombasırtı civarında yoğunlaştırıldı. Burada gece 57. Alay'a ait iki siperi alan Yeni Zelandalılar, sabaha karşı başarılı bir karşı salıyla geri atıldı. Çok dar ve düşmana yakın bir hatta bugünkü Quinn's Post Mezarlığı'nın tam karşısına düşen siperlerde, sadece üç bombacı askerle gerçekleştirilen saldırıyı, bizzat ateş hattına giden 7. Alay Komutanı Şefik Bey organize etti ve yönetti[350].

Kuzey cephesinde, haziran ve temmuz aylarındaki aktiviteler; tahkimatların geliştirilip yenilenmesi, lağım muharebeleri, keskin nişancı faaliyetleri, aynalar ve aynalı tüfekler kullanarak karşı tarafı gözlem ve taciz, hava keşifleri, aralıklı topçu atışları ve ateş muharebeleri olarak, siper savaşının klasik formlarında devam etti.

Temmuz ortalarında Gelibolu Yarımadası'nda, hem kuzey hem güney cephesinde, çarpışmalar kilitlenmişti. İki tarafın da güçlü ve derin tahkimatları, karşılıklı saldırıların başarı kazanma şansını çok azaltmıştı. Her iki taraf da, ama

[349]Birbirine yakın ileri hatlardan karşı tarafa doğru kazılan tünellerin, vardıkları noktada patlayıcı yerleştirilerek havaya uçurulması ve düşman siperlerinde meydana gelen altüst oh ve toprak yığılmasından yararlanarak, bunların ele geçirilmesi esasına dayalı muharebe tekniği. Muharebelerin bu safhasında, hem Müttefikler hem de Türkler, profesyonel maden işçileri kullandı. Bkz. Burhan Sayılır, ***a.g.e,*** 132.

[350] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.103.

özellikle Türk birlikleri, bombardımanlardan sonra makineli tüfeklerle savunulan siperlere karşı yapılan piyade saldırılarından geç de olsa ders almış; ama bu çok ağır bir zayiat pahasına gerçekleşmişti.

Çıkarma günü olan 25 Nisan'dan 1 Ağustos'a kadar geçen süre içinde, Türk savunması güney cephesinde 75.000 asker kaybetmişti. Kuzey cephesindeki zayiat ise, aynı sürede 40.000 askere yaklaşıyordu. Böylelikle toplam zayiat 115.000'e ulaşıyordu ki, bunun yaklaşık üçte biri, yani 35.000'den fazlası şehitti[351].

Müttefiklerin kayıpları ise aynı süre içinde 75.000 civarındaydı. Bunların 29.000'i ölü, kalanı yaralıydı (bunun içindeki Fransız zayiatı, 9.053 ölü, 15.190 yaralıdır)[352].

Temmuz ortalarında Müttefikler, Gelibolu Seferi adını verdikleri harekâtla ilgili yeni bir kararın eşiğine gelmişlerdi. Ya kilitlenen cepheyi açmak için gereken yeni kuvvetleri Gelibolu'ya transfer edecekler ya da buradan çekileceklerdi. Batı cephesinde Müttefikler aleyhine yaşanan gelişmeler, özellikle Rusların Almanlar karşısında, gerilemesi, bu kararın bir an önce verilmesini ve uygulanmasını gerekli kılıyordu. Müttefikler için Gelibolu'dan çekilecek yaklaşık 80.000 asker, Batı cephesi normlarına göre küçük ve sonucu değişime ihtimali bulunmayan bir kuvvet teşkil ediyordu. Oysa ki, bu kuvvetin yaklaşık aynı ölçüde desteklenerek, yeni bir harekât başlatılması İstanbul yolunu açabilir; doğu cephesindeki dengeyi Müttefikler lehine değiştirebilirdi. Diğer türlü, Rusları yenilgiye uğratan Almanların tekrar bütün kuvvetleriyle Fransız-İngiliz cephesine yönelme riski mevcuttu.

Genel olarak bu değerlendirme ve hesabı yapan Müttefikler, Çanakkale cephesini kuvvetlendirmeye ve yeni bir harekâta karar verdiler[353]. Bu kararla birlikte, Çanakkale muharebelerinde 6 Ağustos'ta ikinci dönem başlayacak ve yeni muharebeler özellikle kuzey ve Anafartalar bölgelerinde yoğunlaşacaktı.

---

[351] "*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2.Kitap*", ***a.g.e,*** s.204.
[352] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 96.
[353] Alan Moorehead, "*Çanakkale Geçilmez*", Çev. Günay Salman, Kastaş Yay., İstanbul 1972, s.315.

B- CONKBAYIRI SAVAŞLARI

1- Conkbayırı Savaşlarından Önce Tarafların Durumu

Ağustos ayı başında, İngiliz planının netleştiği sıralarda; Gelibolu Yarımadası, Saros ve Anadolu yakasındaki 5.Ordu'nun mevcutları menzil teşkilatlarıyla beraber 250.000 kişiyi aşıyordu. Bu kuvvetin sorumluluk alanları ve dağılımları şöyleydi[354]:

Asya yakasında üç tümen: 3., 3. ve 11. Tümenler ve bağlı birlikler (Yaklaşık 25.000 asker).

Saros'ta üç tümen: 6., 7. ve 13. Tümenler ve bağlı birlikler [Yaklaşık 35.000 asker + Süvari Tugayı (Üç alay = 3.000 asker)].

Tayfur Bölgesi (Saros-Anafartalar arası): 4. Süvari Alayı (Yaklaşık 1.000 asker).

Anafarta Bölgesi: Gelibolu ve Bursa Jandarma Taburları [İki piyade taburu (Yaklaşık 3.000 asker)].

Kuzey Grubu: 5., 9., 16. ve 19. Tümenler ve bağlı birlikler (Yaklaşık 50.000 asker).

Güney Grubu: 1., 4., 8., 10.,13. ve 14. Tümenler ve bağlı birlikler (Yaklaşık 75.000 asker).

Bütün tümenlerin (1. Tümen hariç) birer topçu alayı: (Yaklaşık 7.500 asker).

Sayıları 205.000'e yaklaşan muharip kuvvetlerin yaklaşık 136.000'i, Gelibolu Yarımadası'nda yaklaşan yeni muharebelere hazırdı. Türk savunmasının havan, obüs ve gemi toplarından oluşan ağır topçu gücü sadece 51 namluyu buluyordu.

Müttefikler ise, 6 Ağustostan itibaren ikinci dönemine geçecek Çanakkale muharebelerinde, 80.000'e yaklaşan muharip mevcutlarına, 70.000 asker kadar daha takviye yapacak; toplam kuvvetlerini 150.000'in üzerine çıkaracaktı[355].

Müttefiklerin, büyük çapta kuvvetlerin tekrar yarımadaya çıkarılmasını öngördükleri Ağustos harekâtı, 25 Nisanda yapılan çıkarmayla aynı hedefi taşıyordu; Kilitbahir Platosunu ele geçirmek ve Boğaz merkez tabyalarım etkisiz hale getirerek, donanmaya İstanbul yolunu açmak. Bu hedefi gerçekleştirmek için, büyük çapta yeni

[354] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.105.
[355] Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.317.

bir taktik çıkarma gerçekleştirilecek; başlatılacak taarruzlarla tıkanmış olan cephe çözülecek ve Boğaz'a inilecekti. Müttefik planına göre, bu hedef e ulaşmanın en kısa ve etkili yolu, yeni kuvvetleri Anafartalar sahillerine çıkarmak ve yapılacak çevirme harekâtıyla Türk Kuzey Grubu'nu imha etmek; böylelikle Güney Grubu'ndaki Türk kuvvetlerini de izole ederek yarımadaya hâkim olmaktı.

Harekât öncesi, yine 25 Nisan'dan önce olduğu gibi, Enez veya Bolayır kuzeyiyle, Asya yakasına bir çıkarma ihtimali gündeme gelmiş, fakat aynı gerekçelerle (hedefe uzaklık, donanmanın ileri üslerine uzaklık, çok daha büyük kuvvetlere ihtiyaç duymak) bunlara rağbet edilmemişti. Ayıca bütün bunlara, Alman denizaltı tehdidi de eklenmişti. Müttefikler yarımadanın güneyinde veya kuzeyinde, zata hâkim oldukları sahillere yeni ve büyük çapta bir çıkarma yapmayı da düşünmediler. Zira her iki tarafta zaten dar olan cephe hattı, hem yeni bir asker yükünü karşılayamayacak hem de buralardaki Türk cepheleri kolay kolay sarsılmayacak durumdaydı.

Buna mukabil Anafartalar sahilleri, hem Anburnu bölgesini desteklemek hem de yeni bir çıkarma yapmak için ideal bir coğrafyaya sahipti. Türkler tarafından kuvvetli bir şekilde tutulmuyordu ve aynı zamanda Kabatepe, Çam Tepe, Palamutluk sırtları ve Kayalı Tepe'deki Türk topçusunun menzili dışındaydı.

Müttefik planı, operasyonel açıdan kombine bir harekât özelliği taşıyacaktı. Harekâtın eşzamanlı uygulanış şekli şöyleydi[356]:

1. Güney Grubu'na karşı başlatılacak Müttefik taarruzu, bu bölgedeki Türk kuvvetlerinin esas harekâtın yapılacağı kuzey bölgesine sevk edilmesini engelleyecek,
2. Kuzey Bölgesi'nde, önce merkez solda (Kanlısırt), daha sonraki gün merkez sağda (Cesaret Tepe) taarruza geçilerek, buradaki Türk kuvvetleri ve ihtiyatları cepheye tespit edilecek (kıpırdatılmayacak) bunların esas harekât bölgesine gönderilmesi engellenecek,
3. Kuzey Grubu'nun kuzeyindeki dereler hattından yapılacak gece baskınıyla, Conkbayırı ve Kocaçimentepe ele geçirilecek,
4. Anafartalar sahillerine çıkacak taze kuvvetler, ileri harekâtla

[356] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 98.

Kocaçimentepe'yi ele geçirecek ve Conkbayırını tutmuş olan diğer kuvvetlerle birleşerek, Boğaz hattı ve Kilitbahir Platosu işgal edilecek.

6 Ağustos gecesi başlatılmasına karar verilen harekâtın, yukarıdaki 3. ve 4. maddelerde belirtilen ana hedeflerini, Anafartalar'a çıkarma yapacak dört tümenlik (yaklaşık 40.000 asker) kuvvetle, Arıburnu'na ağustos başında çıkarma yapmış 1,5 tümenlik (yaklaşık 15.000 asker) kuvvet üstlenecekti.

Bu planda 29 Temmuz'da yapılan bazı ciddi değişiklikler, Müttefik harekâtının daha başlamadan büyük ölçüde ana plandan uzaklaşmasına yol açtı. Buna göre, Anafartalar'a yapılacak çıkarmanın bir kolu biraz daha kuzeye kaydırılarak, Suvla Limanı'na yönlendirildi. Ayrıca Anafartalar Ovası'nda bulunan Mestan Tepe ve İsmailoglu Tepe'nin ele geçirilmesi, muharebenin gidişatına bırakılarak, topçu desteği şartına bağlandı.

Ana harekât bölgesindeki Türk kuvvetlerinin dağılımı ise şöyleydi[357]: Kuzey Grubu'na bağlı Anafartalar Bölgesi Komutanlığı, Yarbay Wilmer tarafından idare ediliyordu ve sorumluluk alanı kuzeyde Ece Limanı'ndan, güneyde, bugün Anafartalar sahiline dökülen Azmak Deresi'ne kadar uzanıyordu ve Gelibolu Jandarma Taburu (en kuzeyde ve geride), Bursa Jandarma Taburu (bir bölük Softatepe kuzeyinde, bir bölük Pırnar Tepe'de, iki bölük K.Anafarta civarında), 31.Alay'ın 2.Taburu (bir bölük İsmailoğlu Tepe'de, üç bölük B.Anafarta kuzeyinde), 32.Alay'ın 1.Taburu'nu kapsıyordu (bir bölük Kireçtepe'de, üç bölük Ağıl Dere'de).

Topçu kuvveti, Turşunköy, Ece Limanı, Kapanca, Mestan Tepe'de konuşlanmış dağ bataryaları ve Mantelli toplarından oluşmuş 11 namludan ibaretti. Bölge Komutanlığı, bir süvari bölüğü eşliğinde, B.Anafartalar kuzeyindeki Çamlıtekkede bulunuyordu. Buradaki top lam kuvvet, sadece 3.000 askerdi.

Daha Haziran ayı başında Albay Mustafa Kemal, gerek Arıburnu kuzeyinde gerekse daha kuzeyde, bugünkü Anzak Tören Alanı'nın bulunduğu yerin gerilerindeki problemlere değinmiş; buradaki düşman faaliyetlerine dikkat çekerek, Sazlı Dereyle B.Anafarta Azmağı arasındaki savunmanın önemine işaret etmişti. Nitekim bu

[357] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.107–108.

bölgedeki Anzak birliklerinin taarruzları, bu öngörüleri haklı çıkarmıştı. Mustafa Kemal, yine bu bölgeye ilişkin hassasiyetini, üst makamlara yazdığı raporlarda dile getirmişti, Türk sağ kanadındaki sorumluluk alanlarının, sevk ve idare açısından netleştirilmesini istemişti[358].

Mustafa Kemal, düşmanın yeni bir çıkarmaya hazırlandığın da, diğer üst düzey komutanlar gibi, gerek istihbarat raporlarında gerekse düşman faaliyetlerinden tahmin ediyordu. Ama özellikle hem yeni çıkarmanın Anafartalar'a, kuvvetli taarruzun ise Türk sağ kanadına yapılacağını; hatta neredeyse detaylarına varana kadar öngörmüş, bunları grup komutanlığına iletmişti. Hatta bizzat Kuzey Grup Komutanı ve Kurmay Başkanı'na arazi üzerinde, Düztepe mevkiinde bu durumu anlatmış; fakat bunları ikna edememişti[359].

Hem İstanbul'daki Başkomutanlık hem de 5.Ordu Komutanlığı, 15 Temmuz'dan sonra artık neredeyse kesinleşen Müttefikler'in yeni çıkarmasının, yine esas olarak Saros Körfezi ve Bolayır civarına yapılacağını öngörüyorlardı. Başkomutanlık, Saros Bölgesi'nde iki kolorduluk (yaklaşık 50.000 asker) bir kuvvet bulunmasını istemiş; 5. Ordu Komutanı Liman Paşa ise, yine bu bölgeden bir çıkarma beklemesine rağmen, buradaki bir kolorduluk kuvvetin yeterli geleceğini belirtmişti. Bu isabetli karar, Anafartalar muharebeleri sırasında, ihtiyatların daha yakın bölgede bulunmasını ve ateş hattına yetişebilmelerini sağladı.

2- Conkbayırı Savaşları'nın Başlaması ve 6–8 Ağustos İngiliz Taarruzu

6 Ağustos günü Arıburnunda[360], sahra ve obüs toplarından oluşan 28 Müttefik namlusu, ateşlerini özellikle, bugünkü Lone Pine Mezarlığı'nın da bulunduğu, 200 m. genişliğindeki Kanlısırt Platosu üzerinde yoğunlaştırdı. Çok sayıda monitör[361] ve bir kruvazörden açılan ağır donanma ateşi de Türk hatlarının gerisine yöneldi. Saat

[358]Mustafa Kemal,1990; ***a.g.e,*** s.111–116.
[359]Mustafa Kemal Atatürk , "*Anafartalar Muharebatı'na Ait Tarihçe"*, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, TTK Ankara 1962, s.8.
[360] Ek No 49;Kroki No 25; 6 Ağustos Genel Durum
[361] Ağır top taşıyan su üstü araç

16.30'dan itibaren bir saat süren bu ateş silindirinden sonra, Anzak kuvvetleri 17.30'da saldırıya geçtiler[362].

Buradaki 16. Tümen 47. Alaya bağlı birliklerin mevzilerinin üzeri, topçu ateşine ve el bombalarına karşı ağır ve kalın kalaslarla örtülmüştü. Buraya düşen obüs mermilerinin gaz ve dumanları, kapalı siperlerdeki sağ ve sağlam kalabilen askerleri de sersemletmişti.

60 ila 100m. mesafede bulunan Anzaklar, hızlı bir hücumla ilk hat Türk siperlerine girdiler ve göğüs göğse bir boğuşma başladı. Bugünkü Lone Pine Mezarlığı'ndan, yolun diğer tarafına kadar uzanan 80–90 m. yarıçapındaki bir alanda gerçekleşen bu kanlı çarpışmaların ilk gününde, Türkler 1.000 şehit verdi. Karanlık bastığında, Anzak birlikleri Kanlısırt Platosunu ele geçirdiler.

Kanlısırtdaki düşman saldırısının ilerlemesine, ilk olarak 57.Alayın 1.Taburu ve Yarbay Ali Rıza komutasındaki 13. Alay birlikleri müdahale etmişti. Saat 19.00'da, 57.Alaydan da bir taburun katıldığı bir karşı saldırı yapıldıysa da, birkaç ön siper dışında düşmanın tuttuğu ana siperleri geri almak mümkün olmadı.

Türk savunmasında ilk önlem olarak, 15. Alay Kemalyerine yaklaştırıldı. Kayalı Tepe'deki 9.Tümenin 64.Alayı da Kocadereye yönlendirildi. Gece 15.Alay Kanlısırt'a gelirken, 9.Tümenin 25.Alayı da bölgeye sevk edildi. Güney Grubu'nun ihtiyatı olan 4.Tümenden iki alay da, Kuzey Grubu'na sevk edildi.

Sonuç olarak Kanlısırtdaki düşman taarruzu başarılı olmuş Türk savunması ağır zayiat vermişti. Ama buna karşılık, yaklaşık 15.000 asker bölgeye sevk edilmiş, dolayısıyla Kuzey Grubu'nda ertesi gün başlayacak ve Conkbayırı'na yönlenecek büyük düşman taarruzu öncesi önemli bir avantaj elde edilmişti.

Gece tekrarlanan Türk karşı taarruzlarında, 47.Alay Komutanı Yarbay İbrahim Şükrü şehit oldular. Kanlısırt'ta 8 Ağustos akşamına kadar üç gün boyunca tekrarlanan Türk karşı saldırıları, başarılı olamadı.

[362] Ek No 50;Kroki No 26: 6 Ağustos Anzak Taarruzu ve Türk Karşı Taarruzu

Beş gün süren Kanlısırt muharebelerinde, 3 km karelik bir muharebe alanında Türkler 2.280 şehit, 134 esir, 4.750 yaralı olmak üzere, 7,164 kayıp verdiler. Yaklaşık 150 metrelik bir ilerleme sağlayabilen Anzakların zayiatı ise 2.000'e yaklaşıyordu[363].

7 Ağustos günü[364], Kanlısırt muharebelerin ikinci günü, Türk savunmasının dikkatini ikinci bir noktaya daha çekmek isteyen Anzaklar, Serçe Tepe ve Yükseksırt üzerinden, bugünkü Mehmet Çavuş anıtına ve Kılıçbayırı'na yönelen küçük bir saldırı başlattılarsa da, savunmanın şiddetli ateşi karşısında ilerleyemediler[365].

Güney cephesinde de, Anafartalar çıkarması ve Arıburnu-Cankbayırı taarruzlarını gölgelemek ve kuzeye kuvvet sevkini engellemek amacıyla, 6 Ağustos günü öğleden sonra 14.30'da bir Müttefik taarruzu başlatıldı[366]. Bombardımandan sonra harekete geçen İngilizler, bugünkü karayolu ve Zığındere arasından, Türk merkez sağındaki Yarbay Selahattin (Köseoğlu) komutasındaki 10. Tümen'in 30. Alay cephesine hücum ettiler. Taarruz, iyi mevzilenmiş Türk birlikleri tarafından durduruldu ve İngilizler 2.000'e yakın zayiat vererek eski hatlarına çekilmek zorunda kaldı. Ertesi gün taarruza devam eden İngilizler, yine önemli bir ilerleme sağlayamadı ve bu kez 1.500 asker kaybetti[367].

7 Ağustos günü Fransızlar da, Yassı Tepe civarında Yarbay Kazım Karabekir komutasındaki 14. Tümen'in 55. Alay cephesine karşı taarruza geçtiler. Fakat 703 asker kaybederek gere çekildiler[368].

Müttefikler yine dikkati Kuzey Grubu ve Anafartalar taarruzlarından diğer taraflara çekmek amacıyla, Saros Körfezi kuzeyindeki Karaçalı'ya da bir grup Yunan gönüllü askerini çıkardılar. Bu küçük hareket de herhangi bir sonuca yol açmadı.

---

[363] "*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap", **a.g.e,*** s.214.
[364] Ek No 51;Kroki No 27: 7 Ağustosta Tarafların Durumu
[365] Bu saldırı, başrollerini Mel Gibson ve Mark Lee'in oynadığı, Peter Weir'in ünlü "*Gallipoli*" filminin final sahnesinde canlandırılmıştır.
[366] Ek No 52;Kroki No 28: 6–7 Ağustos Güney Cephesi Taarruzları
[367] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 108.
[368] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 108.

Güney Grubu'na karşı başlatılan ve Müttefiklere oldukça pahalıya mal olan bu tespit taarruzları[369] hedefine ulaşamamış; Güney Grubundan Kuzey Grubuna 10 Ağustos'a kadar, 4. Tümenden üç alay, 10. Tümenden bir alay, 14. Tümenden bir alay ve 8. Tümenden iki alay, yani yaklaşık 20.000 kişilik büyük bir kuvvet aktarılmıştı. Ayrıca Kuzey Grubu'nun kendi ihtiyatı olan 9. Tümen de kuzeye kaydırılmış, yaklaşık 5.000 kişi daha bu bölgeye ulaşmıştı.

Müttefik planına göre, Anafartalar çıkarmasının başladığı saatlerde, Arıburnu cephesinin kuzeyinde, 20.000 askerin katılacağı bir kuşatma taarruzu gerçekleştirilecekti. Buna göre, iki ayrı koldan yapılacak taarruzun hedefi, Conkbayırı ve Kocaçimentepe'ye ele geçirerek Anafartalar'a çıkarma yapan diğer Müttefik kuvvetleriyle birleşmekti. Baskın şeklinde yapılacak kuşatmanın sağ kolu, Şahinsırtı üzerinden Conkbayırı'nı zapt edecek; sol hücum kolunun bir grubu daha kuzeyden; Ağıl Dere üzerinden ilerleyerek Kocaçimentepe'yi, diğer grubu ise, Conkbayırı ve Kocaçimentepe arasındaki Besim Tepe'yi ele geçirecekti. Her hücum kolunun başında, takriben 2.000 kişilik bir örtme kuvveti bulunuyordu[370].

6 Ağustos gecesi saat 21.30'da, her gece aynı saatte Halit-Rıza Tepesi'ni ışıldaklarla bombardıman eden Müttefikler; o gece bombardıman sonrası Türk savunmasının beklemediği sürpriz bir saldırıyla bu tepeyi ele geçirdiler. Daha sonra Damakçılık Bayırı ve güneyindeki Ağıl Dere'den ilerleyen Anzak kuvvetleri, buradaki Türk ileri karakollarını da ele geçirdiler. Buralardaki 14. Alay birlikleri, ya şehit oldu ya esir düştü[371].

Gece, Kuzey Grubu Komutanlığı'na gelen ciddi raporlar, düşmanın büyük bir harekâta kalkıştığını gösteriyordu. 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal, bu harekâtın, daha önceden öngördüğü gibi Conkbayırı ve Kocaçimentepe'ye yöneldiğini anlamış; Merkeztepe'den Sazlı Dere'nin güney koluna kadar uzanan sorumluluk alanının kuzeyinde kalan bu taarruzun önlenmesi için; elindeki son ihtiyatları bu bölgeye yollamıştır[372].

---

[369] Karşı tarafı bulunduğu yerde tutma amaçlı taarruz.
[370] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 172.
[371] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.112.
[372] Mustafa Kemal, 1962, ***a.g.e,*** s.24.

Gece, Kemalyeri'ndeki Kuzey Grup Komutanlığı karargâhına gelen 9. Tümen Komutanı Albay H. Kannengiesser'a, saat 04.30'da bölgeye yaklaşan 25. ve 64.Alaylarla birlikte, Conkbayırı-Kocaçimentepe hattını tutması emredildi. Saat 06.00'da Conkbayırı'na gelen Kannengiesser, önce buradaki topçu bataryasını topçu bataryasını savunan 20 askerle; daha sonra 14. Alay ve 72. Alay'a bağlı yaklaşık 1.000 kişilik kuvvetle, geçici bir cephe hattı oluşturdu. Saat 08.00 sıralarında Conkbayırı gerisine gelen 25. ve 64. Alaylarla buradaki savunma kısmen sağlamlaştırıldı[373].

Sabah saatlerinde, bugün Conkbayırından denize doğru açılan geniş orman yoluna tekabül eden Şahinsırtı üzerinde, Conkbayırı'na 500 m. mesafeye kadar yaklaşmış olan Anzak birlikleri, yerleştirdikleri makineli tüfeklerin himayesi altında ilerlemeye başladı. Başlatılan karşı saldırılarla, Anzaklar Conkbayırı eteklerinden geri atıldılarsa da, Şahinsırtı üzerinde tutunmaya muvaffak oldular. Yarbay Kannengiesser, saat 09.00'da vurulmuş, yerine kurmay başkanı Hulusi Bey geçmişti. Saat 13.30'da Conkbayırı'na gelen 4. Tümen Komutanı Yarbay Cemil (Conk) komutayı devraldı. Akşam saatlerine kadar devam eden çarpışmalarda 25. Alay birlikleri, Anzak ilerlemesine fırsat tanımasalar da, düşmanı Şahinsırtı'ndan atamadılar. Bu arada 4. Tümen'e bağlı 11. Alay da muharebe bölgesine yetişmiş, 10. Alay ise ihtiyat olarak Kuzey Grubu'na verilmişti[374].

Müttefikler 7 Ağustos sabahı eşzamanlı olarak, daha kuzeydeki Besim Tepe-Kocaçimentepe hattına karşı da taarruza kalkmışlardı[375]. Bu yöndeki düşman harekatı da, gerek arazinin sarp ve karmaşık olması, gerekse 14. Alay ve 32. Alay birliklerinin direnişi yüzünden gelişememişti. Düşman kuvvetleri, Besim Tepe-Kocaçimentepe hattına 200 m. kadar yaklaşmış; dik arazide siper kazarak yeni bir saldırının hazırlıklarına girişmişlerdir.

7–8 Ağustos gecesi, Conkbayırı ve Düztepe hattı ağır bombardıman altında kaldı. Saat 03.00 sıralarında Conkbayırı; hemen güneyinde, bugün Mehmetçik kitabelerinin bulunduğu 261 Rakımlı Tepe[376] ve Conkbayırının kuzey yamaçlarında

[373] Ek No 53;Kroki No 29; 6 Ağustos Savunma Durumu
[374] "*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Çanakkale Cephesi, 3. Kitap", **a.g.e,*** s.23.
[375] Ek No 54;Kroki No 30; İngiliz Taarruz Planı
[376] Ek No 55;Resim; Mehmetçik Kitabeleri

tutunamayan Türk birlikleri; doğu istikametine, yani, bugünkü karayolunun kara tarafına doğru çekildiler ve Kördere'nin aşağıya inen kısımlarında mevzilendiler. Bu durum Conkbayırı ve civarının pratik olarak boş kalması anlamına geliyordu. Nitekim aynı saatlerde, kesilen bombardımanın arkasından saldırıya geçen Yeni Zelandalılar; Conkbayırının güney tarafını, bugün yolun hemen iç tarafında bulunan çeşmenin bulunduğu kısma kadar ele geçirdiler.

Sabahın ilk ışıklarıyla beraber, tuttukları mevzileri sağlamlaştırmaya çalışan Yeni Zelandalılara hücum eden Yarbay Servet komutasındaki 64. Alay, düşmana zayiat verdirmesine rağmen Conkbayırını temizleyemedi. Karşılıklı bomba muharebesi ve yoğun makineli tüfek ateşi altında, Türk birlikleri Conkbayırını tutan Müttefik kuvvetlerine 25–30 m. kadar yaklaşmışlardı. 25. Alay ise Besimtepe tarafına yaklaştırılmış, buradan ilerlemeye çalışan düşmanla muharebeye tutuşmuştu. Alay komutanı Nail Bey ve 1. Tabur Komutanı Mehmet Ali, bu muharebelerde şehit oldu.

8 Ağustos günü Conkbayırında yaşanan şiddetli çarpışmalar sırasında, bir dizi emir-komuta değişikliği meydana geldi. Önce 9. Tümen komutanlığına tayin edilen Yarbay Pötrih cepheye gelip, komutayı Cemil Bey'den teslim aldı. Daha sonra bütün kuvvetler, yeni oluşturulan Anafartalar Grup Komutanlığı'na, Albay Feyzi emrine verildi. Bu arada cepheye yeni kuvvetler gelmiş ve gelmekteydi. Hem Saros Grubu'ndan 7. ve 12. Tümenler yola çıkarılmış hem de Güney Grubu'ndan 8. Tümen birlikleri yola çıkmıştı. Ayrıca 32. ve 33.Alay'ların taburları da Conkbayırı'na varmıştı. Muharebeye giren Türk birliklerinin sayısı, sadece Kocaçimentepe-Conkbayırı hattında 12 tabura (yaklaşık 10.000 asker) ulaşmış; buna rağmen Müttefik saldırısı ancak durdurulabilmiş ama Conkbayırı kazanılamamıştı[377].

Akşam saatlerinde Albay Ali Rıza komutasındaki 8. Tümenin iki alayıyla yapılan karşı saldırılar da sonucu değiştirmedi. Daha kuzeyde de, 4. Tümene bağlı birlikler, İngiliz saldırılarını sonuçsuz bırakmış, hâkim tepeler silsilesini elde tutmayı başarmıştı.

[377] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.118.

Türk savunması açısından gerek Arıburnu, gerekse Anafartalar sektöründe kritik bir vaziyet hüküm sürüyordu. 6–7 Ağustos gecesi Anafartalar kıyıları ve Suvla Limanı'na çıkarma yapan ve sayıları 20.000'i geçen Müttefik kuvvetleri, yavaş da olsa ilerlemeye başlamış, Büyük Kemikli Burnu'nun üzerindeki Kireçtepeden başlayarak, Tekke Tepe, Mestan Tepe, İsmailoğlu Tepe hattı da büyük tehdit altında kalmıştı. 5. Ordu Komutanlığı, Müttefiklerin bu büyük harekâtı karşısında yeni bir grup komutanlığı kurulmasını zorunlu görmüş; hızla ilerleyen olaylar karşısında müsait olan tüm birlikleri bu cephelere sürmüştü. Bununla birlikte, Türk savunmasının daha planlı ve etkili karşı saldırılar yapması gerekiyordu. Zira her geçen dakika Müttefik baskısı artıyor; özellikle Conkbayırındaki durum tehlikeli bir hal alıyordu[378].

Liman Paşa 8 Ağustos akşamüzeri icra edilmek üzere, Anafartalar Grubu Komutanı Feyzi Bey'e, Anafartalar bölgesine çıkarma yapan düşmana karşı bir taarruz emretmiş; fakat gerek 7. ve 12. Tümen birliklerinin henüz tam olarak bölgeye ulaşmamış olması, gerek bunların, Sarosdan cebri yürüyüşle getirilmeleri nedeniyle yorgun bulunmaları, gerekse böyle bir taarruzun Kocaçimentepe, Abdurrahman Bayırı hattındaki 4. Tümen tarafından desteklenemeyeceğinin söylenmesi yüzünden, Feyzi Bey bir karşı saldırının ancak 9 Ağustos sabahı yapılabileceği konusunda ısrar etmiş[379]; bunun üzerine Liman Paşa tarafından görevden alınmıştı[380].

Bu gelişme üzerine, 8 Ağustos gecesi 5. Ordu Komutanlığı'ndan saat 21.45'te gelen bir telefon emriyle, Albay Mustafa Kemal Anafartalar Grubu Komutanlığına atandı[381]. 27. Alay Komutanı Şefik Bey'in hemen 19. Tümen Komutanlığına getirilmesinin ardından; Mustafa Kemal gece yarısı Büyük Anafartalar Köyü'nün kuzeydoğusunda, yeni karargâhın bulunduğu Çamlıtekkeye hareket etti[382].

---

[378] Ek No 56;Kroki No 31; Anafartalar Durumu

[379]Cemil Conk, *"Çanakkale-Conkbayırı Savaşları"*, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Yay.,Ankara 1959, s.83-88.

[380] Cemil Conk***, a.g.e***, s.87-88., ve Burhan Sayılır, ***a.g.e,*** s.60-61.

[381]Mustafa Kemal Atatürk 1962; ***a.g.e***, s.24–28.

[382] "Anafartalar Grup Komutanlığı'nı deruhte etmek üzere şimdi hareket ediyorum. 27.Alay Komutanı Şefik Bey Tümen Komutanlık Vekilliğine atanmıştır. Bugüne kadar bana gayret ve fedakârlığınızla kazandırdığınız muvaffakiyetleri, yeni deruhte ettiğim bu vazifede dahi bana olan muhabbet ve itimadınızla tamamlayacağıma büyük inan içinde veda ediyorum." Bkz. Mustafa Kemal Atatürk,1962; ***a.g.e,*** s.29.

3- 9 Ağustos 1915 Günü Conkbayırı Muharebeleri

9 Ağustos günü, şafaktan önce tekrar şiddetli bir bombardımana başlayan Müttefikler, Conkbayırı, Besim Tepe, Kocaçimentepe hattına karşı şiddetli bir taarruza geçtiler[383]. Özellikle Besim Tepe civarında gelişen Müttefik taarruzu sonucu, tepe bir ara düşmanın eline geçtiyse de, karşı taarruzlarla temizlendi. Bu arada düşman birlikleri üzerinde patlayan ve Abdurrahman Bayırı'ndaki Türk topçusundan mı yoksa yanlışlıkla Müttefik donanmasından mı geldiği kesinlik kazanmayan top mermileri de, buradaki taarruzun durmasında bir etken teşkil etti.

Akşam olduğunda, Conkbayırı-Besim Tepe-Kocaçimentepe hattı Türk birliklerinin elindeydi ve Mustafa Kemal'in kuzeyde, Anafartalarda düşman ilerlemesini durdurmasının ardından; artık bütün mesele Conkbayırının tekrar kazanılmasına odaklanmıştı[384].

9 Ağustos gecesine gelindiğinde, özellikle 24.Alay birlikleri Conkbayırı'nda ağır zayiata uğramış; diğer Türk birlikleri de sarsılmıştı. Mustafa Kemal, gece Conkbayırına geldiğinde, Türk birliklerinin durumu şöyleydi[385]:

Cephenin sol kanadında, Conkbayırı ve Düztepe arasında 10.Alay, 11.Alay birlikleri bulunmaktaydı.

Conkbayırı'nda 8. Tümenin 24. Alayı düşmana direniyor; hemen arkasındaki 23. Alay da onu destekliyordu. 9. Tümenin 64., 33. ve 25.Alayları, Besim Tepe-Abdalyarları ve Kocaçimentepe arasındaydı.

Bütün bu birliklerin mevcudu, hem kuruluştan gelen eksiklikler hem de iki günlük muharebede verilen zayiatlar sonrası, 12.000 civarında bir kuvvete inmişti. Gece, 10.Tümene bağlı Binbaşı Hunker komutasındaki 28.Alay da Conkbayırına geldi ve Türk birlikleri 15.000 askere yaklaştı.

Mustafa Kemal durumun ciddiyeti karşısında, düşmanın bir an önce Conkbayırından atılması gerektiğini; eğer tekrar takviye alırsa, Türk savunmasının

[383] Ek No 57;Kroki No 32; 9 Ağustos İngiliz Taarruzuz
[384]Ek No 58;Kroki No 33; 9 Ağustos Akşamı Anafartalar Durumu
[385]Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.116.

çökeceğini çoktan kavramıştı. Birlikler yorgun fakat moralliydi ve Anafartalar Grubu Komutanı, "düşmanın şiddetli ve seri bir baskın ile mağlup edilebileceğine; bunun için çok kuvvetten ziyade, çok dikkatli ve fedakârane bir sevk ve idarenin maksadı temin edeceğine" kanaat getirmişti[386].

Sabaha karşı, gün doğmadan yapılmasına karar verilen taarruz için bütün gece çalışıldı; birlikler düzene sokuldu. Mustafa Kemal'in verdiği emre göre, 8. Tümen'in 23. ve 24. Alayları Conkbayırı yönünde; 28. Alay bunun solunda Şahinsırtı yönünde; 9. Tümen de daha kuzeyde, Kocaçimentepe'den denize doğru inen sırtlara doğru baskın şeklinde bir süngü taarruzu gerçekleştirecekti.

4- 10 Ağustos 1915 Günü Conkbayırı Muharebeleri ve Türk Taarruzu

Gün doğmadan az evvel, Conkbayırının hemen doğusundaki Kördere yamaçlarında toplanan birlikler, Mustafa Kemal'in işaretiyle hat düzeni halinde Conkbayırı ve Şahinsırtı'na doğru saldırıya geçtiler. Anafartalar Grup Komutanı, o anı sonradan şöyle anlatacaktı[387]: "Bütün askerler, zabitler, artık her şeyi unutmuşlar, nazarlarını, kalplerini verilecek işarete merkuz bulunduruyorlardı. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış olan askerlerimiz ve onların önünde tabancaları, kılıçları ellerinde zabitlerimiz, kırbacımın aşağıya inmesiyle ahenin bir kitle halinde şirane bir savletle ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde asumani bir gulguleden başka bir şey işitilmiyordu: Allah Allah Allah!"

Conkbayırı ve Şahinsırtı üzerindeki düşman, toparlanmaya fırsat bulamamış; Türk birlikleri, bugün Conkbayırından aşağıya, Ege Denizi'ne doğru bakınca 500 m. mesafede bulunan The Farm Mezarlığı'nın bulunduğu ağıl bölgesine kadar ilerlemişlerdi. Bu arada Müttefiklerin donanma ve kara topçusunun ve Şahinsırtı üzerindeki 10 adet makineli tüfeğin yoğun ateşine rağmen, Türk birlikleri dirençlerini kaybetmedi ve saldırıyı sürdürdü. Öğlen saatlerinde taarruz durdurulduğunda Şahinsırtı ele geçirilememiş, ama esas önem taşıyan Conkbayırı tamamen temizlenmişti. Biraz

[386]Mustafa Kemal Atatürk 1962; ***a.g.e,*** s.28.
[387]Mustafa Kemal Atatürk 1962; ***a.g.e,*** s.30.

daha kuzeyde, Kocaçimentepe güneyinde saldıran Türk birlikleri de, bu mevkideki Çamçakpınar sırtlarını elde ederek, düşmanı bu yönde bloke ettiler.

Saat 13.00 itibariyle güneyde 261 Rakımlı Tepe'den, kuzeyde Kocaçimentepe hattına kadar uzanan 2 km.lik hâkim tepeler silsilesi, denize doğru inen 500–600 m.lik keskin sırtlar da dâhil olmak üzere, sadece Şahinsırtının batı yamaçları hariç, Türklerin kontrolüne girmiş ve bu cephede muharebeler pratik olarak sona ermişti[388].

10 Ağustos gecesi, taraflar bir taraftan tahkimatlarını güçlendirirken, diğer taraftan şehit ve ölülerini gömdüler. Türklerin kayıpları, Conkbayırı muharebelerinde 10.000 askere yaklaşıyordu. Müttefikler ise 12.000 asker kaybetmişlerdi[389].

C-ANAFARTALAR SAVAŞI

1. Suvla Çıkarması

Ağustos ayındaki Arıburnu ve Conkbayırı muharebeleri, esas olarak Müttefiklerin Anafartalar'a ve Suvla Limanı'na yaptıkları yeni çıkarmayla başlayan büyük harekâtın bir parçasıydı.

İngilizlerin 3.Kirte Taarruzlarının başarıya ulaşmaması üzerine General Hamilton, eldeki kuvvetlerle Çanakkale sorunun çözülemeyeceğini anlamış ve hükümetinden yeni kuvvetler istemişti. Churchill'in ısrarı ve Lord Kitchener'in desteği ile Hamilton'un beş yeni tümenle daha takviyesi hususunda görüş birliğine varılmıştır. Bunun üzerine büyük bir gizlilik içinde taarruz planı hazırlıklarına başlandı[390].

Düşmanın amacı; Arıburnu kuşatma kuvvetleri o gece sabaha kadar Conkbayırı Kocaçimen Tepe hattına, Suvla'ya çıkanlar ise ilkin Kireçtepe İsmailoğlu tepeyi ve ikinci hamlede Anafarta köylerinin bulunduğu Teketepe yüksekliklerini ele geçireceklerdi. Ondan sonrası kolaydı. Diğer tümenler de çıkacak Kilitbahir'e doğru

[388] Ek No 59; Kroki No 34; Anafartalar Bölgesinde 10 Ağustos Durumu
[389] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a..g.e***, s.117–118.
[390] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.204.

yürüyerek boğazı açacaklardı. Bu hareketin ruhu "Baskın" ve "Sürat"ti. Gerek Arıburnu kuşatma kuvvetleri ve gerekse Suvla'ya çıkanlar, gizlice bir baskınla Türkleri gafil avlayacaklar ve sonra da derinlikteki Türk ihtiyatları yetişmeden hedeflerini ele geçireceklerdi. İngiltere'den yeni gelen General Stopford komutasındaki 9.Kolordunun erlerini taşıyan gemiler donanmanın korumasında 6 Ağustos akşama doğru harekete geçtiler[391].

6–7 Ağustos gecesi[392], saat 22.00'de başlayan çıkarma harekâtı, 20.000'den fazla İngiliz askerini kapsıyordu[393]. Bu bölgeyi savunan Yarbay Wilhelm Wilmer komutasındaki Türk kuvvetlerinin sayısı 3.000 kişiyi geçmiyordu ve 31. ve 32. Alaylardan birer taburla, Gelibolu ve Bursa Jandarma Taburları, bir süvari bölüğü ve bir istihkâm bölüğünden oluşuyordu. Anafartalar Bölgesi adıyla anılan kuvvetlerin iki dağ ve bir sahra bataryasından oluşan 12 namluluk bir topçu gücü vardı[394].

Hiç zayiat vermeden ve herhangi bir dirençle karşılaşmadan karaya çıkan İngiliz kuvvetlerine ilk kurşun, Küçük Kemikli Burnu'nun ucundaki Lalebabadan geldi. Buradaki 31.Alay 2. Tabura bağlı 3. Bölük'ten askerler, kısa süreli bir ateşten sonra geri çekildiler. Bu küçük tepeyi ele geçiren İngilizler, kıyı şeridini güvene aldılar, fakat ilerleyemediler. Suvla Limanı'nın hemen kuzeyindeki Softatepede bulunan, Binbaşı Hasan Tahsin komutasındaki Bursa Jandarma Taburu'na bağlı iki bölük askerde, bu bölgeye çıkarma yapan İngilizleri, sabahın ilk ışıklarına kadar ateş altında tuttu ve düşmana zayiat verdirdi. Böylelikle, sadece kıyı postalarından oluşan çok zayıf kuvvetler, kendilerinden çok üstün sayıda düşmana ciddi bir vakit kaybettirmiş oldular.

Suvla kıyılarında çarpışmalar sürerken Saros kuzey kıyısındaki Sazlıdere Karaçalı kesimine 300 kişilik bir Yunan gönüllü kıtası çıkarma yapmaktaydı. Bu bir gösteriş hareketi idi. Buradaki bir avuç Türk kuvvetinin direnişi hareketin gelişmesini önledi[395].

---

[391] İbrahim Artuç, *"1915 Çanakkale Savaşı",* Kastaş Yay.,İstanbul 1992, s.322.
[392] Ek No 60;Kroki No 35; İngiliz Suvla-Anafartalar Çıkarma Planları
[393] "İlk karaya çıkacak kademeyi oluşturan 11.İngiliz Tümen karargâhını, 32.ve 33.Tugayları taşıyan ve çıkarma araçlarını çekmekte olan 7 muhrip gemisi kıyıya yaklaştı ve 400m. açıkta demirledi. Bkz. "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.206.
[394]Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s. 118.
[395] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.207.

2. 7 Ağustos Günü Hareketi

Gece 5.Ordu Komutanlığına ulaşan haberler üzerine, Liman Paşa saat 01.45'te, Bolayırdaki bir alayın Anafartalar'a gönderilmesini emretti. Bu arada Binbaşı Wilmer'in ihtiyat taburu Asmadereye yollanmış, Anafartalar savunması iyiden iyiye zayıflamıştı. Havanın aydınlamasından sonra, 06.30'da, Bolayırdaki 7. ve 12. Tümenlerin en hızlı şekilde Anafartalar'a hareketi emredildi. Bu arada Liman Paşa, Asya yakasında da, birinci hatta bulunmayan tüm kuvvetlerin Avrupa yakasına geçirilmesini emretmişti. Saat 08.00 civarında Softatepe de İngilizlerin eline geçti. Buradaki Türk birlikleri, Kireçtepe ve Mestan Tepe yönlerine çekildiler.

İngiliz harekâtı bu saatlerden sonra, esas olarak ileri bir harekat olmaktan çıktı ve kıyı kesiminde çakılı kaldı[396]. Büyük organizasyon ve koordinasyon problemleri yaşayan, aynı zamanda ciddi su sıkıntısı çeken İngilizler; sadece sınırlı sayıda birliklerle, Kireçtepe ve Mestan Tepe yönüne doğru faaliyete geçseler de, ilk önemli taarruzu 17.30'a doğru başlatabildiler. Sayıları 22.000'i bulan İngilizler, hava karardıktan sonra Mestan Tepe'yi ve Kireçtepe başındaki Karakol Dağı'nı ele geçirebildiler. 1.700 kişi zayiat veren düşman, ilk gün hedeflerinin çok gerisinde kalmış, Anafartalar ovasını çevreleyen tepelerden hiçbirini alamamıştı.

Çok az zayiat veren Türk birlikleri 8 Ağustos gününü İsmailoğlu Tepe ve Kireçtepe üzerinde tahkimat yaparak ve başlayacak İngiliz saldırısını bekleyerek geçirdi. Sayıları 27.000'e yaklaşan İngilizler ise, sahil civarında beklemekte; 3.000 askerlik Türk birlikleri karşısında altın fırsatlar kaçırmaktaydı. Hava karardıktan sonra düşmanın bazı öncü birlikleri ilerlemiş, Yusufçuk Tepe ve Tekke Tepe eteklerine kadar gelmişti.

---

[396] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.208. "9. İngiliz Kolordusu kıyıdan yaklaşık 800m. ilerleyebilmiş ve bu dar alanda sıkışıp kalmıştı"

3. I. Anafartalar Muharebesi

a. 9 Ağustos Muharebesi

Liman Paşa'nın emriyle Bolayırdan yola çıkan 7. ve 12. Tümene bağlı alaylar, 25 ila 40km. arasında değişen bir mesafeyi yürüyerek kat edecekler ve Anafartalar savunmasını destekleyeceklerdi. Bu er ancak sabah ve öğlen saatlerinde yola çıkabilmiş ve zorlu bir yürüyüşten sonra, ordu komutanlığınca emredilen karşı saldırı için, 8 Ağustos günü 10.30 civarında hazır olup, pozisyon alabilmişlerdi. Saros Grubu Komutanıyken, gelişmeler üzerine yeni tesis edilen Anafartalar Grubu Komutanlığı'na getirilen Albay Feyzi Bey, tümen komutanlarının da görüşleri doğrultusunda, askerin yorgun olması ve evratların tümünün muharebe alanına ulaşmaması nedeniyle, akşamüzeri için planlanan saldırıdan vazgeçmişti. Bunun üzerine Liman Paşa, Feyzi Bey'i görevden almış ve bir telefon emriyle Mustafa Kemal'i Anafartalar Grubu Komutanlığı'na atamıştı. Mustafa Kemal 8 Ağustos gecesi Çamlıtekke'ye gelerek komutayı devraldı ve 5.Ordu Komutanlığı tarafından emredilen karşı saldırının, gecikmeyle de olsa, 9 Ağustos sabahı aynen daha önceden tasarlandığı gibi gerçekleştirileceğini belirtti.

Saros Grubu'ndan ulaşan kuvvetlerle beraber Anafartalardaki Türk savunmasının mevcutları, konumlanışı ve taarruz bölgeleri. 9 Ağustos için şöyleydi[397]:

1. 7.Tümen (30. ve 31. Alaylar: 5.983 asker) B.Anafartalar Köyü arkasından Damakçılık Bayırı'na taarruz edecek.
2. 13. Tümen (34., 35., 36. Alaylar: 10.471 asker) K.Anafartalar Köyü arkasından İsmailoğlu Tepe, Yusufçuk Tepe ve Sülecik üzerinden Mestan Tepe'ye taarruz edecek.
3. Bursa Jandarma Taburu -31.Alay birlikleri (1.500 asker) İsmailoğlu Tepe'den bu taarruzlara katılacak ve iki tümen arasında irtibatı sağlayacak. Toplam 17.953 asker.

İki tarafın da saldırıya karar verdiği 9 Ağustos günü, Türkler daha erken davrandı; 34. ve 35.Alay birlikleri, saat 04.00'te harekete geçerek, Mestan Tepe'den ilerleyen İngilizleri geri attı. Kendileri ağır kayıplar veren bu birlikler, buna rağmen

[397] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s. 120.

İsmailoğlu Tepe ve Yusufçuk Tepe'yi tutmaya devam ettiler. Kireçtepe üzerinde saldırıya geçen düşmanı da Gelibolu Jandarma Taburu karşılamış, İngilizler fazla ilerleyememişti.

7. Tümene bağlı birlikler ise, yine gün doğmadan az önce, daha güneyden taarruza kalkmış[398], fakat İngiliz siperlerine 300 m. kala başlayan şiddetli makineli tüfek ateşleri yüzünden, daha fazla ilerleyememişti. Daha sonra saldırıya devam edilmesine, hatta 12.Tümenin de sağ kanadıyla bu saldırıyı desteklemesine rağmen, ilerlemesi mümkün olmadı ve ağır kayıplar veren birlikler Kayacık Ağılının doğusuna çekildiler[399].

1.Anafartalar Muharebeleri olarak anılan bu çarpışmaların ilk günü sona erdiğinde, Anafartalar ovasındaki hâkim tepeler Türklerin elindeydi ve İngilizler hedeflerinden çok uzaktaydı. Muharebelere fiilen katılan 13.000 civarında Türk askeri, 2.000'in üzerinde zayiat vermiş; ama sayıları 30.000'i aşan düşmanı durdurmuştu. Bu muharebelerde şehit olan 20.Alay Komutanı Yarbay Halit Bey ve 21. Alay Komutanı Yusuf Ziya, bugün Büyük Anafartalar Köyü girişinde buluna mezarlarında yatıyorlar.

c. 10 Ağustos Hareketleri

10 Ağustos günü, İngilizler[400] K.Anafartalar yönüne doğru, 12.Tümen cephesine taarruza kalktılar. Birkaç saat süren bu saldırıdan sonuç alamayan düşman[401], öğleye

---

[398] "Azmak Dere'nin kuzeyinden 12.Tümen, güneyinden 7.Tümenleri ile taarruz kararını veren eski Saros Grup komutanının bu kararını değiştirmeyen yeni "Anafartalar Grup Komutanı" Mustafa Kemal'in emri ile Türk Taarruzu başlamıştı" Bkz. Fikret Günesen, "*Çanakkale Savaşları*", Kastaş Yayınevi, İstanbul 1986, s 282.

[399] "12. Türk Tümenin 34.Alayı saat 04.00'te ileri harekete geçerek İbrikçe'deki İngiliz taburunu süngü hücumu ile geri attıktan sonra Yusufçuk Tepesi ile kuzeyindeki tepeciği ele geçirdi" Bkz. "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.210.

[400] "Bu taarruzda karaya yeni çıkarılan 53.Teritorial Tümeni (158.,159.Tugaylarla 160.Tugaydan iki tabur) önceki muharebelerde yıranmış olan 11.İngiliz Tümenini desteklemekle görevlendirildi. Ayrıca kraliyet sahra topçusuna bağlı bir topçu tugayıyla iki dağ bataryası bu taarruzu destekleyecekti" Bkz. "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.212.

[401] "Bugünkü taarruzu 53.Tümen Komutanı General Lindley yönetti. 159.Tugaydan iki tabur ve güneyinde 32.Tugayın bir kısmı ile Yusufçuk Tepe ve kuzeyindeki Küçük Anafarta taarruz istikametiydi. Taarruza katılacak olan Lalebaba'daki 158.Tugay göl kuzeyinden cepheye yanaşırken Anafarta ovasında Türk topçusunun ateşi altında kaldı. Bu nedenle zamanında yetişemedi. Bu taarruzun karşısındaki Yusufçuk ve kuzeyindeki mevzilerde iki Türk taburu bununda kuzeyinde bir Türk taburu vardı. Türk birlikleri mevzilerini savundular. 158.İngiliz Tugayı Türk topçu ateşinden kurtulup cepheye yaklaştığı zaman taarruzun kaderi belli olmuş" Bkz. Fikret Günesen, ***a.g.e,*** s. 299.

doğru yoğun bir bombardımandan sonra, bu kez Yusufçuk Tepe'ye hücum etti. 34. ve 35.Alaylara bağlı Türk kuvvetleri, hem bunu, hem bundan sonra akşama kadar iki kez daha tekrarlanan saldırıları püskürtmeyi başardı. İngilizlerin 7.Tümen ve Gelibolu Jandarma Taburu cephelerine karşı gerçekleştirdikleri diğer taarruzlar da kırıldı. Türk savunmasının ikinci gün zayiatı 1.000 kişiyi aşıyordu[402].

d- 11–13 Ağustos Hareketleri

11 Ağustos günü, İngilizler 10.000 kişilik yeni bir kuvveti daha karaya çıkardılar ve bunları Tekke Tepeye doğru cepheye sürdüler. Bununla birlikte, yeterli hazırlık olmadığını düşünen İngiliz kurmayları taarruzu 13 Ağustosa ertelediler. 12 Ağustos günü ise, eldeki kuvvetlerle, bir gün sonra yapılacak hücum öncesi bir ileri keşif harekâta karar veren İngilizler, öğleden sonra Kavak Tepe-Tekke Tepe istikametine doğru, 36. ve 35.Alay cephelerine karşı ilerlediler. Türk savunması tarafından durdurulan bu ön saldırı, İngilizlere 700 kişiye yakın zayiata mal olmuş, Türkler ise 300'e yakın kayıp vermişlerdi[403].

Bu harekâtın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, İngilizler 13 Ağustos için planladıkları ana harekâttan vazgeçtiler. 7–13 Ağustos tarihleri arasındaki Anafartalar muharebelerinde Türk kayıpları 4000'in üzerindeydi. Aynı sürede, aynı bölgedeki İngiliz kayıpları 8.000 kişi civarındaydı[404].

e- Kireçtepe Muharebesi

Anafartalar ovası üzerindeki harekâttan sonuç alamayan İngilizler, 14 Ağustos'tan itibaren, Türk savunmasının en sağ kanadını teşkil eden Kireçtepeyi hedef alan bir saldırıya karar verdiler[405].

---

[402] *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, 3. Kitap, s.93.

[403] "Keşif harekâtı sırasında, Türk kuvvetleri tarafından durdurulan İngiliz birliklerinden bir kısmı Değirmendere içinden Türk hatları gerisine sızmış ve yaklaşık 1 km. ilerleyerek, gerisiyle bağlantıyı kaybetmişti. Daha sonradan, iki ayrı efsaneye konu olan 350 kişilik bu kuvvet. 36.Alay 1.Tabur tarafından durdurulmuştur. Bu efsanelerden birincisi, ilk UFO hikâyelerine kaynaklık eden ve "bulut götürdü" veya "buluta binip gittiler" olarak ifade edilen anlatımdır. Diğeri ise, bu İngiliz askerlerinin Türkler tarafından esir alındıktan sonra öldürdükleri şeklindedir." Bkz; Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s. 121 dip not.

[404] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.210.

[405] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.210.

Hedefleri cepheden mağlup edemedikleri 12.Tümen kuvvetlerini arkadan çevirmek ve daha sonra Tekke Tepe'yi ele geçirmekti. Donanma ateşi himayesinde öğleden sonra, Sivri Tepe üzerinden hücuma kalkan İngilizleri, Yüzbaşı Kadri komutasındaki Gelibolu Jandarma Taburu karşıladı. 19. ve 39. Alaylardan gelen destek kuvvetlerine rağmen, düşman Kireçtepe üzerindeki Aslan Tepe ve Projektörtepe'yi ele geçirdi. Daha doğuya, Kanlı Tepe'ye çekilen Türk birlikleri, gece 137., 19. ve 17. ve 1.Alaylardan gelen ihtiyat kuvvetlerinin de yetişmesiyle, karşı saldırıya geçti ve Aslan Tepe'yi geri aldı. Fakat İngilizler bu tepeyi tekrar işgal ettiler. Göğüs göğse çarpışmalar halini alan muharebeler, 16 Ağustos günü de şiddetlenerek devam etti. Türkler sabah saatlerinde tekrar Aslan Tepe'yi geri aldı ve İngilizler Sivri Tepe'deki eski mevzilerine çekilmek zorunda kaldı. Tabur Komutanı Kadri Bey'in şehit olduğu ve iki gün süren Kireçtepe muharebelerinde, Türk birliklerinin zayiatı 1.700, İngilizlerin 3000'di[406].

Bu muharebelerden sonra, 21 Ağustos tarihine kadar Anafartalar cephesinde büyük çapta bir operasyon olmadı.

4. II. Anafartalar Muharebesi

a- Tarafların Durumu ve Taarruz Planları

General Hamilton yavaş yavaş kötümser olmaya başlamıştı. Savaş Bakanından yüz bin kişilik bir kuvvet daha isteğinde bulundu. Çektiği telgrafı "…çok cesur harbeden ve iyi sevk ve idare edilen Türk ordusunun karşısında bulunuyoruz..." diye bitiriyordu[407]. Conkbayırı ve Anafartalar cephesinde İngilizler dört tümen ve üç tugay kullanmışlardı. 54.Tümen de buraya getirilerek kuvvet altı tümeni ortaya çıkarılmıştı. Hamilton bunlara ilaveten Seddulbahir'den 29.Tümeni ve Mısır'dan altı tümeni getirip Anafartalar bölgesinde bir kez daha talihini denemeye karar verdi[408]. Ayrıca Hamilton İngiliz Harbiye Nazırı Lord Kitchener'den beğenmediği komutanları değiştirme yetkisi aldı. Hamilton ilk iş olarak General Stopford'u görevden aldı ve yerine 29.İngiliz

---

[406] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.211.
[407] Ian Hamilton, "*Gelibolu Günlüğü"*, Çev. Osman Öndeş, Hürriyet Yay., İstanbul 1972, s.132.
[408] Baha Vefa Karatay, "*Mehmetçik ve Anzaklar"*, Türkiye İş Bank. Yay., Ankara 1987, s.230.

Tümen Komutanı General Lisle'yi getirdi. 11. Komutanı General Hammersley'de değiştirildi[409].

Türk tarafına gelince; Anafartalar grup komutanı emrinde kuzeyden itibaren 5., 12., 7., 4. ve 8.Tümenler mevzide, 9.Tümen Turşun Köy'de 6.Tümen ise Sivri Köy'de ihtiyatta idi. Bu mevzi güneyinde kuzey grubunun 19. ve 16.Tümenleri vardı. Mevziler birkaç hat halinde ve boy siperi şeklinde idi. Yalnız irtibat hendekleri tamamlanamamıştı. Birçok yerde tel örgü engelleri yapılmıştı. Birliklerin bugüne kadar ki savaşta kayıpları, ikmal edilemedikleri için taburlar 400–500 mevcutlu idi[410].

Anafartalar Grubu Komutanı Mustafa Kemal, yapılan yeni kuvvet kaydırmalarından, İngilizlerin bu cephede yeni bir taarruza ha zırlandıklarını anlamış; ihtiyatları cepheye yaklaştırmıştı.

b- II. Anafartalar Muharebesi (21 Ağustos Muharebeleri)

Saldırı, 21 Ağustos günü 14,30'da, özellikle İsmailoğlu Tepe ve Yusufçuk Tepe üzerinde yoğunlaşan bir topçu ateşinden sonra başladı. Yusufçuk Tepe ve güneyine saldıran düşman kolu, buradaki ön siperleri ele geçirdiyse de, etkili yan ateşleri karşısında çekilmek durumunda kaldı. Saat 18.00'de taarruzu tekrarlayan İngilizler, yine çok az bir ilerleme sağlayabildi. Kayacık Ağılı yönünde saldıran düşman kolu ise 7.Tümen cephesindeki siperleri ele geçirdi ve burada tahkimata başladı.

Gece yapılan karşılıklı saldırılarda bazı ön siperler el değiştirdiyse de. 22 Ağustos gününe gelindiğinde, İngilizler sadece Yusufçuk Tepenin denize bakan yamaçları ile Azmak Dere ve Kayacık Ağılı civarında küçük bir arazi parçası elde edebilmişlerdi.

2. Anafartalar Muharebesi olarak da anılan bu bir günlük çarpışmalar. Müttefiklerin tüm Çanakkale muharebeleri boyunca bir seferde uğradıkları en ağır

[409] İbrahim Artuç, ***a.g.e,*** s.340.
[410] Fikret Günesen, ***a.g.e,*** s 319.

zayiatı ortaya çıkardı, İngilizler yaklaşık 8.000 asker kaybettiler. Türklerin kayıpları ise 2.500 askeri geçiyordu[411].

c- Kayacıkağılı (Bombatepe) Muharebesi

Böylelikle 25 Nisan'da başlayan Çanakkale muharebelerinin büyük saldırılar ve karşı saldırılar dönemi bitmiş oluyordu.

Türk birlikleri, ikinci Anafartalar Muharebesindeki durgunluktan yararlanarak 7.Tümen cephesinde taktik yönden önemli görülen Bombatepe'yi tahkim ederek güçlü bir direniş haline getirmişti. General Cox, Anzak Kolordusuyla 9.Kolordunun bağlantısını kurmada önemli bir yeri olan Bombatepe'yi bir taarruzla ele geçirmeye karar verdi. Bu taarruz için General Cox'un emrine çeşitli birliklerden oluşturulan mürekkep bir kuvvet verildi[412].

Düşmanın bundan sonraki hareketi, sağ taraflarındaki Anzak birlikleriyle cephe hattında bağlantı kurmak için, Bomba Tepe'yi ele geçirmeye çalışmak oldu. 27 Ağustos günü, yine ikindi saatlerinde (güneşi arkalarına almak maksadıyla) bu yönde yoğunlaşan ağır bombardımandan sonra taarruza geçen Müttefikler; Bomba Tepe'nin güney-batı sırtlarını ele geçirdiler.

Bugün Hill 60 Mezarlığı'nın bulunduğu bu küçük tepe üzerindeki mücadele, sabah saatlerine kadar sürdü ve iki tarafta da ağır kayıplara yol açtı (İngilizler 1.100, Türk birlikleri 679 asker).

Bomba Tepe muharebeleri ile Arıburnu ve Anafartalar bölgesindeki çarpışmalar fiilen sona ermiş oluyordu. Türk savunması ertesi gün yeniden düzenlendi ve Anafartalar bölgesinin kuzeyi, 2. Kolordu bünyesindeki 5., 9. ve 12. Tümenlere; güneyi ise 15. Kolordu bünyesindeki 6., 4. ve 8. Tümenlere ait olacaktı. 7. Tümen ise

[411] Fikret Günesen, ***a.g.e,*** s.320.
[412] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.223.

ihtiyattaydı. Mustafa Kemal, bu kolorduların üzerinde, Anafartalar Grubu Komutanı sıfatıyla, pratikte ise bir ordu komutanı düzeyinde yer almaktaydı[413].

6 Ağustosta başlayan ve 28 Ağustosa kadar süren Arıburnu ve Anafartalar muharebelerinde dokuz alay komutanı şehit oldu[414].

47.Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik,
15.Alay Komutanı Yarbay İbrahim Şükrü,
23.Alay Komutanı Yarbay Recai,
25.Alay Komutanı Yarbay Nail,
14.Alay Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı,
31.Alay Komutanı Yarbay Ziya,
16.Alay Komutanı Yarbay Hakkı,
20.Alay Komutanı Yarbay Halit,
57. Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni.

[413] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.123.
[414] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.124.

VI. BÖLÜM

GEÇEMEDİLER GEÇEMEYECEKLER

A. MÜTTEFİKLER GİDERKEN

28 Ağustos tarihinde sona eren Bomba Tepe muharebelerinin ardından, Müttefikler, Çanakkale Muharebeleri'nin fiilen sona erdiğini ve artık, en azından çok büyük ölçüde takviyeler olmaksızın, donanmaya İstanbul yolunu açmanın imkânsızlığını anladılar.

Arıburnu ve Anafartalar sektörlerinde, Ağustos sonundan itibaren siper muharebeleri dönemi başladı. Karşılıklı ateş baskınları, siperlerin yakınlaştığı noktalarda tünel kazarak ileri posta yaratmak veya lağım kazıp bunları düşmana yakın noktalarda patlatarak ön siperleri ele geçirmek, keskin nişancılar kullanarak karşı tarafa zayiat verdirmek ve tabii topçu bombardımanı; bu dönemin temel faaliyetleriydi.

Eylül sonunda, 5. Ordu bünyesinde çeşitli birliklerin yerleri değiştirildi ve yarımadadaki Türk kuvvetlerinin toplam sayısı 5.287 subay ve 255.728 askere yükseldi. Bunların 158.363'ü muharip kuvvetleri oluşturuyordu. Aynı tarihte Müttefiklerin yarımadadaki kuvvetleri 120.000 muharip civarındaydı[415].

Savaşın başından beri gerek top sayısı gerekse cephane konusunda sıkıntı çeken Türk savunması, Eylül ayı içerisinde de düşman üzerinde baskı kuramamıştı. 10 Eylül günü Anafartalar'da başlatılan ve tüm Türk namlularının katıldığı topçu harekatı da bu yüzden pek etkili olmadı. Aynı tarihte Anafartalar ve Arıburnu'ndaki Türk topçu gücü, değişik tip ve çapta 230 namluya yaklaşmıştı[416]; fakat bunlar, ancak acil durumlarda devreye sokabilecekleri kadar cephaneye sahipti.

---

[415] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)*",***a.g.e,*** s.146.
[416] Fikret Günesen, ***a.g.e,*** s. 341.

Ekim'de Kanlısırt, Kırmızısırtı, Şahinsırtı, Bombasırtı ve Bomba Tepe'de lağım muharebeleri şiddetlendi, karşılıklı kayıplar yükseldi. Hastalık yüzünden geriye gönderilenler dışında, Türk birliklerinin bütün bölgelerdeki günlük toplam zayiatı, 100 kişiye yaklaşıyordu[417].

Ekim ayı, yarımadadaki 5. Ordu birliklerinin yeniden düzenlenmesiyle ilgili büyük çapta hareketliliklere sahne oldu. 2.,3.,4.,5.,10., ve 13. Tümenler Trakya bölgesine alındı; yerine 15.,20.,25. ve 42. Tümenler geldi. Ayrıca birliklerin kendi aralarında da yer ve görev değişiklikleri yapıldı. Esat Paşa 1. Ordu Komutanlığı'na getirilirken, Kuzey Grubu komutanlığına Albay Ali Rıza atandı. Kasım başında 5. Ordu'nun yarımadadaki mevcudu 315.500 kişiye ulaştı[418].

Bulgaristan'ın Merkezi Kuvvetler yanında savaşa girmesiyle açılan Berlin-İstanbul yolu, Kasım ayından itibaren top ve cephane konusunda belli bir rahatlama yarattı. Bununla birlikte, cepheye gelen takviye, Müttefik kaynaklarında abartıldığı ölçüde değil; sadece 8 toptu. Kasım sonunda 240 mm'lik bir havan bataryası (4 top) Kocaçimentepe gerisine, 150 mm'lik bir obüs bataryası (4 top) ise Seddülbahir bölgesine getirildi[419].

Müttefikler'in 16 Kasım'da Bomba Tepe, 17 Kasım'da ise Kireçtepe üzerinde giriştikleri küçük çaplı saldırılar başarısızlıkla sonuçlandı.

26 Kasım'da dramatik biçimde değişen hava durumu, dört gün sürecek bir afete neden oldu. Çok şiddetli bir lodos fırtınasının ardından gelen yağmur, kar ve don; her iki taraf askerleri arasında da ciddi kayıplara yol açtı. Karşılıklı piyade ve topçu ateşinin de durduğu; hatta tarafların birbirleriyle göz teması halindeyken bile ateş etmediği, edemediği bu süre zarfında; denizde 10 nat kuvvetine ulaşan hava ve saatteki hızı 175 km.'ye çıkan rüzgâr tüm askerleri perişan etti. Siperlerde boğulan veya donanların ardından, çok sayıda asker de yaralı ve hasta olarak cepheden tahliye edildi. Özellikle Anafartalar ovasında, açıkta bulunan İngiliz askerlerinin zarar gördüğü bu olayda, Müttefik kayıpları 2.000 civarında ölü olmak üzere, 15.000 kişiye yaklaşıyordu. Türk

[417] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.128.
[418] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.147.
[419] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s.128.

tarafında ise 556 asker ya boğularak ya da donarak öldü; binlercesi de hastalandı. 1915 yılı, o zamana kadar bölgede görülmemiş aşırı sıcak bir yazdan sonra, aşırı soğuklara da sahne oldu[420].

Müttefikler Kasım ayının başlarından itibaren, yarımadayı tahliye etme planları yapmaya başladı. İngiliz Hükümeti de 4 Kasım'dan sonra, Çanakkale Seferi adını verdikleri ve bu yolla İstanbul'u işgal ederek Türkiye'yi savaş dışı bırakma planları değiştirdi[421]. Sonuç olarak, Aralık ayının ilk haftasında Arıburnu ve Anafartalar bölgelerinin boşaltılmasına; Seddülbahir bölgesinde işgal edilen arazide ise tutulmasına karar verildi.

Arıburnu ve Anafartalar bölgelerinde bulunan ve sayıları 92.000'i geçen Müttefik askerleri, kademeli olarak yarımadadan ayrılmaya başladığında, Türk komuta heyeti durumun farkına varamadı. İngilizler her zamanki faaliyetlerine devam etti ve kışı yarımadada geçirecekmişçesine, gün boyu gemilerden karaya asker ve malzeme sevkini sürdürdü. Buna karşın geceleri ise binlerce asker ve tonlarca malzeme gemilere taşınıyordu. Aralık ayının 20'sine kadar devam eden bu süreçte, takviye ve ikmal faaliyetlerinin devam ettiği izlenimini yaratan Müttefikler, alışagelmiş günlük faaliyetlerini sürdürdüler. Yemek ve kahve pişirme ateşleri her zamanki gibi yakıldı; top bataryalarının yerleri değiştirilerek rutin atışlara devam edildi ve top sayısındaki azalma hissettirilmedi; ileri hatlardaki lağım patlama faaliyetlerine devam edildi. İngilizler aynı zamanda Türk tarafının uçaklarla keşif yapıp durumu anlamasını engellemek için olağanüstü çaba gösterdi[422].

20 Aralık gecesi tahliye işlemleri tamamlandı.

Aralık ayının ikinci haftasında tahliye başladı. Her akşam ortalık karardıktan sonra Arıburnu ve Suvla koylarına kurtarma sandalları, çıkarma tekneleri yanaşıyor ve durmadan asker, hayvan top ve diğer savaş malzemesi taşınıyordu. Önce hasta ve yaralılar nakledilmişti. Onları harp esirleri takip etti. En son sıra birlik askerlerine geldi.

---

[420] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s. 128.

[421] "İngiliz hükümetini bir an önce tahliye kararı almaya zorlayan Ruslarla Fransızlar oldu. Onlar Selanik'in ne pahasına olursa olsun elden çıkmaması için direttiler. İngiliz hükümeti, 7 Aralık günü toparlandı ve Anzak ile Suvla kesimlerini boşaltarak cephenin daraltılmasına karar verdi." Bkz. C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s. 481.

[422] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, ***a.g.e***, s. 130.

Ayak sesleri duyulmasın diye herkesin postalına paçavralar sarıldı. Ortalık aydınlanıncaya kadar kıyıda yükleme faaliyeti durup dinlenmeden devam ediyordu. Fakat tan yeri ağarmadan kısa bir süre önce tekneler açığa çekiliyor, geride kalanlar yine siperlere siniyor ve güneş doğduğu zaman her şey normale dönmüş oluyordu[423].

Görünüşte Türkler olup bitenlerin farkında değildiler[424]. Aslında onları kuşkulandırmamak için, gündüzleri İngiliz kesiminde ne gösteriler yapılmıyordu ki. Bir kısım askere birliklerindeki hayvanlarla akşama kadar ortalıkta dolaşmak görevi verilmişti. Bunlar bir oyunun figüranları halinde Türk siperlerine karşı gövde gösterisi yapıyorlardı[425].

18 Aralık Cuma günü müttefik kuvvetlerin yarısı ve malzemelerin büyük bir kısmı tahliye edilmişti. Geriye kalan 40.000 kişi cumartesi ve Pazar gecesi kıyıdan ayrılmış olacaktı.

Cumartesi sabahı Gelibolu Yarımadası yine ilkbahardan kalma bir gün yaşıyordu. Son hazırlıklar da hızla tamamlanmıştı. İngilizler, Conkbayırının altındaki mevzie bir tonluk tahrip maddesi yerleştirmişler, boş sahaları mayınlamışlar ve daha bir alay öldürücü tuzak kurmuşlardı. Siperleri kıyıya bağlayan patikalara bile uzun çizgiler halinde un ve şeker döküp tehlikesiz geçitleri işaretlemişlerdi. Cumartesi gecesi, şans bir defa daha müttefiklere güldü. Anzak ve Suvla kesimlerindeki 20.000 asker, tek bir kayıp vermeden denize açıldı[426].

"Saat 17.00'ye doğru güneş battı. Hava iyice kapanmıştı. Ay bir yüzünü gösteriyor, bir kayboluyor, sicim gibi ince bir yağmur yağıyordu. Silah sesleri kesilmişti. Yalnız Helles Burnu'nda gürleyen topların homurtusu duyuluyordu. En uzak mevzilerdekiler, ilk gidenler oldu. Siperlerinden çıktılar ve birer kol halinde unlu, şekerli izlerini takip ederek kıyıya indiler. Sigara içmek, konuşmak yine yasaktı. Saat 22.00'de kıyıda topu topu 1.500 kişi kalmıştı. En tehlikeli an da buydu işte. Fakat Türk

---

[423] Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.408.
[424] Oysa Mustafa Kemal farkındadır; "Bunlar kaçacaklar. Kaçacaklar. Başka çareleri yok. Hareketsiz kalırsak ellerini kollarını sallayarak gidecekler!"demektedir. Bkz. CevatAbbas Gürer, "*Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl"*, Der. Turgut Gürer, Mp Yay., İstanbul 2006, s.33.
[425] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.482.
[426] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** , s.483.

mevzilerinde herhangi bir hareket görülmüyordu. Saat 03.00'te karada hiçbir müttefik askeri kalmadı. Geride kimsenin unutulmadığına emin olmak için tekneler bir süre daha bekletildi. Ufuk hafiften aydınlanırken, saat tam dörtte kıyıdaki cephanelik ateşe verildi[427]. Ve son grup da Gelibolu'yu terk etti[428],,[429].

Liman von Sanders, tahliyeyi haber aldığı zaman, Anzak ve Suvla cephelerinde girişeceği büyük hücumun hazırlığını tamamlamıştı. 20 Ocak gecesi için emir bile vermişti. Fakat Türkler mayınlı, tuzaklı alanda kolay ilerleyemediler. Düşmanın oyununa gelmek endişesi onların rahat etmelerini engelledi. Bu sayede de koca bir ordu kazasız belasız kendini kurtarmış oldu[430].

General Monro[431], Suvla ve Anzak cephelerinden çekildikten sonra, Helles dolaylarında daha fazla tutunamayacaklarını anlamıştı. Hemen Londra'ya telgraf çekerek, Helles Burnu'nu da boşaltmak için izin istedi[432].

O sırada Helles kesiminde 35.000 müttefik askeri bulunuyordu. Ayrıca 4.000 hayvan ve Suvla ile Anzaktaki kadar savaş malzemesi vardı. 1916 yılının ilk günü, hava karardıktan sonra, çekilme faaliyeti tekrar başladı. Karayı önce terk eden Fransızlar oldu. Sonra her gece, sırası gelen birlik, belirtilen yerden denize açıldı[433].

Hava zaman zaman bozuyor, Türkler küçük hücumlara kalkışıyorlar, Alman denizatlılarının o dolaylarda dolaştığı söylentileri herkesin yüreğini azına getiriyordu. Ama her şeye rağmen 7 Ocak günü müttefiklerin mevcudu 19.000 kişiye inmişti[434].

Liman von Sanders hücum emrini işte o sırada verdi. Aslında yapılan hazırlıklara göre 48 saatlik bir gecikme olmuştu. Sebep de her zamanki gibi Enver Paşa'ydı. Ani bir emirle 5.Orduya bağlı 9 tümenin Trakya istikametine gönderilmesini

---

[427] Ek No 61; Resim: Müttefikler Giderken–1
[428] Ek No 62; Resim: Müttefikler Giderken–2
[429] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.486.
[430] Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.428.
[431] 15 Ekim gecesi Hamilton'un karargahına gelen çok ivedi şifreli mesajda; "Savaş Kurulu'nun Londra'da görüşmek amacıyla General Hamilton'un görevden alınmasına karar verildiği.." yazıyordu. Bkz. Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.428–430. Aynı gün komutayı General Monro devraldı.
[432] Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.429.
[433] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.487.
[434] Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.430.

istemişti. Harbiye nazırının bu talimatına Liman von Sanders her zamanki tarzınla karşılık verdi: İstifa etti. Enver bir defa daha emrini geri aldı. Ama bu sürpriz emir, istifa, emri geri alış Türkler için 48 saatlik bir zaman kaybına sebep oldu[435].

7 Ocak günü öğleden sonra, Türk hücumu şiddetli bir top atışı ile başladı. Önce toplar 4,5 saat aralıksız kıyıyı dövdü. Akşama doğru Türkler henüz ilerleme kaydetmemişlerdi. Türkler top ateşini kestiler. Liman von Sanders, müttefik askerlerinin şiddetli direnmesi karşısında, İngilizlerin Helles cephesini elde tutmak istedikleri inancına kapılmıştı. Ve daha iyi hazırlanabilmek için hücumu durdurmuştu[436].

8 Ocak günü akşama doğru, tahliye sandalları ve çıkarma gemileri kıyıya yaklaştığı sırada hava birden bozdu. Barometre süratle düşmeye başladı. Rüzgârın esiş hızı saatte 50 kilometreyi bulmuş, deniz karışmıştı. Kurtarıcılar yarı bellerine kadar suya girmiş, durmadan çalışıyorlardı. Saat 02.00'de 19.000 kişiden karada kalan 3200 kişiydi. Bir saat içinde 3.000 asker de kurtarıldı. Kıyıdan son ayrılanlar cephaneliği ateşlemekten geri kalmadılar.

Kitchener bile tahliyenin en iyimser tahminle 20.000 askerin canına mal olacağını sanmıştı. Oysa bir iki yaralının dışında, müttefikler hiçbir zayiat vermemişlerdi. Bozgun, İngilizlerin gözünde sürpriz bir başarı, umulmadık bir zafer olup çıkmıştı. Tahliye sonuna kadar direnen General Monro ile kurmay heyetinin başarısıydı bu. Hepsine törenle şeref madalyaları verildi[437].

B. ÇANAKKALE MUHAREBELERİNDEVERİLEN KAYIPLAR

1. Türk Tarafının Kayıpları

Çanakkale'de her iki tarafında zayitanın oldukça büyük olduğu bir gerçektir. Ancak Türk tarafı zayiatının, genellikle bu muharebelerde verilen şehit sayısıyla daima karıştırıldığı görülmektedir.

---

[435]Cemil Conk, ***a.g.e***, s.203.
[436] Cemil Conk, ***a..g.e***, s.203.
[437] Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.434.

Nitekim Çanakkale'de elde edilen büyük zaferin, her yıl döneminde çeşitli platformlarda düzenlenmekte olan kutlama törenlerinde yapılan konuşmalarda, Çanakkale Muharebelerinde 250.000'den fazla şehit verildiği dile getirilmektedir.

Hâlbuki birinci el belgelere dayanılarak yapılan araştırmalara göre, kara ve deniz muharebelerinde verilen subay ve er şehit sayısı toplam; 57.263'tür[438].

Bu miktar, Liman von Sanders'in "Türkiye'de Beşe Sene" eserinde, 66.000 olarak gösterilmektedir[439].

Burada konu başlığını oluşturan zayiat miktarıysa; 210.000–218.000 civarında olup bu sayı, şehitler dâhil, yaralı, kayıp ve esirlerle hava değişimi, hastaneye gönderilenler ve çeşitli hastalıklardan ölen personelin genel toplamını ifade etmektedir.

Birinci el belgelere dayanmadığı anlaşılan bazı kaynaklardaysa, Çanakkale muharebelerindeki zayiat; 250.000–252.000 olarak gösterilmektedir ki belki de hamasi yönden bu sayı kamuoyuna şehit sayısı gibi yansıtılmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra kısaca vurgulamak istediğimiz zayiat sayısı, şehit sayısıyla eş değermiş gibi gösterilmektedir ki bu noktada bir yanılgıya düşülmektedir.

2. Müttefiklerin Kayıpları

Britanya İmparatorluğu Savunma Komitesi Tarih Encümeninin nezareti altında resmi vesikalara dayanılarak General C.F. Aspinall-Oglander tarafından yazılan Büyük Harbin Tarihi, Çanakkale Gelibolu Harekâtı'nda ki resmi İngiliz Tarihi sayılan esere göre, Çanakkale Seferinin başından sonuna kadar 410.000'i İngiliz, 79.000'i Fransız olmak üzere toplam 489.000 insan görev almıştır[440]. Bu sayıdan muharebe boyunca 205.000'i İngiliz[441] 47.000'i Fransız olmak üzere toplam 252.000 zayiat verilmiştir.

---

[438] Ek No 63;Çizelge; Çanakkale Muharebelerinde Türk Zayiatı
[439] Liman Von Sanders, ***a.g.e,*** s.132.
[440] C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.535.
[441] "115.000'i ölü, yaralı, kayıp, 90.000'i memlekete gönderilen hasta, yarımada üzerinde yeterli miktarda hastane bulunmadığından hafif yaralılar veya adi bir hastalığa tutulanları göndermek mecburiyeti doğmuştu." Bkz. C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.535. 3.dipnot.

C. ÇANAKKALE MUHAREBELERİ'NİN SONUÇLARI

1. Genel Sonuçlar

Çanakkale Cephesi'nin başta deniz harekâtı ve onu izleyen kara hareketleri, kuşkusuz sıradan birer operasyon ya da muharebe olayları gibi irdelenemez.

Boğazların (Çanakkale ve İstanbul), klasik, dar bir çerçeve ve anlamda sadece Akdeniz'i Karadeniz'e, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan su geçitleri ya da köprülerden ibaret olduğu düşünülemez.

Türk boğazları, coğrafyadan kaynaklanan durumuyla Akdeniz'in birbirinden önemli diğer stratejik değer taşıyan su geçitlerinden Cebelitarık veya Süveyş Kanalı'yla bütünleşmektedir. Böylece Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının, aynı zamanda Atlas ve Hint okyanusları gibi dünyanın diğer büyük deniz ve kıta kara parçalarını da birbirine bağlayan geniş kapsamlı jeopolitik konumuyla dünya siyaset ve ekonomisi üzerinde olan etkilerini bugün de muhafaza ettiği görülür.

Gerçekten Türk boğazları, uluslar arası ilişkilere yön vermede, bölgesinde daima bir odak noktası oluşturmaktadır.

Bu nedenledir ki, tarihin eski çağlarından beri ön plandaki bu pozisyonuyla Avrupa, Asya ve Afrika ülkeleri arasında başlamış olan ekonomik, ticari ve siyasi ilişkilerle askeri operasyonların, hep boğazlar bölgesinde cereyan ettiği görülür. Bir başka deyişle boğazlar, hemen hemen tarih boyunca dünyanın diğer bölgelerinde pek görülmemiş ardıarası kesilmeyen mücadelelere sahne olmuştur.

Bu açıklamalar ışığında Çanakkale muharebelerinin sonuçları da kuşkusuz daha bir önem ve anlam taşımaktadır.

Bu değerlendirmelerin daha gerçekci olabilmesi için, Büyük Devletlerin, Türk Boğazları üzerindeki emellerine kısaca değinmekte yarar vardır.

Rusya'nın öteden beri bilenen boğazlar üzerinden ılık denizlere ulaşma emelleri, İngiltere'nin, "Denizlere egemen olan, dünyaya hâkim olur" teorisine dayanarak XIX. yüzyıldan bu yana güttüğü Rusya'nın Akdeniz'e çıkmasını önleme siyaseti; Almanya'nın "Drang Nach osten (Doğuya Doğru)" politikası; Napolyon'un, "İstanbul anahtardır, İstanbul'a egemen olan dünyaya hükmedecektir" sentezine dayanan Fransızların politik duyarlılıkları, hep boğazlar üzerinde düğümlenmektedir[442].

İşte boğazlar üzerindeki çıkar çatışmalarıdır ki, İngiliz ve Fransızları, Ruslardan evvel İstanbul'u ele geçirerek, Karadeniz Boğazı'na el atmaya yöneltmiş ve Çanakkale Cephesi'nin açılmasında başlıca etken olmuştur.

Çanakkale harekâtının baş mimarı sayılan Churchill ve ona katılan diğer İngiliz liderleri, Türkiye'nin askeri gücünü ve kapasitesini ciddiye almamış ve büyük bir yanılgıya düşmüşlerdir. Anlaşma Devletleri kazanacaklarından o kadar emindiler ki henüz savaşın ilk aylarında "Çanakkale Boğazı geçildikten sonra izlenecek siyaset" konulu uzun raporlar ve planlar bile hazırlamışlardı. İşte bu büyük yanılgıdır ki, müttefiklerin savaş süresince bir dizi hatayı işlemlerine ve bilinen akibete ulaşmalarına yol açmıştır[443].

Genel anlamdaki bu yorumu kısaca toparlarsak, "Anlaşma Devletleri", Türk ordusunun savaş gücünü, onun harp silâh, araç ve gereçler açısından durumunu sadece ve sadece sayısal yönüyle değerlendirmeye kalkışmışlardı ki, asıl unuttukları bir faktör vardı. O da, Türk askerinin diğer orduların askerleriyle kıyas kabul edilemez olan ve matematiksel ölçülere sığmayan yüksek manevi gücüydü[444].

2.Siyasi Sonuçlar

Dünyanın en güçlü armadalarının, 1/3'ünden fazlasını boğazın derin sularına gömerek kazanılan bu zaferle, batılıların doğulu müttefiki Rusya'ya ulaşmasına olanak

---

[442] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.247.

[443] "Seferin başında Türkler maalesef yanlış olarak tanınmıştı, bilhassa Suriye sahillerinde meydana gelen hadiseler münasebetiyle yanlış bir anlayış sonucu olarak Türklerin İngilizler ile candan muharebe etmeyecekleri sanılmıştı. Bu çok yanlış ve tehlikeli bir hasap olmuştu." Bkz. C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** , s.536.

[444] "Çanakkaledeki Türk askeri, insanı tahrik eden iki mühim nitelik ile donatılmıştı, biri dini taassup, diğeri memleketini yabancı istiladan kurtarma emeli." Bkz. C.F. Aspinall-Oglander, ***a.g.e,*** s.536.

verilmemiş olması, mahsur kalan koskoca Çarlık Rusyasını içeriden çökertmiş ve onu Bolşevikliğin pençesine düşürebilmiştir.

Çanakkale'deki Türk savunması aşılabilse ve boğaz açılabilmiş olsaydı savaş kısa sürede biter, Rus ihtilali patlak vermez, verse bile İngiltere ve Fransa'nın müdahalesiyle bu ihtilâl, daha başlangıçta boğulabilirdi. Böylece müttefikleriyle birlikte zaferi paylaşmakta gecikmeyecek olan Rus orduları, kendilerine daha başından beri vaat edilen boğazları ve İstanbul'u işgal etmiş ve Deli Petro'dan beri izledikleri "Ilık denizlere ulaşma" politikalarını gerçekleştirmiş olurlardı.

Yine bu zafer, Türk ordusunun Balkan Savaşı'nda uğradığı yenilgiyle, Türk ve dünya kamuoyunda zedelenmiş ve hatta yitirilmiş olan saygısını da kurtarmakla kalmamış, Çanakkale'de Türk askerinin moralini yükselterek doruğuna çıkarmış Birleşik Filo'nun İstanbul'a ulaşacağı endişesini ortadan kaldırmış ve Osmanlı Devleti'nin gücünü belli bir süre için de olsa dünyaya kanıtlamıştır.

Türk ordusu, yarım milyona yakın İtilâf kuvvetini bir yıla yakın bir süre karşısında tutmuş olmakla, bağlaşıklarına da büyük ölçüde destek vermiş, Bulgarların kendi tarafımıza çekilmesini sağlamış, Yunanistan'ın da harbe girmesini geciktirmiştir.

ABD Dış Politika Enstitüsü'nün 1930 yılı yayınından elde edilen bilgilerden anlaşıldığına göre de, "…kimse pek farkında değil ama boğazlar kapatılmasaydı, Amerika belki savaşa girmeyecek ve bu kadar can ve mal kaybına uğranılmayacaktı[445]." Yorumu savaşın sonucu göz önüne getirildiğinde çok manidar olduğu da ayrı bir gerçektir.

Ve nihayet Çanakkale Muharebeleri'ndeki Türk direnişi, yalnız Çarlık İmparatorluğu'nu yıkmakla kalmamış, ülkesinde güneş batmayan Büyük Britanya İmparatorluğu'nda da, ilk yarayı açmıştır ve böylece de emperyalizm sarsılmıştır.

[445] "*Çanakkale Boğazı Muharebesi*", ***a.g.d,*** s.56.

Öte yandan Siyonist liderlerden Vlademir Eugeueniç Jabotinski'nin "Gelibolu'daki gönüllü Yahudi Birliği Hikâyesi" adlı eserinde belirttiği üzere, Gelibolu'daki muharebelere katılan 600 gönüllü Yahudi askerlerinin gösterdiği üstün çaba ve başarının, davalarının dünyaya tanıtılması sonucu Orta Doğu'da bu günkü İsrail Devleti'nin oluşturulmasında büyük rolü olmuştur. Gerçekten, 2 Kasım 1917'de benimsenen "Balfour Bildirisi", bugünkü İsrail'in kurulmasında etken olması açısından, önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir[446].

3. Askeri Sonuçlar

Zaferin peşinden getirdiği ilginç olayların en önemlisi, kuşkusuz, Çarlık Rusyasının çökmesi ve uzayan büyük savaş içinde Müttefik Kuvvetlerinin çok yorgun düşmeleriydi. Şayet boğazlar açılarak Rusya, müttefiklerinin yardımına koşabilseydi büyük dev, canlanır ve savaş en az bir yıl önce bitebilir ve çarların taksim planı uygulama evresine girebilirdi.

Bu zafer, Birinci Dünya savaşı'nın iki yıl daha uzamasına neden olmuştur. Nitekim Lloyd George, savaştan sonra yaptığı bir konuşmasında: "Bu muharebe Karadeniz'e serbest geçiş, bizim için, hayati bir sorundur. Hâlbuki bizi bu harekete bırakmadılar ve bu yüzden savaş en azından iki yıl daha uzadı" demekle, yukarıdaki görüşü doğrulamış olmaktadır[447].

Çanakkale Cephesi, deniz ve kara hareketleriyle birlikte incelendiğinde görülür ki, İngiltere ve Fransa'nın bir yıl boyunca Gelibolu yarımadasında yarım milyondan fazla büyük bir kuvveti tutmak zorunda kalmaları ve bunun %50'sini kaybetmiş bulunmaları haliyle diğer cephelere kuvvet ayırabilme açısından, savaşın genel gidişini etkilemiştir. Keza Türklerin de bu cephede 300.000'den fazla askerden zayiatın 211.000'e ulaşmış olması diğer cephelerdekinden kıyaslanamayacak bir fazlalık göstermektedir. Bunun insan gücü açısından yarattığı boşluğun, yalnız Büyük Harp

---

[446] Mete Tunçoku, "*Çanakkale Savaşları'nın Siyasal Olarak Değerlendirilmesi*", ***Çanakkale Savaşlarının Askeri ve Siyasi Yönü Sempozyum Bildirileri***, Ankara 1987, s.33.
[447] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi , (Özet)",**a.g.e,*** s.251.

sırasında değil, onu izleyen Türk İstiklal Harbi boyunca da hissedileceği bir gerçektir.

4. Sosyo-Ekonomik Sonuçları

Boğazların kapalı tutulması sayesinde uluslar arası ticari ilişkiler, olumsuz yönde etkilenmiştir. Rusya'nın dış alım satıma kavuşması Karadeniz'e hapsedilmiş 129 parça ticaret gemisinin getirdiği ekonomik zarar durumu siyasi boyutlara taşıyarak Bolşevik isyanını daha da güçlendirerek Rusya'yı savaş dışı bırakmıştır.

Türk ulusu, 210.000–218.000'e ulaşan zayiatı arasında binlerce okumuş aydının da birlikte yitirmiştir. Gerçekten kesin olmayan sayılara göre, 100.000'den fazla öğretmen, mülkiyeli, tıbbiyeli ve Türk ocaklarında yetişmiş aydın personelinden yoksun kalmıştır.

Böylece o günün koşullarında beyin takımı denebilen ve küçümsenmeyecek sayıları bulan bu gibi kayıpların, savaş sırasında olduğu kadar, bunu izleyen kurtuluş savaşımızda da, olumsuz etkileri görülmüştür.

Deniz ve kara harekâtıyla bir bütün olarak, Türk harp tarihinin parlak sayfalarında, tüm anlam ve çarpıcılığıyla yerini almış bulunan ve zaferle sonuçlanan Çanakkale Muharebeleri, aynı zamanda, Mustafa Kemal gibi bir dâhiyi yaratmış ve ileride Türkün kaderinde çok önemli rol oynayacak olan bu büyük lideri, Türk Ulusu'na kazandırmıştı.

D. BAŞLICA YERLİ VE YABANCI OTORİTELERLE YAZARLARIN ÇANAKKALE MUHAREBELERİ HAKKINDA DEĞERLENDİRME VE YORUMLARI

"Harpte iki meş'um şey vardır. Bunlardan biri, bir taş duvara körü körüne yüklenmek, diğeri kuvvetleri birtakım ayrı ve bağlantısız harekâta dağıtıp körletmektir.

Biz, bu iki ahmaklığı da yapmanın tehlikesiyle karşı karşıyayız."[448]

İngiliz Başbakanı Asguith

"Ordunun yardımı olmaksızın filonun başarıyı sağlayabileceği umuduna kapılmıştım. Fakat şimdi bu işte müşterek bir harekâtın zorunlu olduğunu anlıyorum."[449]

Churchill

"Türkler, Çanakkale'yi zorlayan çağının en ileri tekniğini sahip güçler karşısına, adeta bir kale gibi dikilmişlerdir."[450]

Churchill

"Avrupa'da hiçbir asker yoktur ki bu ifadenin altını çiziyorum Türklerle mukayese edilebilsin. Almanların müdafaada gayet iyi oldukları kabul olunabilir. Fakat siperlerde onlar dahi Türklerle kıyas edilemez. Misal olarak Gelibolu'yu zikretmek isterim. Orada bizim gemi ateşlerimizle büyük zayiata uğrayan kıtalar Türk olmasalardı, yerlerinde kalamaz ve derhal değiştirilebilirlerdi. Hâlbuki Türkler, bütün muharebe müddetince yerlerinde kaldılar."[451]

Tawshend

"Yenilmez İngiliz donanmasının uğradığı akıbetten, komutanlar değil, strateji kurallarını ihmal eden devlet adamları sorumludur. Boğazlar ve Trakya bölgesinde altı Türk Kolordusu varken, donanmayı tahkim edilmiş bir boğazdan geçirmek ve boğaz kıyıları işgal edilmeden beş tümenlik bir kuvvei seferiyeyi İstanbul'a getirmek plânının şansı çok azdı."[452]

Fahri Belen

---

[448]Robert Rhodes James, ***a.g.e,*** s.100.
[449] Adam Goutard, *"Deniz Aşırı Seferler ve Çanakkale",* ***Askeri Tarih Bülteni Eki***, 1980, s.58.
[450]Mustafa Kemal Atatürk,1990; ***a.g.e,*** s.61.
[451]M.Şevki Yazman, ***a.g.e,*** s.3.
[452] Fahri Belen, ***a.g.e***, s.150.

"Çanakkale Deniz Muharebesi'ni kastederek, "Daha başlangıçtan beri teşebbüsün başarısızlık şansı, başarı şansından ağır basmaktadır."[453]

Alan Moorhead

"Avrupa diplomasisinin çıkmazlarında, ihtiyatla yolunu arayan ve Avrupa devletlerinin birbirine düşmüş meclislerinde kendi lehinde fırsatlar kollamaya çalışan ürkek ve tereddütler içindeki Osmanlı, artık yerini, dimdik adeta mağrur ve kendine güvenen, kendi hayatını yaşamaya azmetmiş, Hıristiyan düşmanlarına tam bir istihfafla bakan şahsiyete bırakmıştı."[454]

Alan Moorhead

O tarihlerde henüz yayımlanmamış olan Avustralya Resmi Harp Tarihi'ndeki ilginç yazılar arasında: "Churchill'in hayal gücünden yoksun olması… Alelade birinin topçuluktan habersiz olması… Genç bir heveslinin daha yaşlı, daha ağır işleyen kafaları kandırması... İşte, böylece Gelibolu trajedyası doğmuştur"[455]

[453] Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.473.
[454] Robert Rhodes James, ***a.g.e,*** s.101.
[455] Alan Moorehead, ***a.g.e,*** s.476.

SONUÇ

Tarih boyunca harplerin kazançlarını, kayıplarını ve sonuçlarını iki esas unsur belirlemiştir, silah ve insan. Silah, hedefleri ele geçirmek veya hasmı imha etmek üzere insanın kullandığı bir vasıtadır. Bu vasıtanın tahrip kudreti ve teknolojisi ne kadar geliştirilmiş, sayısı ne kadar arttırılmış ve tehdidi ne kadar alternatif alanlara kaydırılmış olursa olsun, onu hedef üzerinde etkili isabetli ve tahripkâr yapan insandır. Osmanlı Devleti'nin milli gücünün gelişmesinde ve artmasında başrolü oynamış olan Türk insanı, bu devletin askeri gücünün de temeli olmuştur. Çünkü askeri güç büyük çapta insan faktörüne istinat eder. Milletlerin ilmi gelişmesi, refah ve bekası insanlarının niteliğine ve niceliğine bağlıdır. Milli mefkûresi, milli şuuru, ilim ve irfanı, yaratıcılığı, vatan sevgisi ve çalışkanlığı, birlik ve beraberlik duygusu, geçmişlerine olan bağlılıkları fazilet, feragat, fedakârlık ve imanı yüksek insanlara sahip olan devletler, milli güçlerini her zaman ayakta tutacak en önemli kaynağa sahiptirler. Böyle devletler gittikçe kuvvetlenirler ve diğer devletleri egemenlik ve iktidarları altına alırlar. Türk Milleti, Osmanlı Devleti'nin Osman Gazi ile birlikte temelleri atılırken, kendi çocuklarına fazilet yolunu gösterecek Şeyh Edebali gibi büyük düşünürlere sahipti. Bu tarihte, pek ün yapmamış isimsiz kahramanlar, bir devleti kurup onu büyük yapacak, sağlam nesiller yetiştirdiler. Böylece Türk harplerinin geleceğine insan faktörü ile olumlu yönde tesir ettiler.

Harbin kaynakları, maddi ve manevi olurlar. Harbin maddi kaynakları; silahlı kuvvetler, ekonomik kaynaklar ve coğrafi yapı, harbin manevi kaynakları; milli birlik ve beraberlik duygusu, iman, fedakârlık, azim, irade ve cesarettir. Harbin maddi gücü; silah, harbin manevi gücü; insandır.

Kayıplar ve kazançlar üzerinde en büyük etkileri olan insan ve harbin manevi kaynakları ölçülmez ve önceden kestirilemez. Bu nedenle insan ve manevi kaynaklar harbin gizli cephesidir. Askeri stratejistler ve harp tarihi uzmanları, harbin sonuçlarını tahlil ederken, sonuç üzerinde en etken faktör olan onun gizli cephesini incelemeyi ihmal ederler ve daha çok harplerin sayısal ve teknolojik yönleri üzerinde dururlar. Kazançları ve kayıpları veya zaferleri ve yenilgileri, tarafların gerek silah gerekse insan gücü bakımından sayısal kuvvetlerine bağlarlar. Türk harp tarihi incelendiğinde,

Türkler, İstanbul'un fethi esnasındaki teknolojik üstünlükleri hariç, düşmanlarını, bütün meydan muharebelerinde, harbin gizli cephesi itibariyle üstün oldukları için yenmişlerdir. Bu durum, Mete ve Alp Arslan zamanında da aynıydı.

Devletlerin hayatlarında insanlar milli davalarına ve hedeflerine inanmaz, kendi çıkarlarını vatanın çıkarları üzerinde tutar, rütbe, makam ve mevki hırsıyla sağduyusunu kaybeder, ülkesinin bekası için doğruyu söylemekten ve dürüst yolda ilerlemekten şahsi hırsları nedeniyle gittikçe uzaklaşır hale gelince, düşmanlarının pençesine düşüp, inim inim inlemişlerdir. Bütün çatışma alanlarının temel unsuru olan insan, harp hangi türde devam ettirilirse ettirilsin, boyutları sürekli olarak değişen tehditlerin esas hâkimidir. İnsanın, bilinçli ya da bilinçsiz, başarılı ya da başarısız, cesur ya da korkak hareketlerinin tek kaynağı manevi cephesidir. Bu cephe insanın ruhu ile bedeni arsındaki ilişkiyi ihtiva eder. Manevi cephe, milletlerin hayatındaki kazançların ve kayıpların sebebidir. Milli şuur, milli birlik ve beraberlik, fedakârlık, irade, azim ve iman, insanların manevi; harbin ise gizli cephesinin olumlu yönde muhafazasına ve yükseltilmesine hizmet ederler.

Büyük Türk milleti, insanının karakteri nedeniyle tarihi boyunca başka bir milletin boyunduruğu altında yaşamamıştır. Ancak bir diğer Türk devletinin kontrolü ve iktidarı altına girmiştir. Türk milleti, tarihi boyunca istiklali ve hürriyeti için mücadele etmiştir. Kazanmıştır. Büyük Atatürk bunu; "*İstiklal ve hürriyet benim karakterimdir*" sözüyle vurgulamıştır. Türk milleti, tarihteki hemen bütün seferlerini kendisinden sayıca ve teknik bakımdan üstün düşmanlarına akıl almaz mücadeleyle gerçekleştirmiştir. Bu üstün mücadelelerdeki başarıları Türk insanı yaratmıştır. Osmanlı Devleti, böyle insanların omuzlarında yükselmiş ve harp sanatını inşa etmiştir.

Düşmanları, Türk milletinin bu sarsılmaz ve yenilmez beşeri kudretini anlayınca, onu çökertmek için tarih boyunca aynı strateji ve taktikleri uygulamıştır. Çin elçisi Şang Su Çing, Göktürkler zamanında (552–745); "*Türkleri askeri alanda yenmek mümkün değildir, siyasi entrika yoluna sapmadığımız takdirde ülkemiz çok kötü durumlara düşebilir*" demiştir. Kül Tigin'in Türk milletini şu sözleriyle uyarmasına rağmen; Göktürk İmparatorluğu Çinlilerin bu oyununa gelerek parçalanmış ve yok olmuştu. "*Türk Beyleri budunu (milleti) sözlerimi işitin. Yurdunda birliğini korursan*

yüceleceğini ben bu taşa yazdım. Yanılırsan batıp yok olacağını gene bu taşa yazdım." [456]

I.Osman döneminden başlamak üzere, Bizans İmparatorluğu sayısız kereler, Türk'ü Türk'e kırdırmak için bu eski Çin taktiğine başvurmuştur. Onların yeniden denediği bu taktik, tarihe "*Bizans Entrikaları*" adıyla geçmiş ve ün yapmıştır. Görkemli Göktürk İmparatorluğu'nun çöküşünün nedeni yine Orhun Anıtları'nda şu ifadelerle özetlenmişti: "*Ülkeyi yöneten beylerle milletin arası açılmış olduğu için küçük kardeşi büyük kardeşe düşman ettikleri için, Türk Milleti, kendine ülke edindiği yurdundan olmuş. Türk Milletinin beylik erkek evlatları, Çinlilere uşak, ecelik kız evlatları hizmetçi olmuş...*"

Osmanlı Devleti kuruluş devrinden itibaren faziletli, önder ve vatansever devlet adamları ve komutanların elinde devamlı olarak yükseldi ve yüceldi. Ancak yine bu büyük Türk İmparatorluğu (1299–1922) son zamanlarında, "*ülkeyi yöneten beylerle milletin arası açılmış olduğu için*" çöktü. Zamanında dünyayı titreten bu cihan devleti, bir dönemini idrak ederken yöneticilerinin gittikçe vasıfsız hale gelmesi yüzünden son buldu. Bu durum, güçlü Türk İmparatorluğu üzerinde düşmanlarının en korkunç sayısal silah ve vasıtalarından daha tahrip edici tesirler yaptı. Bilindiği gibi, bu zamanda, Türk Milleti'nin bağrından çıkan büyük Atatürk, ezeli düşmanlarına karşı yine Türk'ün "*İstiklal ve Hürriyet*" mücadelesini verirken, göz ardı etmediği en büyük tecrübesi "*Çanakkale Muharebeleri*" olmuştur.

Biz milli mücadelenin mihenk noktasının Çanakkale Muharebeleri olduğunu düşünür ve savunuruz. Bu tezimizi desteleyecek olan da yukarıda aktarmaya çalıştığımız muharebelerin genel seyrinin her dakikası ve yaşananlardır. Türk milletinin damarlarında dolaşan "*asil kan*" Çanakkale'de oluk oluk akarak milli mücadelenin, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin temel harcına su vermiştir. Türk Milleti'nin Osmanlı Devleti tarihindeki zafer ve kazançları da, yenilgi ve kayıplarından fazla olmuştur. Bunun esas sebebi, manevi değerlerinin ve kaynaklarının düşmanlarından yüksek olmasıdır. İnsanın bütün ilişkilerinde, başarı ya da başarısızlıklarına etki eden iki

[456] — Kül Tigin Anıtındaki Sözlerden (M.S. 732). Anıtın dikili olduğu yer için bakınız; Meram, Ali Kemal, ***Göktürk İmparatorluğu***, Milliyet Yayınları, 1974, s. 143.

faktör mevcuttur. Madde ve ruh, Osmanlı Devleti, tarihindeki kazançlarını, her zaman; gerek sayı ve gerekse silahça üstün düşmanlarına karşı, esaslarını I. Osman zamanında alan önderlik faziletleri ve askerlerinin ruh üstünlüğü ile elde etmiştir. Sultan Alp Arslan'ın 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nde, atının kuyruğunu bağlayıp, beyaz elbise (kefen) giyerek ordusunun en önünde düşman üzerine atılmasında gösterdiği önderlik örneği, Osmanlı Devleti ordusunun komutanlarında da devam etmiş, aynı hareketi, 1915'te, Çanakkale Muharebeleri'nde kırbacını çekip ileri atılmakla Atatürk yapmıştır. O, yukarıda belirttiğimiz, Türk askerlerinin ruh üstünlüğünü de şu sözleriyle ifade etmişti: "*Karşılıklı siperler arasındaki mesafe 8 metre, yani ölüm muhakkak. Birinci siperdekilerin hiçbirisi kurtulmaksızın düşüyor. İkinci siperdekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılık ve tevekkül ile biliyor musunuz? Öleni görüyor. Üç dakikaya kadar öleceğini de biliyor ve en ufak bir çekinme bile göstermiyor. Sarsılmak yok... Okuma bilenler Kuran-ı Kerim okuyor ve cennete gitmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şahadet getirerek yürüyorlar. İşte bu Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren hayret ve tebrike değer bir örnektir. Emin olunuz ki Çanakkale Muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur*."

Milli şairimiz Mehmet Akif'in isimlendirdiği "en kesif orduların dördü beşi", Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale Boğazı'na, harbin silah unsuruna güvenerek taarruz ettiler, ancak harbin gizli cephesine yenildiler.

Bu inkâr edilemez gerçek günümüzde mucizelere dayandırılarak, menkıbelerin etkisinde hurafeler uydurularak gerçekleri saptırmak ve Mehmetçiğin iman dolu yüreği hurafelerle göz ardı edilmek istenmektedir. Çanakkale gerçeğini bilmek ve bildirmek her Türk'ün asli görevidir.

Çanakkale Muharebeleri bitmemiştir. Biz bu topraklarda var olduğumuz sürece devam ettirilmeye çalışılacaktır ve çalışılıyor da. Dünyanın en büyük ve güçlü deniz gücüne sahip İngiltere'nin görkemli filosunun, Boğaz Muharebesi'nde düştüğü aczi, bugünün ve yarınların Çanakkale savunucuları hiçbir zaman belleklerinden çıkarmamalıdırlar. Çünkü bu ve buna benzer girişim ve saldırılar, dün olduğu gibi gelecekte de yinelenebilir. Vereceğimiz cevap yine aynısı olacaktır. Yeter ki Kül

Tigin'in Orhun Anıtları'nda, ulu Nutuk'ta belirttiği gibi; "*Türk Milletinin birlik ve beraberliğini*" yani milli şuurumuzu koruyalım.

Sözlerimizi ve çalışmamızı burada bitirirken son nefesimize kadar layıkıyla haykırmak için çalışacağımız cümleyi tekrar ediyoruz;

Ne Mutlu Türküm Diyene!

KAYNAKÇA

- "Asker Yönüyle Atatürk", ***ATESE Yay***. ,Genelkurmay Basımevi, Ankara 1971.
- ADAMOF, A., ***Anadolu'nun Taksimi, Cihan Harbi Esnasında Avrupa Hükümetleri ile Türkiye*****,** Çev. Hüseyin Rahmi (Apak), Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1926.
- ADİL, Selahattin, ***Hayat Mücadeleleri***, Zafer Matbaası, İstanbul 1983.
- AKER, Şefik, ***Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay***, Çanakkale Hatıraları, Haz. Metin Martı, C.1, Arma Yayınları, İstanbul 2001.
- ALP, İlker , "Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Politikası" , ***TÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay***. , Edirne 2008–1.
- ALPAGUT, Haydar, ***Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi***, Genelkurmay Yay., Ankara 1937.
- ALTAY, Fahrettin, ***Çanakkale Hatıraları***, Yay. Haz; Metin Martı, C. 2, İstanbul 2005.
- ARMAOGLU Fahir, ***19. Yüzyıl Siyasi Tarih***, Adam Yay., Ankara 1992.
- ARMAOGLU, Fahir, ***Siyasi Tarih Dersleri (1789–1919)***, Ankara 1961.
- ARTUÇ, İbrahim, ***1915 Çanakkale Savaşı***, Kastaş Yay.,İstanbul 1992.
- BARTLETT , Ashmead , ***Çanakkale Gerçeği***, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, ***Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı***, C.3, Kısım 2, T.T.K., Ankara 1991.
- BELEN, Fahri, ***20. Yüzyılda Osmanlı Devleti***, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973.
- BELEN, Fahri, ***Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1914 Yılı Hareketleri***, KKK.Yay., Ankara 1964.
- BELEN, Fahri, ***Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi 1915 Yılı Hareketleri***, KKK.Yay., Ankara 1964.
- BELEN, Fahri, ***Çanakkale Savaşı***, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1935.
- ***Birinci Dünya Harbi 'nde Türk Harbi***, I.,Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1970.
- ***Birinci Dünya Harbi 'nde Türk Harbi***, V, Çanakkale Cephesi, I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.
- ***Birinci Dünya Harbi 'nde Türk Harbi***, V, Çanakkale Cephesi, II. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1978.

- ***Birinci Dünya Harbi 'nde Türk Harbi***, V, Çanakkale Cephesi, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1980.
- ***Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi*** , V., (Özet), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.
- CEMAL Paşa, ***Hatıralar, İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı Anıları***, Tam. ve Düz. Behçet Cemal, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1977.
- CONK, Cemil, ***Çanakkale-Conkbayırı Savaşları***, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Harb Tarihi Dairesi Yay. Ankara 1959.
- CORBECT, Jullien, ***Harekât-ı Bahriye***, çev. Ali Rıza Seyfi, II, İstanbul Matbaa-ı Bahriye, İstanbul 1926.
- ÇALIŞLAR, İzettin, ***Atatürk'le İkibuçuk Yıl***, Yay. Haz. İsmet Görgülü, YKB Yay., İstanbul 1993.
- ÇAMOĞLU, Şemsettin, ***Çanakkale Boğazı ve Savaşları***, Ku tulmuş Matbaası, İstanbul 1962.
- Çanakkale Boğazı Muharebesi, ***Genelkurmay ATESE Yayınları-Askeri Tarih Bülteni***, Genelkurmay Basımevi, sayı 10, Ankara 1980.
- ÇELEBİCAN, Tahsin, ***Çanakkale'de Nasıl Kazandık?*** ,Vakit Gazete-Matbaa-Kütüphane, İstanbul 1937.
- ÇELİKER, Fahri, "Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk", ***Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi***, C.X, S. 30, Ankara 1994.
- ÇÖL, Emin, ***Çanakkale-Sina Savaşları***, Güryılmaz Matbaası, Ankara 1977.
- ÇULCU, Murat, ***İkdam Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi***, Denizler Kitabevi, İstanbul 2004.
- DANİŞMENT, İsmail Hami, ***İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi***, IV-V, Türkiye yayınevi, İstanbul 1971.
- ERCAN, Tevfik, "Seddülbahir Çıkarmasında 26.Alay 3.Tabur", ***Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, ATESE Yayınları***, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.
- ERYILDIZ, Selahattin, ***Çanakkale Muharebeleri***, Sıralar Matbaası, İstanbul 1969.
- ESAT Paşa, ***Çanakkale Anıları***, Baha Matbaası, İstanbul 1975.
- EYİCE, Semavi, "Çanakkale Hisarı", VIII, ***Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)***

- FASİH, Mehmet, ***Kanlısırt Günlüğü - Mehmet Fasih Beyin Çanakkale Anıları***, Der. Murat Çulcu, Arba Yayınları, İstanbul 1997.
- GOUTARD, Adam, "Deniz Aşırı Seferler ve Çanakkale", ***Askeri Tarih Bülteni Eki***, 1980.
- GÖNCÜ Gürsel, Şahin Aldoğan, "Çanakkale Savaş Alanları Gezi Rehberi", ***ATLAS Dergisi İlavesi***, İstanbul Mart 2005.
- GÖNCÜ, Gürsel, Şahin Aldoğan, ***Siperin Ardı Vatan, Türk Cephesinden 1915 Deniz ve Kara Savaşları***, MB Yayınevi, İstanbul 2006.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, ***On Yıllık Harbin Kadrosu***, TTK.Yayınları., Ankara 1993.
- GÜNESEN, Fikret, ***Çanakkale Savaşları***, Kastaş Yayınevi, İstanbul 1986.
- GÜNESEN, Fikret, ***Size Ölmeyi Emrediyorum, Atatürk ve Çanakkale***, İleri Yayıncılık, İstanbul 2006.
- GÜRER, Cevat Abbas, ***Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl***, Der. Turgut Gürer, Mb Yayınevi., İstanbul 2006.
- HALİS Bey, ***Çanakkale Raporu***, Eser Matbaası, İstanbul 1975.
- HAMİLTON, Ian, ***Gelibolu Günlüğü***, çev. Osman Öndeş, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1972.
- HART, Peter, Nigel Steel, ***Gelibolu Yenilginin Destanı***, Çev: Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.
- İNALCIK, Halil, ***Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış,*** I-XXII, Yeni Türkiye Yayınları., İstanbul 1999.
- İRDESEL, Mehmet, ***Çanakkale Savaşları ve Harp Sahaları Rehberi***, Baha Matbaası, İstanbul 1937.
- İzzettin Bey (Org. İzzettin Çalışlar), "Çanakkale Muhaberatı 12 Nisan Günü", ***Askerî Mecmua***, sayı 10, İstanbul 1336.
- JAMES, Robert Rhoder, ***Gelibolu Harekâtı***, Çev. Haluk V. Saltıkgil, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965.
- KABASAKAL, Hüseyin, "Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Muharebeleri'nde Türk ve Alman Savunma Planları Konusunda Yorumlar", ***Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı, ATESE Yayınları***, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.
- KARAL, Enver Ziya, ***Osmanlı Tarihi***, IX., T.T.K yayınları, Ankara 1999.

- KARATAY, Baha Vefa, ***Mehmetçik ve Anzaklar***, Türkiye İş Bank. Yayınları, Ankara 1987.
- KAYALI, İbrahim, ***KHO Siyasi Tarih Ders Notları (1789–1960)***, Genelkurmay basımevi, Ankara 1960.
- KEMAL Mustafa, ***Anafartalar Muharebatı'na Ait Tarihçe***, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, TTK Yayınları, Ankara 1990.
- KEMAL Mustafa, ***Arıburnu Muharebeleri Raporu***, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, TTK Yayınları, Ankara 1968.
- KEMALYERİ, Mucip, ***Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu ve Azerbaycan Savaşı***, Baha Matbaası, İstanbul 1973.
- KURTOĞLU, Fevzi, "Çanakkale ve 18 Mart 1915", ***Deniz Mecmuası İlavesi***, Sayı 336, Deniz Matbaası, İstanbul 1935.
- MOOREHEAD, Alan, ***Çanakkale Geçilmez***, Çev. Günay Salman, Kastaş Yayınları, İstanbul 1972.
- MÜHLMANN, Carl, ***Çanakkale Muharebesi***, Kastamonu Vilayeti Matbaası, Kastamonu 1933.
- MÜTERCİMLER, Erol, ***Gelibolu***, Alfa yayınları, İstanbul 2005.
- NİHAT Binbaşı Mehmet Bey, ***Harb-i Umumi'de Seddülbahir "Cenub Grubu" Muharebatı***, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1930.
- NİHAT Mehmet Bey, ***Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Seferi***, İlhami Remzi Matbaası, İstanbul 1926.
- OTAY, Oğuz, ***Efendi Kaptan Kurtar Bizi-Mesudiye Zırhlısı***, Denizler Kitabevi İstanbul 2005.
- ÖNDER, Cahit, ***Yaşayan Çanakkaleli Muharipler***, Ozal Matbaası, Çanakkale 1981.
- PEHLİVANLI, Hamit, "Çanakkale Muharebeleri Sırasında Müttefiklerin Propagandası ve Karşı Propagandası", ***Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi***, VII., S. 21, Ankara 1991.
- PERK, Kadri, "Çanakkale Savaşları Tarihi, Büyük Harpte Çanakkale", ***Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı***, Sayı: 56, Askeri Matbaa, İstanbul 1940.
- SABRİ Binbaşı Mahmut, ***Seddülbahir Muharebesi ve 26.Alay 3.Tabur Harekâtı***, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1933.

- SANDERS, Liman Von, ***Türkiye'de Beş Sene***, Yeditepe yay., İstanbul 2006.
- SAYILIR, Burhan, ***Kurmay Subayların Gözüyle Çanakkale Savaşı***, Salyangoz Yay.,İstanbul 2006.
- SEZGİN, İbrahim, " XV ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi", ***Basılmamış Doktora Tezi***, İstanbul 1998.
- Stratejik Araştırmalar Grubu, "Mustafa Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu", ***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi***, 1988.
- SUNATA, İsmail Hakkı, ***Gelibolu'dan Kafkaslar'a-Birinci Dünya Savaşı Anılarım***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut, "Cezayir-i Bahr-i Sefîd", VIII, ***Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)***
- THOMAZİ, A., ***Çanakkale Deniz Savaşı***, Çev. Hüseyin Işık, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997.
- TUNCEL, Metin, "Çanakkale Boğazı", VIII, ***Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)***
- TUNÇOKU, Mete, "Çanakkale Savaşları'nın Siyasal Olarak Değerlendirilmesi", ***Çanakkale Savaşlarının Askeri ve Siyasi Yönü Sempozyum Bildirileri***, Ankara 1987.
- TÜRKELİ, Adnan, ***Çanakkale Savaşları'nda Jandarma***, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale 2002.
- TÜRKGELDİ, A.Fuad, ***Görüp İşittiklerim***, TTK. Yay., Ankara 1951.
- ÜNAYDIN, Ruşen Eşref, ***Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat***, Varlık Yay.,İstanbul 1954.
- WİLSON, H.W., ***Büyük Harpte Deniz Muharebeleri***, çev. Lütfü Talat, Deniz Mat.,İstanbul 1921.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit, ***Siyasal Anılar***, T.İş Bankası Yay., İstanbul 1976.
- YAMAUCHI, Masayuki, ***Hoşnut Olmamış Adam-Enver Paşa***, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1955.
- YAZMAN, M.Şevki, ***Türk Çanakkale***, Ulus Basım Evi, Ankara 1938.
- http://tr.wikipedia.org
- http://www.canakkale.gov.tr/savas_24_yorum.htm
- ***www.user.glo.be*** (heading for chunuk bair)

DİZİN

A

Abdalyarları, 137
Abdullah Cevdet, 19
Agemennon, 53
Ağıl Dere, 129, 133
Aibicn, 53
Akçay, 75
Akdeniz, 10, 27, 28, 31, 35, 38, 43, 44, 45, 46, 47, 76, 77, 80, 97, 156, 157
Albay Hales Sandler, 62
Albion, 61
Alçıtepe, 72, 78, 80, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 94, 96, 97, 98
Ali Fuat Bey, 34
Alman Bahriye Nazırı Amiral Tirpiç, 27
Almanya, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 24, 25, 26, 28, 32, 37, 38, 40, 50, 157
Alsace-Lorraine, 8
Amiral Carden, 42, 54, 55, 57
Amiral de Robeck, 57, 60, 66, 67, 68
Amiral Fisher, 18
Amiral Guepratte, 56, 61
Amiral Souchon, 31, 32, 33, 34
Anadolu, 10, 23, 25, 32, 43, 45, 46, 47, 48, 54, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 71, 73, 76, 78, 96, 97, 99, 104, 110, 127, 168
Anafarta Bölgesi, 127
Anafartalar, 6, 81, 106, 113, 116, 121, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 171, 172
Anzak, 1, 77, 78, 79, 98, 108, 109, 114, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 131, 133, 134, 147, 151, 152, 153
Anzak Koyu, 79
Arıburnu, 6, 72, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 91, 96, 99, 100, 101, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 116, 117, 118, 119, 121, 124, 125, 129, 132, 133, 136, 139, 147, 148, 149, 151, 168, 171, 172
Ascold, 84
Aslan Tepe, 145
Asya, 16, 18, 39, 43, 44, 45, 54, 76, 77, 79, 80, 99, 127, 128, 141, 156
ATATÜRK, 4, 109
Avrupa, 4, 8, 9, 10, 11, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 32, 36, 37, 39, 43, 44, 45, 54, 76, 77, 141, 156, 161, 162, 168
Avusturya, 4
Avusturya- Macaristan büyük elçisi Pallavicini, 24
Avusturya-Macaristan, 4, 8, 9, 11
Aytepe, 82, 89, 90, 91, 92, 94
Azmak Dere, 143, 146

B

Bahriye Nazırı Cemal Paşa, 33
Balkan Savaşları, 22
Balkanlar, 8, 9, 38, 41
Batı Trakya, 13, 15
Besimtepe, 135
Beşige, 73, 74, 79, 84
Bigalı Köyü, 73, 110
Birinci Dünya Harbi, 8, 9, 10, 11, 22, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 85, 112, 113, 115, 118, 119, 120, 122, 126, 132, 134, 144, 168, 169
Birleşik Filo, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 68, 69, 70, 80, 158
Bismark, 8, 9, 10
Boğazlar, 38, 39, 43, 46, 47, 161
Bolayır, 43, 73, 79, 84, 110, 128, 130
Bombasırtı, 119, 121, 125, 150
Bombatepe, 147
Bosna-Hersek, 20
Bouvet, 53, 59, 61, 63, 65, 66
Breslau, 17, 25, 27, 29, 30, 36, 37, 51, 58
Bulgar elçisi Toşef, 14
Bulgaristan, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 26, 39, 150

C

Cesaret Tepe, 118, 128
Cezayiri Bahri Sefit, 44
Charlemagne, 53
Churchill, 41, 52, 139, 157, 161, 162
Conkbayırı, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 127, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 145, 169
Conopus, 61
Cornvvallis, 61
Cornwallis, 53, 62

Ç

Çakaldere, 112
Çamçakpınar, 139
Çamlıtekke, 142
Çamtepe, 82
Çanakkale, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 19, 27, 29, 30, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 91, 97, 98, 100, 103, 109, 110, 111, 112, 113, 118, 121, 124, 126, 127, 132, 134, 136, 139, 140, 143, 146, 147, 149, 151, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172

Çanakkale Boğazı, 4, 5, 31, 35, 38, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 68, 69, 71, 111, 157, 158, 166, 169, 172
Çanakkale Savaşı, 43
Çimenlik, 61, 64
Çimpe Kalesi, 43

D

Dardanos, 61, 70
Duyum-i Umumiye, 20
Düztepe, 112, 115, 130, 134, 137

E

Ece Limanı, 129
Ege adaları, 13
Ege Denizi, 48, 138
Enez, 75, 128
Enver Paşa, 13, 14, 15, 26, 29, 32, 34, 36, 37, 122, 153, 172
Erenköy, 48, 58, 59
Erenköy Koyu, 48, 58, 59
Ermeniler, 23
Ertuğrul Koyu, 88, 90, 91, 92, 93, 94
Esat Paşa, 85, 99, 121, 122, 150
Eskihisarlık, 95, 96

F

Fransa, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 19, 21, 22, 40, 41, 52, 158, 159
Fransız İhtilali, 8

G

Gaulois, 53
Gayret-i Vataniye, 33
Gelibolu, 4, 5, 6, 38, 39, 43, 44, 47, 54, 60, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 84, 97, 99, 100, 110, 111, 113, 125, 126, 127, 129, 140, 143, 144, 145, 152, 153, 155, 159, 161, 162, 166, 170, 171, 172
Gelibolu Yarımadası, 76
Genç Türkler, 19
General Boyyo, 99
General D'Amade, 77
General Leontief, 13, 14, 16
General Maclagan, 108
General Monro, 153, 154
Girit, 20, 45
Girit adası, 45
Golva, 55, 61, 63, 65, 66, 68
Göben, 17, 27, 29, 30
Gözcübaba Tepesi, 91, 94

H

Haintepe, 112
Hamidiye, 33, 34, 48, 61, 63, 65, 66
Hammersley, 146
Harapkale, 82, 94
Helles Burnu, 79, 152, 153
Henry Morgenthou, 69
Hıristiyanlar, 23
Hristiyanların, 4
Hunter Weston, 87

I

I. Dünya Savaşı, 4
Ian Hamilton, 77, 145
II. Abdülhamit, 20
II. Wilhelm, 11, 12
Irresistible, 42, 53, 55, 67, 68, 70

İ

İbrahim Tema, 19
İnflexible, 53, 65, 67
İngiliz Amirali Limpus, 31, 52
İngiltere, 4, 20, 22
İshak Sükuti, 19
İskenderiye, 77
İslamcılık, 22
İsmailoglu Tepe, 129
İsmailoğlu Tepe, 129, 136, 141, 142, 143, 146
İstanbul, 13, 15, 16, 17, 20, 24, 27, 28, 32, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 53, 60, 65, 69, 71, 73, 76, 78, 84, 86, 89, 98, 100, 108, 109, 110, 113, 116, 118, 122, 124, 126, 127, 130, 140, 143, 145, 149, 150, 151, 152, 156, 157, 158, 161, 164, 168, 169, 170, 171, 172
İtalya, 9, 10, 21, 41
İttihad-ı Osmanî Cemiyeti, 19
İttihat Terakki, 20

J

Jakson, 41
Jön Türkler, 22

K

Kabatepe, 72, 78, 79, 82, 84, 108, 109, 110, 112, 117, 128
Kafkasya, 15, 18, 26, 35
Kalai Sultaniye, 44
Kalei Sultaniye, 47
Kanlı Tepe, 145
Kanlıdere, 98
Kanlısırt, 109, 112, 118, 120, 121, 128, 130, 131, 132, 150, 170
Kannengiesser, 134
Kapanca, 129
Karabiga, 28
Karadeniz, 25, 27, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 43, 44, 45, 46, 47, 51, 108, 156, 157, 159, 160
Karadere, 85
Karanlık Liman, 59
Kavak Tepe, 116, 144
Kavaktepe, 116
Kemalyeri, 116, 134
Kepez Burnu, 48, 56
Kerevizdere, 82, 98, 101, 103, 104, 105
Kılıçbayırı, 112, 117, 132
Kırmızısırt, 112, 118, 119, 124
Kızıltoprak, 89
Kilitbahir, 44, 48, 49, 80, 82, 127, 129, 139
Kilithabir, 51
Kireçtepe, 129, 139, 141, 143, 144, 145, 150

Kirte, 81, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 106, 125, 139
Kocaçimen, 72, 78, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 139
Kocadere, 113
Kral VII. Edvard, 18
Kumkale, 44, 48, 52, 54, 73, 74, 78, 79, 84, 85
Kumtepe, 82, 96, 112
Küçük Asya, 43

L

Liman Von Sanders, 71, 73, 75, 76, 83, 84, 85, 99, 124, 155
Limni Adası, 100
Lloyd George, 159
Lord Kitchener, 77, 139, 145
Lord Nelson, 61, 63

M

Majestic, 61, 66, 100
Maltepe, 110
Marmara, 25, 28, 32, 43, 45, 46, 47, 54, 76
Maydos, 72, 74, 85, 108, 110, 111, 112
Mecidiye, 61, 62, 63, 65
Mehmet Reşit, 19
Merkeztepe, 109, 112, 120, 124, 133
Mersintepe, 110
Mestan Tepe, 129, 136, 141, 142
Mesudiye, 61, 64, 65, 117, 171
Metternich, 4
Mokamp, 93
Mondros Limanı, 77
Mustafa Kemal, 4, 6, 58, 71, 72, 74, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 129, 130, 133, 136, 137, 138, 142, 143, 146, 148, 152, 160, 161, 172
Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, 24
müttefik, 19, 37, 97, 98, 152, 153, 154

N

Namazgâh, 61, 63, 66, 67
Napolyon, 4
Nusrat Mayın Gemisi, 58, 59

O

Ocean, 61, 66, 67, 68
Orhaniye, 52, 54
Osmanlı, 4
Osmanlı Devleti, 4
Osmanlı İmparatorluğu, 4, 9, 10, 13, 16, 36, 44
Osmanlıcılık, 22

P

Pınariçi Koyu, 86, 87, 88
Prince George, 61, 63, 66
Projektörtepe, 145
Prusya, 4

Q

Queen Elizabeth, 42, 53, 55, 57, 61, 63, 64, 67, 81, 94, 97

R

Rayhştag, 30
Reşadiye, 30, 37
Reval, 20
River Clyde, 5, 80, 93, 94
Rumeli, 4, 5, 9, 61, 63, 64, 65, 66, 78
Rus Amirali Eberhart, 76
Rus Dışişleri Bakanı Sazanof, 15, 16, 25
Ruslar, 4
Rusya, 4, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 35, 38, 39, 40, 41, 51, 52, 76, 157, 159, 160

S

Sait Halim Paşa, 34, 35, 36
Sancaktepe, 116
Sarıtepe, 82, 109
Saros Körfezi, 52, 72, 77, 83, 130, 132
Seddülbahir, 44
Slavlar, 23
Softatepe, 129, 141
sömürgecilik, 11
Suffren, 53, 61, 63, 65, 68
Sultan Osman, 28, 30, 37
Suvla Limanı, 129, 136, 139, 140
Suyatağı, 115, 116
Süveyş, 18, 156
Swift Sure, 61

Ş

Şahinsırtı, 133, 134, 138, 150
Şark Meselesi, 4
Şarlman, 61, 63, 65, 66

T

Talat Bey, 26, 32, 36
Teke Burnu, 48, 79
Teketepe, 139
Tenger Deresi, 59
Tevfik Bey, 28, 34
Trakya, 15, 26, 46, 47, 72, 73, 74, 77, 150, 153, 161
Triumph, 53, 61, 63, 100, 108
Truva Savaşı, 4
Turancılık, 22
Tuveni, 102
Türk, 4
Türkiye, 5, 6, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 30, 32, 43, 50, 52, 71, 76, 145, 151, 155, 157, 165, 168, 169, 170, 171, 172

Ü

üçlü itilaf, 11, 25, 31
üçlü ittifak, 9

V

Vangenhaym, 27, 29, 31
Vengeance, 53, 61
Viyana, 4
Viyana Kongresi, 4

W

Weber Paşa, 102
Wilhelm Wilmer, 140

Y

Yahya Çavuş, 90, 92, 95
Yeşiltarla, 109
Yunanistan, 13, 16, 20, 39, 158
Yusufçuk Tepe, 141, 142, 143, 144, 146
Yükseksırt, 109, 120, 132

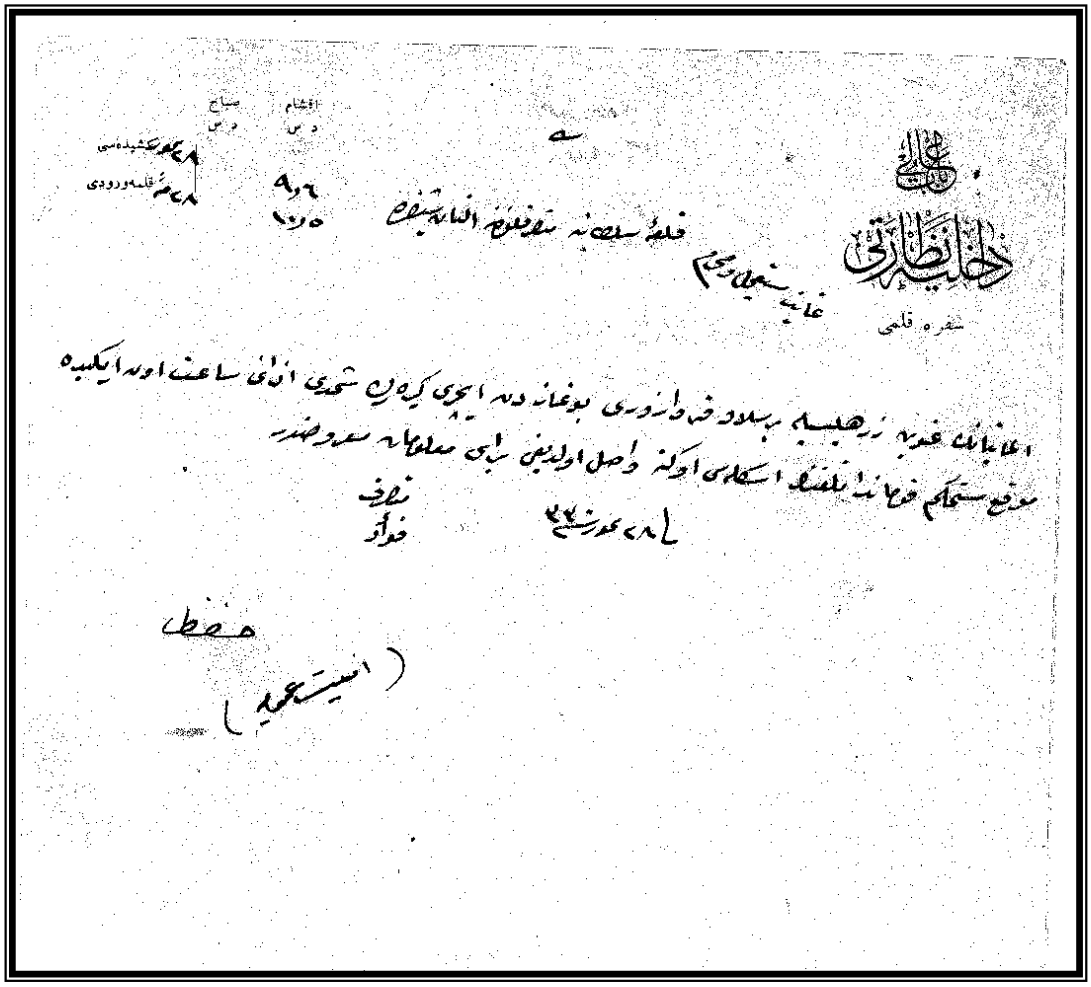
Z

Zığındere, 82, 87, 88, 89, 90, 91, 98, 101, 102, 103, 106, 132

E K L E R

Ek No–1; Belge No 1[457]

Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Gayet müsta'cel ve mahrem
Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığı'ndan alınan şifre
Almanya'nın Goeben Zırhlısı'yla Breslau Kruvazörü Boğaz'dan içeri girerek şimdi ezânî saat on ikide Mevki'-i Müstahkem Kumandanlığı'nın iskelesi önüne vâsıl olduğu berây-ı malûmât ma'rûzdur.
Fî 28 Temmuz sene [1]330 / [10 Ağustos 1914]
Mutasarrıf
Murad Fuad

[457] BOA, DH. EUM. 7. Şb, 2/31

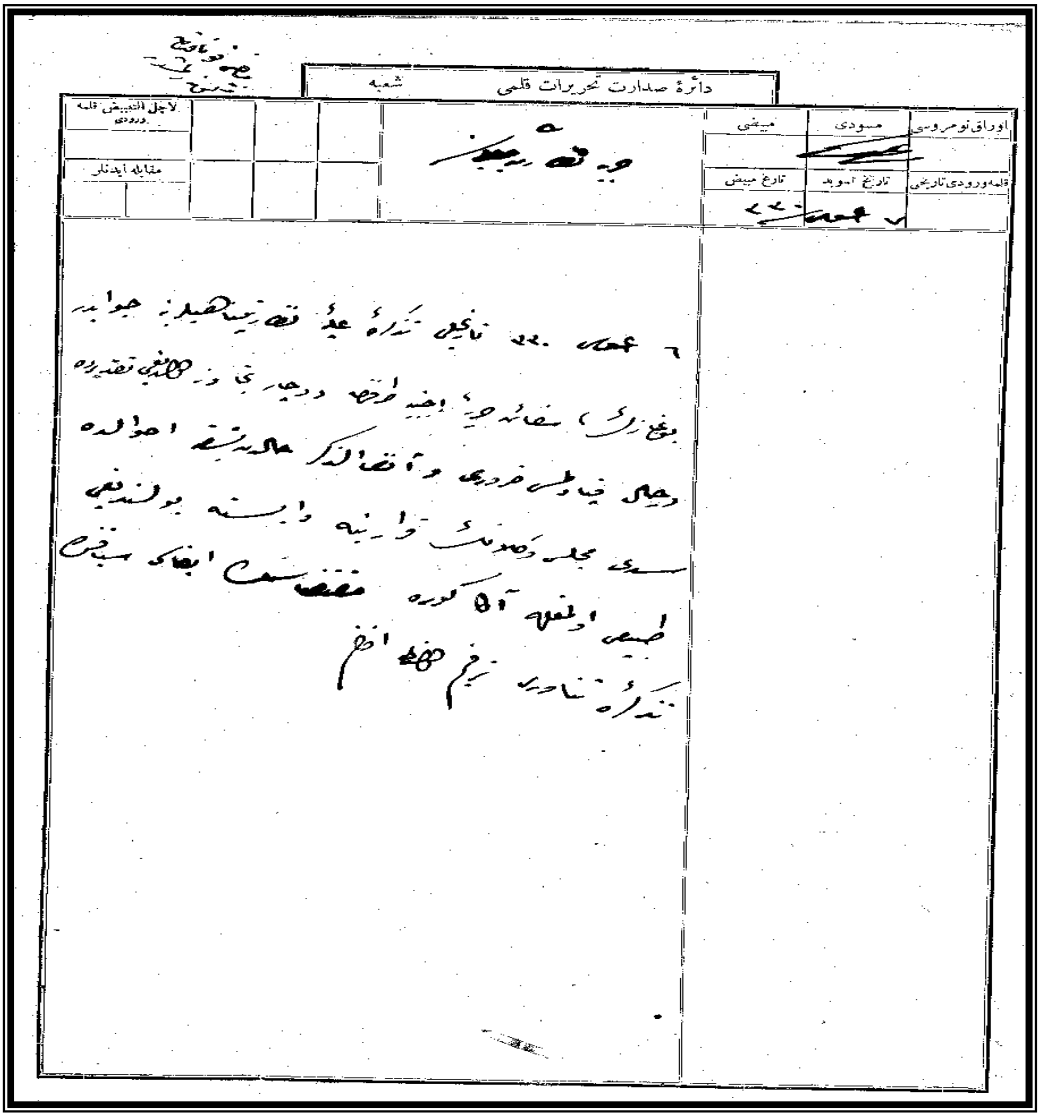
Ek No–2; Belge No 2[458]

Dahiliye Nezâreti

Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığı'na

Almanya Hükûmeti bu iki zırhlının [Goeben ve Breslau] Devlet-i Aliyye'ye satılmasına karar verdiğini tebliğ etdiğinden dolayı Kale'ye duhûllerine muvâfakat edildiğini ve mürettebâtının İstanbul'dan sevki ve bayrağının tebdîli derdest olduğunu ve bu muameleden haberdâr olmayan kaptanların harekâtından dolayı hükûmetin müteessir ve müteessif olduğunu ve binâenaleyh Devlet-i Aliyye'nin bî-taraflık hukukuna şiddetle riâyetde sâbit idüğünü cevaben tebliğ ediniz.

29 Temmuz [1]330 / [11 Ağustos 1914]

[458] BOA, DH. KMS, 27/2

Ek No–3; Belge No 3[459]

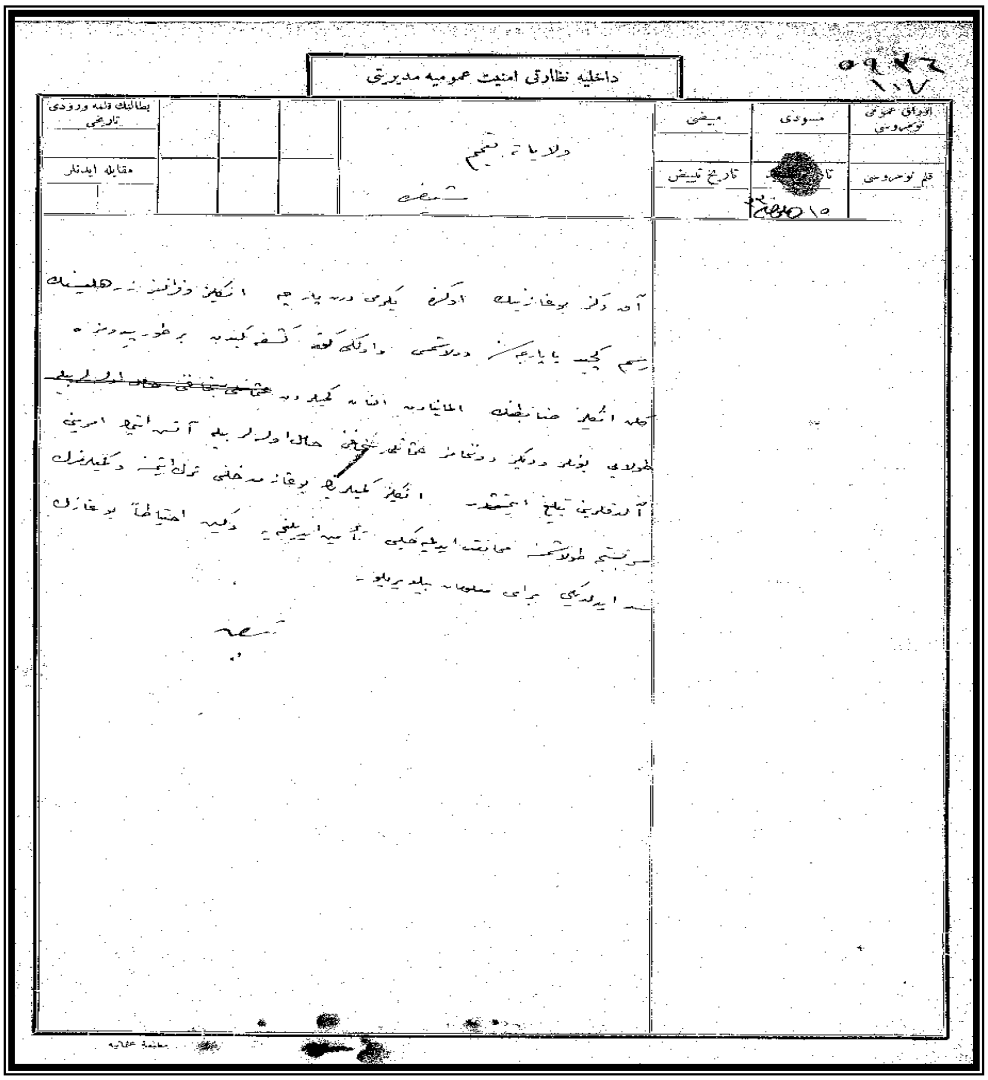
Dahiliye Nezâreti

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti

Vilâyâta Ta‘mîm

Akdeniz Boğazı'nın önünde yirmi dört parça İngiliz ve Fransız zırhlısının resm-i geçid yaparcasına dolaşması ve evvelki gün keşfe giden bir torpidomuza gelen bir İngiliz zâbitinin, Almanya'dan alınan gemilerden dolayı, bunlar ve diğer donanmamız Osmanlı sancağını hâmil olsalar bile ateş etmek emrini aldıklarını tebliğ etmişdir. İngiliz gemilerinin Boğaz medhalini terk etmesine ve gemilerimizin serbestçe dolaşmasına mümâna‘at edilmeyeceği te’min edilinceye değin ihtiyâten Boğaz'ın seddedildiği berây-ı malûmât bildiriliyor.

15 Eylül [1]330 / [28 Eylül 1914]

[459] BOA, DH. EUM. KLU, 2/38

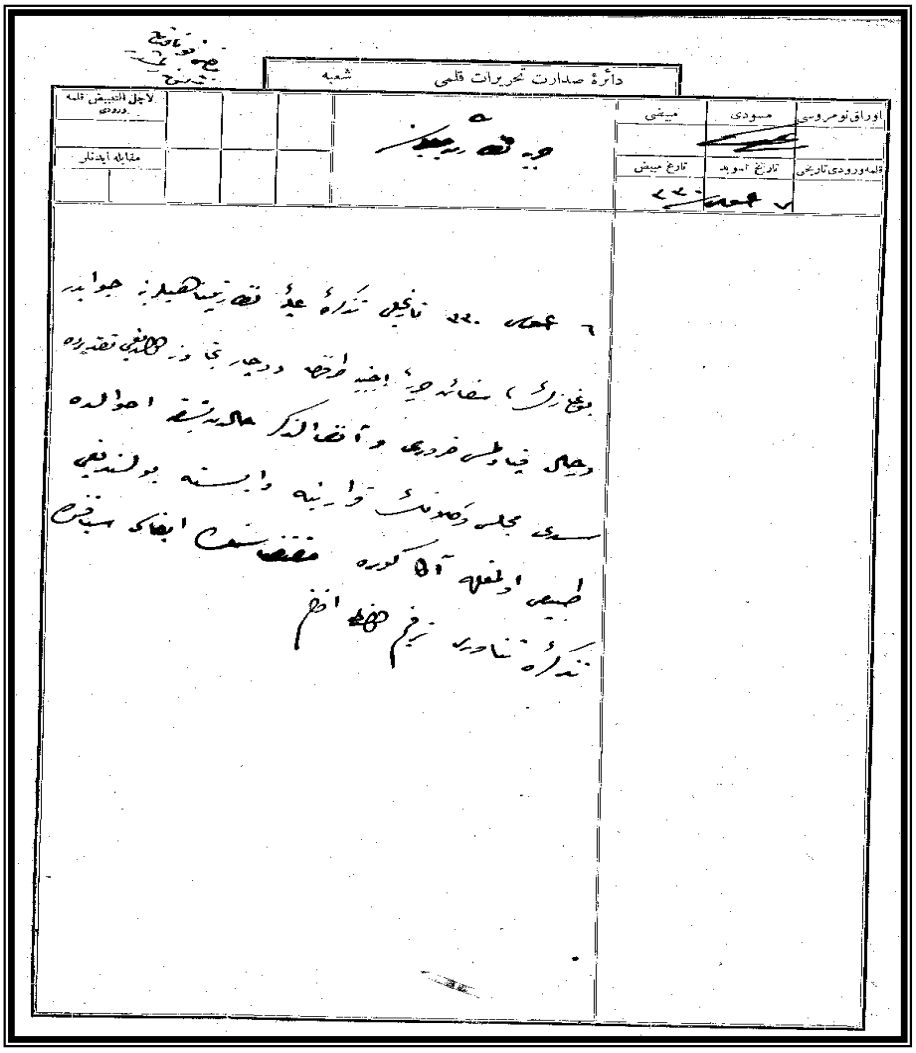
Ek No–4; Belge No 4[460]

Daire-i Sadâret
Tahrîrât Kalemi

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'ne

6 Ağustos [1]330 tarihli tezkire-i aliyye-i nezâret-penâhîlerine cevabdır. Boğaz'ın sefâin-i harbiye-i ecnebiye tarafından dûçâr-ı tecâvüz olduğu takdirde derhal kapatılması zarurî ve ânifü'z-zikr halden başka ahvâlde seddi Meclis-i Vükelâ'nın kararına vâbeste bulunduğu tabîî olmakla ona göre muktezâsının îfâsı siyâkında tezkire-i senâverî terkîm olundu, efendim.

7 Ağustos [1]330 / [20 Ağustos 1914]

[460] BOA, BEO, 322947şl21

Ek No–5; Belge No 5[461]

Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu
Başkumandanlığı Vekâleti
Şube: 2
Numara: 8824

Roma Ataşemiliterliği'nden vârid olan 20 Mart sene [1]331 tarihli tahrîrâtın sûretidir.

Çanakkale'ye karşı yapılan taarruzun esbâbına dair şimdiye kadar elde edilen malûmât biri siyasî ve idârî ve diğeri askerî olmak üzere ber-vech-i âtî hulâsa olunabilir:

Rusya Maliye Nâzırı Bark ile İngiltere ve Fransa Maliye nâzırlarının Paris'de akdeyledikleri malûm olan meclisde Bark, Rusya'nın müttefikleri ile beraber on beş milyarlık bir istikrâz akdi arzu ve mecburiyetinde bulunduğunu ileri sürmüş ve fakat bu fikir hâssaten İngiltere Maliye Nâzırı Lloyd George tarafından reddedilmişidir. Bunun üzerine Rusya maliye nâzırı hitâm-ı harbe kadar Rusya'nın Amerika, İngiltere ve Fransa'dan alacağı malzeme-i harbiye ve techîzât-ı sâire bedelinin İngiltere ve Fransa tarafından te'diyesini ve bunların, Boğazları açarak Rusya'ya sevkini ve Rusya'nın İngiltere ve Fransa'da tedâvül eden aksiyonlarının muhafaza-i kıymetleri ile Fransa ve İngiltere bankalarına olan düyûnâtın te'diyelerinin te'minini taleb etmiş ve işbu muamele-i maliyeye başlıca karşılık olmak üzere Rusya'nın kısm-ı cenûbîsinde müddehar buğdayı göstermişdir. Bark'ın bu metâlibi İngiltere ve Fransa Maliye nâzırlarınca kabul edilmiş ve onlar da mukabeleten Rusya hesabına olarak yapılacak masârıfın sulhün in'ikâdından bir sene sonraya kadar Rusyaca tamamen tesviyesini şart koymuşlardır.

Eslihanın idhâli, buğdayın ihrâcı için Boğazları açmak meselesi ortaya çıkınca bunun cihet-i siyasiyesi de düşünülmüş. Bugün İngiltere ve Fransa, kuvve-i hâzıraları ile bu harbi hitâma erdiremeyeceklerini anladıklarından öteden beri birçok mevâ'îd ile İtalya'yı, Yunanistan'ı, Bulgaristan ve Romanya'yı kazanmak istemekdedirler. Hükûmât-ı mezkûre ise şimdiye kadar iki muhâsım ve muharib grubun, yekdiğerlerine karşı büyük bir galebe çalamadıklarını gördüklerinden İngiltere ve Fransa'nın esasen sözden ibâret olan vaadlerine pek kulak asmamakdadırlar. Bunun için İngilterece Boğazları zabt etmek sûretiyle bütün bu bî-taraf memleketlerin alâkadar oldukları Şarkî Bahr-ı Sefîd muvâzenesini ortaya çıkarmak muvâfık görülmüş ve İngiltere işbu hükûmetleri Türkiye'yi paylaşmaya davet sûretiyle kendi tarafında muharebeye idhâl edebileceği fikir ve kanâatinde bulunmuşdur ve el-yevm bulunmakdadır da.

Bundan mâ'adâ İngilizler Çanakkale'yi zabt ve İstanbul'u işgâl ile bizi sulha mecbur etmek veya bu olmazsa bile uzun müddet harbe devam edemeyecek bir hâle getirebilmek ümidindedirler. Onlar Boğazlara karşı olan hareketleri ile Mısır taarruzunu da akîm bırakabileceklerini zanneyliyorlar. Diğer cihetden Rusya'da yorgunluk âsârı ve ahâlide harbin aleyhine bir cereyân uyandığından, Boğazlar meselesini meydana çıkarmak ile Ruslara senelerden beri intizâr eyledikleri âmâl-i milliyelerinin bu harb neticesinde kuvveden fiile çıkacağı hissini verip harbi onlarca popüler kılmak da düşünülmüşdür.

1 Nisan [1]331 / [14 Nisan 1915]

---

[461] BOA, DH. EUM. VRK, 25/8

Ek No–6; Belge No 6[462]

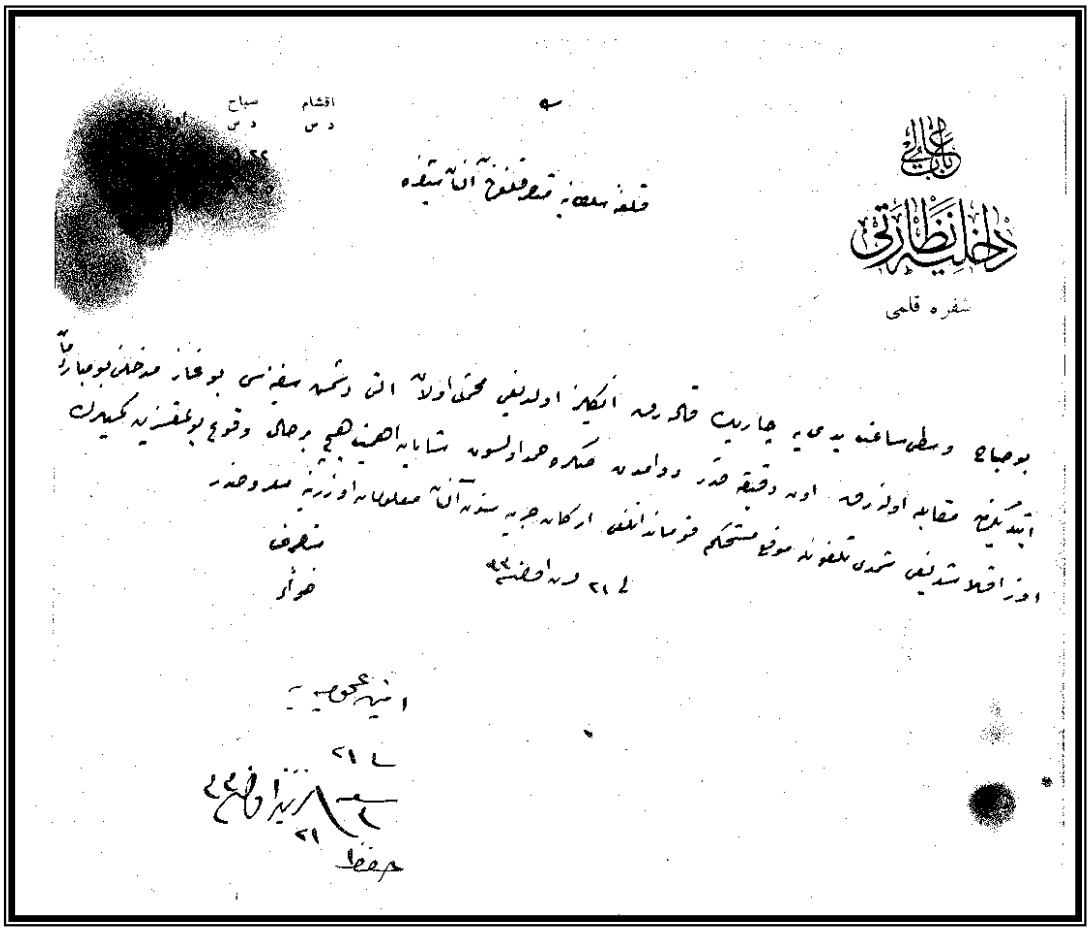
Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi

Kale-i Sultaniye Mutasarrıflığı'ndan alınan şifre

Bu sabah vasatî saat yediye çeyrek kalarak İngiliz olduğu muhtemel olan altı düşman sefinesi Boğaz medhalini bombardıman etdiğinden mukabele olunarak on dakika kadar devamdan sonra hamd olsun şâyân-ı ehemmiyet hiçbir hâl vukû‘ bulmaksızın gemilerin uzaklaşdığı şimdi telefonla Mevkii Müstahkem Kumandanlığı erkân-ı harbiyesinden alınan malûmât üzerine ma‘rûzdur.

Fî 21 Teşrîn-i Evvel sene [1]330 / [3 Kasım 1914]

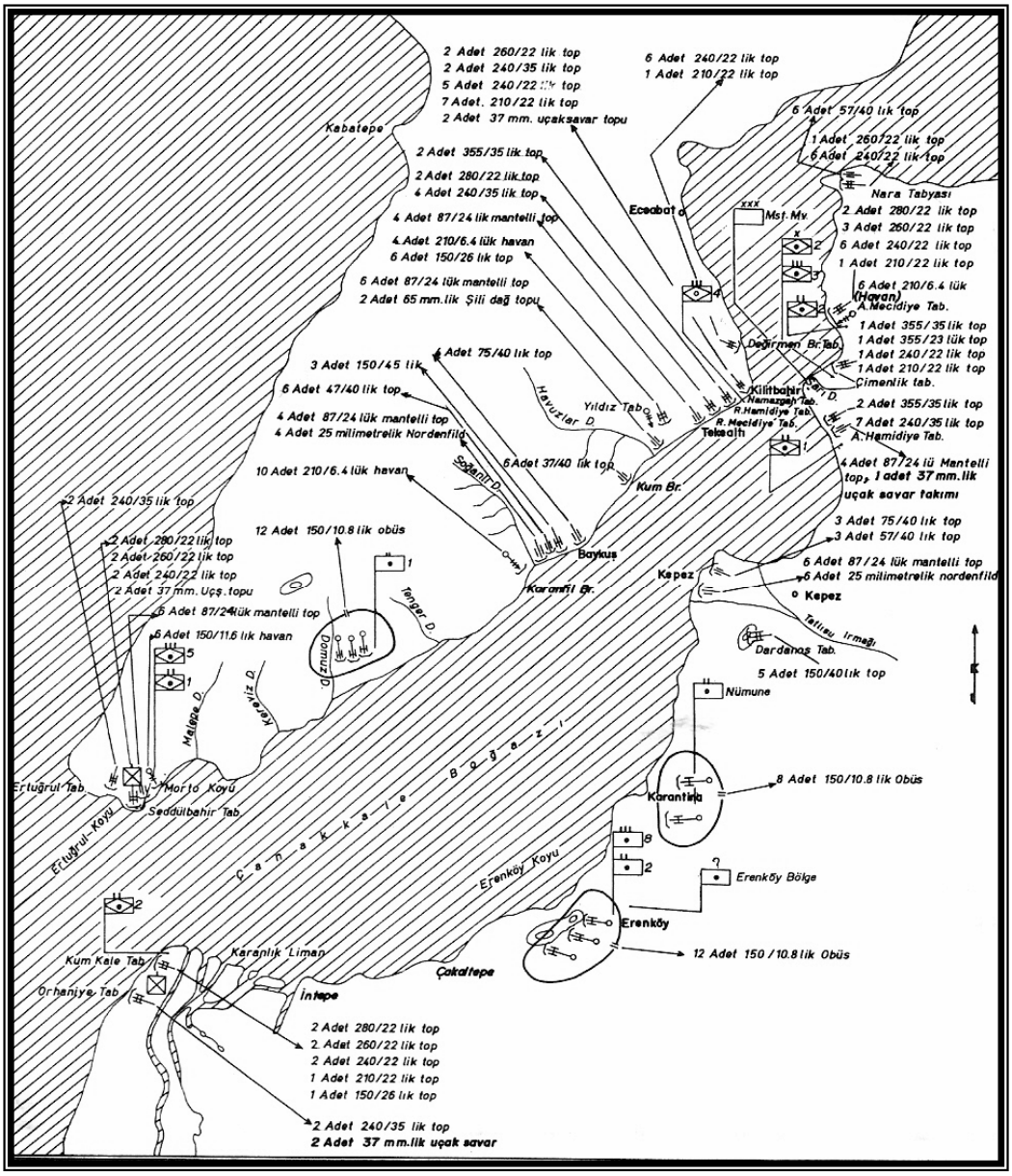
Mutasarrıf
Fuad

[462] BOA, DH. EUM. 3. Şb, 2/48

Ek No–7; Kroki No 1[463]

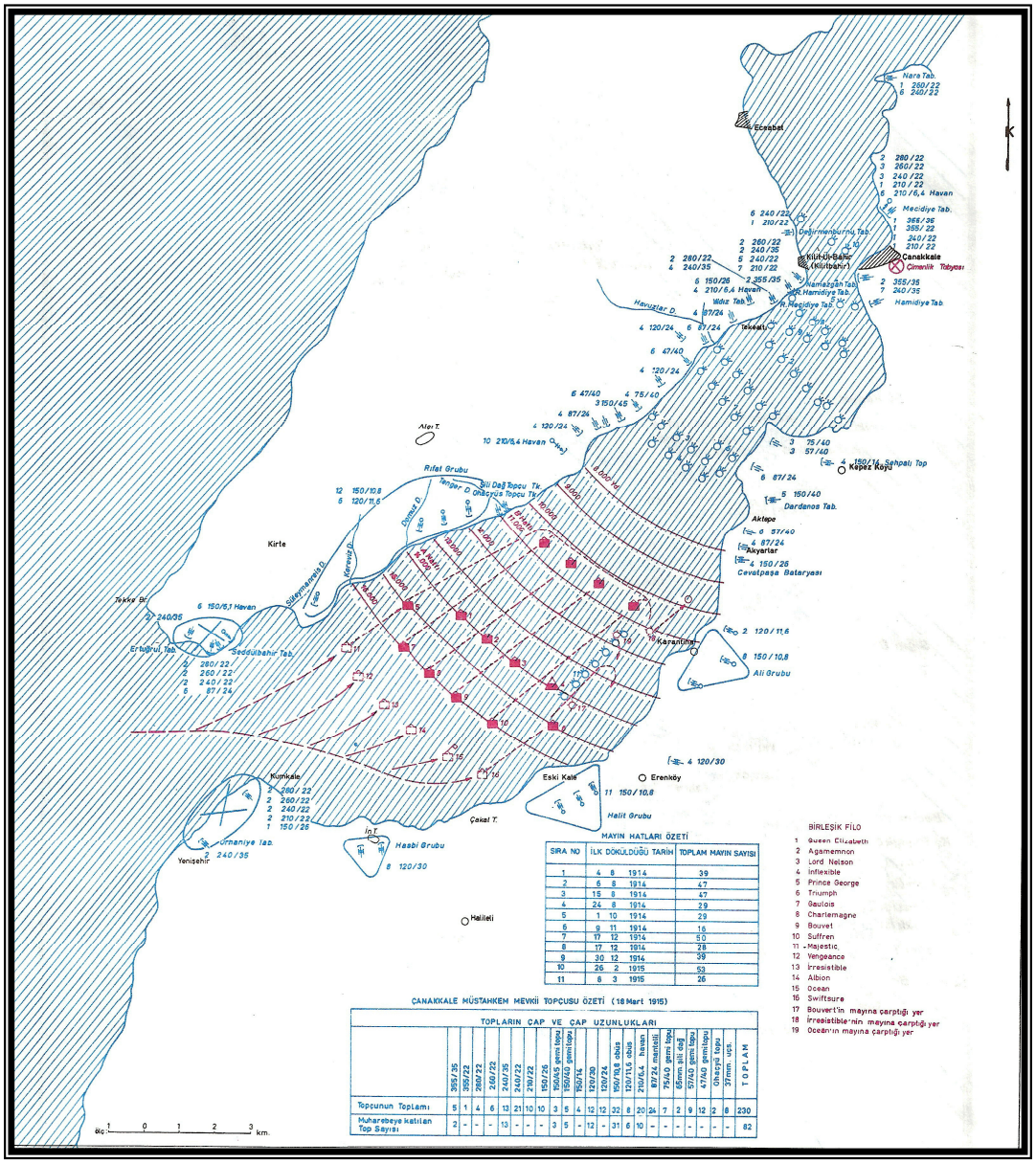
Çanakkale Müstahkem Mevki Topçusu 19 Şubat Durumu

[463] "*Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı*", ATESE Başkanlığı Yay. Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Kroki 1, s. 88.

Ek No–8; Kroki No 2[464]

Birleşik Filo'nun 19 Şubat Planı

[464] "*Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı*", ATESE Başkanlığı Yay. Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Kroki 2, s. 89

Ek No–9; Belge No7[465]

İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi
Tahrîrât Kalemi

Sûret

Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'ne

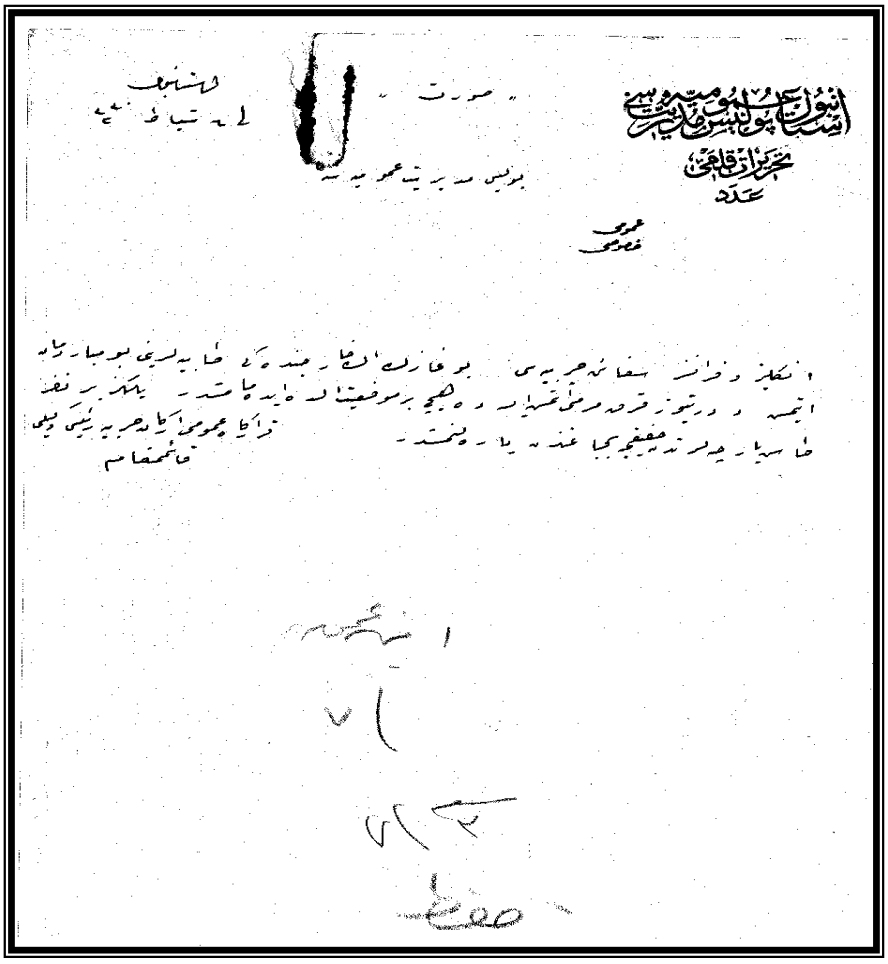
İngiliz ve Fransız sefâin-i harbiyesi Boğaz'ın en haricindeki tabyalarını bombardıman etmiş ve dört yüz kırk mermi atmış ise de hiçbir muvaffakiyet elde edememişdir. Yalnız bir nefer taş parçalarından hafifçe bacağından yaralanmışdır.

6 Şubat sene [1]330 / [19 Şubat 1915]

Karargâh-ı Umumî

Erkân-ı Harbiye Reisi Vekili

Kaymakam

[465] BOA, DH. EUM. 3. Şb, 4/4

Ek No–10; Belge No 8[466]

Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu
Başkumandanlığı Vekâleti

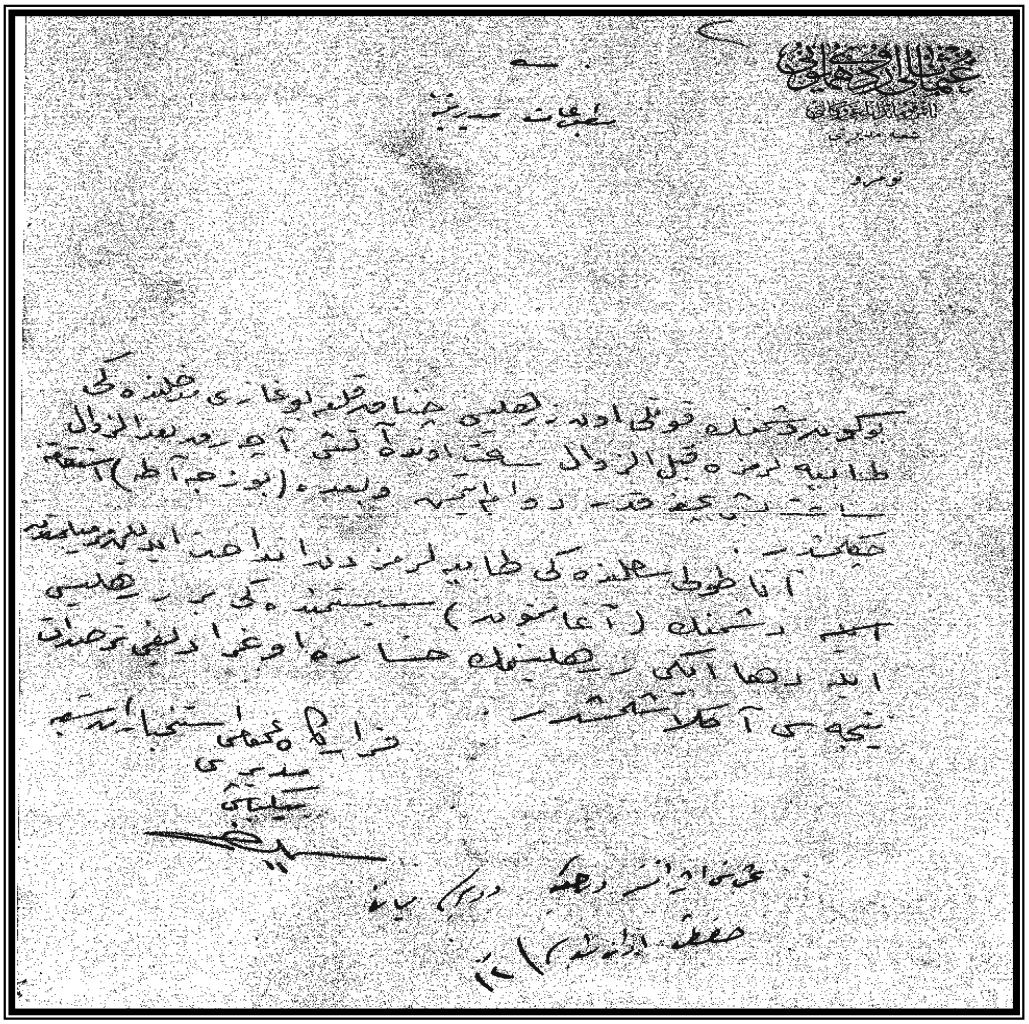
Matbûât Müdüriyeti'ne

Bugün düşmanın kuvvetli on zırhlısı Çanakkale Boğazı medhalindeki tabyalarımıza kable'z-zevâl saat onda ateş açarak ba'de'z-zevâl saat beş buçuğa kadar devam etmiş ve ba'dehû Bozcaada istikametine çekilmişdir.

Anadolu sahilindeki tabyalarımızdan endâht edilen mermiyât düşmanın Agamemnon sistemindeki bir zırhlısı ile daha iki zırhlısının hasara uğradığı tarassudât neticesi anlaşılmışdır.

[25 Şubat 1915]

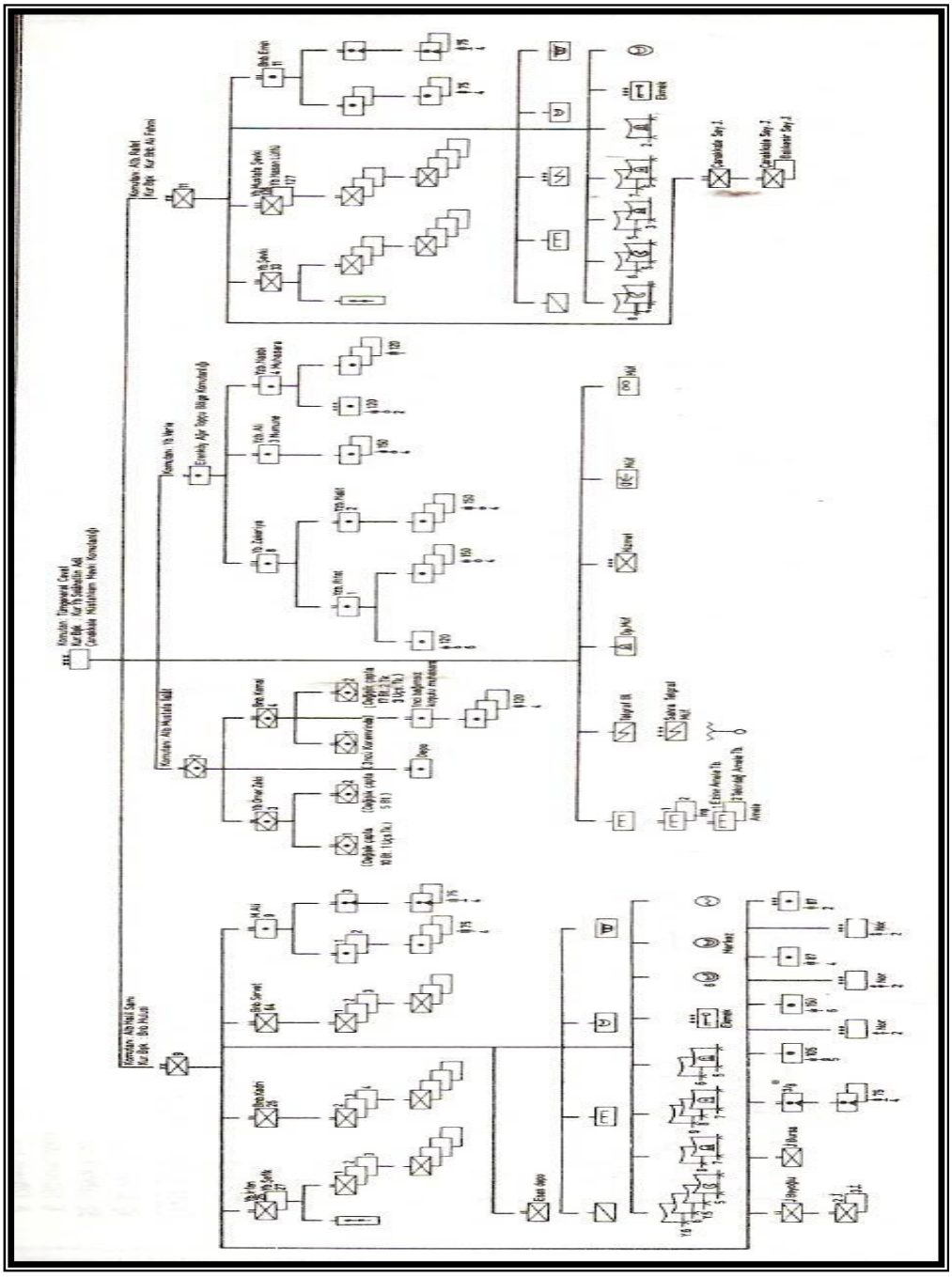
Karargâh-ı Umumî
İstihbârât Şube Müdürü
Binbaşı
Seyfi

[466] BOA, HR. MA, 1123/38

Ek No–11; Kuruluş No 1[467]

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı (18 Mart 1915)

[467] "*Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı*", ATESE Başkanlığı Yay. Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Kuruluş 1, s. 90

Ek No–12; Çizelge No 1[468]
Çanakkale Müstahkem Mevki Topçusu Top Cins Ve Sayıları

| BİRLİKLER | Topların çap ve çap uzunlukları | | |

Ek No–13; Resim No 3 Nusrat Mayın Gemisi

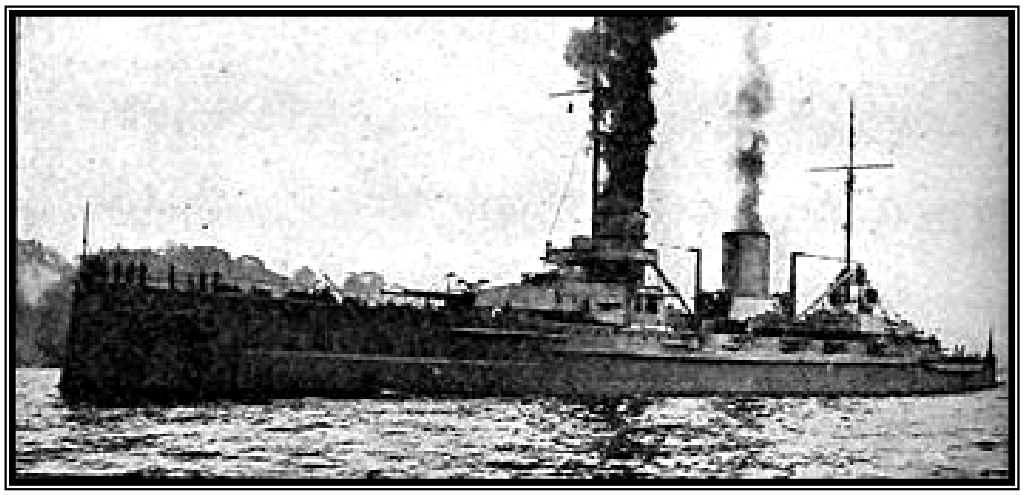
Tarafımdan 02.08.2007 tarihinde çekilen fotoğraf

Nusrat Mayın Gemisi 1957 yılında ordudan terhis edildikten sonra, özel şirketler tarafından 1990 yılına kadar yük gemisi olarak kullanıldı. Daha sonra mülkiyeti Kültür Bakanlığı'na geçen ve o günden bu yana Mersin limanında kaderine terk edilip çürümeye başlayan Nusrat Mayın Gemisi Tarsus Belediyesinin talebi üzerine Kültür Bakanlığı'ndan devralınarak restore edilmek ve müze yapılmak üzere ihaleye çıkartıldı. Yaklaşık 3 aylık bir çalışma sonucu Mersin limanında askıya alınmak suretiyle üç parçaya ayrılan gemi, TIR'lara yüklenerek trafiğe kapatılan D–400 karayolundan 3 saatte 30km'lik yol katledilerek, Tarsus'a getirildi. Tarsus Belediyesince Tarsus'un Mersin girişindeki çardak mevkisinde yapılan Çanakkale Zafer Parkına yerleştirildi[469].

[469] Tarsus Belediyesi'ne ait Çanakkale Zafer Parkı içindeki bilgilendirme notu

Ek No–14; Resim No 1

SMS Goeben-Yavuz Kruvazörü[470]

Künyesi;
Tersane: Blohm & Voss, Hamburg
Yapımının Başlangıcı: Ağustos 1909
Geçmişi: Osmanlı Donanması'na transfer 16 Ağustos 1914. Çürüğe çıkış 1973
Suya İniş: 28 Mart 1911
Ağırlık: 25,000 ton
Uzunluk: 186,6m
Yüzebileceği Derinlik: 9,2m
İtici Güç: 4 pervane, Parsons türbini, 52,000 hp (39 MW)
Hız: 28 knots (52 km/h)
Teçhizat: 10–11,2" (284mm) 50-kalibre (5x2)-12–5,9" (150mm)-12–3.45" (88mm)

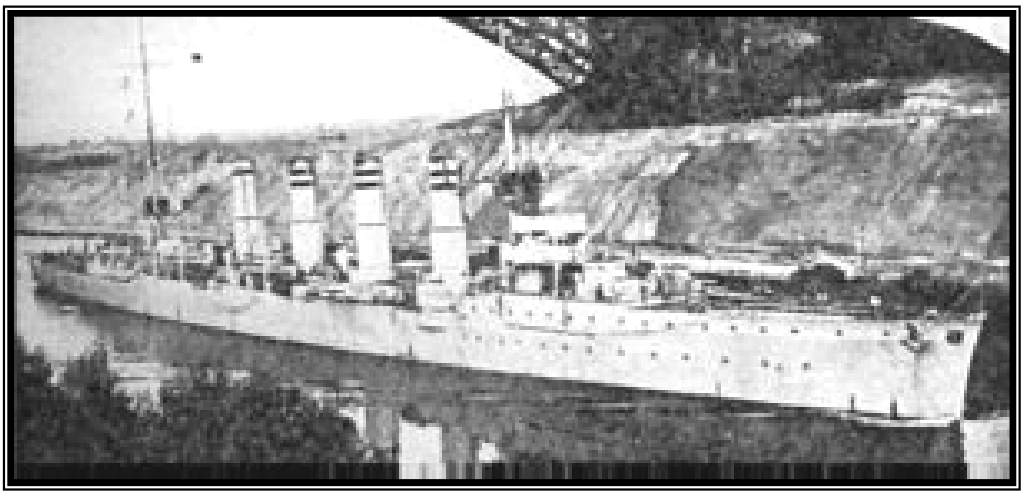
Alman Donanması'nda 1911'de Hamburg tersanelerinde yapılan Moltke sınıfı iki gemiden biri olan SMS Goeben, 1912'de Alman Akdeniz Savaş Filosu Deutsche Mittelmeer Dvision'na katıldı. O yıllarda Akdeniz'in en kuvvetli gemisiydi. Osmanlı Donanması tarafından "Yavuz Sultan Selim" ismi verilmiş gemi ünlü Sivastapol baskınına katıldı. Yavuz, savaş süresince Karadeniz'de görev yaptı.

20 Ocak 1918'de Midilli ile birlikte Amiral Hubert von Rebeur-Paschwitz komutası altında ilk kez Çanakkale'den çıkıp Selanik'e gitti. Çıkan çarpışmalarda İngilizlerin HMS Raglan ve M28 gemileri batırdı ama Midilli kaybedildi. Yavuz ise Çanakkale'ye dönüp tamire alındı. Saltanat kalktıktan sonra "Yavuz Selim" 1930'da Türkiye Cumhuriyeti Donanmasının Sancak Gemisi olarak ve 1950'ye kadar görev yaptı. 19 Kasım 1938'de, Atatürk'ün naşını İstanbul'dan İzmit'e taşıdı. 1950'de aktif görevden ayrıldı. Daha sonra Gölcük yakınındaki Kavaklı´ya çekildi. 18 Aralık 1969´da, Adalet Partisi Hükümeti döneminde Makine Kimya Endüstrisi'ne satıldı. 7 Haziran 1973'te, Türk tarihinin akışını değiştiren olaylara imza atmış **TCG YAVUZ**, silahları ve teknik parçalarından önemli bir kısmı çıkarılıp sonra hurdaya ayrıldı ve İtalyanlara jilet yapmak üzere satıldı.

[470] http://www.turkishnavy.com/yavuzumuz.htm ve http://en.wikipedia.org/wiki/SMS_Goeben (23.01.2008)

Ek No–15; Resim No 2

SMS Breslau -Midilli Kruvazörü[471]

Künyesi;
Tersane: Vulcan
Yapımının Başlangıcı: 1910
Suya İniş: 16 Mayıs 1911
Ağırlık: 4.550 ton
Uzunluk: 136 m
Yüzebileceği Derinlik: 5.48 m
İtici Güç: 4 pervane, 16 Schulz-Thorneycroft buhar kazanı (19 MW)
Hız: 28 knots (52 km/h)
Teçhizat: 7 × 150mm / 50 kalibre 2 × 10kg (22 pdr) uçaksavar 4 torpido tüpü
Geçmişi: Osmanlı Donanması'na transfer 16 Ağustos 1914. İmroz'da mayına çarpıp battı, 20 Ocak 1918.

Goeben'nin yol Alman Magdeburg sınıfı hafif kruvazörü SMS Breslau'nun 1910'da başlanan yapımı 16 Mayıs 1911'de bitti ve Goeben'le birlikte Alman Akdeniz Filosu'na katıldı.

Gelecekte Nazi Almanyası'nın U-boot'larının taktikal dehası ve komutanı Karl Dönitz de bu gemide görev yapmaktaydı. Özellikle Karadeniz ve Boğazlarda görev yapan Midilli Osmanlı Donanması'ndaki günlerini Karadeniz'de Rus muhrip ve kruvazör akınlarına karşı harekâtlar ve konvoy görevleri ile geçirmiştir. 20 Ocak 1918 günü baskın anında Yavuz'un önünde seyreden Midilli mertçe çarpışırken aniden bir mayına çarptı; mayın dümen ve makineyi kullanılamaz hale getirdi ve gemi hareket edemedi. Bu patlama etkisinde sürüklenirken ikinci, üçüncü ve dördüncü mayınlar da patladı ve en son beşinci mayında gemiyi terk emri verildi.

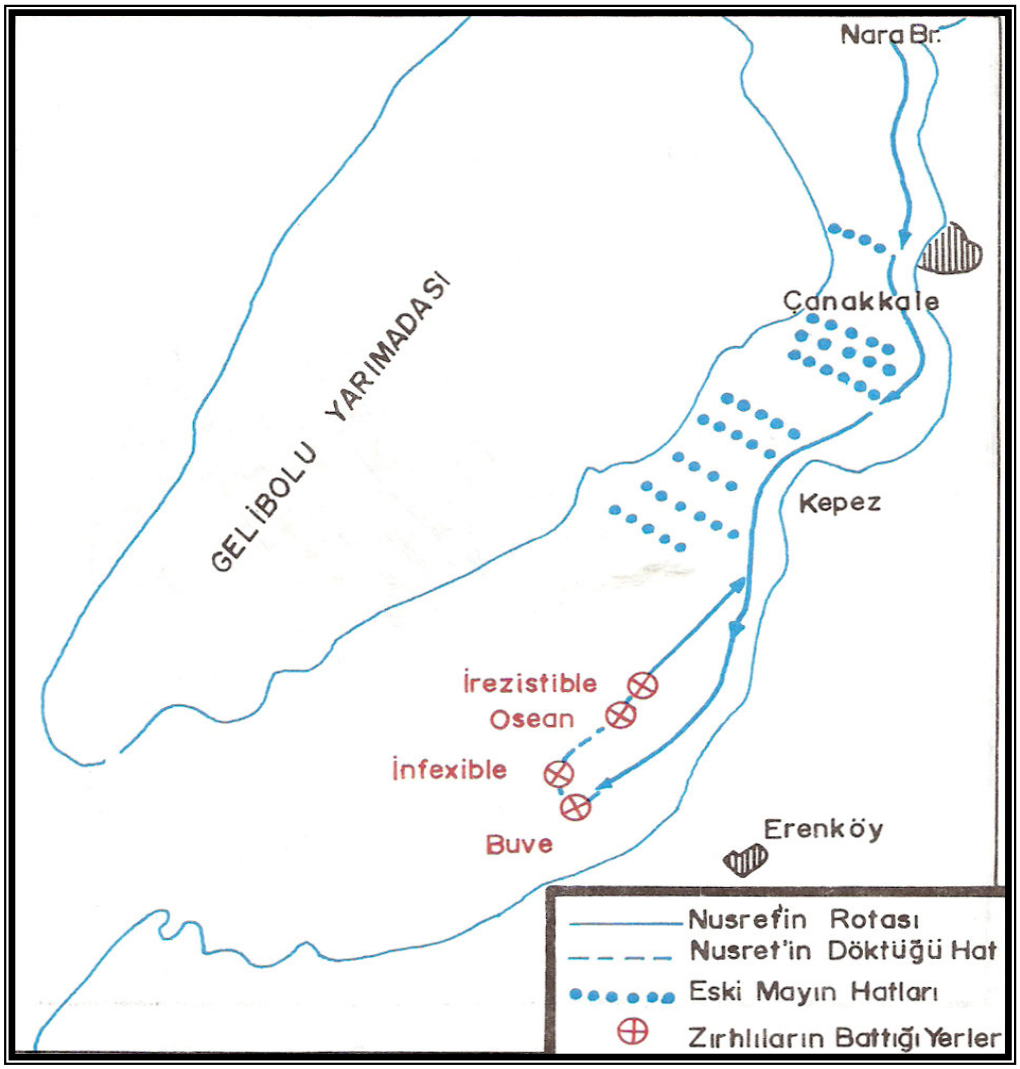
Gemi batarken kurtarma için olay yerine gelen muhripler 475 kişilik gemi mürettebatından 172 kişiyi ancak kurtarabildi. Midilli ise son seferini yapmış oldu.

---

[471] http://www.turkishnavy.com/midilli (23.01.2008)

Ek No–16; Kroki No 3[472]

Nusrat Mayın Gemisi'nin Mayın Döktüğü Yer ve Boğaz'da İzlediği Rota

[472] "*Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı*", ATESE Başkanlığı Yay. Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Kroki 3, s. 92

Ek No–17; Çizelge No 2[473]
Birleşik Filo'nun 18 Mart Durumu

GEMİNİN ADI	SINIFI	Yapılış Tarihi	TONAJI	Hızı Mil/Sa	Topların Çapı (Milimetre) 381	305	274,3	254	233,6	190,5	162,5	152	139,7	101	80	76	65	57	47	37	TORPİDO
Queen Elizabeth	Muharebe Gemisi	1913	27.500	25	8							16				12			4		4 Adet 533 milimetrik sualtı torpido kovanı.
INFLEXİBLE	Muharebe Kruvazörü	1907	17.250	28		8								16							3 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
AGAMEMNON	Muharebe Gemisi	1906	16.500	18,5		4			10							15			16		5 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
LORD NELSON	Muharebe Gemisi	1906	16.500	18,5		4			10							15			16		5 Adet 457 milimetrelik torpido kovanı.
OCEAN	Muharebe Gemisi	1898	12. 950	18,25		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
IRRESİSTİBLE	Muharebe Gemisi	1898	15.000	18		4						12				18			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
ALBİON	Muharebe Gemisi	1898	12.950	18,25		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
VENGEANCE	Muharebe Gemisi	1899	12.950	18,25		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
SWİFTSURE	Muharebe Gemisi	1903	11.800	20				4		14					14	1		4			2 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
MAJESTİC	Muharebe Gemisi	1895	14.900	16,5		4						12				18			12		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
CANOPUS	Muharebe Gemisi	1897	12.950	18,25		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
CORWALLİS	Muharebe Gemisi	1901	14.000	19		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
SUFFREN (FRANSIZ)	Muharebe Gemisi	1899	12.750	18		4					10			8					22		4 Adet 457 milimetrelik 2'si sualtı 2'si su üstü torpido kovanı.
BOUVET (")	Muharebe Gemisi	1896	12.205	17		2	2						8	8					10	20	4 Adet 457 milimetrelik 2'si sualtı 2'si su üstü torpido kovanı.
GAULOİS (")	Muharebe Gemisi	1896	11.260	18		4							10	8					20		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
CHARLEMAGNE(FRANSIZ)	Muharebe Gemisi	1895	11.260	18		4							10	8					20		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
TRİUMPH	Muharebe Gemisi	1903	11.800	20				4		14					14	1		4			2 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
PRİNCE GEORGE	Muharebe Gemisi	1895	14.900	16,5		4						12				18			12		5 Adet 457 milimetrelik 4'ü sualtı 1'i sudstü torpido kovanı.
	Top. Sayısı		Toplamı		8	62	2	8	20	28	10	112	28	48	28	158		8	168	20	

[473] "*Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı*", ATESE Başkanlığı Yay. Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Çizelge 2, s. 93

Ek No–18; Belge No 9[474]

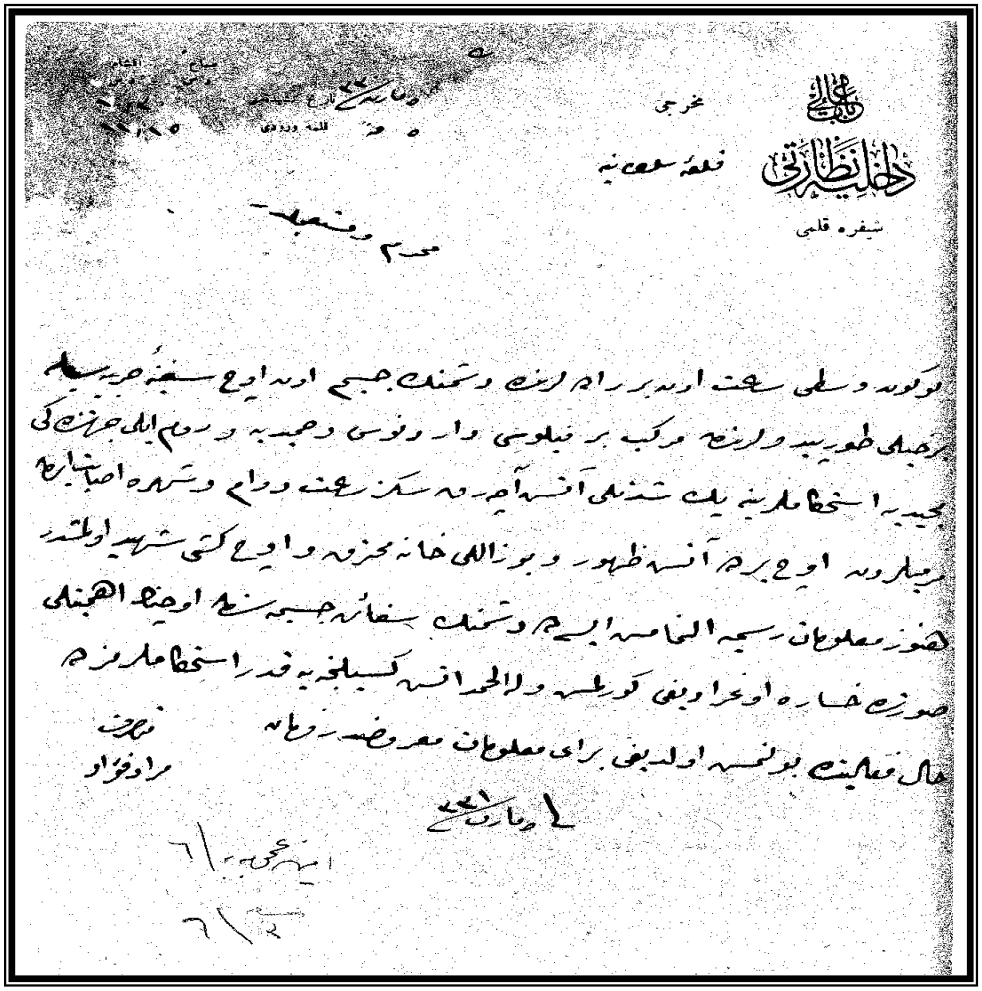
Bâb-ı Âlî
Dahiliye Nezâreti
Şifre Kalemi
Mahreci: Kale-i Sultaniye

Mahrem ve müsta‘celdir

Bugün vasatî saat on bir râddelerinde düşmanın cesîm on üç sefine-i harbiyesiyle bir hayli torpidolarından mürekkeb bir filosu Dardanos ve Hamidiye ve Rumeli cihetindeki Mecidiye istihkâmlarına pek şiddetli ateş açarak sekiz saat devam ve şehre isabet eden mermilerden üç yerde ateş zuhur ve yüz elli hâne muhterik ve üç kişi şehid olmuşdur. Henüz malûmât-ı resmiye alınmamış ise de düşmanın sefâin-i cesîmesinden üçünün ehemmiyetli sûretde hasara uğradığı görülmüş ve lehü'l-hamd ateş kesilinceye kadar istihkâmlarımız da hâl-i faaliyetde bulunmuş olduğu berây-ı malûmât ma‘rûzdur. Fermân.

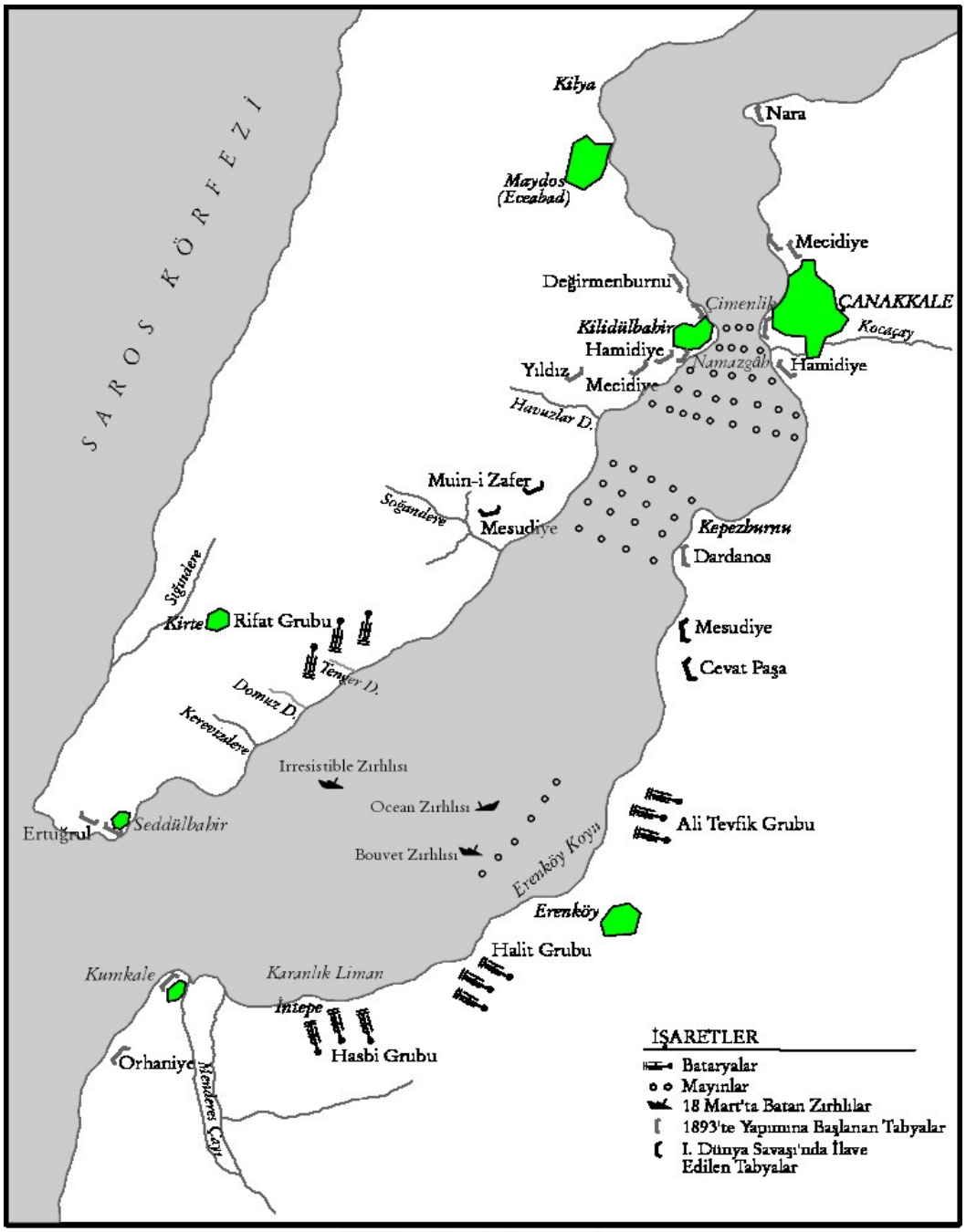
Fî 5 Mart sene [1]331 / [18 Mart 1915]

Mutasarrıf
Murad Fuad

[474] BOA, DH. EUM. 3. Şb, 4/37

Ek No–19; Kroki No 4[475]

18 Mart Deniz Savaşında
Türk Savunma Hatları ve Batırılan Düşman Zırhlıları

[475] http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/canakkale/harita/03_turksavunmahatt.jpg

Ek No–20; Belge No 10

Bahr-i Sefid (Çanakkale) Mevki-i Mevki-i Müstahkem Karargâhı
25.1.331 (7 Nisan 1915)
Müstahkem Kumandanlığı
Erkân-ı Harbiye
Adet: 707

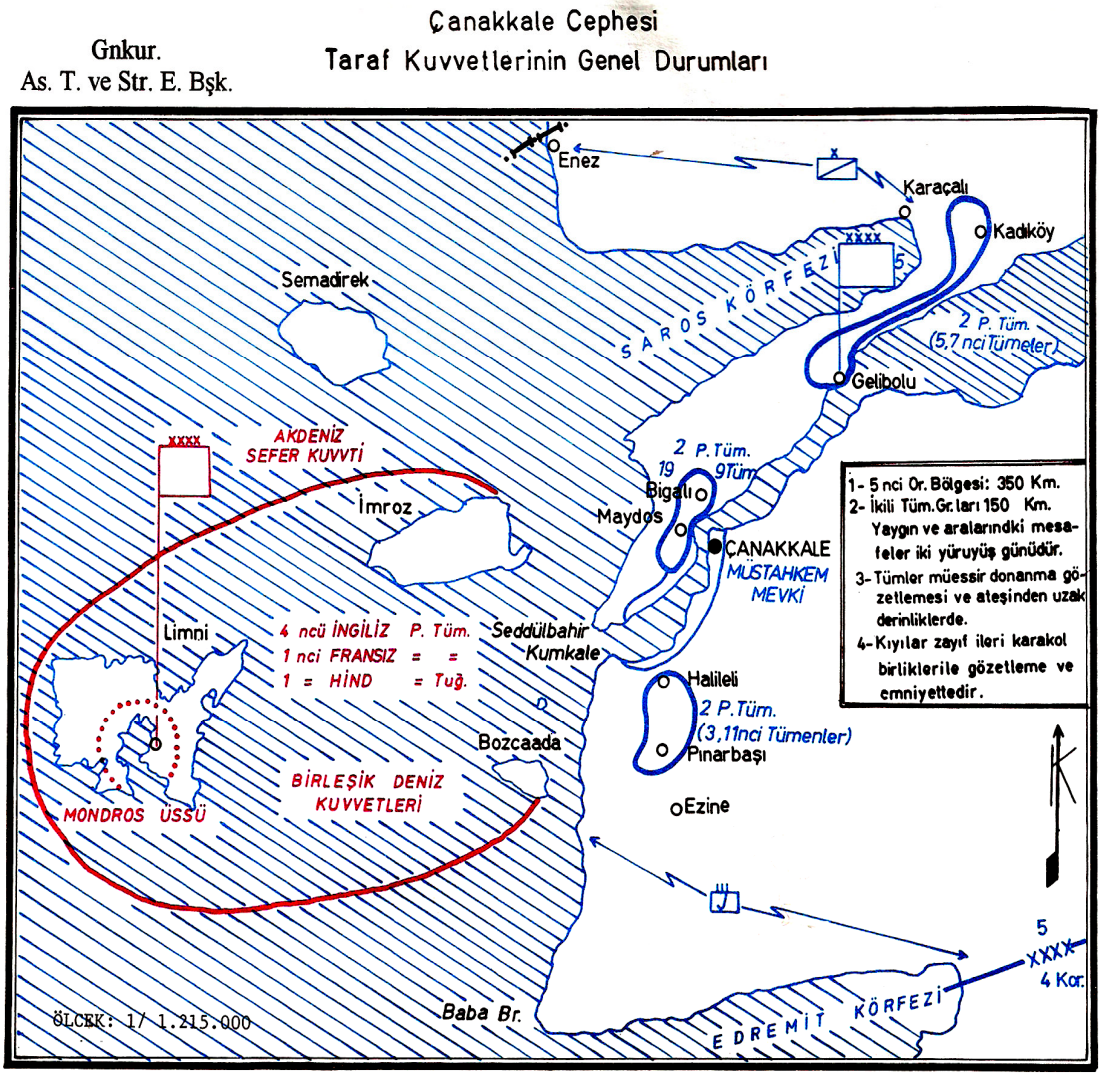
Başkumandanlık Vekâlet-i Celilesine

12 Şubat'tan beri devam eden boğaz muharebâtında (muharebelerinde) ve bilhassa 5 Mart'ta düşmanın pek şedid (şiddetli) ateşine maruz kaldığı hâlde kemâl-i sükûnet (soğuk kanlılık) ve şecaatle (kahramanlıkla) ifâyı vazife ederek (görevini yaparak) düşmana birçok hasar ikama muvaffak olan (zarar vermeyi başaran) ve bu uğurda mezkûr (adı geçen) 5 Mart Muharebesi hitamına kârib (sona ermesine yakın) düşmanın hedefdâne-i kasdı (tek hedefi) olarak bataryası başında şehiden (şehit düşerek) azimdâr-ı cenan olan (kalplerimize gömülen) Dardanos Bataryası Kumandanı Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen) Ki-lidilbahirli Hasan ve takım zabiti (subayı) Mülâzım-ı Sâni (teğmen) Trablusgarbii Mevsuf Efendilerin bu uğurda gösterdikleri ulu vazifeperveri ve fedâ-kâriyye (fedakârlığa) bir mukabele-i kıymet-şinâs (karşılık) olmak üzere mezkûr Dardanos Bataryası'nın Hasan Mevsuf Bataryası unvanıyla bit-tevsim (adlandırılarak) ibkâ-yı nâm (ölümsüzleştirmek) ve şanları müdafaa-yı vatan uğrunda böyle muvaffakiyetli harplerde ibraz-ı asar-ı fedakârı ederek ahlafa (fedakârlık eseri göstererek gelecektekilere) cidden gıpta aver emsal (özenilen örnek) olacak numune-i kahramanî (kahramanlık örneği) gösteren fedakâran-ı ümmete ek münasip bir cemile-i tarihiyye (tarihe geçme sebebi) olacağı düşünülmüş ve buraca o suretle tesmiyesi kararlaştırılarak kıtaâ (birliklere) tebliğ edilmiş olmakla tasvib-i âli-yi vekâletpe-nahiye iktiranına da (makamınızca uygun görülmesinden) şüphe edilmeyen bir suret-i tesmiyenin lütfen kabulüyle resmen emir ve tebliğine müsâadei aliyelerinin şayan buyurulması (izin verilmesi) maruz ve müsterhamdır (arz olunur).

Bahr-ı Sefid Boğazı Mevki-i MüstahkemKumandanı
Mirliva (Tuğgeneral)
İmza (Cevad)

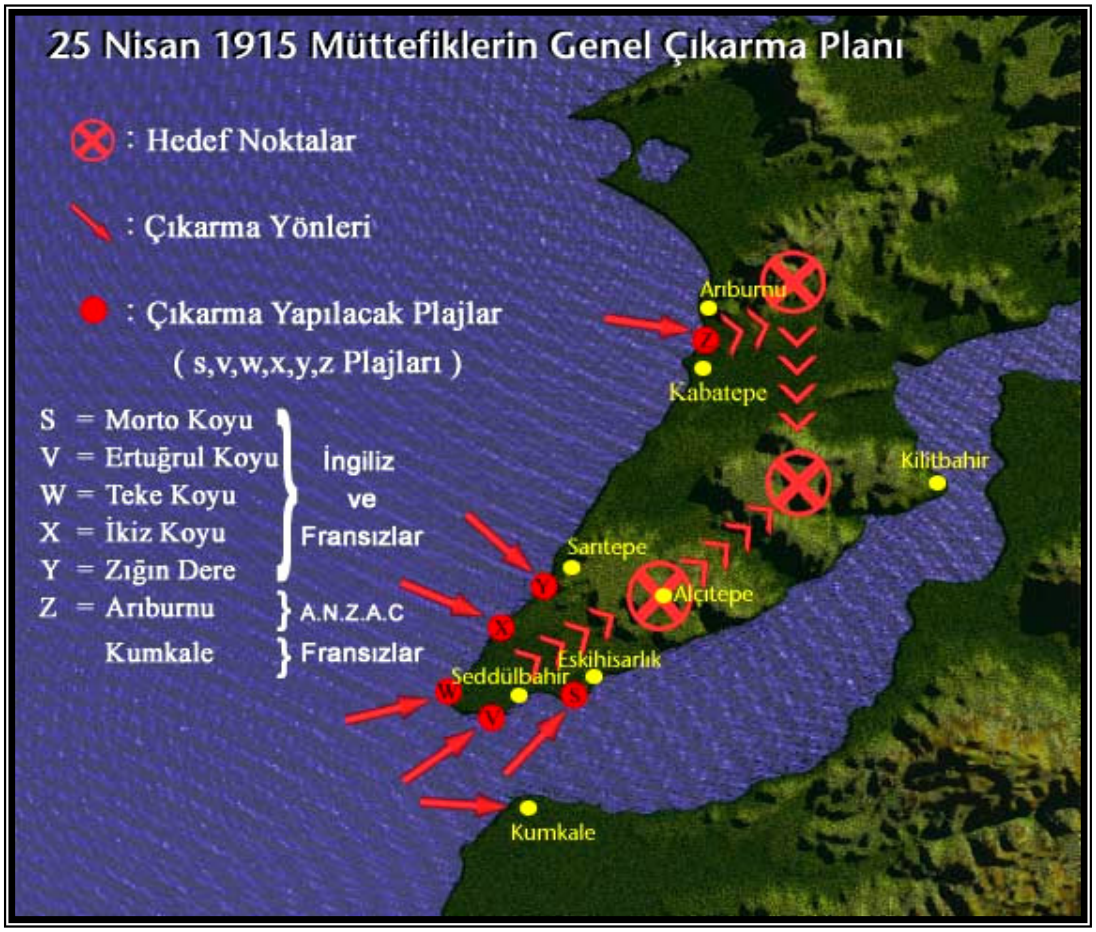
Nazır Paşa Hazretleri gördü.
Şube: 1-2 M
Şube 1
Minh : 27 619 950
Kısım : 3 A
Sahil İstihkâmatı Müfettiş-i Umumiliği'ne tesmiye (adı geçen) kumandanlıkça zaten yapılmıştır. Dardanos Grubu içindeki uzun onbeşlik bataryaya böyle bir isim verilmesi mevzubahistir. Mütalaalarının işarı (bildirilmesi) rica olunur. 12.2 (25 Şubat 1915)

Ek No–21; Kroki No 5[476]

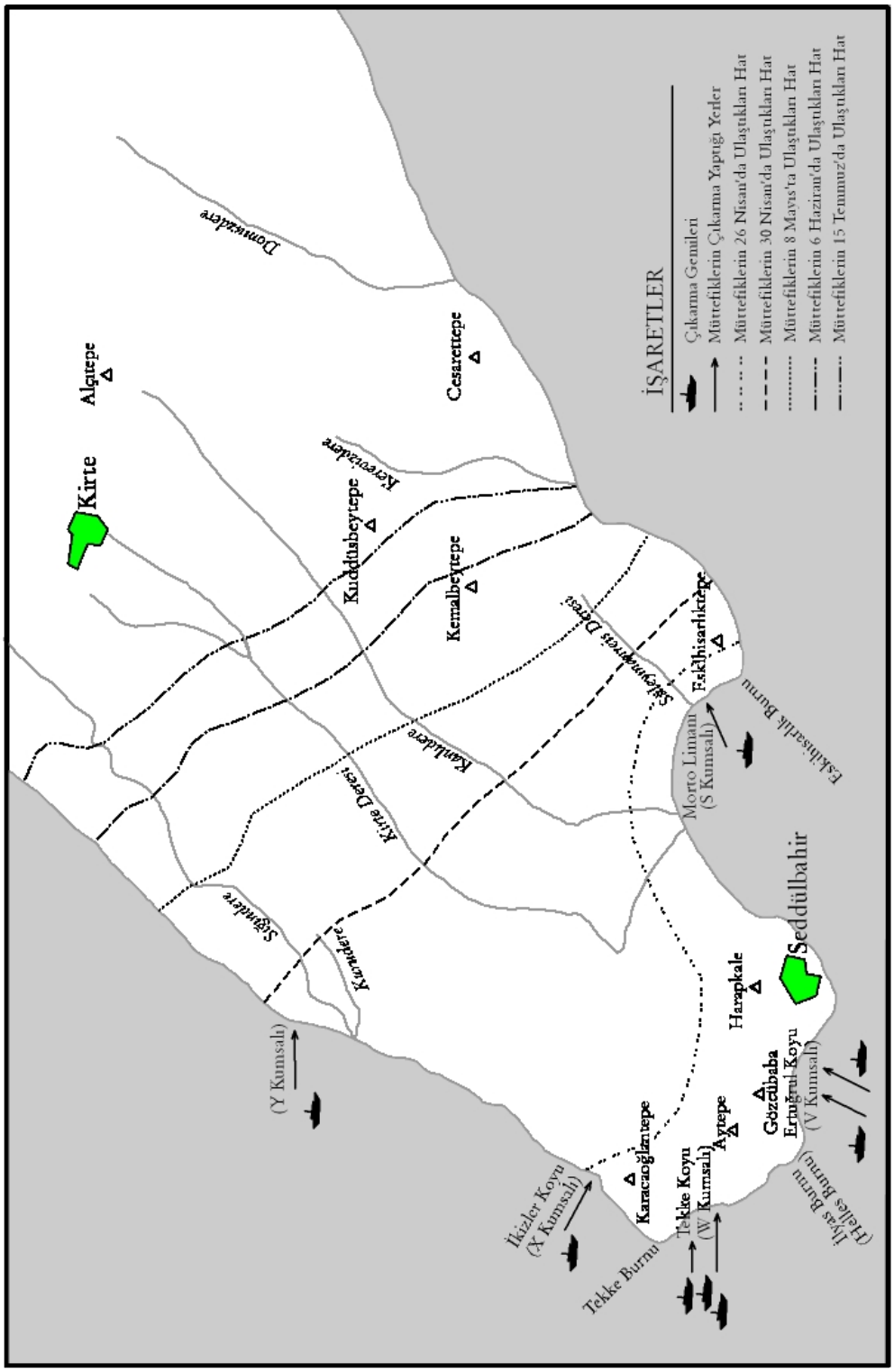
[476] "*Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı*", ATESE Başkanlığı Yay. Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Kroki 3, s. 93.

Ek No–22; Kroki No 6[477]

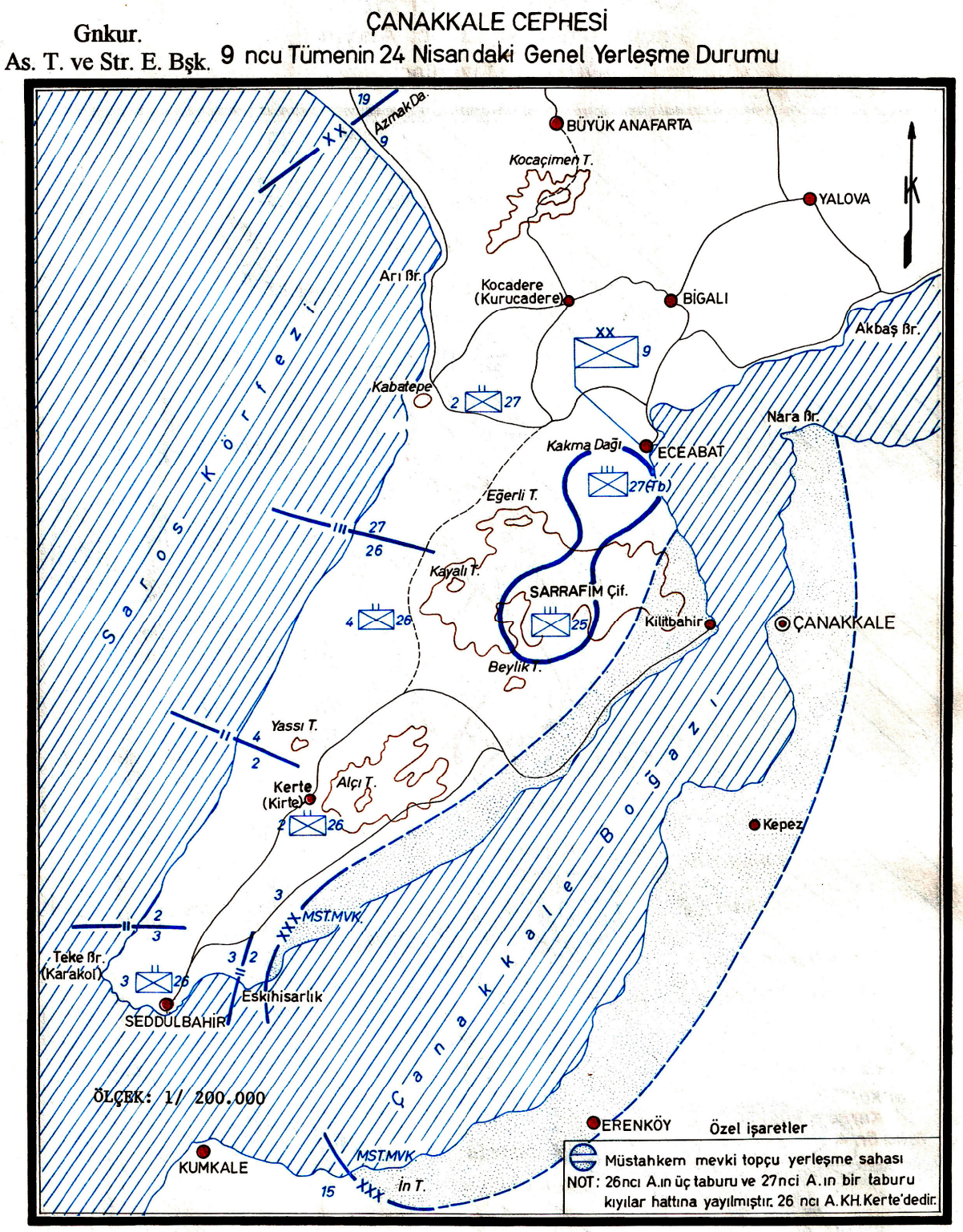
[477] 2006–2007 öğretim yılı bahar döneminde tarafımca hazırlanan *"Çanakkale Muharebeleri Semineri"*nden alınmıştır.

Ek No–23; Kroki No 7[478]

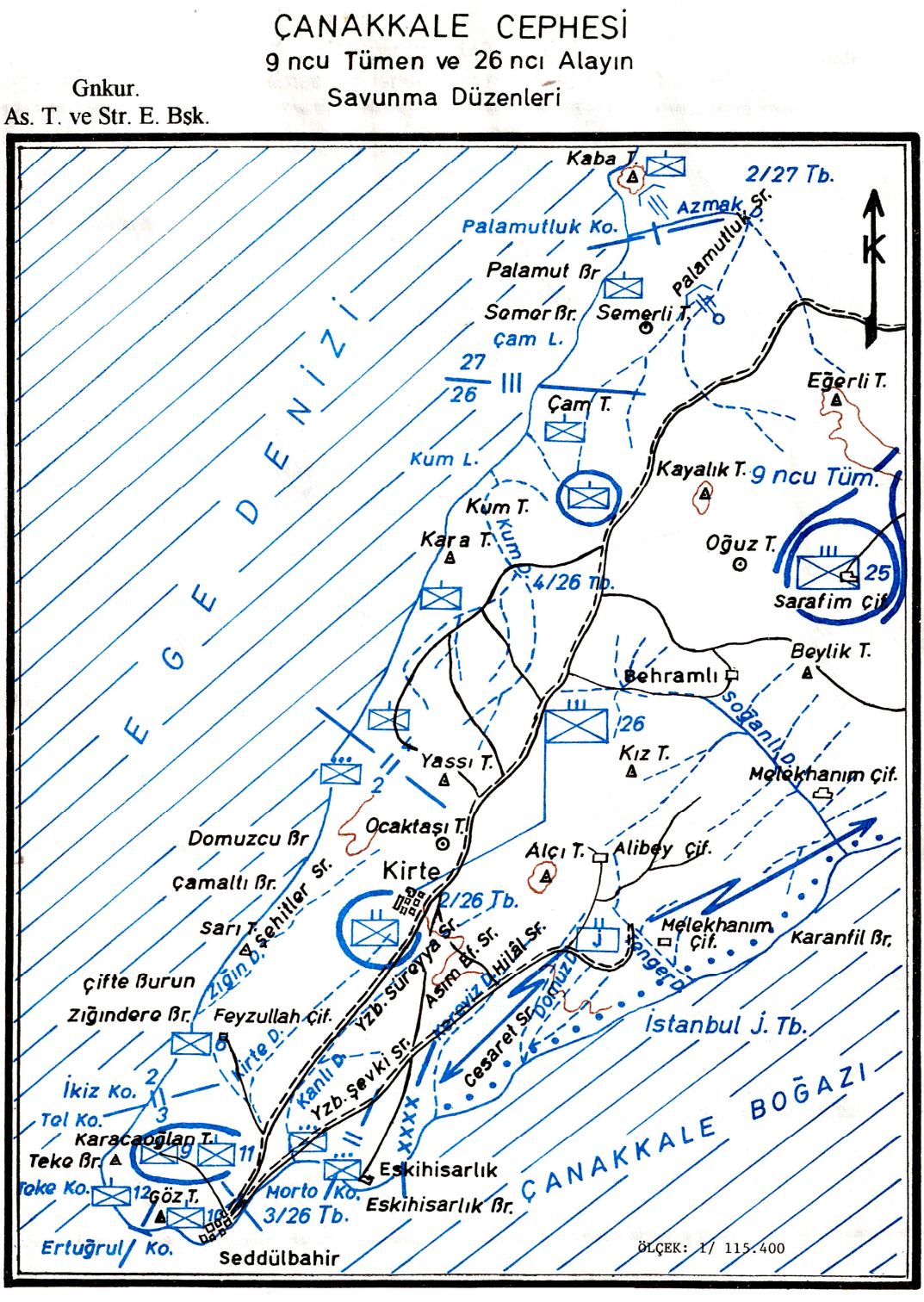
[478] http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/canakkale/harita/04_seddulbahir.jpg (23 Şubat 2008)

Ek No–24; Kroki No 8[479]

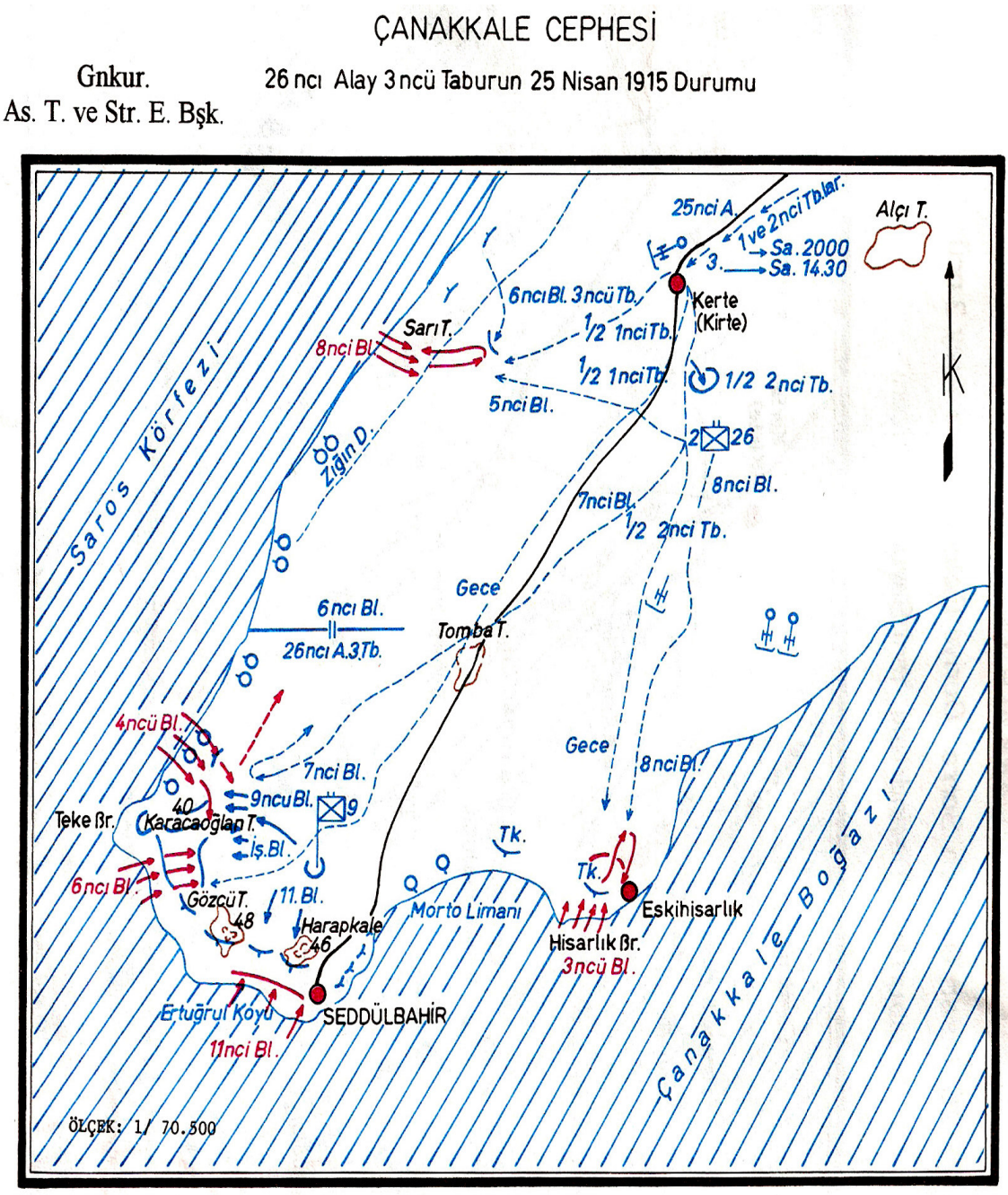
[479] "*Çanakkale Muharebeleri 75.Yıl Armağanı*", ATESE Başkanlığı Yay., Gen.Kur.Basımevi, Ank.1990, s.37

Ek No–25; Kroki No 9[480]

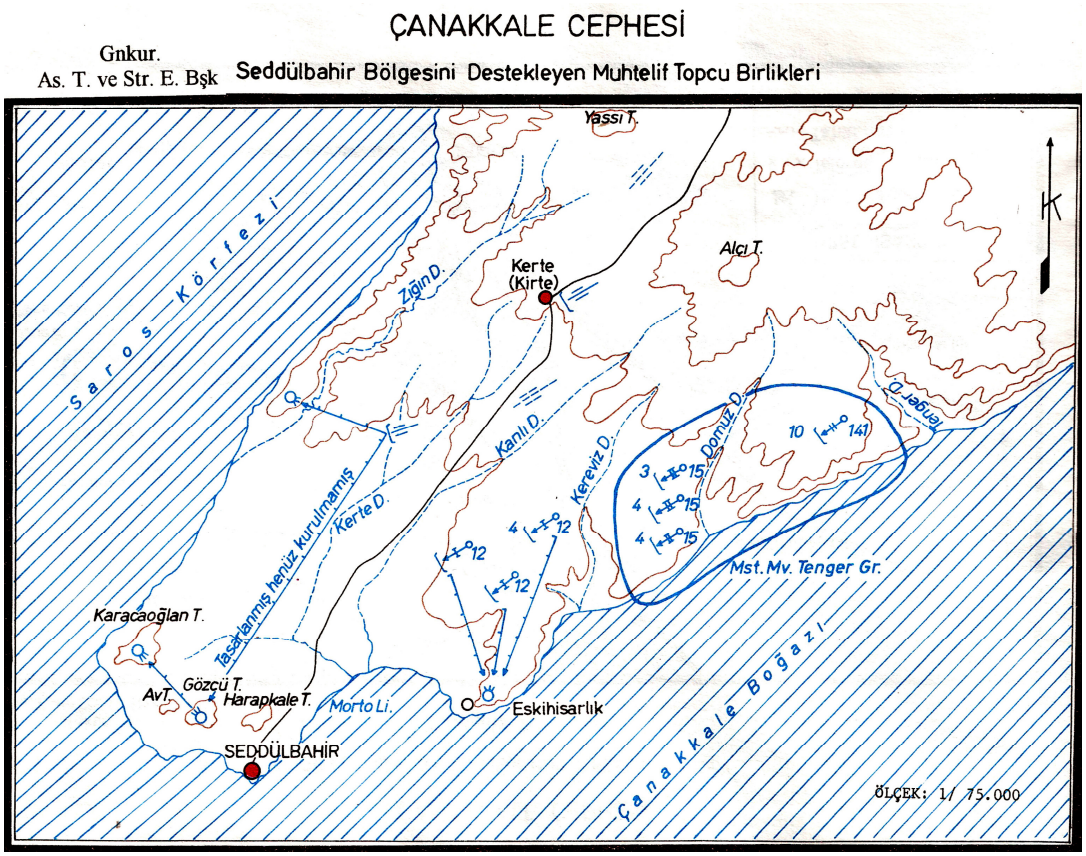
[480] "*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet),*" s.377.

Ek No–26; Kroki No 10[481]

[481] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet),"* s.378.

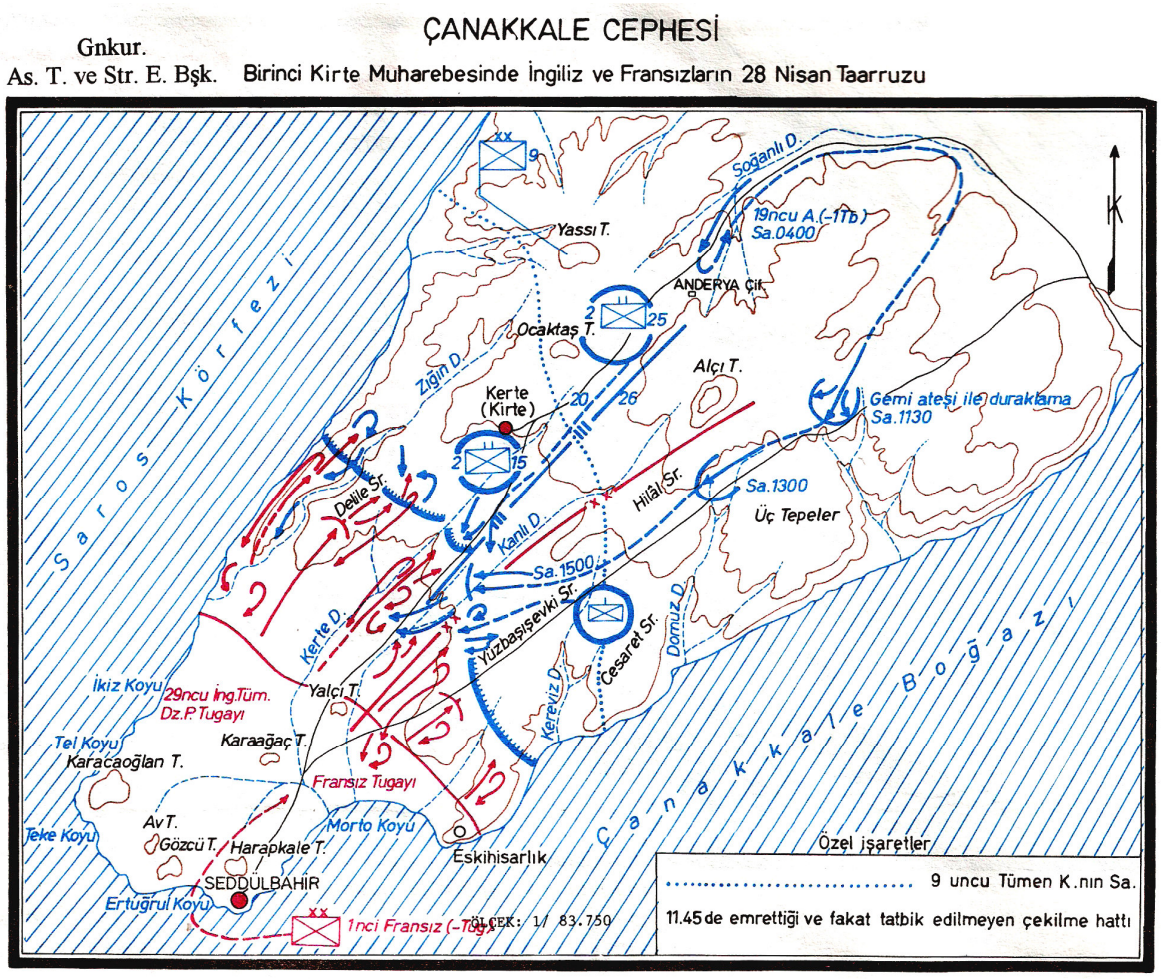
Ek No–27; Kroki No 11[482]

[482] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet),"* s.368.

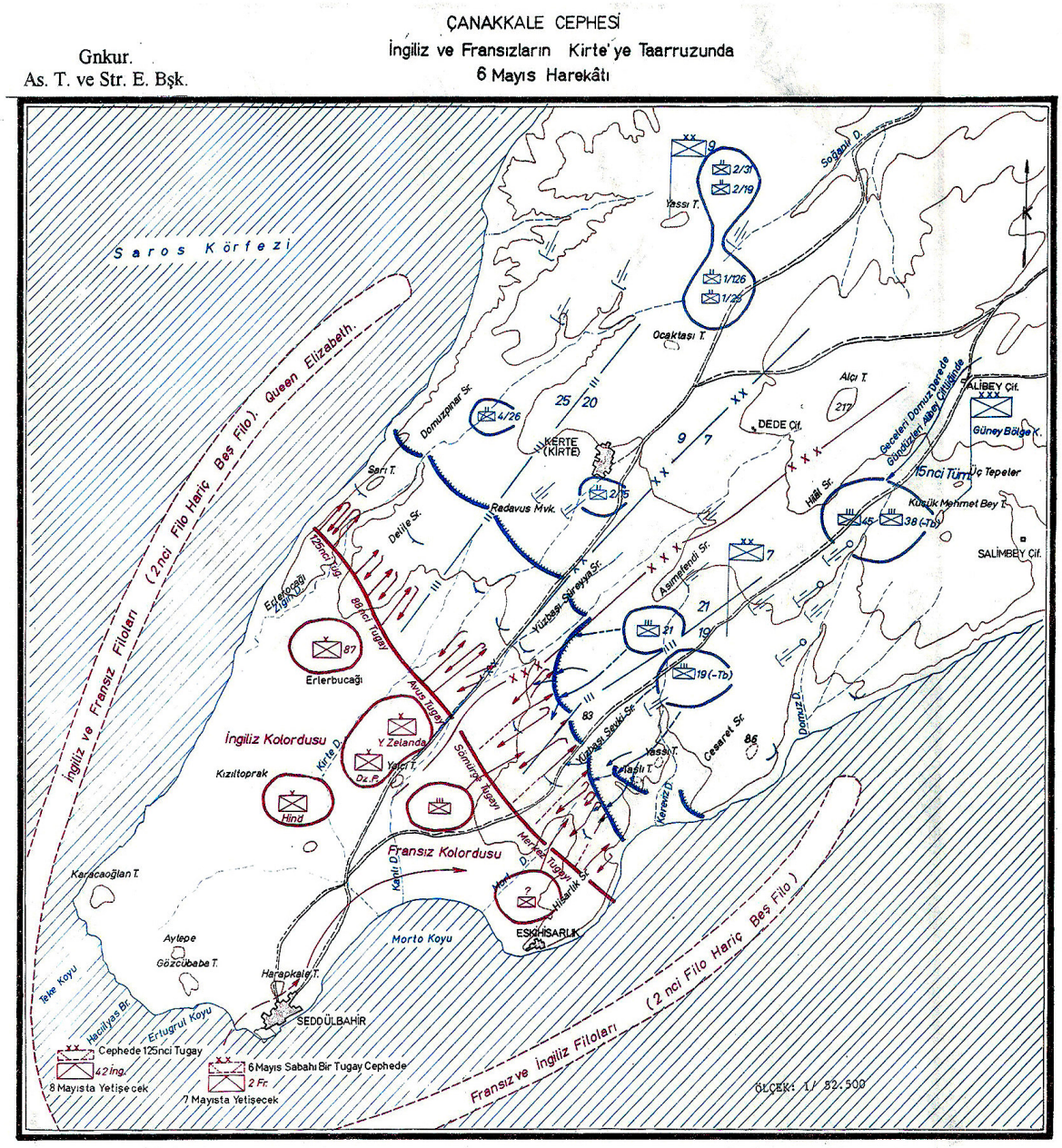
Ek No–28; Kroki No 12

I.Kirte Muharebesi[483]

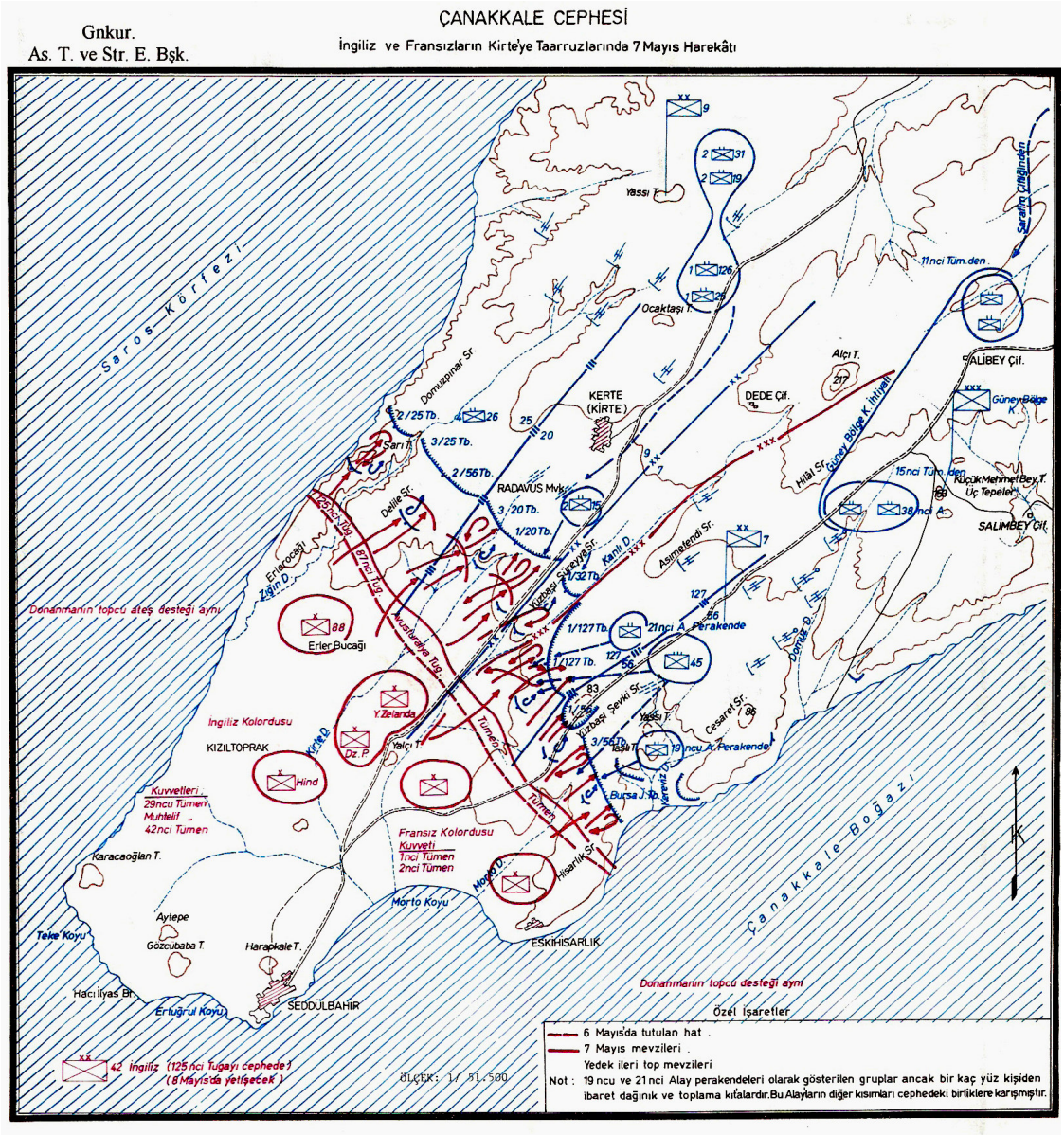
[483] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet),"* s.378.

Ek No–29; Kroki No 13
II. Kirte 6 Mayıs Durumu[484]

[484] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet),"* s. 382.

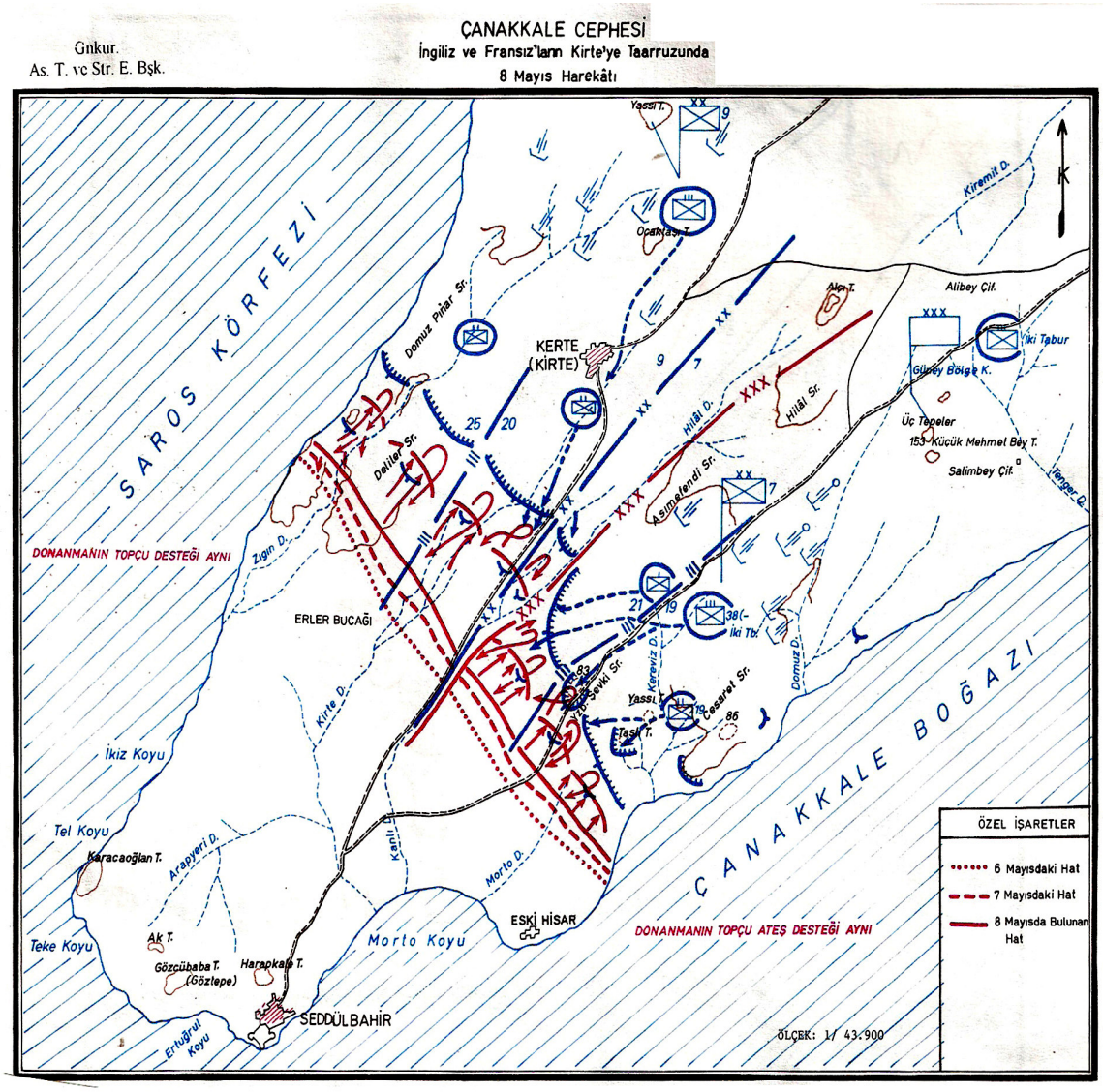
Ek No–30; Kroki No 14
7 Mayıs Harekâtı[485]

485 *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet),"* s.383.

Ek No–31; Kroki No 15

II. Kirte 8 Mayıs Durumu[486]

[486] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.384.

Ek No–32; Belge No 11[487]

Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu
Başkumandanlığı Vekâleti
Şube Müdüriyeti
Numara: 10297/1488

Matbûât-ı Umumiye Müdüriyeti'ne

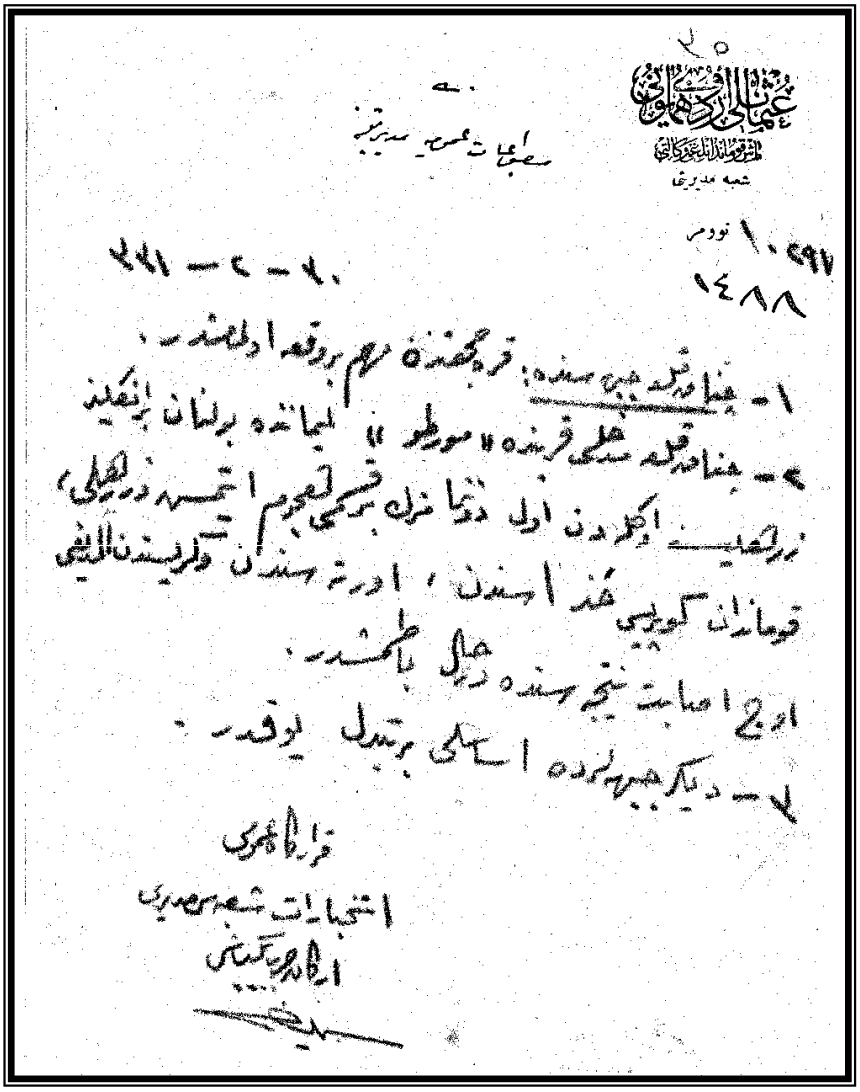
Çanakkale Cephesi'nde:

Kara cihetinde mühim bir vak'a olmamışdır.

Çanakkale medhali kurbunda Morto Limanı'nda bulunan bir İngiliz zırhlısına (İngiliz Goliath Zırhlısı) öğleden evvel donanmamızın bir kısmı hücum etmiş ve zırhlı kumandan köprüsü hizâsından, ortasından ve gerisinden aldığı üç isabet neticesinde derhal batmışdır.

30 Nisan [1]331 / [13 Mayıs 1915]

Karargâh-ı Umumî İstihbârât Şubesi Müdürü Erkân-ı Harb Binbaşı **Seyfi**

[487] BOA, HR. MA, 1127/4

Ek No–33; Belge No 12[488]

Osmanlı Ordu-yı Hümâyûnu
Başkumandanlığı Vekâleti
Erkân-ı Harbiye Riyâseti
Şube: 2
Numara: 204

Marmara Denizi:

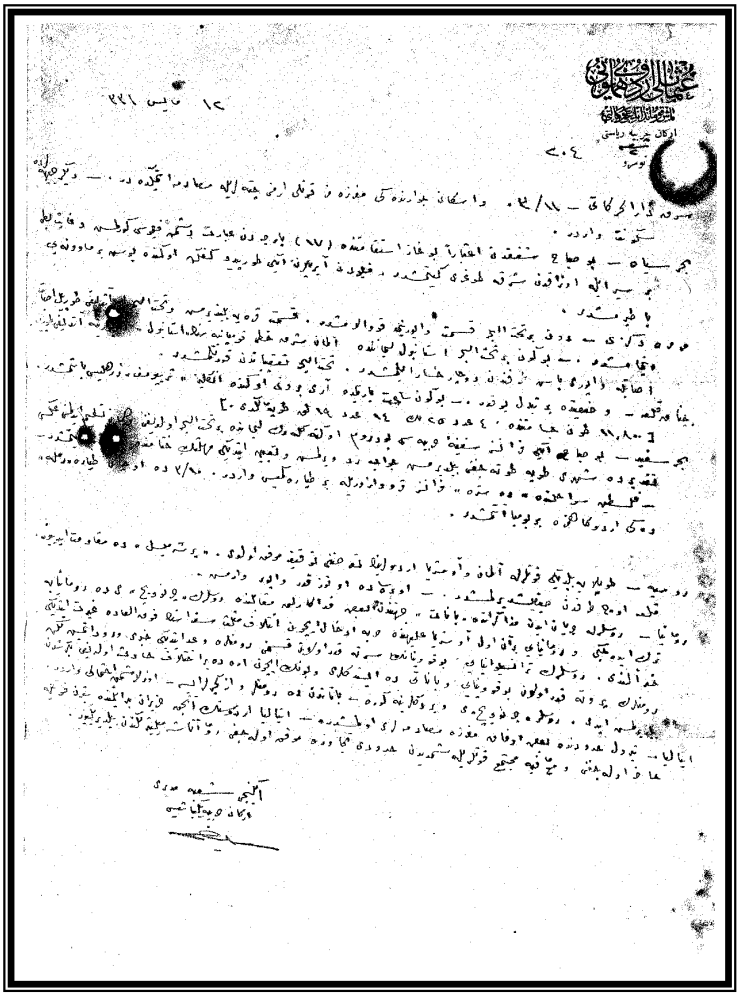
Dün bir tahtelbahir Kısmet Vapuru'nu kovalamışdır. Kısmet karaya bindirmiş ve tahtelbahirin atdığı torpil isabet etmemişdir. Bu gün bir tahtelbahir İstanbul Limanı'nda Alman Şark Hattı Kumpanyası'nın İstanbul Vapuru'na atdığı torpil isabetle vapuru baş tarafından dûçâr-ı hasar eylemişdir. Tahtelbahir takîbâtdan kurtulmuşdur.

Çanakkale:

Vaziyetde bir tebeddül yokdur. Bugün saat yarımda Arıburnu önünde İngiliz Triumph Zırhlısı batmışdır. (11.800 ton cesâmetinde 4 aded 25'lik, 14 aded 19'luk topa mâlikdi.)

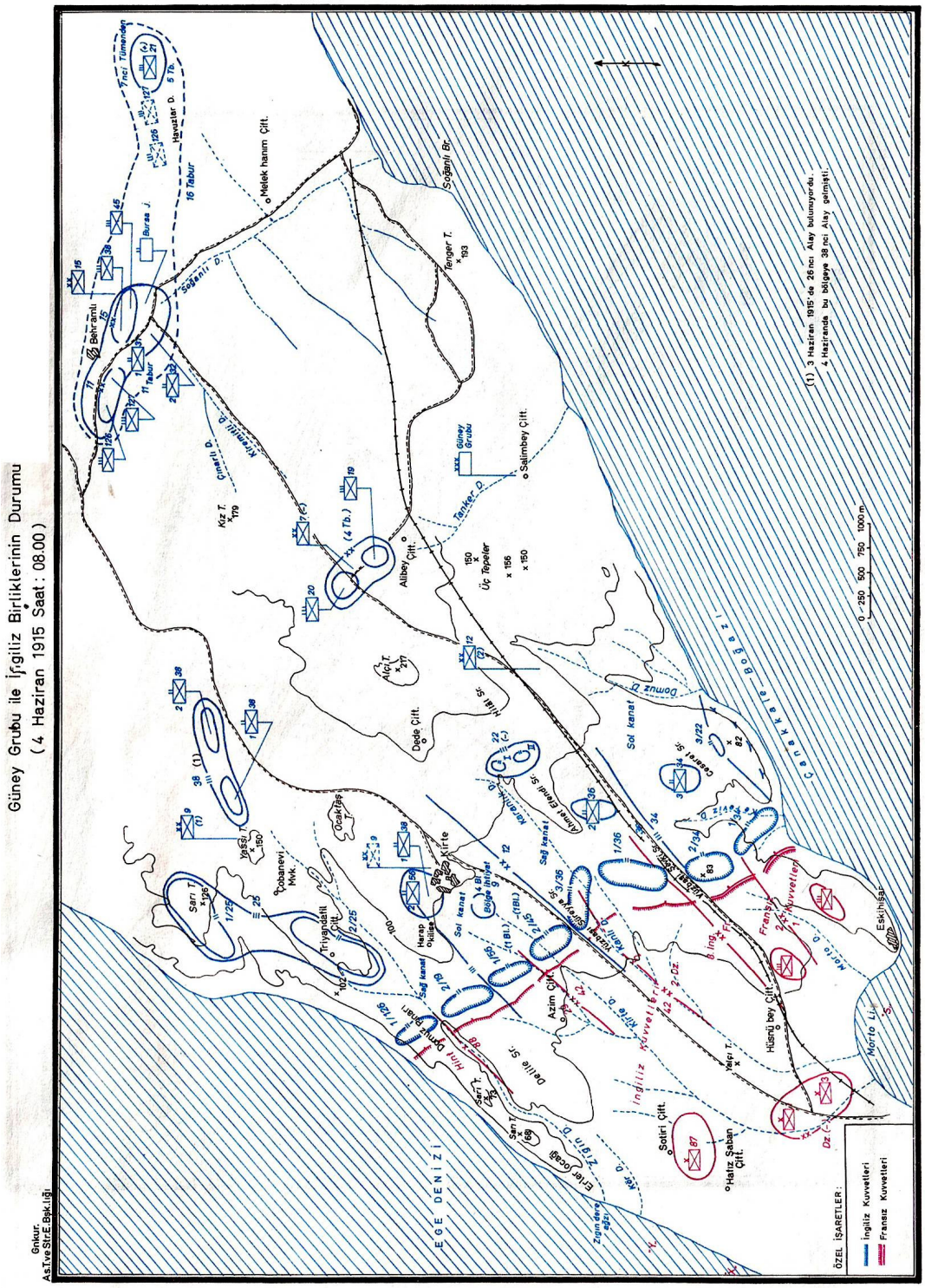
12 Mayıs [1]331 / [25 Mayıs 1915]

İkinci Şube Müdürü Erkân-ı Harbiye Binbaşısı **Seyfi**

[488] BOA, DH. EUM. VRK, 25/24

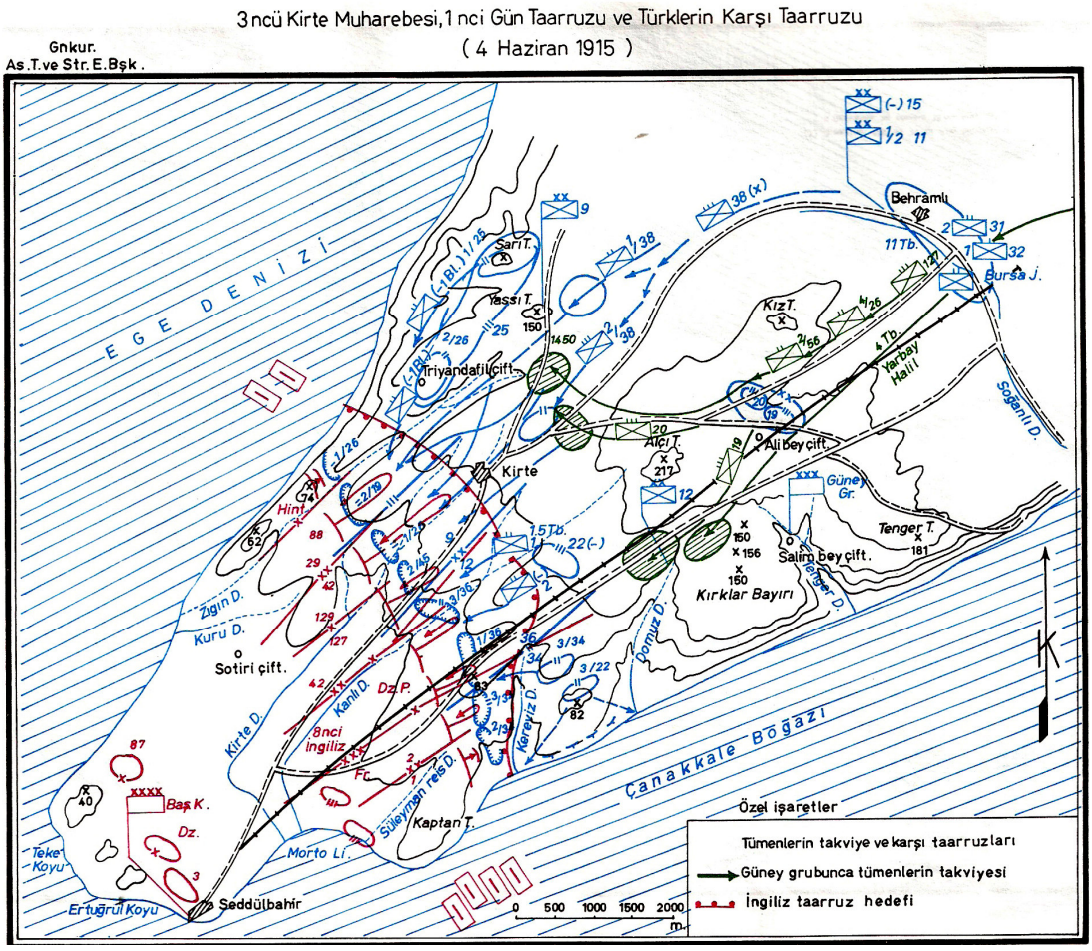
Ek No–34; Kroki No 16
III. Kirte Muharebesi Tarafların Durumu[489]

[489] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet),"* s.385.

Ek No–35; Kroki No 17

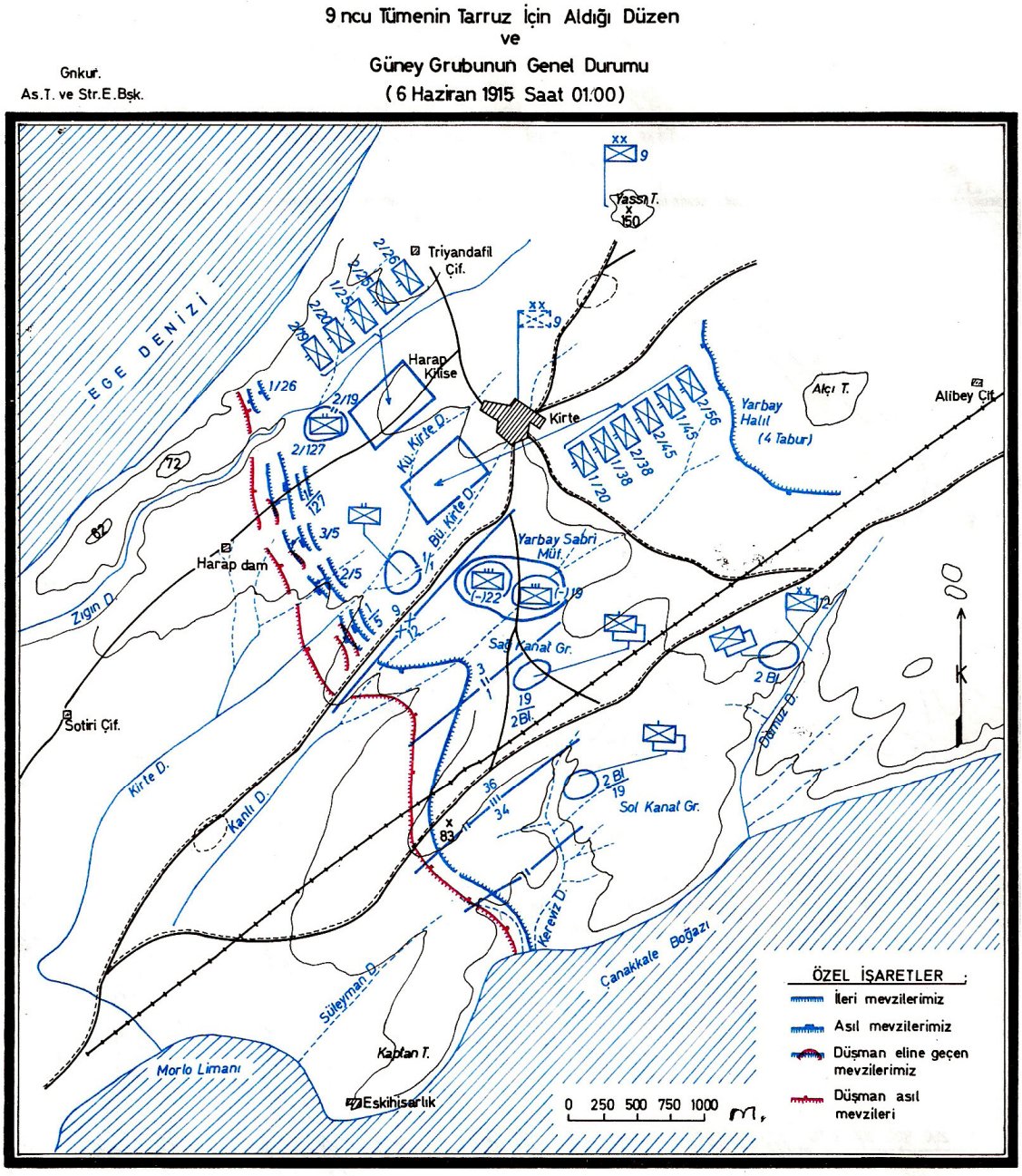
III. Kirte Muharebesi[490]

[490] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet),"* s.386.

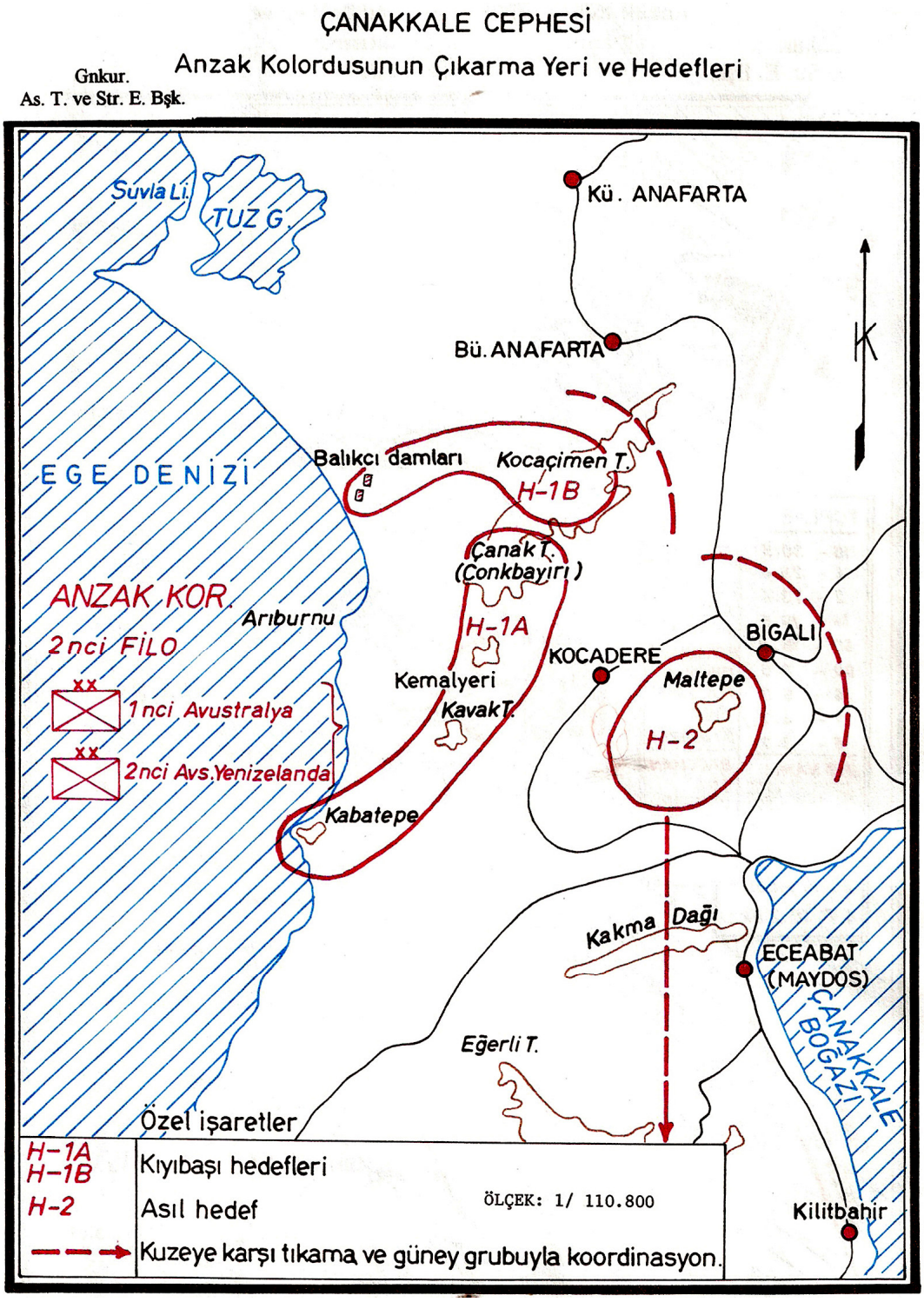
Ek No–36; Kroki No 18

6 Haziran 9.Tümen'in Aldığı Durum[491]

[491] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.387.

Ek No–37; Kroki No 19[492]

[492] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.391.

Ek No–38; Resim No 4 Anzak Koyu[493]

[493] Tarafımdan 25 Nisan 2008 günü çekilen fotoğraf

Ek No–39; Resim No 5

Anzak Taarruzu Ve Mehmetçik Siperde

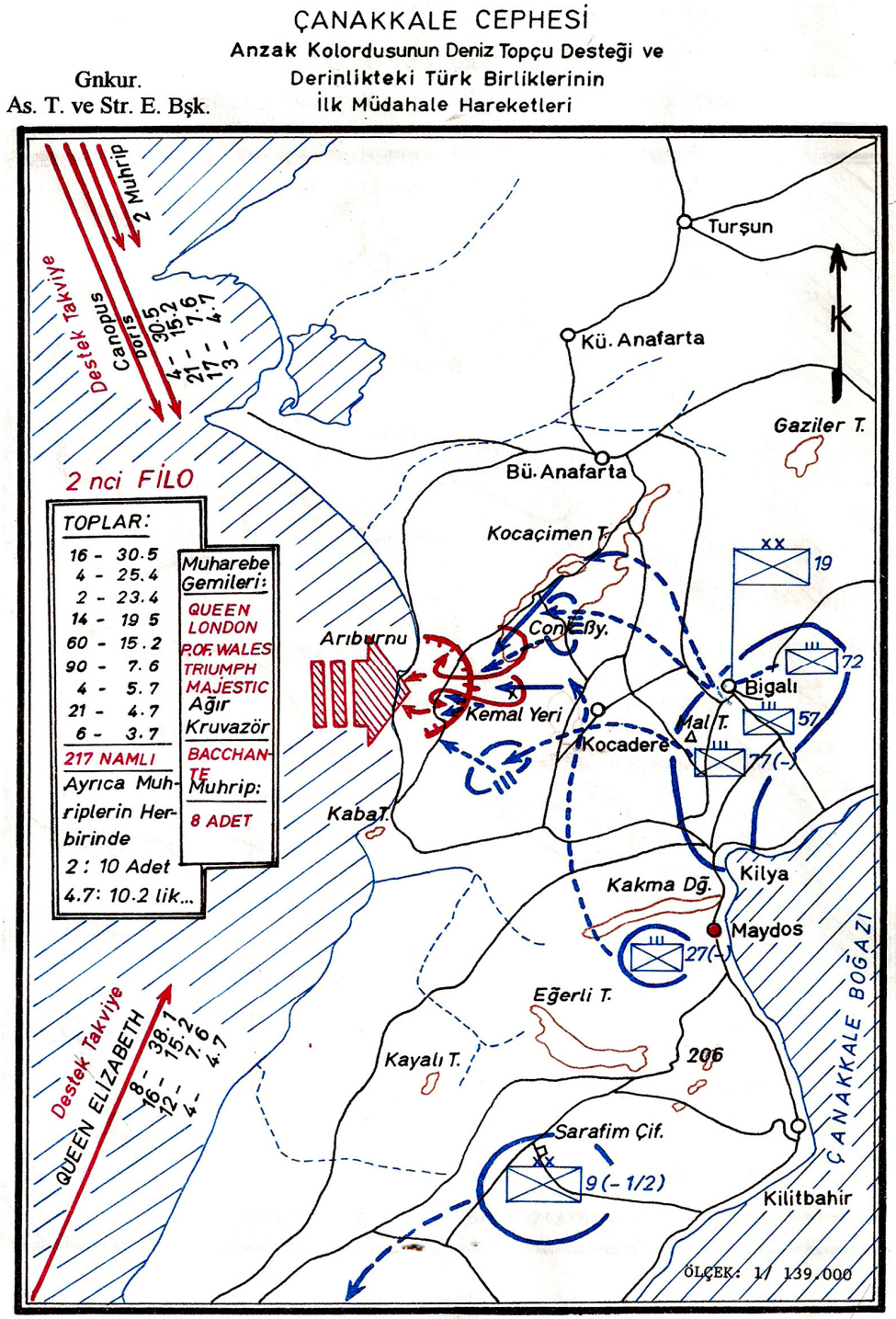

Ek No–40; Resim No 6

Bigalı Köyü (Kemalyeri'nden Görüntüsü)[494]

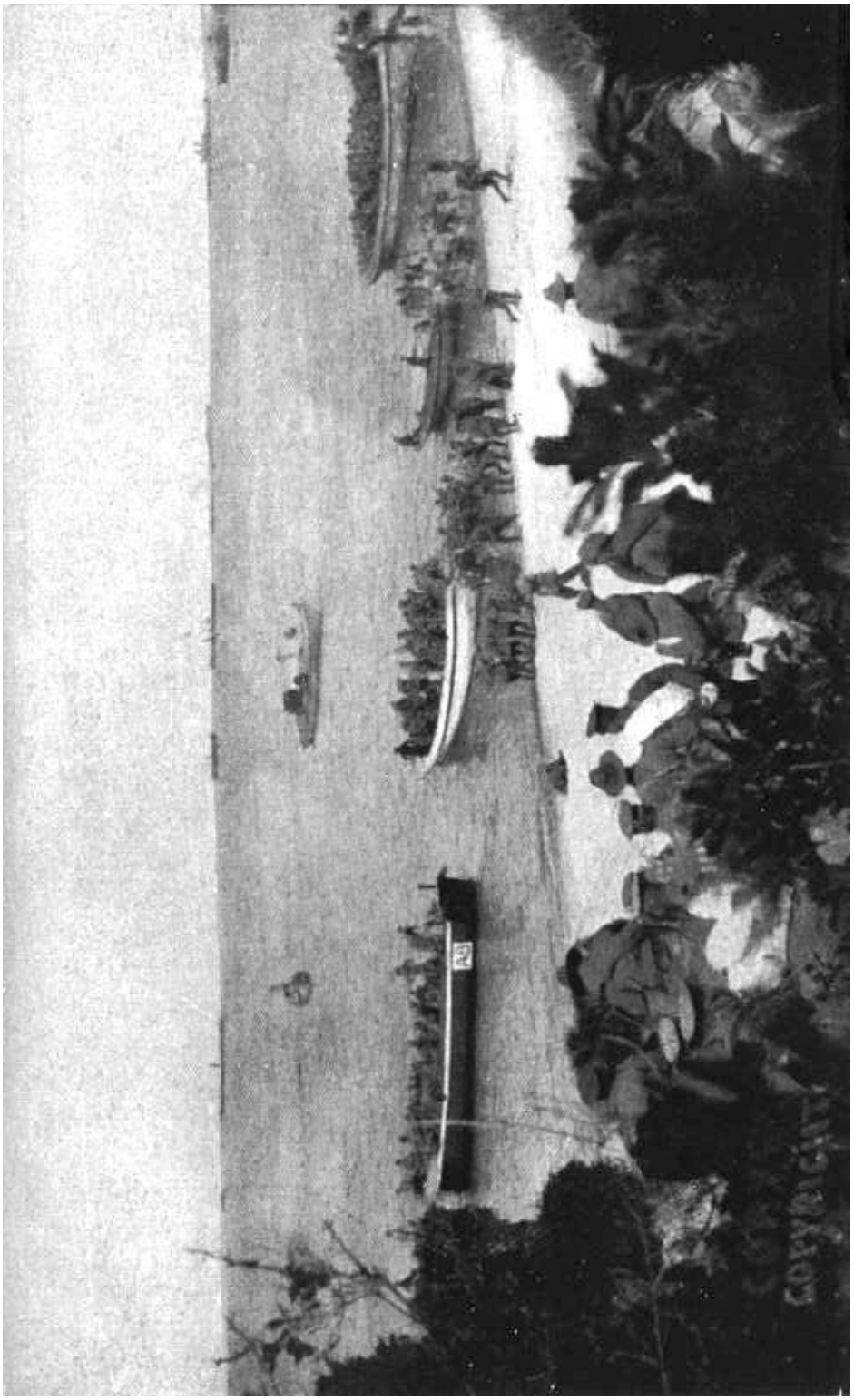
Ek No–41; Kroki No 20
25 Nisan Arıburnu Çıkarması[495]

Ek No–42; Resim No 7[496]

---

[494] Tarafımdan 25 Nisan 2008 günü çekilen fotoğraf
[495] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.392.

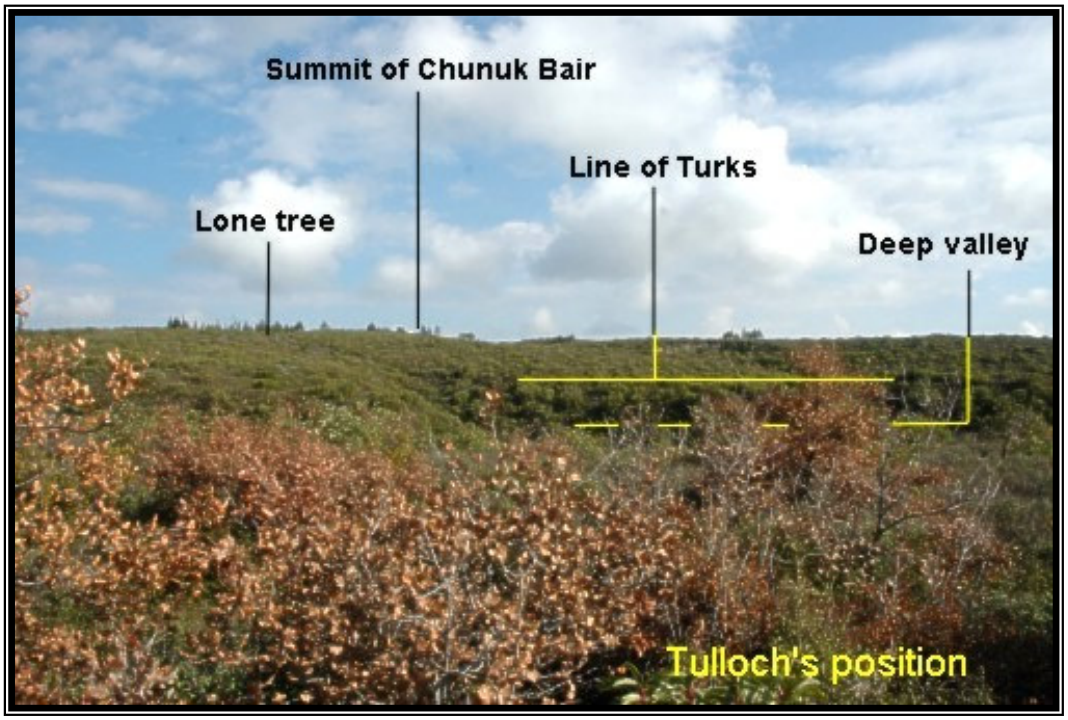

Ek

[496] Anzak 1.Tugay 4.Tabur'un 25 Nisan 1915 günü saat 8'de Anzak Koyu'na ayak basmaları; Avustralya Devlet Arşivi'nden Bkz. http://www.awm.gov.au/aboutus/bean.asp

No–43; Resim No 8

Anzak Zabiti Tulloch'un Mustafa Kemal'e Nişan Aldığı Yer[497]

Orijinal Metin;

One anecdote is perhaps worth mentioning here : in an interview after the war, Tulloch told Bean how from his forward position, he had noticed a single stunted tree, 900 m away, on the slope of Chunuk Bair. Under the tree was standing a Turkish officer, who was apparently handing out orders to messengers who came running to him. We'll never know for sure who the officer was, but one thing is certain : Mustapha Kemal, who had left his troops behind the summit for a short rest, had gone forward on foot himself to evaluate the situation from that slope. Around the same moment in time. And in his memoirs, he tells about people coming running to him for orders.

Before he retreated, Tulloch took his rifle and fired one shot at the Turkish officer.

He missed.

Türkçe Çevirisi[498];

Belki burada bir anekdotu anlatmak yerinde olur: Savaştan sonra yapılan bir röportajda Tulloch, ileri mevzisinden Conkbayırı'nda 900 metre ötedeki tek top ağacı nasıl gördüğünü anlatıyor. Ağacın altında etrafında koşuşturan habercilere sürekli emirler yağdıran bir Türk subayı vardı. O subayın kim olduğundan asla emin olamayacağız ama kesin olan bir şey var ki: Askerlerini kısa süreli bir istirahat için zirvenin gerisinde bırakan Mustafa Kemal yamaçtan görünen durumu değerlendirmek için kendisi ileri doğru gelmişti. Bu arada Tulloch'un hafızasında kaldığı kadarıyla etrafında emirlerini almak için gelen askerler vardı.

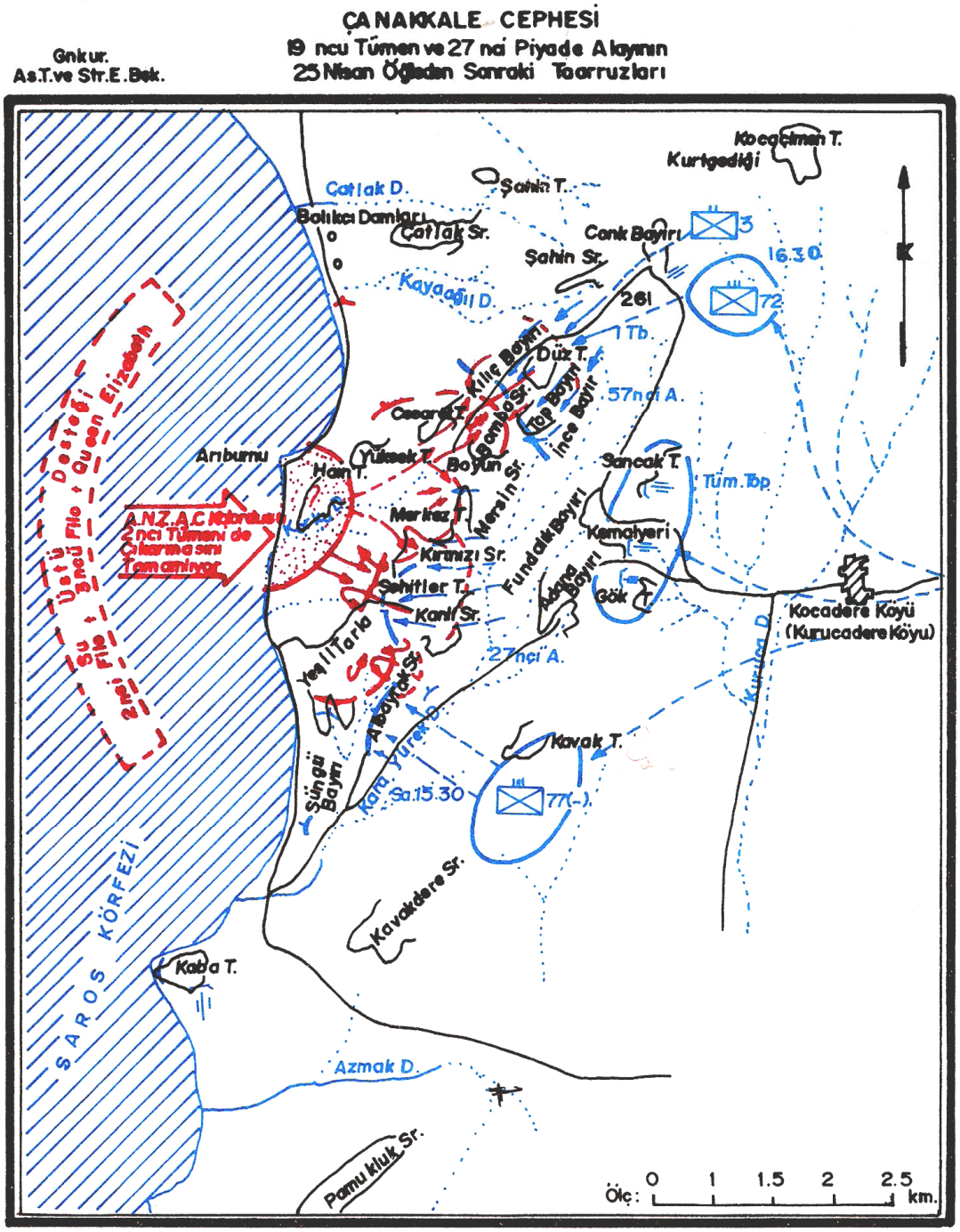
Geri çekilmeden önce, Tulloch tüfeğini aldı ve Türk subayına ateş etti. Iskalamıştı.

---

[497] www.user.glo.be 02.01.2008

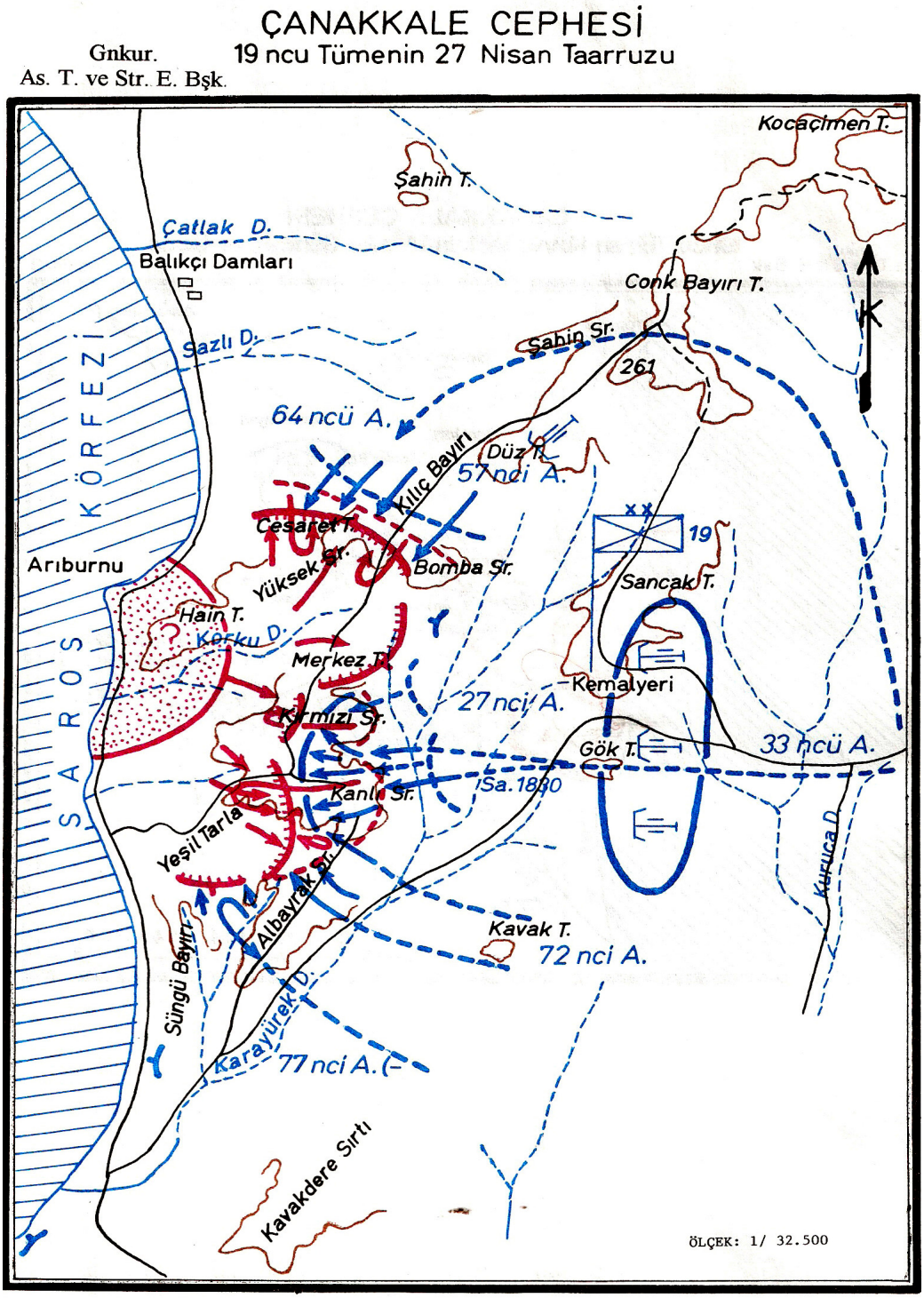
[498] M.Engin YILDIRIM tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Ek No–44; Kroki No 21[499]

[499] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.393.

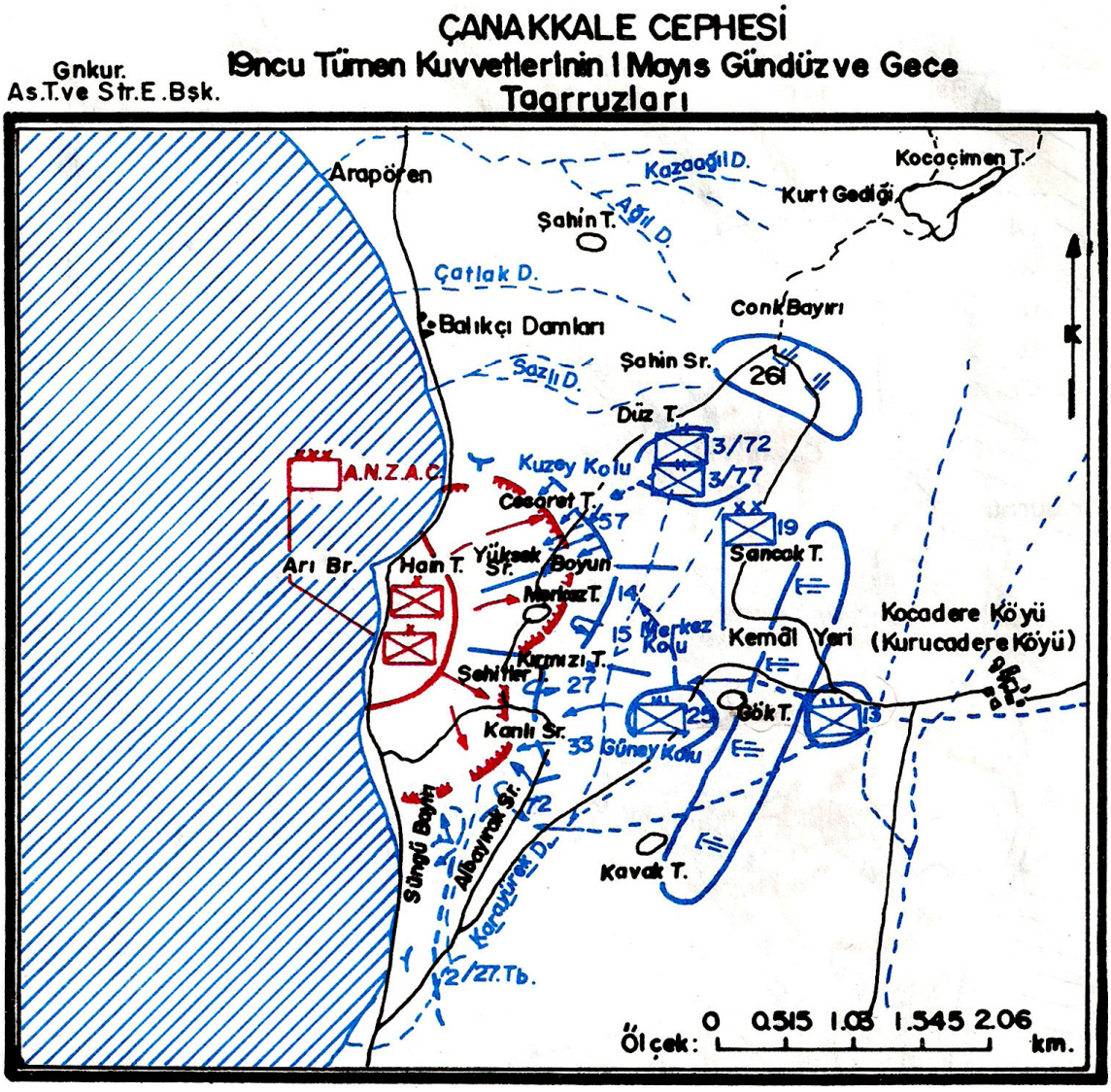
Ek No–45; Kroki No 22
27 Nisan Arıburnu Cephesi Durum[500]

[500] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.394.

Ek No–46; Kroki No 23

1 Mayıs Türk Taarruzu[501]

[501] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.395.

Ek No–47; Resim No 9

Enver Paşa'nın Çanakkale Muharebe Alanlarını Ziyareti[502]

Başkumandan Vekili Enver Paşa, Refakatlerinde Ayandan İzzet Paşa, Muharebe Alanında

رفقاتلرنده اعیاندن عزت پاشا

Başkumandanlık Vekili Enver Paşa ve Fahri Süvari Mülazımı Adliye Nazırı İbrahim Bey, Çanakkale Harb Cephesinde Torpido ile 5. Ordu Karargâhına Giderlerken.

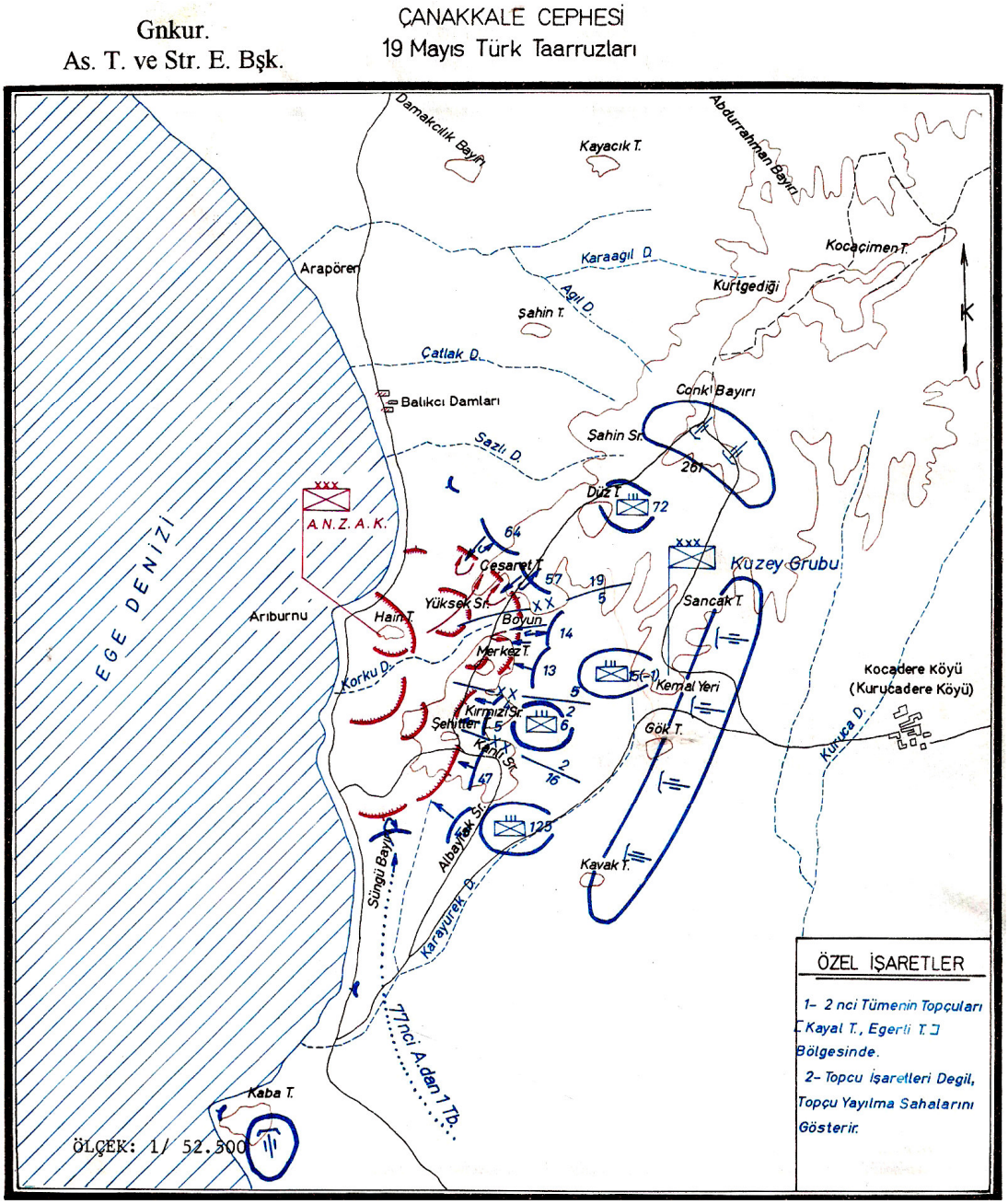

باش قوماندان وکیلی انور پاشا و فخری سواری ملازمی عدلیه ناظری ابراهیم بك چناق قلعه حرب جبهه‌سنده طورپیتو ایله بشنجی اردو قرارگاهنه گیدرلرکن

[502] A.Fuat Bilkan,Ömer Çakır, "*Harb Mecmuası*", Bilge Yay. İstanbul, 2005, sf.43.yenileştirilmiş baskısından alınmıştır.

Ek No–48; Kroki No 24

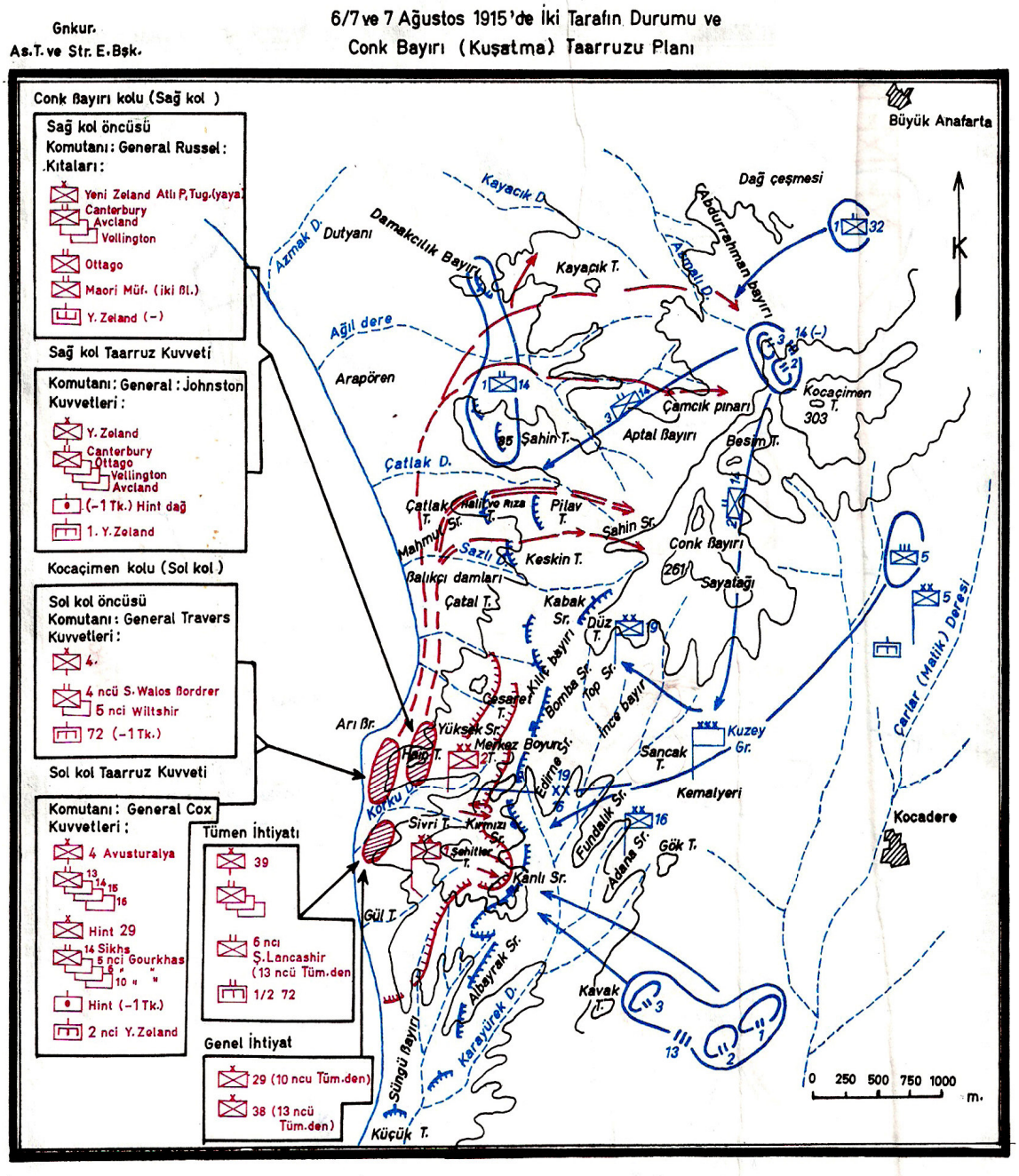
19 Mayıs Türk Taarruzu[503]

[503] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.396.

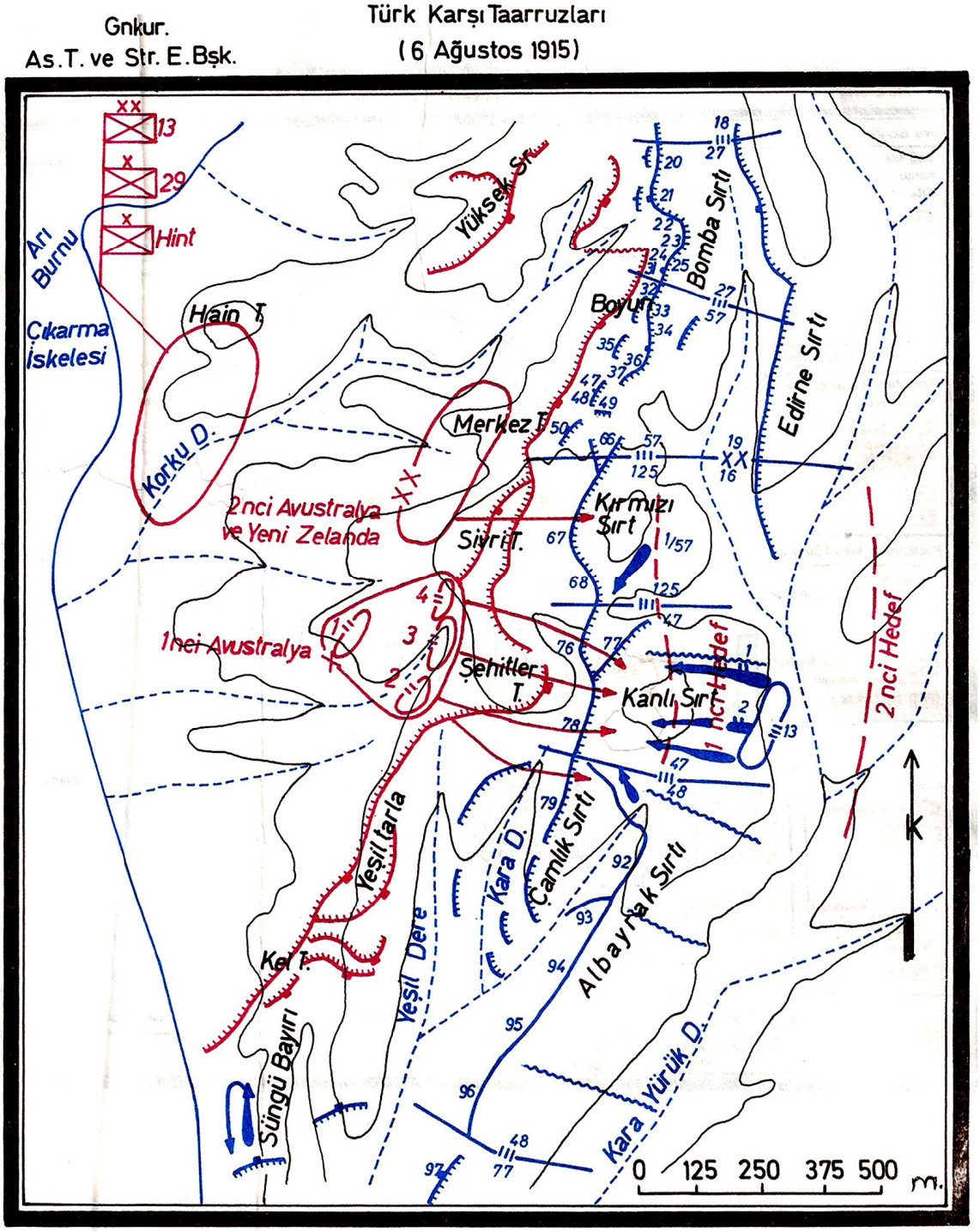
Ek No–49; Kroki No 25

6 Ağustos Genel Durum[504]

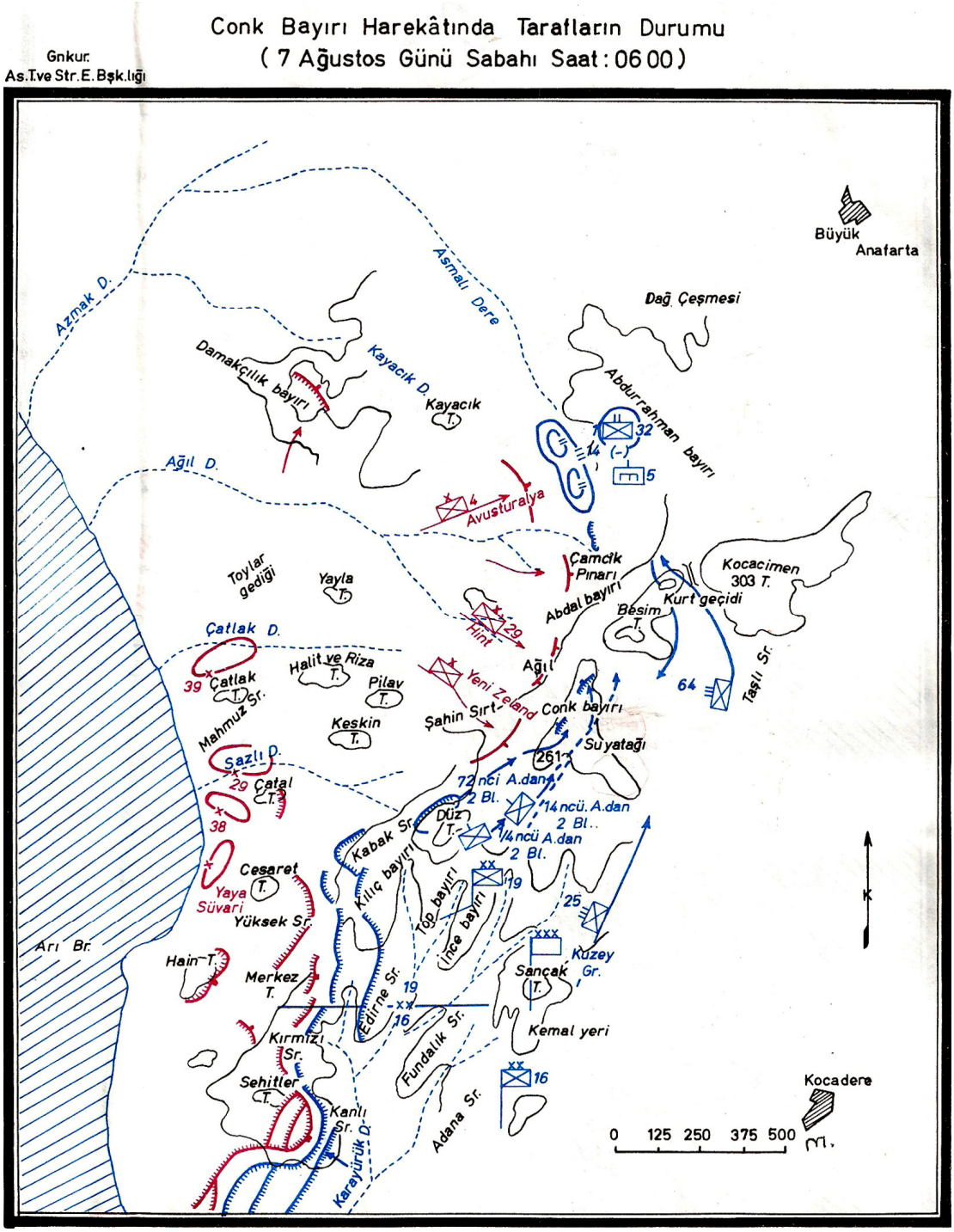
[504] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.397.

Ek No–50; Kroki No 26
6 Ağustos Anzak Taarruzu ve Türk Karşı Taarruzu[505]

[505] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.398.

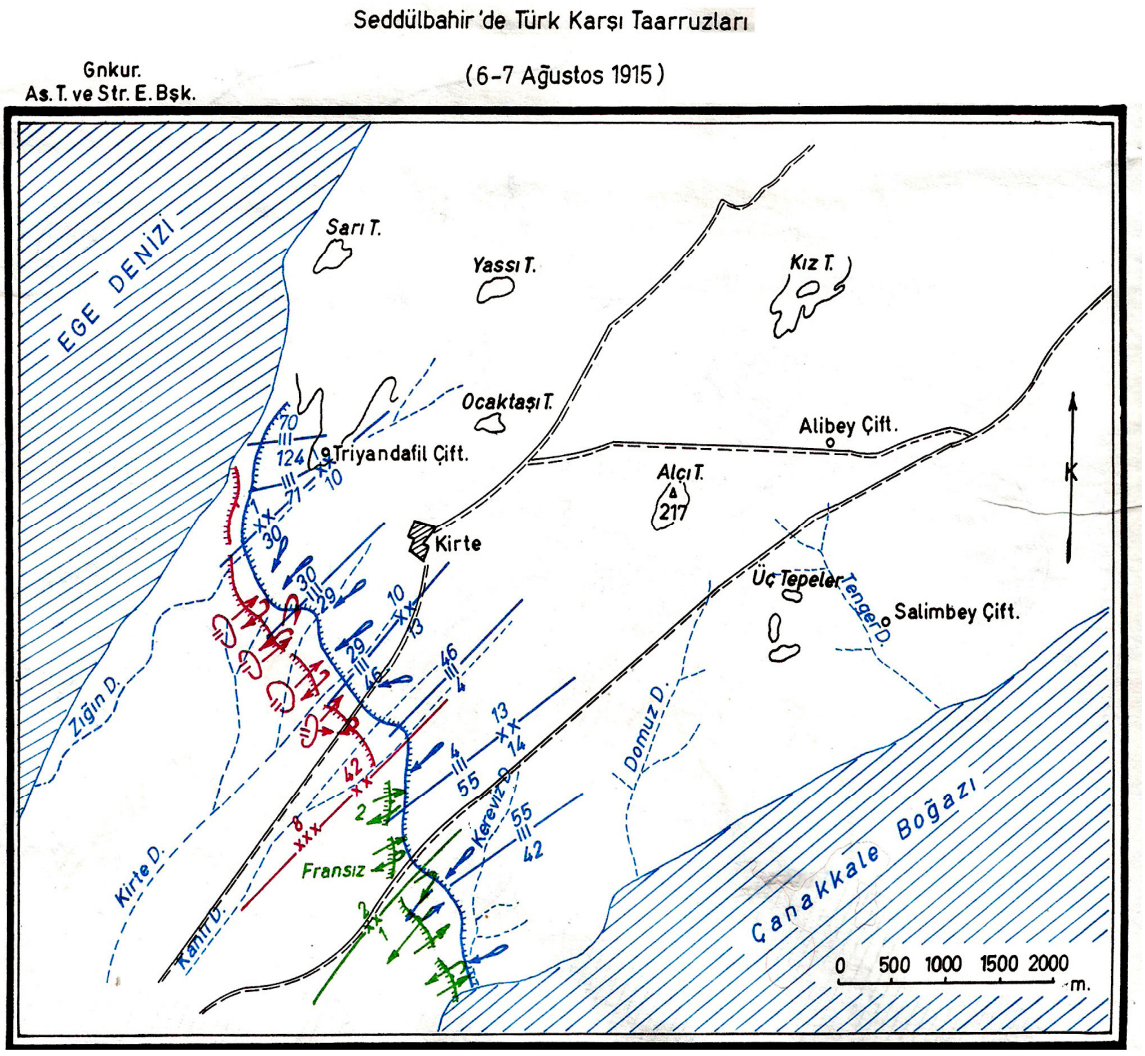
Ek No–51; Kroki No 27
7 Ağustos'ta Tarafların Durumu[506]

[506] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.399.

Ek No–52; Kroki No 28

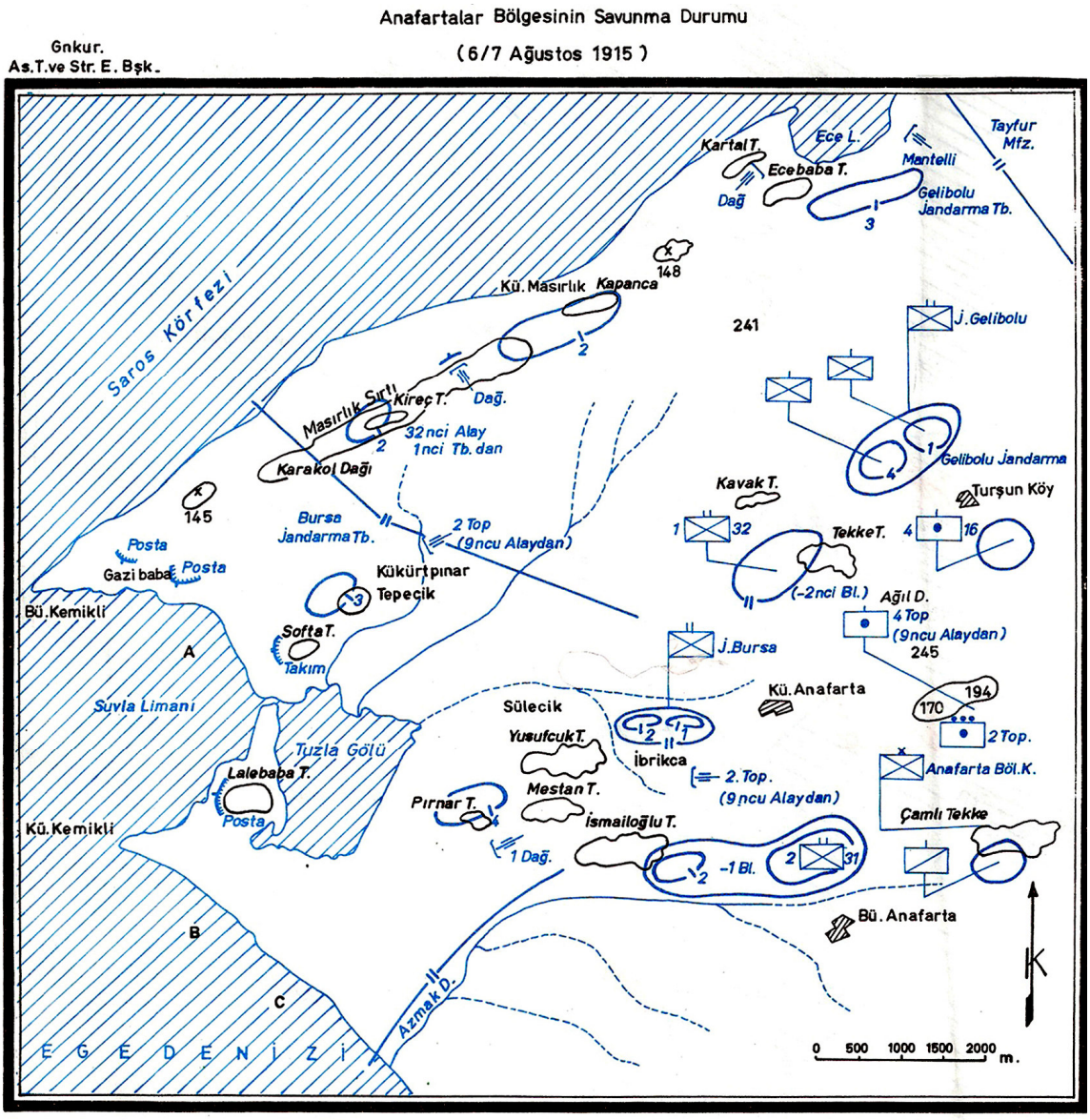
6–7 Ağustos Güney Cephesi Taarruzları[507]

[507] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.400.

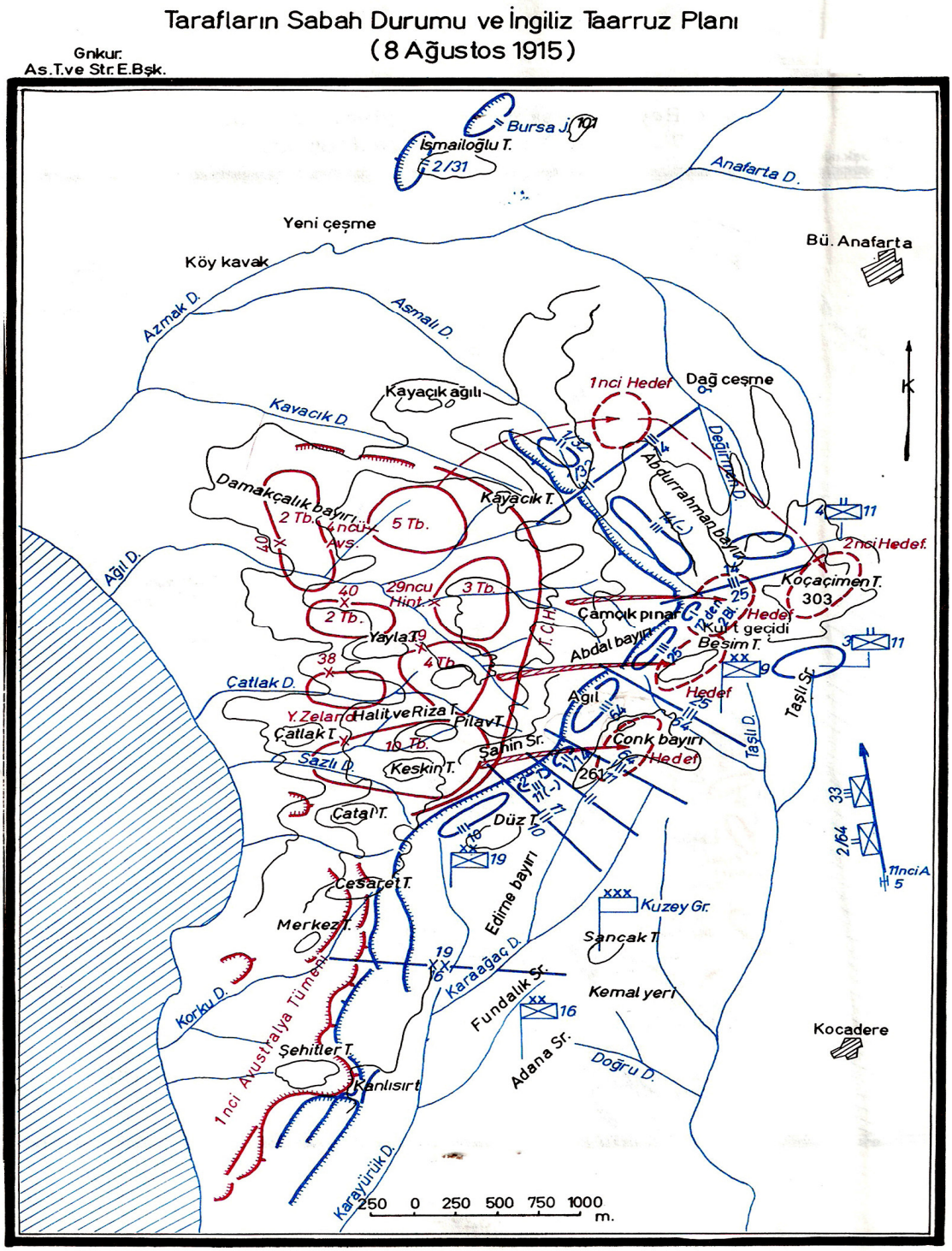
Ek No–53; Kroki No 29

6 Ağustos Savunma Durumu[508]

[508] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.401.

Ek No–54; Kroki No 30
İngiliz Taarruz Planı[509]

[509] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.403.

Ek No–55; Resim No 10

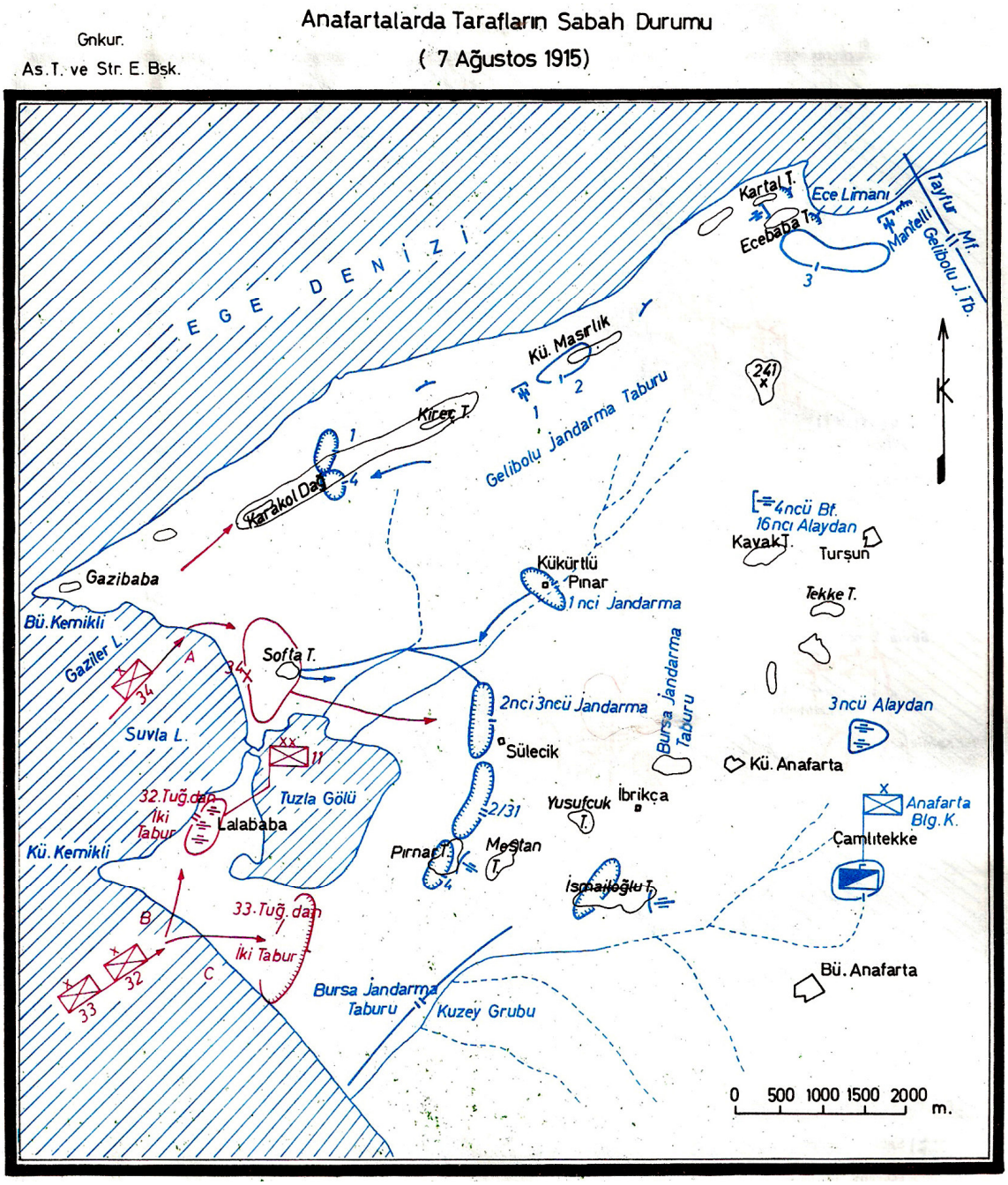
Mehmetçik Kitabeleri 261 Rakımlı Tepe[510]

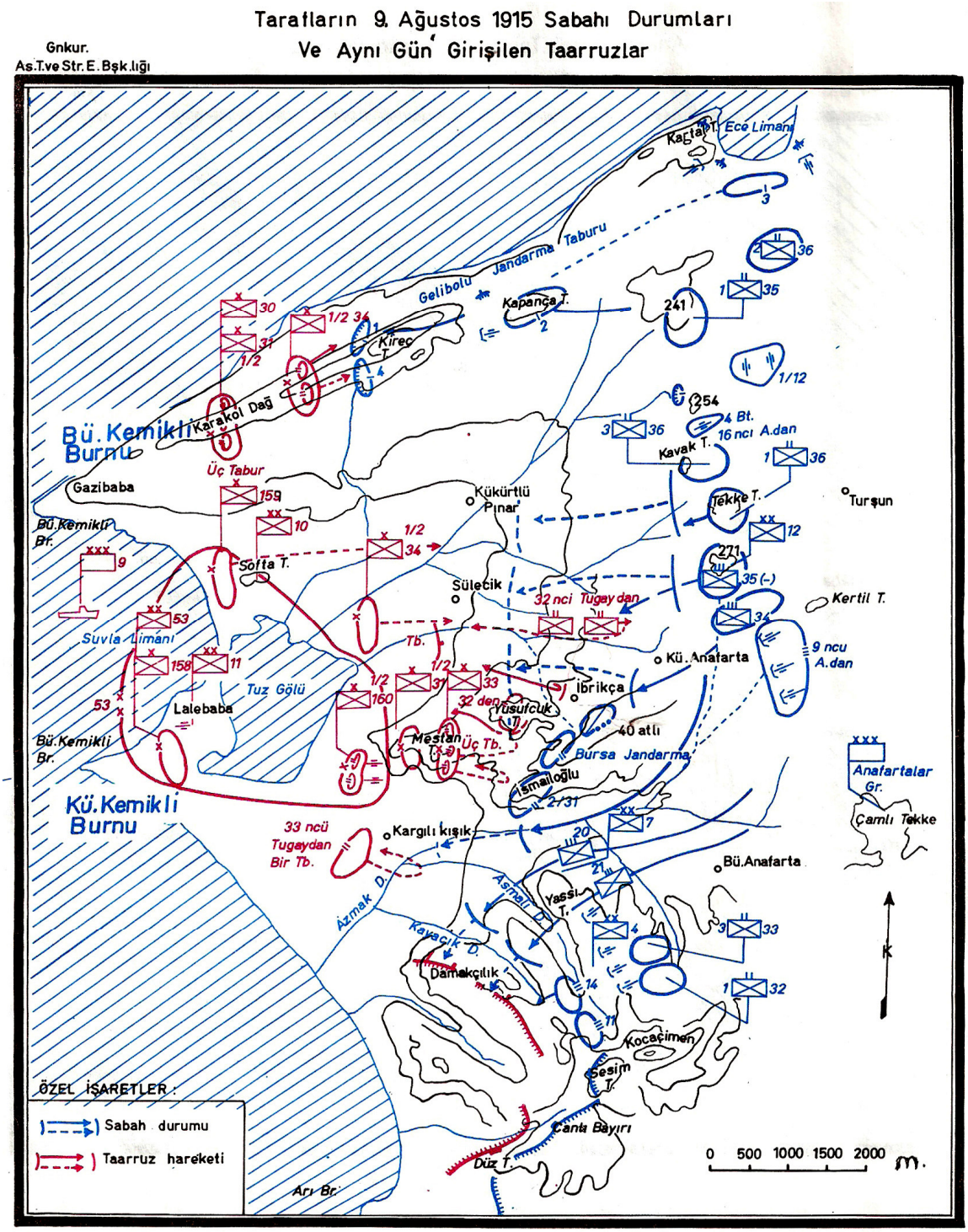
[510] Tarafımdan 12.05.2007 ve 25.04.2008 tarihlerinde çekilmiş fotoğraflar.

Ek No–56; Kroki No 31
Anafartalar Durumu[511]

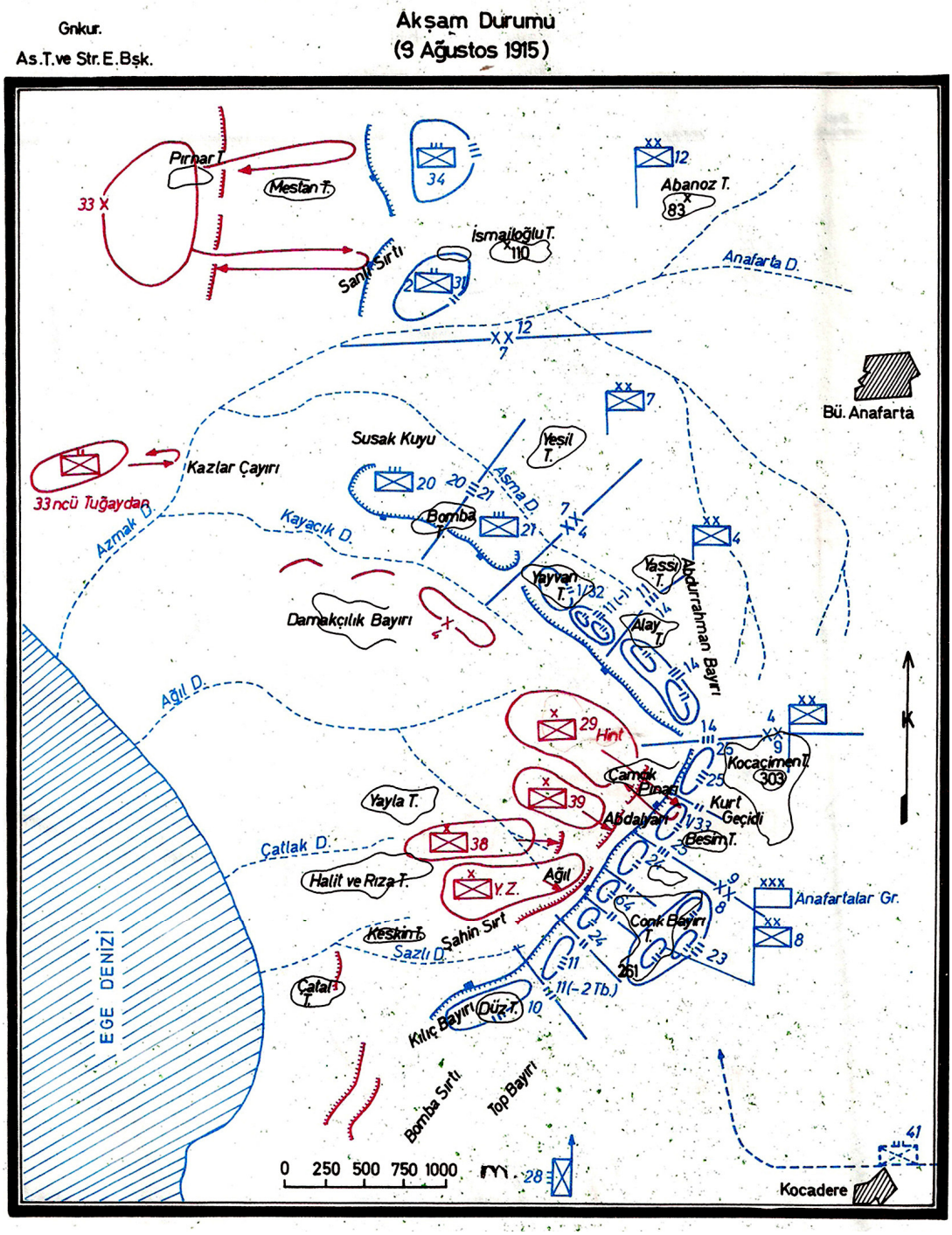
[511] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.404.

Ek No–57; Kroki No 32
9 Ağustos İngiliz Taarruzu[512]

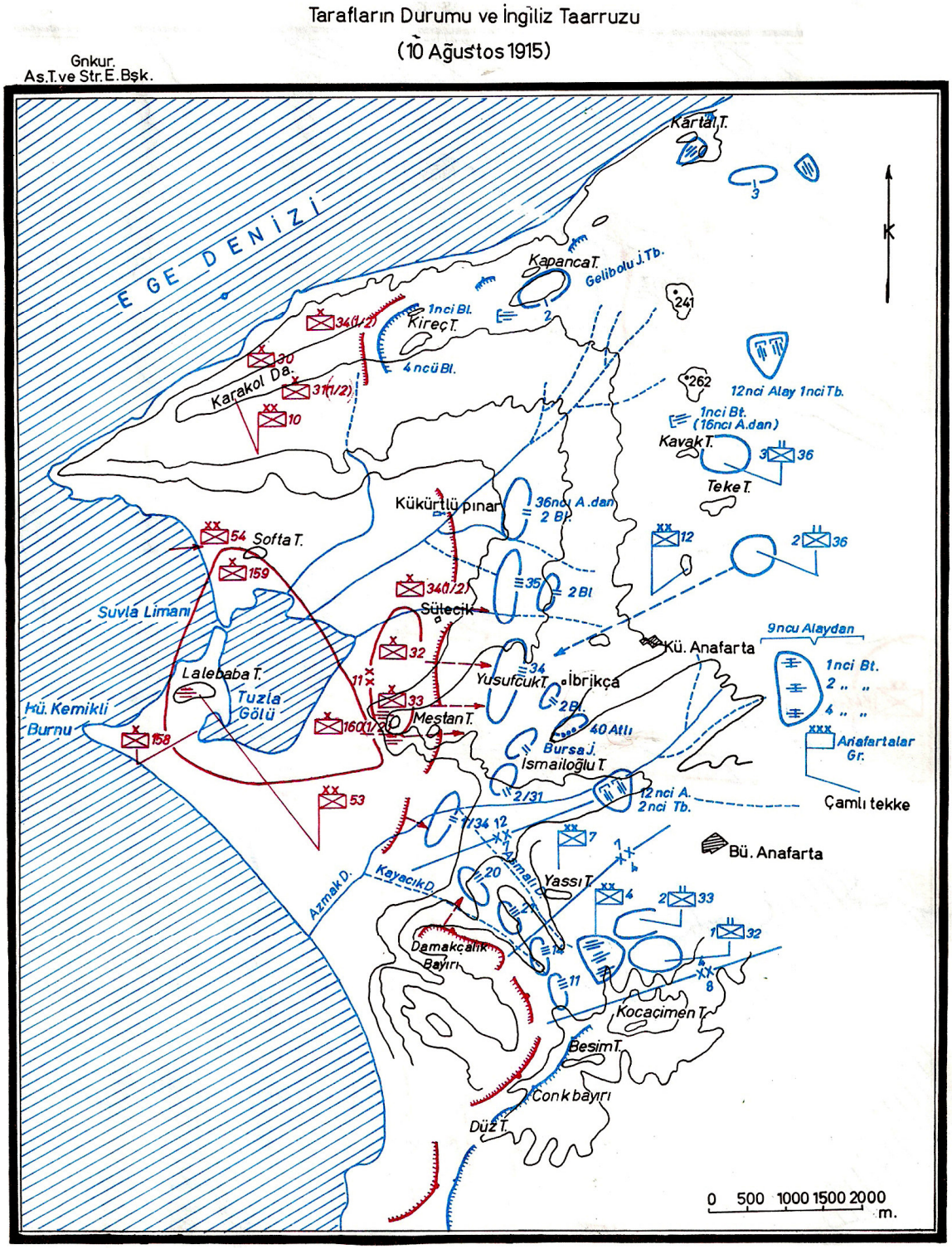
[512] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.405.

Ek No–58; Kroki No 33
9 Ağustos Akşamı Anafartalar Durumu[513]

[513] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.406.

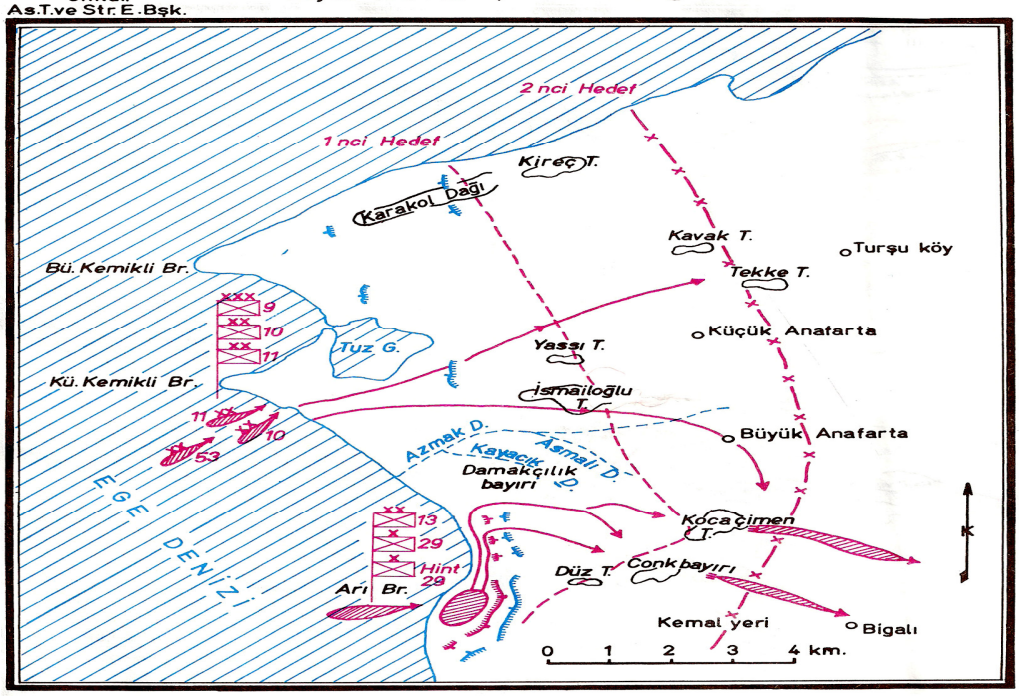
Ek No–59; Kroki No 34
Anafartalar Bölgesinde 10 Ağustos Durumu[514]

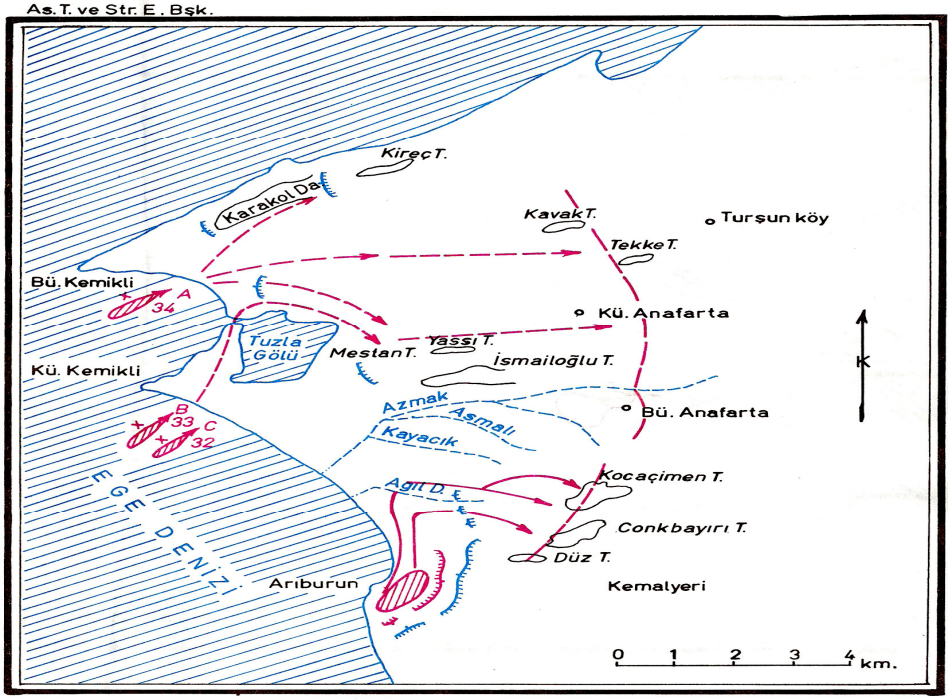
[514] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s.406.

Ek No–60; Kroki No 35
İngiliz Suvla-Anafartalar Çıkarma Planları[515]

General Sir Ian Hamilton'un
Büyük Taarruz İçin Hazırladığı Plan

9 ncu Kolordu Komutanı General Stopford'un
Taarruz Planında Yaptığı Değişiklik

[515] *"Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt (Özet)"* s. 406–407.

Ek No–61; Resim No 11
Müttefikler Giderken 1[516]

Çekilme sırasında ve sonrasında HMS Cornwallis kıyıyı bombalıyor.

HMS Cornwallis, çekilmeden sonra bırakılan mühimmatı tahrip ediyor.

Bölgeyi gizlice terk ederlerken tahliye operasyonu tehlikeye girmemesi ve Türkler tarafından fark edilmemesi için, ilkel metotlarla 20 dakika gecikme ile patlayan tüfek yapıp zaman kazanmaya çalışmıştı.

[516] http://www.anzacsite.gov.au/1landing/diary.html (27.04.2008)

Ek No–62; Resim No 12
Müttefikler Giderken 2[517]

Düşmandan ele geçen top arabaları

Tahliyeden Sonra
HellesKoyu

Düşmanın çekilirken tahrip ettiği gıda v.s.malzemeler

[517] http://www.anzacsite.gov.au/1landing/diary.html (27.04.2008)

FARKLI TARİHLERDE, GELİBOLU YARIMADASI TARİHİ MİLLİ PARKI'NDA YAPTIĞIM ARAŞTIRMA-İNCELEME ZİYARETLERİMDE TESPİT ETTİĞİM FOTOĞRAFLAR ALBÜMÜ

Fotoğraf 1 **Arıburnu Yarları**
(Tarafımdan 24.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 2 **Anzak Ayini** Öncesi, Anzak Koyu
Avustralya Hükümeti'nin resmi açıklamalarına göre
bu günkü törene 10.000 Avustralya-Y.Zelanda
vatandaşı iştirak etmiştir.
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 3 **Arıburnu Yarları**–2
(Tarafımdan 24.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 4 Anzak Kuvvetlerin Ana Hedefi "**Kocaçimen Dağı**" Kemalyeri'nden Görünüşü
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 5 Müttefiklerin Hayal Ettikleri Hedef; "**Kilitbahir Platosu**"nun Kemalyeri'nden Görüntüsü
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 6 Anzak Subay Kıyafetli Ziyaretçi
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 7 Anzak Ayini Başlamadan Az Önce
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 8 Karayörük Deresi Şehitliği; Nadir Olan Gerçek Şehitliklerimizden Biridir. Burada İsimleri Tespit Edilebilen 1.153 Şehidimiz Yatmaktadır. Özellikle Kanlısırt Vuruşmalarında Şehid Olanlar Topluca Gömülmüşlerdir. Ruhları Şad Olsun.
(Tarafımdan 12.05.2007 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 9 **Suvla Limanı**'nın (Tuz Gölü)Conkbayırı'ndan Görüntüsü
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 10 **Ertuğrul Koyu**
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 11 Conkbayırı'ndan **M.Kemal'in Gözletleme Cephe Açısı**
(Tarafımdan 12.05.2007 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 12 **Fransız Matarası**
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 13 Muharebelerde Kullanılan **Çeşitli Mühimmat**
(Tarafımdan 12.05.2007 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 14 **Cebel (Dağ) Topu**
(Tarafımdan 12.05.2007 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **15*** Anzak Koyu'ndan Arıburnu Yarları'nın Görüntüsü. (**Sfenks**)
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **16*** **Seddülbahir Siperleri** (temsili)
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **17*** **Kanlısırt Siperleri** (temsili)
(Tarafımdan 13.05.2007 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **18*** Boğazın Bekçilerinden **"Mayın"**
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **19*** **Conkbayırı Siperleri** (temsili)
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 20 **Seyid Onb. Anıtı**
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 21 **Seyid Onb.'nın Gözetleme Sahası**
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 22 **57.Alay Şehitliği** (Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 23 **Mehmetcik Abidesi**
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 24 **Kemalyeri Kitabesi**
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **25*** **ABİDE Şehitliği** (Eski Hisarlık Tepe) (Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **26*** **ABİDE**
(Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **27*** **Seddülbahir Kalesi**
(Tarafımdan 17.05.2007 günü çekilen fotoğraf)

*Fotoğraf **28*** Line Pine **ANZAK AYİNİ** (Tarafımdan 25.04.2008 günü çekilen fotoğraf)